

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSMÂİL HAKKÎ BURSEVÎ
VÂRİDÂT-I KÜBRÂ

(Transkripsiyonlu Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TANER ÇETİN

Danışman: Yard. Doç. Dr. Murat YURTSEVER

187344

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ
BURSA 1999

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
VÂRİDÂT:	1
a) Menşei ve Kelime Anlamı:	1
b) Varidat Türünün Genel Özellikleri:	2
c) Tespit Edilen Diğer Vâridâtlar ve Sahipleri:	8
BİRİNCİ BÖLÜM	23
İSMÂİL HAKKÎ BURSEVÎ	23
A) HAYATI :	23
B) SANATI :	25
C) ESERLERİ:	26
2. Diğer Eserleri:	30
D) VÂRİDÂT-I KÜBR Â'NİN İNCELENMESİ:	42
E) BİBLİYOGRAFYA	49
İKİNCİ BÖLÜM	53
B) METNİN HAZIRLANMASINDA GÖZETİLEN ESASLAR:	54
C) KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	55
D) VÂRİDÂT-I KÜBRÂ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	56
(BİRİNCİ VÂRİDÂT)	58
(İKİNCİ VÂRİDÂT)	59
(ÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)	60
(DÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)	61
(BEŞİNCİ VÂRİDÂT)	61
(ALTINCI VÂRİDÂT)	62
(YEDİNCİ VÂRİDÂT)	63
(SEKİZİNCİ VÂRİDÂT)	64
(DOKUZUNCU VÂRİDÂT)	64
(ONUNCU VÂRİDÂT)	65
(ONBİRİNCİ VÂRİDÂT)	66
(ONİKİNCİ VÂRİDÂT)	67
(ONÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)	68

(ONDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT) _____	69
(ONBEŞİNCİ VÂRİDÂT) _____	70
(ONALTINCI VÂRİDÂT) _____	71
(ONEDİNCİ VÂRİDÂT) _____	72
(ONSEKİZİNCİ VÂRİDÂT) _____	73
(ONDOKUZUNCU VÂRİDÂT) _____	74
(YİRMİNCİ VÂRİDÂT) _____	75
(YİRMİBİRİNCİ VÂRİDÂT) _____	76
(YİRMİİKİNCİ VÂRİDÂT) _____	76
(YİRMİÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT) _____	77
(YİRMİDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT) _____	78
(YİRMİBEŞİNCİ VÂRİDÂT) _____	79
(YİRMİALTINCI VÂRİDÂT) _____	80
(YİRMİYEDİNCİ VÂRİDÂT) _____	80
(YİRMİSEKİZİNCİ VÂRİDÂT) _____	81
(YİRMİDOKUZUNCU VÂRİDÂT) _____	82
(OTUZUNCU VÂRİDÂT) _____	83
(OTUZBİRİNCİ VÂRİDÂT) _____	84
(_____	
(OTUZİKİNCİ VÂRİDÂT) _____	85
(OTUZÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT) _____	86
(OTUZDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT) _____	86
(OTUZBEŞİNCİ VÂRİDÂT) _____	87
(OTUZALTINCI VÂRİDÂT) _____	87
(OTUZYEDİNCİ VÂRİDÂT) _____	88
(OTUZSEKİZİNCİ VÂRİDÂT) _____	88
(OTUZDOKUZUNCU VÂRİDÂT) _____	89
(KIRKINCI VÂRİDÂT) _____	90
(KIRKBİRİNCİ VÂRİDÂT) _____	91
(KIRKİKİNCİ VÂRİDÂT) _____	92
(KIRKÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT) _____	93

<i>(KIRKDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	94
<i>(KIRKBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	96
<i>(KIRKALTINCI VÂRİDÂT)</i> _____	97
<i>(KIRKYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	98
<i>(KIRKSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	99
<i>(KIRKDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i> _____	100
<i>(ELLİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	101
<i>(ELLİBİRİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	103
<i>(ELLİKİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	104
<i>(ELLİÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	105
<i>(ELLİDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	106
<i>(ELLİBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	107
<i>(ELLİALTINCI VÂRİDÂT)</i> _____	108
<i>(ELLİYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	109
<i>(ELLİSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	110
<i>(ELLİDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i> _____	111
<i>(ALTMİŞİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	112
<i>(ALTMİŞBİRİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	113
<i>(ALTMİŞİKİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	114
<i>(ALTMİŞÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	115
<i>(ALTMİŞDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	116
<i>(ALTMİŞBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	117
<i>(ALTMİŞALTINCI VÂRİDÂT)</i> _____	118
<i>(ALTMİŞYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	119
<i>(ALTMİŞSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	120
<i>(ALTMİŞDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i> _____	121
<i>(YETMİŞİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	122
<i>(YETMİŞBİRİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	122
<i>(YETMİŞİKİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	123
<i>(YETMİŞÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	123
<i>(YETMİŞDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	124

<i>(YETMİŞBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i>	124
<i>(YETMİŞALTINCI VÂRİDÂT)</i>	125
<i>(YETMİŞYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i>	126
<i>(YETMİŞSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i>	127
<i>(YETMİŞDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i>	127
<i>(SEKSENİNCİ VÂRİDÂT)</i>	128
<i>(SEKSENBİRİNCİ VÂRİDÂT)</i>	128
<i>(SEKSENİKİNCİ VÂRİDÂT)</i>	130
<i>(SEKSENÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)</i>	131
<i>(SEKSENDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i>	132
<i>(SEKSENBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i>	133
<i>(SEKSENALTINCI VÂRİDÂT)</i>	133
<i>(SEKSENİYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i>	134
<i>(SEKSENSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i>	134
<i>(SEKSENDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i>	135
<i>(DOKSANINCI VÂRİDÂT)</i>	136
<i>(DOKSANBİRİNCİ VÂRİDÂT)</i>	137
<i>(DOKSANİKİNCİ VÂRİDÂT)</i>	138
<i>(DOKSANÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)</i>	139
<i>(DOKSANDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i>	139
<i>(DOKSANBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i>	140
<i>(DOKSANALTINCI VÂRİDÂT)</i>	141
<i>(DOKSANYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i>	145
<i>(DOKSANSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i>	146
<i>(DOKSANDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i>	147
<i>(YÜZÜNCÜ VÂRİDÂT)</i>	148
<i>(YÜZBİRİNCİ VÂRİDÂT)</i>	150
<i>(YÜZİKİNCİ VÂRİDÂT)</i>	151
<i>(YÜZÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)</i>	152
<i>(YÜZDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i>	153
<i>(YÜZBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i>	154

<i>(YÜZALTINCI VÂRİDÂT)</i> _____	154
<i>(YÜZYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	155
<i>(YÜZSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	156
<i>(YÜZDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i> _____	157
<i>(YÜZONUNCU VÂRİDÂT)</i> _____	158
<i>(YÜZONBİRİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	159
<i>(YÜZONİKİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	161
<i>(YÜZONÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	162
<i>(YÜZONDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)</i> _____	162
<i>(YÜZONBEŞİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	163
<i>(YÜZONALTINCI VÂRİDÂT)</i> _____	164
<i>(YÜZONYEDİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	165
<i>(YÜZONSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)</i> _____	166
<i>(YÜZONDOKUZUNCU VÂRİDÂT)</i> _____	166
E) VÂRİDÂT-I KÜBRÂ NÜSHASINDAN ÖRNEK METİNLER _____	168

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere edebiyat tarihimiz İslamiyet öncesi Türk edebiyatı, İslamî Türk edebiyatı ve Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatı olarak üç ana başlık altında tasnif edilmektedir. İncelendiğinde görüleceği gibi İslami Türk edebiyatı, genel Türk edebiyatı içinde önemli bir bölümü içine almaktadır.

Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra, bu dinin yayılması ve daha iyi anlaşılması için ellerinden geleni yapmışlardır. Bunu yaparken asker savaş meydanlarında; alim, müderris medreselerde; gönül erbâbı da müridlerinin huzurunda, tekkelerde yılmadan emek vermiştir. Bu amaçla gönül ehli olanlar tarikatler kurmuşlar, anlatmak istediklerini bazen sözlü bazen yazılı olarak ifade etmişlerdir. Bu tarikatlerden biri Celvetî tarikatı, tarikatın şeyhlerinden önemli bir isim de İsmâil Hakkî Bursevî'dir. Yaşadığı devrin en çok eser veren müelliflerinden olan İsmâil Hakkî, altmış yıllık yazı hayatında edebiyat, tasavvuf, tefsir, hadis, fıkıh ve akâid gibi farklı bilim dallarında yüzden fazla eser vermiştir. Bu çalışmanın hazırlayıcısı olarak, işte bu özelliğinden dolayı İsmâil Hakkî'nin bir eserini, Vâridât-ı Kübrâ'yı konu edindik.

Ayrıca Vâridât-ı Kübrâ'yı ele aldığımızda onun, incelenmeye değer bir eser olduğuna kanaat getirdik. Eserin müellif hattının Bursa'da olmasının bizim için bir şans olduğunu; müellifin birçok eserinin Bursa'da bulunduğunu ve Bursa'dan konu seçmiş olmanın daha uygun olacağını düşündük.

İsmâil Hakkî'nin vâridât türü eserleri üzerinde pek fazla çalışmanın yapılmadığı görülüyor. Bu tezin, Hakkî'nin diğer eserleriyle ilgili son zamanlarda yapılan çalışmalara katkısı olacağı kanaatindeyiz. Bunun yanında, bu konuda çalışacak olanlara bir hazırlık olmasını ve vâridât türündeki bu çalışmaların - gerek tarafımızdan gerekse başkaları tarafından - devam etmesini diliyoruz.

Bu çalışmadaki birinci hedefimiz İsmâil Hakkî'nin hayatını, sanatını ve eserlerini incelemek değil; Vâridât-ı Kübrâ adlı eserin metnini ortaya çıkarmaktır. Buna rağmen müellifin hayatı, sanatı ve eserleri ile ilgili araştırma yapmaktan ve tezin ilgili bölümlerine almaktan geri kalmadık.

İsmâil Hakkî dışındaki müelliflerin varidâtları genellikle sadece tasavvufu ilgilendiriyor. Burada ise konunun, Türk-İslam edebiyatını olduğu kadar tasavvuf, tefsir, hadis ve dilbilimini de ilgilendirdiğini görüyoruz.

Vâridâtla ilgili olarak Şeyh Bedreddin'in Vâridât'ını , Enis Behiç Koryürek'in Vâridât-ı Süleyman'ını , incelemeye çalıştık. Ayrıca yazma eserler olan bazı varidatları görüp inceleme imkanımız da oldu.Bunun yanında İstanbul ve Bursa'daki yazma varidatlardan tespit edebildiklerimizi de bu çalışmamızda belirttik.

Bu çalışmamızda, manzum ve mensur karışık olan metnin sadece mensur kısımlarını ele aldık. İsmâil Hakkî mensur kısımların çoğunu Osmanlıca yazmakla birlikte bazı vâridâtları da Arapça olarak kaleme almış. Günümüz alfabesine çevirdiğimiz mensur bölümlerdeki ayet ve hadisleri tespit ettik. Arapça olan vâridâtların tercemelerini dipnotlarda verdik. Ayrıca Osmanlıca vâridâtlardaki bütün ayetlerin Türkçelerini,süre isim ve numaralarını; hadislerin de tespit edebildiklerimizi dipnotlarda belirttik.

Bu tez çalışmasını iki bölümden oluşturduk . Birinci bölümü İsmâil Hakkî'nin hayatı , sanatı ve eserlerine, Vâridât-ı Kübrâ'nın incelenmesine ve biliyografyaya ayırdık. İkinci bölümde ise, nüshanın şekil özelliklerine , metnin hazırlanmasında gözetilen esaslara , transkripsiyon alfabesine ve metnin transkripsiyonlu günümüz alfabesine çevrilmiş şekline yer verdik.

TANER ÇETİN

BURSA 1999

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser.
Ank.	:Ankara.
Ansk.	: Ansiklopedik / Ansiklopedisi.
A.S	:Aleyhi's-selam.
bkz.	: Bakınız.
Bas.	:Basım / Basımevi.
BYEBE	: Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi.
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
Edb.	:Edebiyat.
Fak.	:Fakültesi.
Gnl.	:Genel.
Hazl.	:Hazırlayan / hazırlayanlar.
İ.H.	:İsmâil Hakkî
İST.	:İstanbul.
KB	:Kültür Bakanlığı.
Kit.	:Kitabevi.
Ktp.	:Kütüphanesi.
mad.	:Maddesi.
matb.	:Matbaası.
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı.
Ölç.	:Ölçüm.
s.	:Sayfa.
SAV	:Salla'llahü aleyhi ve sellem.
Sos. Bil. Enst.	:Sosyal Bilimler Enstitüsü.
TDK	:Türk Dil Kurumu .
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı.
TTK	:Türk Tarih Kurumu.
Terc.	:Terceme eden.
Ünv.	:Üniversite.
vb.	:Ve benzeri.
yay.	:Yayınevi

GİRİŞ

VÂRIDÂT:

Vâridât türü ve özellikleri hakkında , ne yazık ki yeterli çalışma ve bilgi yoktur. Gerek sözlüklerde , gerekse ansiklopedilerde ayrıntılı açıklamaya rastlayamadık. Sadece kelimenin hangi anlamlara geldiği kısaca belirtiliyor.

a)Menşei ve Kelime Anlamı:

Osmanlıca bir isim olan “ vâridât ” kelimesi, Arapça bir sıfat olan vârid veya veride kelimesinin çoğuludur. Kelime anlamı; gelir, hatıra gelen, içe doğan şeylerdir. ¹ Osmanlıca-Türkçe sözlükteki bu bilgilerin yanı sıra bir başka Osmanlıca sözlükte vâridât hakkında şu ifadeler yer almaktadır: “Hem maddiyât hem maneviyâtta kullanılır. Maddiyâtta , hazine-i devlete yahut bir kimseye gelen nakit ve hâsılât mânâsında; mâneviyatta ise fikre vârid olan şeyler hakkında müsta‘ meldir.”²

Arapça sözlüklerde vâridât kelimesi için şu ifadeler yer almaktadır:Verede fiilinden türeyen ve gidilen yol, yiğitlik, elde edilen gelir, uzun saç , ithal edilen şey gibi anlamlara gelen vârid kelimesinin çoğuludur.³ Bir diğer Arapça sözlükte ise,verede:Suyun akması olarak , vârid : Bir şeyin ona yaklaşması, ulaşması,Vâridât:Devletin dışarıdan getirdiği mallar şeklinde ifade edilmiştir.⁴

Bunlardan başka vâridât kelimesi hakkında , son zamanlarda yayımlanan tasavvuf terimleri ile ilgili bir sözlükte aynen şöyle deniyor:

“Vârid-Vâridât: Gelen, varan, inen, gelenler, varanlar, inenler. (Tasavvufta) Kulun kasdı olmaksızın gaybten (Hak’tan) kalbe gelen manalardır. ”⁵

¹ Devellioğlu ,Ferid; Osmanlıca-Türkçe Ansk.Sözlük Aydın Kit. s. 1367 , ank. 1984.

² Muallim Naci ; Lugat-ı Naci , Çağrı yay. İst. 1987 .

³ Topaloğlu ,Bekir, Karaman ,Hayreddin ,Arapça Türkçe Yeni Kâmus Elif yay. İST. 1983;

Enis, İbrahim ; El-Mücemü'l-Vasît İST.Tarihsiz

⁴ El-Müncid Fi'l-Lugati Ve'l-A'lâm. Beyrut yay. Beyrut 1975.

⁵ Uludağ, Süleyman; Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet yay. İst. 1995 .

Kuşeyrî bu konuda şunları söylüyor: “Sûfilerin en çok söyledikleri sözlerden biri de vâridât kelimesidir.Vârid, kulun kasdı olmaksızın kalbe gelen hâtırlar(havâtır,ilham,feyz)dır. Havâtır kabilinden olmayan vâridler de vardır.Vâridler bazen Hak’tan, bazen ilmden gelir.Bu duruma göre vâridât havâtırdan daha umûmî bir ıstılahtır.Çünkü havâtır, hitap nevinden olan veya bu mânâyâ gelen şeylere mahsus bir ıstılahtır.Vâridât ise sürûr vâridi ,hüzün vâridi,kabz vâridi ,bast vâridi gibi mânâları da kapsamaktadır.”⁶ Bir başka mutasavvıf ise vârid kelimesini, mânâların kalbe hulûl etmesi ve girmesi şeklinde tanımlamıştır.⁷

Sühreverdi de Kuşeyrî’nin söylediklerinin yanında şu ifadelere yer vermektedir: “Ruh ve kalbe vâridât vâki olduğunda nefis kulak hırsızlığı yapar. Yani bu vâridâtı duyup anlamaya çalışır.Eğer bir ihsân-ı İlâhîye nâil olacak olursa istiğnâ göstererek taşkınlığa başlar.Tuğyân yani taşkınlık aşırı sevinçten kaynaklanır.”⁸

Vâridât kelimesinin anlamına baktığımızda sünûhat kelimesinin de aynı anlama geldiğini görüyoruz.Sünûhat:Akla hatıra gelen , içe doğan şeyler.⁹ Nitekim İsmâil Hakkî’nin Vâridât-ı Kübrâ’sında da “sünûh etti” ifadesi zaman zaman kullanılmaktadır.Yine tecellî kelimesinin anlamı olarak, görünme ,belirme anlamının dışında,tasavvufta Hak nûrunun tesiriyle makbul kulların kalbinde İlâhî sırların ayân olması hali ifadesi yer almaktadır.¹⁰ Ayrıca zuhûrât kelimesi anlamı yönünden,fütûhât türü eserler ise içeriği yönünden vâridâta yakın anlamlı kelimeler olarak karşımıza çıkıyor.

b)Varidat Türünün Genel Özellikleri:

Yukarıdaki anlamlarından anlaşılacağı gibi vâridât, özellikle tasavvufta, insanın gönlüne doğan İlâhî mesajlar olarak algılanabilir. Mutasavvıflar tasavvufu anlatırken, sâlikâna öğütler verirken bu türden fazlasıyla yararlanmışlardır. Söylediklerinin dinlenmeye değer ve inandırıcı olduğunu, çünkü sözlerinin bazen Allah, bazen Rasulullah, bazen de ulemâdan kimseler tarafından , ilham yoluyla iletilmiş ifadeler olduğunu

⁶ Kşeyrî ;Risâle-i Kuşeyri ,Habl. Süleyman Uludağ .Dergah yay. İst. 1981 , s.220

⁷ Hucvîrî; Hakikat Bilgisi, Hazl. Süleyman Uludağ, Dergah yay. İst. 1982, s.536

⁸ Sühreverdi; Tasavvufun Esasları, Hazl. Yılmaz,H. Kamil, Gündüz İrfan,Vefa yay. İst.1990 ,s.349.

⁹ Devellioğlu,Ferit; a.g.e. s.1164

¹⁰ Devellioğlu,Ferit; a.g.e. s.1257.

belirtiyorlar. Bir mürid tasavvuf yolunda ilerleyebilmek için şeyhinin söylediklerini çok iyi öğrenip uygulamalıdır. Çoğu kez şeyhler öğütlerini, derslerini vâridât yoluyla ifade eder; müride düşen bunları dinleyip okuyup öğrenmek ve uygulamaktır.

Vâridâtlar, bir âyetin veya hadisın açıklaması, bir beytin şerhi veya bir kelimenin anlamlarını belirtme şeklinde olabilir. Vâridâtları kaleme alanların, ele aldıkları konular ve amaçları dolayısıyla bu tür didaktik, öğretici özellikler taşır. Bir varidatın doğru ,güvenilir ve öğretici olabilmesi için, onu ifade eden kişinin manevi olgunluğa erişmesi gerekir. Manevi olgunluğa erişebilmek için de gerekli eğitim ve ilme sahip olmalıdır; yoksa dalâlete düşebilir.

Kur'ân-ı Kerîmi gereği gibi öğrenip anlamayan bir kimse, gönlüne iyiliklerin doğduğunu zannederken kötülükler doğabilir. İşte o zaman vâridât, istidrac dönüşür.Allah bu konuda A'raf sûresinin, “Âyetlerimizi inkar edenlere gelince, Biz onları, bilemeyecekleri yönlerden, derece derece düşüşe yuvarlayacağız.”¹¹ mealindeki ayetiyle insanları uyarmaktadır. İstidrac ki, gönlüne doğan kimse onu, kendi yararına bir ilerleme, hayırlı bir gelişme zanneder; gerçekte onun için o durum, bir anlamda uçuruma sürüklenmek demektir. Dış yüzüyle lutuf gibi görünen o nimetler, işin iç yüzü açısından bir kahırdır. Bu yüzden bir vâridâtı ifade eden de, onu okuyan, dinleyen de dikkatli olmalıdır.

Mutasavvıflar vâridâtlarını yazarken ,kendilerine ilham olan olayları anlatıyorlar.Bunu yaparken bazen gün ,ay ve yıl olarak tarihler veriyorlarBazen de kendi eserlerinden olsun , bir başka mutasavvıfın eserlerinden olsun alıntılar yapıyor, eser isimleri veriyorlar.Bu gibi özellikleri dolayısıyla vâridâtlar tasavvuf tarihine önemli birer kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.Nasıl biyografi ve otobiyografiler genel tarihe ışık tutuyorsa vâridâtlar da tasavvuf tarihine ışık tutmaktadır.Mutasavvıf vâridâtında bir başka mutasavvıfın görüşlerinin yanlışlığını veya doğruluğunu ispatlamaya çalışabiliyor;yaşadığı dönemde halkın veya âlimlerin ne yönde düşündüklerini aktarabiliyor.Bütün bunlar, vâridât sahibinin gerek kendisi ,gerekse diğer müellifler ve eserleri hakkında bilgi verir niteliktedir.

Vâridâtları genel olarak incelediğimizde, aynı vâridât eseri içinde bile farklı farklı konular işlendiğini görüyoruz.Vâridât türünde veya adında bir

¹¹ Araf/ 182

eser görüyoruz ki sadece manzum olarak;bir başka eser görüyoruz ki sadece mensur olarak yazılmış. Bazen de manzum-mensur karışık olarak karşımıza çıkıyor.Vâridât türü eserlerin konu olarak çeşitlilik gösterdiğini gördük. Bu türdeki aynı eserin içinde âyetlerin tefsirine, beyit veya hadislerin şerhine, gramer bilgilerine rastlayabildiğimiz gibi müellifin hayatına dâir bilgilere de rastlayabiliyoruz. Görülüyor ki müellifler bu tür eserlerinde, o anda akıllarından ne geçiyorsa, kendilerine ne vârid oluyorsa onu yazıyorlar. Bahsettiğimiz konulara göre bu vâridâtları ayırırsak onları tefsir, hadis, şiir, hitâbet, dilbilgisi türü eserler arasına yerleştirebiliriz.Ancak bu konular bir eserin içinde yer aldığı için vâridât türünü ,herhangi başka bir eser grubuna dahil edemeyiz.Dolayısıyla vâridâtların ayrı bir tür olarak ele alınmasının daha uygun olacağını düşünüyoruz.

Mutasavvıflar vâridâtları, kendilerine İlâhî bir ihsan olarak görmektedirler. “(Allah) dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiş demektir.Ve bunu ancak üstün akıllılar anlar.”¹² mealindeki âyet dikkate alındığında vâridâtları birer hikmet sayabiliriz. Bir İlâhî ihsanın yani hikmetin ancak takvâ sahiplerine verileceği düşünüldüğünde bir vâridât müellifi doğrudan veya dolaylı olarak kendilerinin takvâ sahibi kimseler olduğunu belirtirler. Bir müellif vâridât dışındaki eserini yazarken daha önceki ilimve tecrübelerinden faydalanarak eserini kaleme alır.Ancak vâridâтта, kulun kasdı olmaksızın kalbe gelen hâtırlar (havâtır, ilham, feyz) yazılmaktadır.¹³

Vâridâtları genelde tarikat şeyhleri, ilmî vasfı olan kimseler yazmışlardır.Bir şeyhin bütün eserleri, müridleri için bir yol göstericidir.Vâridâtlar bu yol göstericiliğin yanında şeyhlerin büyüklüğünü ispat eden eserler olarak da görülebilir.Çünkü bu İlâhî ihsan herkese nasîp olmamaktadır.Mürşidler bu eserlerini âyet , hadis ve hikmetlerin ışığında müridlerine öğütler vermek için kaleme almışlardır.

Bir evliyâ bir mürşid öldükten sonra onu sevenler, ona bağlı olanlar tarafından o evliyâ veya mürşidlere atfen menkıbeler ortaya çıkarılmıştır. Bunu , sevdikleri kimseyi yüceltmek, onun kerâmetlerinin olduğunu veya olabileceğini belirtmek için yapmışlardır.Mûcizenin peygamberlere,

¹² Bakara 269

¹³ Kuşeyrî; a.g.e. s.220

kerâmetin ise velîlere has bir özellik olduğunu biliyoruz.Bazı kerâmetler velînin kendisi tarafından aktarılacağı gibi başkaları tarafından görülüp aktarılabilir.Bu kerâmetlere, ağızdan ağıza geçerken ,atfedilen velîye yakıştırılan konular da katılabilir.Dolayısıyla gerçekleşmeyen kerâmetler de zikredilmeye başlanabilir. Vâridâtlarını kaleme alan velîler ise böyle bir ihtimâli ortadan kaldırmaktadırlar.Yani kendilerine ait kerâmetleri birinci elden aktarmaktadırlar.Ancak kaleme alınan bu vâridâtlardaki kerâmetlerin ciddi olup olmadığını , şâhid olan yoksa , bir yazan kimse bir de Allah bilir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bir mürşidin bütün eserleri müridler için birer rehberdir.Mürşidler vâridâtlarında sâlikâna nasihatlerde bulunmakta bağlı oldukları tarîkatin âdâbına dâir bilgiler vermektedir.Kısacası asıl amaç olan Allah'a ulaşma yolunda bir eğitim verilmektedir.Bu yönüyle vâridât, müridin sülûkunu tamamlayabilmesi için önemli bir yol göstericidir.

Vâridâtlardan bazılarında âyetler bazılarında da hadisler ele alınıp açıklanmıştır.Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed' (S.A.V.) e hitâben "İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir.Sakin Allah'la beraber başka bir ilah uydurma."¹⁴ buyrulmuştur. Yine K. Kerîm'de "Ey bizim Rabbimiz,bir de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki onlara Senin âyetlerini tilâvet eylesin,kendilerine kitabı ve hikmeti öğretsin,içlerini ve dışlarını tertemiz yapıp onları pâk eylesin.Hiç şüphesiz azîz Sensin, hikmet sahibi Sensin."¹⁵ Bir diğer âyette de "Dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiş demektir.Ve bunu ancak üstün akıllılar anlar."¹⁶ buyruluyor. Görülüyor ki Allah dilediği kimselere bir şekilde ihsanda bulunmaktadır.Bu ihsan takvâ sahibi kimselerde farklı şekillerde ortaya çıkıyor.İşte vâridâtlar, bahsedilen bu hikmetlerden olabilir.Vâridâtları kaleme alan kimseler genel olarak ahlaklı ,bilgili, velî kimseler olarak bilinmektedirler.Hz. Muhammed(S.A.V.) K. Kerîm'in insanlara ulaşmasında elçi olduğu gibi hikmetlerin ulaşması için de bir elçi durumundadır.Bunu yukarıdaki âyetlerden tespit edebilmek mümkün.Peygamberimiz "Allah kime hayır dilerse onu dinde fakîh kılar."¹⁷ hadis-i şerîfi ile hikmet sahibi olan kimseleri işaret ediyor.Biliyoruz ki ilmi ile amel etmeyen gerçek anlamda

¹⁴ İsra 39

¹⁵ Bakara 129

¹⁶ Bakara 269

¹⁷ Buhari İlim,10 Müslim İmâret 175

fakîh sayılmaz. Yine Peygamberimiz “Allah’ın ahlâkı ile ahlâkının.”¹⁸ ve “Ben ahlak yüceliklerini kemâle erdirmek için gönderildim.”¹⁹ buyurmuşlardır. Yukarıdaki âyetleri ve bu hadisleri dikkate aldığımızda Allah dilediklerine hikmet vermektedir. Peygamberimiz burada aracılık görevi üstlenmektedir. Nitekim müellifler bazı vâridâtlarında âyetlerin bazılarında da hadis-i şerîflerin kendilerine vârid olduğunu ifade ediyor. Bu yönleriyle hikmetlerin, vâridât şeklinde ulaştırıldığını söyleyebiliriz.

Vâridâtlara baktığımızda uyanıkken veya uyku halinde yani rüyâda gerçekleşebiliyor. Sûfiler her zaman rüyâlarına büyük önem vermişler ve bunu mânevî yolda bir yol gösterici olarak ele almışlardır. İlk sûfi risâlelerinde rüyâlarla ilgili bölümler ve dokuzuncu asır sûfilerinden Hâkim-i Tirmîzî’ye ait otobiyografik piyesler yer alır; bu piyeslerde rüyâların kendisine yol göstericilik yaptığını anlatır.²⁰ Onikinci asır sûfilerinden Necmeddin-i Kübrâ da rüyâlarının ve bunların izâhının önemini vurgulamış, rûhânî yolun kurallarını hep sükût ,hep ricât ve devamlı Allah’ın hatırlanması ve müridin rüyâlarının ve vizyonlarının anlamını bir şeyhin mütemâdiyen açıklayan yöntemi olarak açıklamıştır.²¹ Bu bilgilerin yanında din psikolojisi açısından vâridâtı izâh edebilmek için mistisizmi tanımlamak yerinde olacaktır: Çok değişik şekilleri olan mistisizm, duyu ve akıl dışı bir yolla ulaşılan idrak biçimini, bâtinî tecrübe ve şuûr hallerini bilgilenmenin vâsıtasız şeklini ifade eden genel bir kavramdır.²² Dînî tecrübeye dayalı îmân hayatı yoğunlaştığı ölçüde mistik karakter de belirginlik kazanır. Fakat inanan her kişide böyle bir yoğunlaşmaya rastlanmaz; hatta hiçbir mistik tecrübe geçirmeksizin dinlerini farklı boyutlarda yaşayan pek çok insan vardır. Bu da bir gerçektir. Onun içindir ki mistisizmi doğrudan doğruya dine bağlamak yerine onu, insan rûhunun tabii bir eğilimi, özlemi olarak değerlendirmek doğru olur.²³

Bir mistik vecd anında farklı biçimlerde ve durumlarda sûretler, şekiller, hayaller, renkler ve acâib şahısların görüntüleri ile karşılaşır. Yazılan ,

¹⁸ Fahrü’r-Râzî, Mefâtihu’l-Gayb V, 188

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, 2/ 381

²⁰ Spiegelman, İnâyet Han, Fernandez; Jung Psikolojisi ve Tasavvuf, İnsan yay. İst.1994, s.131

²¹ Annemaria Schimmel; İslam Tasavvufunun Boyutları, Chapel Hill 1975, s. 225

²² Hökelekli, Hayâti; Din Psikolojisi, TDV yay. ANK. 1993, s.314

²³ Hökelekli, H.; a.g.e. s.319

anlaşılan ve idrak edilen hitâblar görür.²⁴ Bu özellikleri , incelemiş olduğumuz vâridâtlarda da görebilmekteyiz. İsmâil Hakkî'nin tezimize konu olan Vâridât-ı Kübrâ'da karanfil, ibrik gibi şekillere ve gökyüzüne yazılan ifadelerle karşılaşmaktayız.Yine bazı müelliflerin , cânib-i Mevlâ'dan sesler işittiğini de diğer vâridâtlarda görmekteyiz.Bu eserler hakkında ileride bilgi verilecektir.

Vecd anında mistiğin tecrübe ettiği haller ve algıladığını ileri sürdüğü görüntüler, hayaller, şuûr kaybı ve bedene yansıyan birtakım tepkilerle,bazı akıl hastalarının yaşadıkları durumlar ve tepkiler arasında büyük benzerlikler görülmektedir.²⁵ Böyle durumlar Enis Behiç Koryürek'in ve Şeyh Bedreddin'in vâridâtlarında görülmektedir.Enis Behiç, Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ifadelerini kendi ağzından, Çelebi'nin şîvesi ile söylediğinde yanında bulunanların korktuğunu Enis Behiç'in eşi Müfide Koryürek, Yavuz Bülend Bâkiler'in yaptığı röportajda belirtmektedir.²⁶ Aynı şekilde Şeyh Bedreddin de ışıklı bir rüyâsından sonra kendinden geçtiğini ve o sırada etrafındaki bir grup öğrencinin Şeyhin durumundan etkilenip korktuğunu belirtiyor.²⁷

Aslında sûflilerin kendileri de Allah'tan, melekten, şeytandan veya nefsin kendisinden ileri gelen ilhamları(havâtır; vâridât)birbirinden ayırmakta güçlük çekerler.Onlar bu tezâhür ve etkilerin kaynağının kimliğini, sadece buna mâruz kalan kişinin, hayatındaki ürünleri ve etkileri sâyesinde ayırabileceğini kabul eder.Daha önce bu tür tecrübeleri yaşamış olan şeyhin yol göstericiliğinin önemi büyüktür.²⁸

Mistiklerin en göze çarpan özelliklerinden birisi duygusal olmalarıdır.Bu yüzden çoğunluğu, yaşadıkları tecrübeleri nesirden çok şiir tarzında ifade etmektedirler.Mistik hangi îmân ve din değerlerine bağlı ise mistik tecrübenin ona açtığı dünya da bunlarla bağımlı ve sınırlı olmaktadır.Sûflilerin kendi ifadesiyle "suyun rengi içinde bulunduğu kabın

²⁴ Hökelekli, H. , a.g.e. s.325

²⁵ Hökelekli,H. a.g.e. s.334

²⁶ Karaalioğlu,S.Kemâl Türk Edb. Tarihi ,İnkılap ve Aka Kit. İst.1994, cilt:IV s.217

²⁷ Şeyh Bedreddin, Vâridât, Terc.Cengiz Ketene KB Yay. ANK.1990, s.17.

²⁸ Hökelekli,H., a.g.e. s.339.

rengidir.Hak sana senin renginde görünür.Çünkü O'nun rengi yoktur. ”²⁹

c) Tespit Edilen Diğer Vâridâtlar ve Sahipleri:

Bursa ve İstanbul kütüphânelerinde , İsmâil Hakkî dışında tespit edebildiğimiz vâridâtlar ve müellifler şunlardır:

1)Vâridât: Şeyh Bedreddin

Vâridât denince ilk akla gelen eser Şeyh Bedreddin'in Vâridâtıdır. Bu eser yazıldığı dönemde ve sonrasında büyük şöhretkazanmıştır.Bunun sebebi Şeyh'in târihî kişiliğinin yanında tasavvufî görüşlerinin de farklılık göstermesidir.Şeyh Bedreddin,Osmanlı fakîh ve mutasavvıfı, önemli bir isyan ve ihtilâl hareketinin başlatıcısı olarak ün kazanmıştır.Edirne yakınlarında bugün Yunanistan topraklarında bulunan Simavna kasabasında doğdu.Doğum yılı olarak740/1339 ile 770/1368 arasında değişen tarihler gösterilir.³⁰

Şehzâdeler mücâdelesinde Yıldırım Bayezid'in oğullarından Mûsâ Çelebi'nin kardeşi Süleyman Çelebi ile yaptığı savaşta Edirne'yi ele geçirmesi üzerine Bedreddin, kazaskerliğe tâyin edildi ve böylece aktif siyâsî hayatı başlamış oldu.Daha sonra Mûsâ Çelebi kardeşi Mehmed Çelebi'ye yenilince Şeyh Bedreddin 1413'te ailesiyle birlikte İznik'e sürüldü, göz hapsine alındı.Ancak siyâsî ihtirasları yüzünden bu durumu kabullenmedi ve görünüşte dînî tasavvufî, gerçekte ise siyâsî teşkilatlanmayı sağlamak üzere harekete geçti.Şeyh Bedreddin ve müridlerinden Börklüce Mustafa, Torlak Kemal gibi ihtilâlcilerin başarılarından kaygılanan Çelebi Sultan Mehmed, Şeyh'in üzerine büyük bir kuvvet gönderdi.Bayezid Paşa komutasındaki devlet güçleri Şeyh'in adamlarını dağıtmaya ve kendisini ele geçirmeye muvaffak oldular.Pâdişâhın huzûruna götürülen Şeyh ,kurulan heyet kararıyla 1420'de Serez'de îdâm edildi.

Bedreddin Simâvî İslâmî ilimlerden bilhassa fıkıh ve tasavvufta temâyüz etmiştir.Gerek eserleri gerekse hakkında yazılmış diğer kaynaklar , onun fıkıhta sadece ansiklopedik bilgi sahibi bir aktarıcı olmadığını ,aynı zamanda müctehid derecesinde bir âlim olduğunu gösterir.Fakat Simâvî asıl

²⁹ Kübrâ,Necmeddin; Tasavvufî Hayat, Dergah yay. Çeviren:Mustafa Kara, s.62. Bursevî,İ.H. Vâridât-ı Kübrâ, Ellidokuzuncu Vâridât.

³⁰ Uzunçarşılı,İ.H. Osmanlı Târihi I,s. 360

ününü siyâsî faaliyetleri yanında tasavvufî ve felsefî görüşleri ile yapmıştır.Şeyh Bedreddin,vahdet-i vücûdçu bir mutasavvıftır.

Şeyhin eleştirilmesine yol açan sebeplerden biri de kendi eserlerinde açıkça görülmemekle birlikte, başta Börklüce Mustafa olmak üzere taraftarlarının,özel mülkiyeti reddetmeleri, her türlü mülkün halkın ortak malı olduğunu savunmaları, kadın-erkek bir arada sazlı içkili âyinler düzenlemeleri ve umûmiyetle ibâhîliği savunmalarıdır.Son yüzyılda Türkiye’de bazı marksist yazarlar bu tür fikirleri Bedreddin Simâvî’ye mâl ederek onun ve taraftarlarının başlattığı olayları devrimci niteliği olan bir halk hareketi şeklinde yorumlamış, bu yönde çeşitli fikrî ve edebî eserler kaleme almışlardır.³¹

Harîrîzâde Şeyh Bedreddin’e,Bedriyye adlı bir tarîkat nisbet etmekteyse de Şeyh’in vefatından sonra böyle bir tarikatın olmadığı görülmektedir.³²Ancak onun sempatizanlarından olup Bedreddin sûfilere diye anılan bir zümre zamanla Alevî-kızılbaş kesime karışarak erimiştir.

Şeyh Bedreddin’in Eserleri:

Letâifü'l-İrşâd:Fıkıh alanında yazdığı ilk eserdir.Müellifin on ayda tamamladığı ve hâlen şerhinden ayrı bir nüshası bulunmayan eser onun fikrî meselelere vukûfunu ve müctehid derecesinde bir fakîh olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.³³

Câmiu'l-Fusûleyn:Müellifin Edirne’de kazaskerliğe tâyin edildikten sonra te’lîf ettiği ,kazâ ve mahkemeye ilgili konuların ağırlıkta olduğu muâmelâta dair bir fıkıh kitabıdır.³⁴

Vâridât:Müellifin muhtemelen İznik’te göz hapsindeyken veya İznik’ten kaçtıktan sonra Rumeli’de verdiği derslerden oluşan felsefî, tasavvufî, kelâmî ve diğer fikrî konulara dâir en önemli eseri olup hakkında yoğun tartışmaların yapılmasına yol açan da daha çok bu eserdeki düşüncelerdir.Vâridât’ın birçok yazma nüshası vardır.³⁵ Arapça olarak

³¹ Dindar,Bilal; DİA “Bedreddin Simâvî ” mad. s.332

³² Harârîzâde , Tıbyân I, s.109b

³³ Dindar, a.g.e. s.333

³⁴ Dindar; a.g.e. s.333

³⁵ Süleymâniye ktp. Yazma Bağışlar ,No: 1463 Hacı Mahmud Efendi, No: 3052,2574,2481

kaleme alınan eserin çeşitli Türkçe tercemeleri yapılmıştır. Bedreddin Simâvî'nin bu önemli ve çok tanınmış eserlerinden başka çeşitli kaynaklarda tasavvufa dâir Meserrtü'l-Kulûb; sarf ve nahve dâir Unkûdü'l-Cevâhir ile Çerâğu'l-Fütûh ve tefsirle ilgili Nûru'l-Kulûb adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.³⁶

Şeyh Bedreddin, gerek yaşadığı dönemde gerekse sonrasında büyük etki ve şöhrete sahip olduğundan ,hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bueserlerden bazıları müstakil olarak kaleme alınmış ,bazı bilgilere ise kaynak kitaplarda yeri geldikçe yer verilmiştir. Cengiz Ketene müellifin Vâridât'ını günümüz Türkçesiyle terceme etmiş, aynı eseri Muhammed Nûre'l-Arâbî Arapça olarak şerhetmiş; Muhammed b. Ahmed Hazûf ise Osmanlıca olarak terceme etmiştir. Bunların yanında Şeyh bedreddin'le ilgili olarak M.Şerâfettin Yaltkaya'nın "Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin " ;B.Nusret Kaygusuz'un "Şeyh Bedreddin Simevî " ; A. Cerrahoğlu'nun "Şeyh Bedreddin ve Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri " Necdet Kurdakul'un "Bütün Yönleriyle Şeyh Bedreddin" gibi çalışmalar da mevcuttur.³⁷

Bedreddin Simâvî Vâridat'ında bazı konularda farklı görüşler ortaya koymaktadır. O, bedenlerin yeniden dirileceği inancına karşı çıkmış ve bu yüzden kendisini eleştirenler olmuştur. "Bu beden bâkî kalmayacağı gibi ölümden sonra dağılan bölümlerin yeniden birleşmesi de mümkün değildir. Ölümlerin diriltilmesindeki amaç bu değildir."³⁸

Bu eserinde Şeyh Bedreddin müridlerini eğitici, onları bazı konularda uyarıcı tarzda öğütler veriyor. Uyanık olarak veya rüyâsında kendisine vârid olan olayları aktarıyor. Hadislerden de kaynak göstererek rüyâlara önem verilmesini istiyor ve bu eserinde rüyâlarına da yer veriyor. Vâridât denildiğinde insanın aklına ,takvâ sahibi insanların algılayabileceği özel olaylar geliyor. Fakat Şeyh Bedreddin'in bazı vâridâtları ,sıradan insanların başından geçebilecek vâridâtlar olarak karşımıza çıkıyor:

"Bir gece sırtımı dayamışken rûhumun içimde coştüğünü gördüm ve ondan ,yanan bir odundan çıkan alevin sesi gibi bir ses duydum. Ayrıca

³⁶ Dindar, a.g.e. s.334.

³⁷ Dindar, a.g.e. s.334.

³⁸ Şeyh Bedreddin; Vâridât , Terc.Cengiz Ketene KB yay. ANK.1990, s.1

karşımda ala yakın bir renk gördüm.Kendime geldiğimde yanımdaki ocakta odunun,tıpkı gördüğüm gibi yandığını, alev saldığını ve rüyâmdaki gibi ses çıkardığını farkettim.Şunu anladım ki ,meydana gelen olay içimdeki aynısıdır ve gönlümün varlık birliğinin etkisiyle olduğunu anladım.”³⁹

“Bir gün ikindiye yakın evimde oturuyordum;güneş de yoktu, birdenbire aklıma ikindi ezanı okunacak ve onu duyacağım fikri geldi.Daha sonra bu düşünce birkaç kez aklımdan geçti ve gönlüme yerleşti.Bunun gerçekleşeceğini anladım ve o anda ben daha bunu düşünürken ezanın sesini duydum.Gaybı ancak Allah bilir.”⁴⁰

Şeyh Bedreddin bu eserinde kelamcı ve filozofların imkan ve hudus konusundaki görüşlerine karşı çıkararak imkanın sadece görünüşten ve hayâlden ibâret olduğunu belirtmiştir.Aynı şekilde cennet ve cehennemi de yaygın dînî anlayıştan farklı bir şekilde açıklamıştır.Bu farklılık şeytan ve melek hakkındaki açıklamalarında da görülmektedir.⁴¹

2)Vâridât-ı Süleyman: Enis Behiç Koryürek

Yakın dönemde yazılan bu eser diğer vâridâtlara göre oldukça farklı bir şekilde ortaya çıkmış ve kaleme alınmıştır.Enis Behiç, 17. asrın ikinci yarısında yaşayan Mevlevî şeyhlerinden Çedikçi Süleyman Çelebi'nin rûhuyla tanışmış,onun verdiği ilhamlarla yazdığı şiirler Vâridât-ı Süleyman'ı ortaya çıkarmıştır.⁴²

Beş Hececiler grubunun en çok sevilmiş şâirlerinden olan Koryürek,İstanbul'da doğdu.Mekteb-i Mülkiye'yi 1913'te bitirdi.Milletvekili seçimlerine katılıp kazanamayınca Çalışma Vekâleti Müsteşarlığı görevinden uzaklaştırıldı.İlk yayımladığı şiirleri Balkan Savaşına rastlayan Enis Behiç bu şiirlerinde doğal olarak millî duyguları işliyordu.Aruzla yazdığı bu şiirlerden sonra Ziyâ Gökâlp'in teşvîki ile hece veznini kullanmaya başladı. “Mîras” adı ile ilk şiir kitabını bastırıldı.Bundansonraki şiirleri ise “Güneşin Ölümü” adı altında ve Mîras ile birlikte basılmıştır.1946'dan sonra psikolojik bakımdan yeni bir yöne yönelmiştir.⁴³

³⁹ Şeyh Bedreddin; a.g.e s.30.

⁴⁰ Şeyh Bedreddin; a.g.e. s.31.

⁴¹ Dindar; a.g.e. s.333.

⁴² Banarlı,N.S. Resimli Türk Edb.Tarihi, cilt:II , s.1133.

⁴³ Akyüz,Kenan; Modern Türk Edb.nın Ana Çizgileri, İnkılâp Kit. İst.1994, s.173-174

Çedikçi Süleyman Çelebi,Enis Behiç'in kendi ifadesiyle, Trabzonda doğmuş daha sonra İstanbul'a yerleşmiş, yine Trabzon'a dönerek orada vefât etmiştir.Çedikçi Süleyman,pek solgun saz benizli, nârin minkâri bir burunla mânâlaşmış armûdî çehresini çevreleyen hafif kırçıl sakallı,koyu kestane rengi dolgun kaşlar altında süzgün âdetâ şaka eder gibi gülümseyen gözleriyle baktığı insanın gönlüne ferahlık veren, hikmet ve muhabbet dağıtan azîz bir Mevlevî idi.⁴⁴

Enis Behiç, eserin nasıl ortaya çıktığını mukaddime kısmında şöyle ifade ediyor:

“İşte ben O'nunla tanıştım,dost oldum, hem de nasıl? O ,ben oldu; ben, O oldum! Onun sözleri için kendi sözlerim demek istedim. Çünkü o sözler...Edâsı,mûsikîsi, mânâsı benim tarzımdan bambaşka olan fakat bu başkalıkla beraber gene benden bir koku,benden bir gölge taşıyan sözler. Bu âdetâ bir “İrticâl” mûcizesiydi.Bu çağlayan önceleri tek tek harflerin ardına doğmasıyla yazı şeklinde ve sonraları ise doğrudan doğruya kendi ağızımdan seslenen esrarlı bir kelim halinde taşıp dökülüyordu.”⁴⁵

Bu bölümde dolaylı olarak Koryürek, Allah'la karşılıklı konuşmasına da yer vermiş:

“Benim kendimden haberim yokmuş ey Tanrı! Bunları ben söylüyorsam niçin söylemezden önce ne söyleyeceğimi bilmiyorum?Ve birdenbire bunları nasıl söylüyorum?Yok eğer ben söylemiyorsam benim sesimi kim benden habersiz kullanıyor ve benim ağızımla kim konuşuyor?

Vardur derûnun içre senin,senden ayru Sen!

Ol senden ayru sen kim olâ ,bilmedin mi Ben! ” ⁴⁶

Vâridât-ı Süleyman otuz dokuz “Bezm-i Âlî ” başlıklı bölümden oluşuyor.Çedikçi,fânî olması sebebiyle Enis Behiç'e Fânûs diye hitâb ediyor. Bütün ilhamlar Süleyman Çelebi'nin şîvesiyle yazılmıştır.Bezm-i Âlî başlıklı bölümlerin hepsi “Huuu... Eyvallah! ” ifadesiyle başlıyor.Çoğu bölümün sonunda da “Huuu... Eyvallah!... Nûra varasız, nûr alsız, nûr olasız! Biz gideriz siz kalasız.” ifadesi yer alıyor.

⁴⁴ Koryürek,E.Behiç; Vâridât- Süleyman, s.3

⁴⁵ Koryürek, a.g.e. s.6-7.

⁴⁶ Koryürek, a.g.e. s.7.

“ Bezm-i Âlî : I

-Huuu... Eyvallah!

Tefekkür, tasfiye ve rûha medârdır.

Ben tezâhürât için buraya gelmedim. Emmâ telkin ü ilhâm yolunda Fânûs’u ohşarum.

Nidâ-yı İlâhî Beyânındandır:

Kalbinde duyduğunsesi bil: Tanrı’nın sesi

Bir ses ki mümtenîdir, anın vafedilmesi

Cehdeyliem misâl ile târife ben anı

Elvân-ı tayfdan süzülen nûr huzmesi. ”⁴⁷

“ Bezm-i Âlî: XVI

-Huuu... Eyvallah!

Fânûs’um niçün kalbin çarpar? İlhâmını sen beklemez miydin ki telâhukumla heyecanlanırsın?

Kalbin ki hafî hafî çalışdı

Elbette kelâmıma alışdı

Gûşeyle sözüm zamîrin içre

Hisseyle özüm hamîrin içre ”⁴⁸

Enis Behiç şiirlerinin ,gerçekten Çedikçi Süleyman’a âit olduğunu ispatlamaya gerek görmüyor:

“Süleyman Çelebi bana nasıl geldi, O’nunla nasıl kaynaştım? Bunlara şahid var. Ancak onların isimlerini buraya yazmakla ne olacak ki. Onlara sorsanız ne diyecekler ki. Zaten insanlar “Rûh” için kesin bir şey söyleyebilmiş midir? ⁴⁹

Ancak Yavuz Bülend Bâkiler’in yaptığı röportajda, Enis Behiç’in eşi Müfide Koryürek, rûh çağırma seanslarındaki şahısların isimlerini açıkça

⁴⁷ Koryürek, a.g.e. s.27 .

⁴⁸ Koryürek, a.g.e. s.62.

⁴⁹ Koryürek, a.g.e. s.8

ifade ediyor.:Eski vâlifler,avukat,savcı....⁵⁰

Enis Behiç'in bu eserine baktığımızda diğer vâridâtlardan çok farklı bir durum söz konusu.Bu eserde bütün vâridâtların oluş şekli aynı:Çedikçi Süleyman Çelebi'nin rûhunun Enis Behiç'e verdiği ilham.Bir bakıma Süleyman Çelebi ,kendi eserini yazması için Enis Behiç'i memur ediyor. Bu özellik inceleyebildiğimiz diğer vâridâtlarda görülüyor. Diyebiliriz ki Çedikçi Süleyman Çelebi , yaşarken yapmadığını veya yapamadığını öldükten sonra rûhen Enis Behiç'e yaptırıyor.

Vâridât-1 Süleyman ,Ömer Fevzi Mardin tarafından şerhedilmiştir.Ayrıca bu eserin daha iyi anlaşılması ve nasıl ortaya çıktığını belirginleştirmesi açısından Y.Bülend Bâkiler'in "Müfide Koryürek Eşi Enis Behiç Koryürek'i Anlatıyor." başlıklı röportajı da önemli bir çalışmadır.⁵¹

3)Vâridât

Müellif:Üsküdârî Mustafa Efendi

Selim Ağa ktp. Hüdâî Efendi Bölümü.585

Varak:20 ölçü.215x158, 135x98 mm. 17sattır, mukavvâ cilt, Hicrî 1229.

Eserin ilk cümleleri sâliklere hitâben yazıldığını açıkça gösteriyor:

"Ey sâlik-i râh-ı Hüdâ ve ey tâlib-i Mevlâ! Kaçan bir kimse bir yirden inâbet idüb aña teslîm de olsa ve emr-i Hakk'a itâ'at ve a'câl-i şâlihaya"⁵²

Müellif diğer vâridâtlarında kendisine vârid olan olayları aktarıyor:

"Bir gün taşra çıkub bağçe içinde taş pâreleri müşâhede idüb tımar iden dedeye didim ki: Niçün bağçeyi bir hoş tımar itmezsün? Hemân cânib-i Mevlâ'dan Kalbime İlham-ı Rabbânî gelüb didi ki: Ey felan! Zâhir bağçesine nazar ideceğine yürü var vücûduñ bağçesin pâk eyle, bu dünyâ bağçesin 'imâret idenler yevm-i kıyâmetde ehl-i nâr olsa gerekdür....Bu cevâbı istimâ' itdükde bi'l-külliyeye dünyâdan a'câl eyledüm."⁵³

Üsküdârî bu eserinde vâridâtlarına başlamadan önce kesin bir târih

⁵⁰ Karaalioğlu,S.Kemâl; Türk Edb. Târihi , cilt:IV , s.217.

⁵¹ Karaalioğlu; a.g.e. s.217 .

⁵² Üsküdârî Mustafa Efendi; Vâridât, Varak 1b.

⁵³ Üsküdârî; a.g.e . Varak:2a

belirtmiyor. İsmâil Hakkî'da olduğu gibi her bir vâridâtı yeni bir sayfadan başlamıyor. Bir vâridât bittiğinde hemen paragraf veya sayfa başı yapmadan diğerine geçiyor. Vâridâtların farkedilebilmesi için “Bir zaman” , “Bir gün” , “Bir gice” gibi ifadeleri kırmızı renkte yazmış.

“Bir vakitte Rasûlu'llâh (S:A:V) bu haķire buyurmışlardı ki: Penşenbe günü şâ'im olmaķdan münfik olmayasın ve eger ol şâ'im olmazsan yevm-i kıyâmetde beni müşâhede eylemezsün. Ben daħi emr-i şerîfleri üzre, müdâvemet üzre iken bir zaman haķire sefer vâķı' olub Üsküdar'a gelürken ol gün şâ'im idüm.⁵⁴

Eserde “Yine bir gün” gibi ifadeler yirmi üç yerde geçiyor. Beş altı yerde de “Ey tâlib” ifadeleri var. Bu tür ifadelerden anlaşılıyor ki vâridât türünün özelliklerinden biri insanın gönlüne doğan ilhamlar, diğeri de sâlikâna hitâben öğütler vermesidir.

“İşbu risâle-i şerîfden bi-tevfîķi'llâhi Te'âlâ bizlere ve sâ'ir tãlibâyâ ulu Mevlâ istifâde ve zevķler ihsân eyleye. Âmin 1229 ”⁵⁵

4) Vâridât-ı Menşûre ve Dîvân-ı Manzûme:

Müellif: Hâşim Mustafa Baba b. Yusuf Nizâmeddin.

BYEBE , Genel. 750 / 3

Varak:187 ölç.195x125, 145x70mm. 23 satır, Hicrî 1196, Meşin cilt

Eserin başındaki şu ifadeler müellifin hangi taîkate bağlı olduğunu bildiriyor:

“Vâridât-ı Menşûre ve Dîvân-ı manzum li's-seyyid Hâşim Mustafa el-Üsküdariye'l-Celvetî.”⁵⁶

Eserde baştan onbir satır mensur bölüm var, burada anâsır-ı erbaa üzerinde duruluyor. Vâridât-ı Menşûre'nin mensur bölümünden sonra başlayan manzûmeler 148b'ye kadar devam ediyor. Bu manzum ifadeler kırmızı çizgilerle çerçeve içine alınmış. Hâşim Mustafa buradaki manzûmelerde Allah'a ulaşma yolunda izlenecek metodları ele alıyor:

⁵⁴ Üsküdarî; a.g.e. varak:8a

⁵⁵ Üsküdarî; a.g.e. varak: 20b

⁵⁶ Hâşim Mustafa; Vâridât-ı Menşûre , varak:1b.

“ İster iseñ hâşıl ola her murād

Geç kamu şeyden murāduñ it mezād ⁵⁷

Hakikat zāt-ı Mevlā’dan kamu eşyā ‘ayān söyle

İşit sem‘ -i başiretle şakın şanma nihān söyle ⁵⁸ ”

Eserin makâlât başlıklı bölümünde “Meslikü’l-İleyhiyyûn ” ve “Meşrebü’l-Melâmiyyûn” alt başlıklarıyla yine tasavvufî öğütler veriliyor. Ayrıca “Vâridât-ı İleyhiyye ” başlığı altındaki bölümlerde de vâridâtlara yer verildiğini görüyoruz:

“Bu fakîre ilhâm oldu ki Hâzret-i Mūsâ (A.S.) nın ‘āsâsından murād irâdet-inefsi idi. Taraf-ı Hâk’dan”⁵⁹

“Min vâridât-ı İleyhiyye li’s-seyyidi’l-Melâmiyye. Ey nefsini bilmege tâlib olan ehl-i ikrâr! Ma’ lûm olsun ki âfâkda tabâyı‘ -ı erba‘a üzre kıyâmet-i suğrâ: Nâr, hevâ, âb , hâk. Bu dört ‘anâşıruñ.....”⁶⁰

5) Vâridât:

Müellif : Bandırmalı Hâşim Mustafa b. Yusuf

Süleymâniye ktp. Yazma Bağışlar. 2547.

Varak:23 ölç.240x175, 170x100mm. 21satır, Hicrî 1152 .

Müellif eserinin en başında bir âyeti tefsir ediyor, o âyetin neyi işâret ettiğini açıklıyor:

“Merace’l-bahreyni yeltekiyâni beynehümâ berzahun lâ yabgıyân.⁶¹ merace’l-bahreyninden murād kalb-i mürşid ile kalb-i tâlib; yaltakiyândan murād iki gönül bir olmak.....”⁶²

Buradaki kısa tefsirden sonra tasavvuf ehline hitâben rüyâların genel özelliklerinden bahsediyor:

“Ey tâlib ! Hâl-i rü’yâ rā’inüñ iktizâ-yı hâl ve merâtibine göredür. Zîrâ

⁵⁷ Hâşim Mustafa; a.g.e. varak: 15a .

⁵⁸ Hâşim Mustafa; a.g.e. varak : 19a .

⁵⁹ Hâşim Mustafa; a.g.e. varak:151b.

⁶⁰ Hâşim Mustafa; a.g.e. varak:152b.

⁶¹ Rahman 119

⁶² Hâşim Mustafa; Vâridât, varak:1b

madde-i rü'yâ⁶³

Eserin sonlarına doğru yarım sayfa tutan sekiz beyitlik manzûme yer almaktadır.

6) Vâridât:

Müellif : Aziz Ali Girîdî.

Süleymâniye ktp. Hacı Mahmu Efendi. 3275

Varak:50, ölç.240x150, 170x80mm. 17satır hicrî 1281 .

Baştan sona mensur olan eser ders verici , eğitici tarzda kaleme alınmıştır.Eserin bir vâridât olduğu içerisindeki ifadelerden de anlaşılıyor:

“Vâridât-ı tecellî üç şûret üzerinde zâhir olur.Birisi ‘ışkdur,keşret-i maḥabbet ile tekevvün ider.Egerçi mâye-i ezeliḍür, ancak verâ-yı ḥafâda mestûr olmayan zuhûrı maḥabbete mevķûfdur. Tecellîniñ biri daḥi ‘irfândur...”⁶⁴

Görüldüğü gibi Azîz Ali,tecllînin dolayısıyla vâridâtın kimlerde ve ne şekilde ortaya çıkabileceğini belirtiyor.Buna göre bir kimsenin tecellîye, vâride nâil olabilmesi için Allah aşkı ve irfan sahibi olması gerekiyor. Eserin devamında da Allah’a kavuşma yolunda ilerlemek isteyenlere uyarılarda bulunuluyor. Eserin cildi lacivert meşin.

7) Vâridât-ı Kudsiyâ:

Müellif : Nasûhî Mehmed

Varak: 105 ölç.218x145,152x78mm. 19satır, Hicrî 1130 .

Cilt: Kahverengi meşin.

Daha ilk sayfasından îtibâren başlayan manzum bölüm eserin sonuna kadar devam ediyor.Bütün manzûmelerin başında tekrar edilen “Min Kelâm-i İlâhî ” başlığı eserin bir vâridât olduğunu belirtmeye çalışıyor. Bu başlıklar kırmızı renkle yazılmış durumda.

⁶³ Hâşim Mustafa; a.g.e. varak:1b

⁶⁴ Girîdî, Azîz Ali; Vâridât, varak:4b-5a.

“ Min Kelām-i İlāhî
 ‘Işık bazarı içre gördüm satar olmuş ben beni
 Beni buldum bende oldum ben de alaydum anı ⁶⁵

Min Kelām-i İlāhî
 Hâk Te‘âlâ kûluna itdi ihsân külliyyâ
 Cümle ‘âlemüñ remzin bildi insân külliyyâ ⁶⁶

8) Vâridât:

Müellif : Bâlî Sofyavî

Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi. 2338

Varak:96, ölç.277x163,175x98mm. 15sadır cilt:Kırmızı meşin.

Baştan sona manzum olarak kaleme alınan eserin en başında kapağının iç kısmında şu beyitler yer alıyor:

“Vâridât-ı Şûfyavî Hazret-i Bâlî
 Efendi kıddese sırrahü'l-bâlî
 Beyt-i ma‘mûr ister iseñ ol dil-i dānāyı gör
 Mescid-i Akşâ dilersin dergeh;Mevlâ’yı gör ”

Eserin hiçbir yerinde başlık yok.Müellif doğrudan,manzum olarak yazdığı vâridâtına başlıyor ve tasavvufî telkinlerde bulunuyor:

“Bî-cihet ol her cihetden vech-i Hâk ide zühûr
 Bunca vechüñ ara sen de hayret-i kübrâyı gör
 Vech-i Hâk’dan gayrı eşyâ fânî mutlakdurur
 Küllü şey’in hâlikün kavlinde istisnâyı gör ” ⁶⁷

⁶⁵ Nasûhî Mehmed;Vâridât-ı Kudsiyâ , varak: 12a

⁶⁶ Nasûhî Mehmed;a.g.e. varak:41a.

⁶⁷ Bâlî Sofyavî; Vâridât, varak:2a

Eserde kıta, beyit düzeni gözetilmeksizin mısralar alt alta getirilerek tertiplenmiş.

9) Hâtimetü'l-Vâridât Vâridât- Gaybiyye :

Müellif:Naccarzâde Rızâeddin Mustafa b.Ali a'n-Nakşibendî

Matb. Matba-i Amire

Tamamı manzum olan eserin içinde Tuhfetü'l-İrşâd, Vâridât-ı Gaybiyye, Zuhûrât-ı Mekkiyye ve Hâtimetü'l-Vâridât başlıkları altında bölümler var.Vâridât-ı Gaybiyye başlıklı bölümdeki manzum ifadeler daha çok Rasûlullah (S.A.V.) a hitâben yazılmış görünüyor:

“Mecmû' a-i esmâ vü müsemâsın sen

Pîrâyede şüret ü ma' nâsın sen ⁶⁸

Fi's-semâ-i Aḥmed ve fi'l-arz-ı Muḥammedsin sen

Nâ-mezâd-ı ḥurrem ve nâ-mezâd-ı hürâsın sen ⁶⁹ ”

Hâtimetü'l-Vâridât başlığı altındaki bölümde de müellif yine manzum olarak ilhamlarını dile getiriyor:

“Bir bülbül-i nâlendeyem gül-zârdur me'vâ baña

Mecnûn gibi şûrîdeyem dil-dâdedür Leylâ baña ” ⁷⁰

10) Vâridâte'l-Şâridâte'l-Kudsiyyât :

Müellif: Sümnânî Alâü'd-Devle Ahmed b. Muhammed

Selim Ağa ktp. Hüdâî Efendi. 373

Varak:20 ölç.203x145, 157x110mm. 25 satır. cilt: mukavva

Başından sonuna kadar Arapçaolan eserde ara ara kırmızı renkte yazılmış “ i'lem ” ifadeleri yer alıyor.Bu da vâridât türünün özelliklerinden olan ders verme, nasîhat etme özelliğini ortaya koyuyor. Ayrıca Sümnânî,

⁶⁸ Naccarzâde Rızâeddin ;Vâridât-ı Gaybiyye, s.57 .

⁶⁹ Naccarzâde Rızâeddin; a.g.e. s.59 .

⁷⁰ Naccarzâde Rızâeddin; a.g.e. s. 149 .

“Rûhu’l-ma‘denî, rûhu’n-nebâtî rûhu’l-ḥayvânî, rûhu’l-cinnî, rûhu’l-melekî, rûhu’l-insî ve rûhu’l-ḳudsî ”⁷¹ gibi râhun çeşitlerini kırmızı başlık hâlinde yazıp onları yine Arapça olarak açıklıyor.

11) Vâridât:

Müellif: Bahâeddin Veled El-Belhî

Süleymâniye ktp. Fâtih. 2890

varak:111, ölç.265x175,160x110mm. 13 satır, cilt:Kırmızı meşin.
Eser mensur olmakla birlikte baştan sona Farsça olarak kaleme alınmıştır.

12) Vâridâtü’l-Îlâhiyye ve Kelimâte’l-Îlhâmiyye:

Müellif: Rusûheddin İsmâil Ankaravî

BYEBE, Haraççı . 883 / 4

varak:47-50arası. ölç. 197x121, 195x114mm. 25satır,
Ankaravî’nin vâridâtları Şerh-i Hamriye adlı eserin içinde sadece üç varaktan oluşmakta ve manzum olarak kaleme alınmıştır.

13) Vâridâtü’l-Fütûh Fî Sefneti Nûh:

Müellif:Erzurumlu İbrâhim Hakkî

Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi .3413.

varak:30, ölç.211x150,140x192mm. hicrî 1186,Değişik sayıda satır.

⁷¹ Sümnânî; Vâridâte’l-Şâridâte’l-Kudsîyyât, varak:7a

14) Vâridât:

Müellif: Ansârî Abdullah b. Câbir

Süleymâniye ktp. Şehit Ali Paşa. 1383 /2

varak:51-59arası ölç.175x126, 115x78mm.

15)Vâridâtü'l-Îlâhiyyete'l-Akdâmiyyât

Müellif: Al-Arâbî, Muhyiddin Muhammed.

Süleymâniye ktp. Lâleli.1514 .

varak:298. ölç.178x130,146x85mm. 25 satır .

16) Vâridât Ve'l-Takdîsât:

Müellif: Sühreverdi,Şihâbeddin yahyâ b. Habeş

Müstensih:Süleyman b. Mesud b. Hasan.

Süleymâniye ktp. Ayasofya K. 2144 .

varak:27 , 17satır .

17) Vâridât:

Müellif: Emir Seyyid Ali Hemedânî

Süleymâniye ktp. Ayasofya k. 1791 / 3

varak:17 , 11 satır

18) Vâridât-ı İmâm Rabbânî:

Müellif: Gulâmî Ali Abdullah . Müstensih:Seyyid Hayrullâhi'l-Buhârî

İstanbul Millet ktp. Rşd. 491 /1

varak: 109 .

19) Vâridât:

Müellif: Ömer Gürânî

Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi. 3010 /2
varak:123-138 arası, ölç.160x105,110x60mm. 15 satır

20) Fütûhât-i Ayniyye:

Müellif :İsmâil b. Ahmed Ankaravî

Nûru Osmâniye ktp. 239/ 1

varak:101, ölç.200x110,149x65mm. 19 satır. Hicrî 1066

Eserin en başında manzum bir bölüm var.Daha sonra müellif, bir hadis yazıp onu açıklıyor.Bazı yerlerde Farsça ifadeleri yazıp onları açıklamış,bazı bölümlerde ise kelimeleri grammar yönünden inceliyor. Bu özellikleri dikkate aldığımızda ,İsmâil Hakkî'nın Vâridât-ı Kübrâ'sında da aynı özelliklere rastlıyoruz.Dolyısıyla bu tür eserler de vâridât sayılabilir.

21) Fütûhu'l-Gayb:

Müellif:Şeyh A. Kadir Geylânî. Terc. A.Kadir Akçiçek.

Beydâ yay. İst. 1983 .

Bir önceki eserde olduğu gibi bu eserin adına baktığımızda da Fütûhat olarak görüyoruz.Eserin mütercimi olan A.Kadir Akçiçek eserin adını "Gizliden Sesler " olarak terceme etmiştir. Bu tercemeyi dikkate aldığımızda vâridât türünü anımsattığını görüyoruz.Tabii ki biz sadece bu tercemeye bakarak böyle bir görüş ileri sürmüyoruz. Eserin müellifi de esrinde mealen şu ifadeleri kullanıyor:

"İşte dile geldiği kadar söylenecek bir şey varsa ,o da şu: Fütûhu'l-Gayb'tır.Bu kitap İlâhî bir ihsandır.Bütün kelimeleri kalbime Hak tarafından gelmiştir. Sözlerde benim hiçbir hakkım yoktur.Hepsi hikmettir. Kur'ân ve hadis-i şeri-îflerin kaynağından akmıştır. Böyle bir nîmete sahip olduğum için Alah'a şükrederim. " ⁷²

⁷² A.Kadir Geylânî ; Fütûhu'l-Gayb , Terc. A.Kadir Akçiçek, Beydâ yay. İst.1983, s.11

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMÂİL HAKKÎ BURSEVÎ

A) HAYATI :

İsmâil Hakkî'nın hayatına ait bilgilerin en güvenilir kaynağı, bugün elimizde mevcut olan çok sayıdaki eseridir. Özellikle Silsilenâme-i Celvetî ve Tamâmü'l-Feyz gibi kendisine geniş ölçüde yer ayırdıklarının yanı sıra, vâridât, makâlât ve mektûbât türündeki eserleri ve bir kısım eserinde kaleme aldığı sebab-i telif bölümü, hayatı konusunda ayrıntılı bilgiler vermektedir.

İsmâil Hakkî,1063 /1653'te, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Aydos'ta doğmuştur.⁷³ Rumeli'de geçirdiği tahsil ve irşad yıllarından sonra, Bursa'ya gelip yerleşmiş ve 1137 /1725'te aynı yerde vefat etmiştir. Hakkî, manzum ve mensur yüzden fazla eseri olan 18. yy. Divân Edebiyatının mutasavvıf şâiridir. Kaynaklarda ve katologlarda, Bursa'da medfun olması sebebiyle Bursevî ya da tarikatine nisbetle Şeyh ve Celvetî olarak adı geçmekte ise de kendisi, mahlasının Hakkî olduğunu belirtmekte ve şiirlerinde bu mahlası kullanmaktadır.⁷⁴

Hakkî, 1070 /1659'da Rumeli'de başlayıp 1083/1672'den itibaren İstanbul'da devam eden ve on altı yıl süren tahsil hayatını, Celvetiye tekkelerinde ve Celvetiye şeyhlerinin ders halkalarında tamamlamıştır. Tahsilinin ilk beş yılı, doğum yeri olan Aydos'ta ve Şeyh Ahmed Efendi'nin yanında, daha sonraki yedi yıllık tahsili ise Edirne'de Şeyh Abdülbâkî Efendi'nin yanında geçmiştir.⁷⁵Bu süre zarfında önce hıfzını ikmal etmiş, daha sonra da tekke atmosferi içinde hem tasavvufi hem de şer'î ilimlere ait düzenli bir müfredat takip etmiştir.İstanbul'da şeyhi Atpazarlı Osman Fazlî Efendi'nin yanında geçirdiği son üç yıllık sürede ise, hem tahsilini hem de sülûkünü tamamlamış ve 1085/1674'te icâzet alıp⁷⁶ Celvetiye şeyhi olarak irşad faaliyetlerine başlamıştır.

İsmâil Hakkî'nın ilim ve feyzinden istifade ettiği hocaları arasında en

⁷³ Bursevî, İ.H.; Silsilenâme-i Celvetî, Süleymâniye ktp. Hâlet Efendi 230, varak:96a

⁷⁴ Bursevî, İ.H.;Tamâmü'l-Feyz, Süleymâniye ktp. Hâlet Efendi .244 , varak:124b.

⁷⁵ Bursevî;Tamâmü'l-Feyz, varak:217b.

⁷⁶ Yurtsever,Murat; İsmâil Hakkî Dîvânı,Basılmamış Doktora Tezi Uludağ Üniv. Sos.Bil. Enst. Bursa 1990, s. 172.

fazla adı geçen yukarıda zikredilen üç tanesidir. Ancak Osman Fazlî'nin Hakkî üzerindeki etkisi ,diğerlerinden daha fazladır. Çünkü Osman Fazlî, onun hem hocası hem de şeyhidir. Osman Fazlî ile daha üç yaşındayken Aydos'ta karşılaşmış ve Fazlî'ye sadakatle bağlı olan babası Mustafa Efendi vasıtasıyla şeyhini o zaman tanımıştır. Ancak Hakkî'nin celvetiye tarikatine intisabı ve süluk dönemi, İstanbul'daki ikinci karşılaşmada Osman Fazlî'ye biat edişiyile başlamıştır. Çok geçmeden şeyhinin tavsiyesiyle halvete girmiş ve İstanbul'da bulunduğu üç yıl zarfında tecvid, hat ve' mûsikî hocalarından dersler almıştır.⁷⁷

1086/1675'te Rumeli'de başlayıp Bursa'da devam eden ve ölümüne kadar süren irşad faaliyeti elli yıllık bir dönemi içine alır. Hakkî, bu dönemde hem muallim, hem vaiz, hem mürşid ve hem de bir müellif olarak dört ayrı hizmeti birlikte yürütmüştür. Osman Fazlî'nin vefatına kadar, irşadla görevli bulunduğu her beldeye onun tayini ile ve onun vekili olarak gitmiş, karşılaştığı problemler karşısındaki tavrını şeyhi ile istişâre ederek belirlemiştir.⁷⁸ İsmâil Hakkî, halkı aydınlatmak üzere Rumeli'de bulunduğu on yıl süresince çok sıkıntılı günler yaşadığını belirtmektedir. Özellikle halkın ilme ve ilim adamına karşı gösterdiği kayıtsızlıktan şikayetçi olmuş ve mâsivâya dalan halkın, dînî nasihat ve telkinlere karşı takındığı tavırdan üzüntü duymuştur.⁷⁹

İsmail Hakkı, Osman Fazlî'nin Bursa'daki halifesi Sûnullah Efendi'nin vefatı üzerine ,yerine halife olarak tayin edilmiştir. Bursa'da geçen yıllar Hakkî'nin hayatındaki en uzun ve en verimli dönem olmuştur. İrşad faaliyetlerinin verimi ve tasavvufî olgunluğu bu esnada artmıştır. Divân'ını bu dönemde kaleme almış⁸⁰ ve tefsiri Rûhu'l-Beyân'ı da Bursa'da iken bitirmiştir. Ne var ki hayatının son kırk yılını yaşadığı Bursa'da, ilk günleri zahmet ve mahrumiyetle geçmiştir. Çektiği bütün zorluk ve yoksulluğa rağmen gayretinden hiçbir şey kaybetmemiş, Osman Fazlî'den vekalet alarak geldiği Bursa'da , ilk günden ölümüne kadar görevlerini eksiksiz olarak yerine getirmiştir. Ulucami'de halkı aydınlatan vaazlar vermiş, tasavvufî sohbetlerle irşad hizmetini sürdürmüş, geri kalan zamanını da kaleme aldığı

⁷⁷ Bursevî; Tamâmü'l-Feyz, varak:218a-218b-219b.

⁷⁸ Aynî, M. Ali; Türk Azıalari , İst. 1944, s.16.

⁷⁹ Yurtsever ,M.; a.g.e. s.607 .

⁸⁰ Yurtsever M; a.g.e. s.173 .

eserlerinin te'lîfine ayırmıştır.⁸¹ 1101/1690'da, Magosa'ya sürgün olarak gönderilen Osman Fazlî'yi ziyarete gitmiş ve on yedi gün kadar birlikte kalmıştır. Dönüşünden kısa bir süre sonra vefat eden şeyhinin işâretiyle, Celvetiye silsilesinin otuz ikinci şeyhi olarak görevi devralmıştır.⁸²

Muhyiddîn-i Arabî'den himmet talep ederek , hasret ve iştiyakla gittiği Şam'da umduğunu bulamamıştır. Görüştüğü ilim adamlarının ve temas ettiği insanların, taşıdığı manevi heyecana cevap vermeyen tavırları, İsmâil Hakkî'yı mahzun etmiştir.⁸³

İsmâil Hakkî,ömrünün son yılını da, elinde kalan bir miktar para ile yaptırdığı cami inşaatına harcamış ve bir Temmuz akşamı dostları arasında hayata veda etmiştir.⁸⁴ Bursa'da bulunan kabri Tuzpazarı semtinde camii, medresesi ve çilehanesi ile birlikte külliyesinin kible tarafındadır.

B) SANATI :

İsmâil Hakkî'nın dünya görüşü gibi sanat anlayışı da dini esaslara ve tasavvufi düşünceye dayanmaktadır. Şiirlerinde tasavvuf, zevk planında değil hayat felsefesi düzeyindedir.⁸⁵ Şiiri, tasavvufi duygu ve düşüncelerin terennümüne vasıta kabul etmiştir. Divan'da en karmaşık tasavvufi heyecanlar, nazım üslubu içinde ve en güzel duygularla ifade edilmiştir.⁸⁶ Şiirlerinin on iki bin beyti aştığını söylemesine rağmen bununla övünmemiş, şairliğine fahriyeler düzmemiştir.⁸⁷ Nazımdaki kabiliyetin kendisine ilahi bir lütuf olduğunu belirtmiştir. Şuara zümresi ile şiir sohbetlerinde bulunmamış, kendisini şiir ustalarıyla mukayese etmemiştir. Şiir hakkındaki düşüncelerine dair müstakil eserler yazmamıştır.

Ahidnâme adlı eserinde, tasavvufî terbiye esnasında mürşidin uygulayacağı esasları ve müridin dikkat etmesi gereken hususları

⁸¹ Aynî;a.g.e. s.63-64

⁸² Bursevî; Tamâmü'l-Feyz, varak:32b-174b-317b.

⁸³ Bursevî ; Vâridât-ı Hakkî , Süleymâniye ktp. Hüsrev Paşa .189, varak:92a .

⁸⁴ Şemseddin ,Mehmed; Yâdigâr-ı Şemsî , Bursa 1332. s. 128 .

⁸⁵ Yurtsever,M. ; a.g.e. s.647.

⁸⁶ Yurtsever, M. ; a.g.e. s.278.

⁸⁷ Bursevî ;Silsillenâme-i Celvetî ,Süleymâniye ktp. Hâlet Efendi.320 , varak:95a .

sıralamıştır.⁸⁸ İsmâil Hakkî'nın şiirlerindeki tarz ve estetik kendisine aittir. Ne kendi dönemindeki ne de kendinden önceki şairlerin etkisinde kalmıştır. Türk, Arap veya Acem şâirlerinden herhangi birisinin etkisinde kaldığına işâret edecek bir isim zikretmemiştir. Hakkî, şiirini doğrudan doğruya kalbinin aynası olarak görür.⁸⁹ Celvetî Tarikatinde şiir, Üftâde ve Hüdâî'den gelen bir gelenek olduğu halde, Hakkî'nın şiirinde bunların etkisi de çok azdır. Hatta Hakkî, tekke şiirinin ilâhî tarzında çok az örnek vermiş⁹⁰ ve Divânını da gazelleriyle tertip ederek Divân Edebiyatına ait şiir tarzını benimsediğini göstermiştir.

Hakkî, şiirlerinde yalnız İlâhî aşkı terennüm etmiş ve söylediklerinde lafızdan ziyâde kasdettiği mânâyı vermeye çalışmıştır. Nazmı nesrinden daha sadedir. Şiirlerinde orta bir dil kullandığını söyler. Bu dil ne halk şiirindeki kadar duru, ne de ağır Osmanlıca terkiplerin külfeti altındadır. İsmâil Hakkî da, mutasavvıf şair için şiirin bir fütühât veya bir vâridât olduğunu belirterek, mânânın savt u sedâdan daha önemli olduğunu ifade etmektedir.⁹¹ Divândaki gazellerinde, aruz vezninin birçok kalıbını hatâsız olarak kullanmıştır. Mısra sonlarında zengin kafiye ve az heceli redifleri tercih etmiştir.

İsmâil Hakkî, Yûnus Emre'nin "Çık dum erik dalına anda yedüm üzümü" veya Hâcî Bayram Velî'nin "Çalabum bir şâr yaratmış iki cihân arasında" mısralarıyla başlayan ilâhîleri gibi lugaz tarzında bazı şiirlere mensur şerhler yazmıştır. Bu tarz şiirden zevk aldığını gösteren diğer eserleri de, manzum olarak kaleme aldığı es'ile ve ecvibeleridir. İsmâil Hakkî'nın mütevazî mizacı, şiirlerine mahzun ve şikeste bir ruh hali ile yansımıştır. Özellikle irşad ve tedris faaliyetlerinde, halkın duyarsızlığına fazlasıyla üzülmüş ve bu üzüntüsünü şiirlerinde, zamânedен şikayet teması içinde dile getirmiştir.⁹²

C) ESERLERİ:

İsmâil Hakkî, yaşadığı devrin en çok eser veren müellifleri arasındadır. Altmış yılı aşan yazı hayatının belli dönemlerini belli konulara

⁸⁸ Bursevî ; Ahidnâme-i Hakkî, İst. 1329 . s.14

⁸⁹ Bursevî ; Tuhfe-i İsmâiliyye , Bayezid ktp. Gnl.3506 , varak:135b .

⁹⁰ Yurtsever ,M. ; a.g.e. s.17 .

⁹¹ Bursevî ; Mecmua-i Hakkî, Süleymâniye ktp. Esad Efendi.3765 . varak:42b .

⁹² Yurtsever ,M. ; a.g.e. s.19 .

ayırmamış edebiyat, tasavvuf, tefsir, hadis, fıkıh ve akâid gibi İslam dinine ait bilim dallarında sürekli eser vermiştir. Mecmûa-i Hakkî⁹³, Tuhfe-i Atâiye⁹⁴ ve Silsilenâme-i Celvetî'de⁹⁵ eserlerinden kırk beşinin adını veriyorsa da, bunlar sadece o zamana kadar yazımı tamamlananlardır. Nitekim daha sonra, hayatının son dönemine ait eserlerinden olan Kitâbü'z-Zikr ve'ş-Şeref'de, bir isim listesi vermeksizin te'lîfâtının yüzden fazla olduğunu ifade eder.⁹⁶ İsmâil Hakkî'ya ait eserlerin birçoğunun müellif hattı olarak zamanımıza kadar gelmiş olması, bu konuda araştırma yapanların çalışmalarını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

İsmâil Hakkî'nın eserlerine ait dökümü ilk defa konularına ayırarak veren M. Ali Aynî'dir. İsmail Hakkı üzerinde yaptığı tetkiklerle tanınan yazar, müellife ait yüz otuz dört eseri edebiyat, tasavvuf, tefsir, hadis, kıraat ve tecvid, fıkıh ve akâid gibi başlıklar altında tasnif ederek vermiştir.⁹⁷ Aynî'den sonra, İsmâil Hakkî'nın hayatına ve eserlerine oldukça geniş yer veren Sakıp Yıldız'ın çalışması, eserlerinin yeniden tasnifini ihtivâ etmekte ve özellikle kütüphanelerdeki adresleri konusunda daha sağlıklı bilgiler vermektedir.⁹⁸

1. Edebî Eserleri:

a) *Divân* : İsmâil Hakkî'ya ait edebi eserlerin başında divânı gelmektedir. Şiir, Hakkî'nın bütün yazı hayatını kuşatmış, dini ve tasavvufî konulardaki birçok eserinin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Divânda gazeller çoğunluktadır. Az sayıdaki Arapça ve Farsça gazelle birlikte kafiye sırasına göre tertip edilmiştir. Hece vezni ile yazılmış ilâhîler de aynı tertibe göre ve gazeller arasında yer almıştır. Kasîde tarzında yazılmış iki uzun manzume, divanın son bölümündedir. Divân İsmâil Hakkî'nın eseri yazmaya başladığı tarihe kadar olan kısa bir özeti ve sebep-i te'lîf diyebileceğimiz bazı bilgilerin verildiği bir bölümle başlıyor. İsmâil Hakkî Divânı çok az sayıda çoğaltılmıştır. Bugün Türkiye kütüphanelerinde rastlanabilen yazma nüsha

⁹³ Bursevî; Mecmua-i Hakkî, Süleymâniye ktp. Âtîf Efendi.1496, varak:41b.

⁹⁴ Bursevî; Tuhfe-i atâiyye, Süleymâniye ktp. Mihrişah Sultan.192, varak: 40a.

⁹⁵ Bursevî; silsilenâme-i Celvetî, Süleymâniye ktp. Şâzeli.63, varak: 51b.

⁹⁶ Bursevî; Kitâbü'z-Zikr Ve'ş-Şeref, Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi.2572, varak:63a.

⁹⁷ Aynî; a.g.e. s.239-263.

⁹⁸ Yıldız,Sâkîp; Türk Müfessiri İsmâil Hakkî,Hayatı, Sanatı,Eserleri ve Tefsirindeki Metodu, s.7.

sayısı sadece üçtür.⁹⁹

b) *Mirâciye*: İsmâil Hakkî'nın divanı dışında kalan edebi eserlerinin en mükemmelidir. Divânın didaktik üslubundan farklı bir dille kaleme alınmış, Divân şiirine has bir ahenkle şekil ve muhtevâ bütünlüğü sağlanmıştır. Kelimeler özenle seçilmiş, edebi sanatlar ustalıkla kullanılmıştır. Divan Edebiyatının mesnevi tarzına ait bütün özelliklere sahip olan bu eser, büyük bir emeğin ürünüdür. Mirâciyenin Bursa Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki müellif hattıyla yazılmış nüshası, tezhibli sayfalar arasında ve son derece güzel bir nesihle kaleme alınmıştır.¹⁰⁰

c) *Kitâbü'l-Envâr* : Bu risâle , İsmâil Hakkî'nın yazmış olduğu doksan dokuz beyitlik bir kasîdenin yine kendisi tarafından yapılmış şerhini ihtiva etmektedir. Hakkî, şerhin sonunda yaptığı açıklamada, ilk beyitte adı geçen Derviş Muhammed'in kimliğinin önemli olmadığını, onun şahsında bütün tâlib-i Hak olan ihvâna hitab ettiğini belirtmiştir.¹⁰¹

d) *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre* : İsmâil Hakkî, Yûnus Emre'nin dört ayrı ilâhîsini şerhetmiştir. Bunlardan birincisi, “Çık dum erik dalına anda yedüm üzümü /Bostan ıssı geldi aydur ugurladun kozumı ” mısralarıyla başlayan on üç beyitlik ilâhînin mensur şerhidir. Hakkî, diğer şerhlerinde olduğu gibi, önce yine ilk beyitteki bazı kelimeler üzerinde durmakta, daha sonra da beytin tasavvufî tahliline geçmektedir.¹⁰² Eserin te'lîf tarihi 1118 /1706'dır.¹⁰³

e) *Şerh-i Ebyât-ı Hâcî Bayram Velî*: Aslı altı dörtlük olan Hâcî Bayram Velî'ye ait bir ilâhînin İsmâil Hakkî tarafından altı beyte dönüştürülerek yapılmış mensur şerhidir. Hakkî, diğer ebyât şerhlerinde olduğu gibi, ele aldığı şiirin, ilgisini çeken yönünü veya şerhe gerek duyduğu sebebini belirtmeden, hemen ilk mısrada geçen bazı kelimeler üzerinde durmakta, daha sonra da bu kelimelerin çağrıştırdığı tasavvufî manaları izaha çalışmaktadır. Tarikat ehline hediye olduğunu belirttiği risâlenin sonunda

⁹⁹ Yurtsever, M. ; a.g.e. s.29-30

¹⁰⁰ Bursevî; Mirâciye, BYEBE Gnl. 124

¹⁰¹ Bursevî ; Kitâbü'l-Envâr, Süleymânite ktp. Mihrişah Sultan.189 .

¹⁰² Bursevî ; Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre ,Süleymâniye ktp.1521 ,varak:26b .

¹⁰³ Bursevî ;a.g.e. varak:41a .

“maksûd isticlâb-ı dúa'dır.” diyerek şerhin gayesini kısaca özetlemiştir.¹⁰⁴

f) *Şerh-i Nazm-ı Ahmedî*: Hece vezni ile yazılmış yedi beyitlik bir ilâhînin, İsmâil Hakkî tarafından yapılmış mensur şerhidir. Şerhin sonunda yer alan ifadelerden anlaşılıyor ki Hakkî, şerhettiği bu manzûmenin müellifini tanımamaktadır. Şerhin te'lîf tarihi belli değildir.¹⁰⁵

g) *Şerh-i Nazm-ı Hayretî*: Hayretî adında bir şâirin hece vezni ile yazılmış ilâhîsinin şerhidir. Hakkî, bu şiirin şâiri hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. İsmâil Hakkî, diğer şerhlerde olduğu gibi burada da, önce beyitte yer alan kelimelerin yüklendiği tasavvufî mânâları açıklıyor. Bağ kelimesinin insan vücuduna, ağacın da vücut içinde yer alan kalbe işâret olduğunu belirttikten sonra, kalp ağacının dört dalını şeriat, tarikat, marifet ve hakikat makamları olarak izah ediyor. Şerh bu şekilde tasavvufî yorumlarla sürüyor.¹⁰⁶

h) *Şerh-i Ebyât-ı Hasan Kâdirî*: Kâdirî tarikatine mensub olduğu anlaşılan Hasan adında bir şâirin manzûmesinden alınan beyitlerin şerhidir. İsmâil Hakkî, şerhettiği manzûmelerin çoğunu lugaz tarzında yazılmış örneklerden seçmiştir. Burada Hakkî, “ene'l-Hak” iddiasının izahıyla yola çıkarak tecelli konusunu ele alıyor. Daha sonra da ef'al, sıfât ve esmâ kavramlarını içine alan zâtullah meselesini izah ederek şerhe devam ediyor.¹⁰⁷

i) *Şerh-i Dü Beyt-i Urfî-i Şirâzi*: İran edebiyatının ünlü şâiri Urfî'nin na'tından seçilmiş iki beytin şerhidir. İsmâil Hakkî, bu iki beytin sûfiyane duygularla terennüm edilmiş birçok derin manayı ihtivâ ettiğini belirtmekte ve Kur'an'daki “Külle yevmin hüve fi şe'n ” âyetinden işâretler taşıdığını söylemektedir. Şerh, bu ayetin tefsiri ile paralel olarak devam etmektedir.¹⁰⁸

j) *Şerhu Nazmü's-Sülûk*: Arap edebiyatının ünlü mutasavvıf şâiri Ömer İbnü'l-Fâriz El-Mısrî'nin Nazmü's-Sülûk adlı manzûmesinin Türkçe mensur şerhidir. İsmâil Hakkî, İbnü'l-Fâriz Divânının ikinci bölümünü

¹⁰⁴ Bursevî ;Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayram Velî ,Süleymâniye ktp. Esad Efendi.1521 , varak:26b .

¹⁰⁵ Bursevî ;Şerh-i Nazm-ı Ahmedî ,Süleymâniye ktp. Esad Efendi.1521 ,varak:84b .

¹⁰⁶ Bursevî; Şerh-i Nazm-ı Hayretî ,Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi .2749, varak:31b .

¹⁰⁷ Bursevî;Şerh-i Ebyât-ı Hasan Kâdirî , İst.. Ün.v. ktp.3339 .

¹⁰⁸ Bursevî ; Mecmua-i Hakkî, BYEBE Gnl.745 , varak:123a .

oluşturan yedi yüz altmış beyitlik bu eserin¹⁰⁹ sadece başından dört beytini şerhetmiştir.

k) *Şerhu Risâle Fî Âdâbi'l-Münâzara Li-Taşköprüzâde*: Taşköprülüzâde Ahmed b. Mustafa Ebi'l-Hayr'ın, Adabü'l-Bahs ve İlmü'l-Münâzara olarak isimlendirilen eserinin Arapça şerhidir. İsmâil Hakkî, bu eseri irşad ile görevli bulunduğu Köprülü kasabasında iken kaleme almıştır. Münâzara ve mübâhase âdâbına dâir bazı kuralları ihtivâ eden bu eser, İsmâil Hakkî'nin mensur edebi eserleri arasında yer almaktadır.¹¹⁰

2. Diğer Eserleri:

Tefsîr:

- 1.Rûhu'l-Beyân
- 2.Ta'likatün alâ Tefsîri'l-Beydâvî
- 3.Şerhun alâ Tefsîr-i cüz'i'l-âhir li'l Kâdi'l-Beydâvî
- 4.Tefsîr-i Âmene'r-Rasûlü
- 5.Tefsîr-i Sûreti'l-Fâtihâ
- 6.Tefsîr-i Sûreti'l-Yâsin
- 7.Tefsîr-i Sûreti'l-Asr
- 8.Tefsîr-i Sûreti'l-Yûsuf
- 9.Tefsîr-i Sûreti'l-Zilzâl
- 10.Tefsîr-i Sûreti'l-İhlâs
- 11.Mecmûatü Âyâti'l-Müntehâbe

Hadis:

- 12.Şerhu Nuhbeti'l-Fiker
- 13.Şerhu Hadîsi'l-Erbaîn
- 14.Rîsâle Fî Itilâhi Ehli'l-Hadîs Li-İbn Hacer

Fıkıh:

- 15.Şerhu Fıkıhı'l-Keydânî

¹⁰⁹ Yıldız, Sâkıp; a.g.e. s.361 .

¹¹⁰ Bursevî; Şerhu Rîsâle Fî Âdâbi'l-Münâzara, BYEBE Gnl.116, varak:28b .

16.Mesâilü'l-Fıkhiyye

17.Rîsâletü'l-Câmia Li-Mesâili'n-Nâfia

Kelâm:

18.İhtyârât

19.Şerhu Şuâbi'l-Îmân

20.Ecvibâtü'l-Hakkıyye an Es'ilâti's-Şeyh Abdurrahmân

21.Şerhu'l-Kebâir

Tasavvuf:

22.Şerhu'l-Mesnvî

23.Şerhu'l-Muhammediyye

24.Kitâbü'n-Netîce

25.Kitâbü'l-Hitâb

26.Şerh-i Pend-i Attâr

27.Şerh-i Usûli'l-Aşere

28. Tuhfe-i Âliyye

29.Kitâbü Hucceti'l-Bâliğa

30.Tuhfe-i İsmâiliyye

31.Tuhfe-i Bahriyye

32.Kitâbü'n-Necât

33.Tuhfe-i Atâiyye

34.Kenz-i Mahfî

35.Risâle Fi't-Tasavvuf

36. Müntehâbât Min Minhâci'l-Âbidîn

37.Şerhu Kitâbü'd-Dürreti'l-Fâhira

38.Nuhbetü'l-Letâif

39.Şerhu Risâleti's-Sühreverdiyye

40. Şerhu Risâleti Vahdeti'l-Vücûd Li Molla Câmî

41.Şerh-i Kelime-i Tevhîd

- 42.Tamâmü'l-Feyz
- 43.Silsilenâme-i Celvetî
- 44.Esrârü'l-Hurûf
- 45.Ahidnâme-i İsmâil Hakkî
- 46.Kitâbü'l-Kebîr
- 47.Muzîlü'l-Ahzân
- 48.Kitâbü Nakdi'l-Hâl
- 49.Kitâbü'z-Zikr Ve's-Şeref
- 50.Kitâbü'l-Izzi'l-Âdemî
- 51.Kitâbü Hayâti'l-Bâl
- 52.Netâicü'l-Usûl

Şiir:

- 53.Risâletü'l-Mirâciyye
- 54.Dîvân-ı İsmâil Hakkî
- 55.Mecmûa-i Âsâr

Hutbe-Nasîhat:

- 56.Mecâlisü'l-Va'z Ve't-Tezkîr
- 57.Kitâbü'l-Hutabâ

Tecvîd:

- 58.Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî Fi't-Tecvîd

Gramer:

- 59.Kitâbü'l-Furûk

Târih:

- 60.Muhtasar Li-Târîhi İbn Hallikân

İlm-i Âdâb:

- 61.Şerhu Risâle Fi'l-Âdâbi'l-Münâzara Li-Taşköprizâde
- 62.Mecmualar

63.Müteferrikat ¹¹¹

Daha önce de belirttiğimiz gibi İsmail Hakkı'nın yüzden fazla eseri mevcut. İsmail Hakkı'nın mecmua , makale kısacası bütün eserleri hakkında bilgi edinmek için çeşitli kaynaklara bakılabilir.¹¹²

İsmâil Hakkî'nin vâridât tarzında kaleme aldığı eserler, üzerinde çalıştığımız Vâridât-ı Kübrâ'nın dışında on üç tanedir.Bunların isimleri , şekil özellikleri, Türkiye kütüphanelerindeki nüshaları, te'lif tarihleri, yazı cinsi vb. gibi bilgiler şu şekildedir:

1)RİSÂLE-İ EYYÜHE'L-BÜLBÜL:

İsmâil Hakkî'nin ,bazı âyet ve hadislerin ilham ve yorumlarıyla kaleme aldığı vâridât türü risâlelerindedir.Eserde sık sık "Eyyühe'l-Bülbül kad verede 'aleyke " hitâbıyla başlayan paragraflar, kalbî keşifleri ihtivâ eden cümlelerle devâm etmektedir.¹¹³

Konu:Vâridât

Te'lif Tarihi: 1115/1703

Dil:Türkçe-Arapça

A- Müellif Nüshası: BYEBE , Gnl. 86/2

26 varak, neştâ'lik yazı

B- Müstensih Nüshası: Süleymâniye ktp. Esad Efendi.1791/2

45 varak ,neshî yazı Müstensih:Mevlûd Kütâhî.

İstinsah tarihi : Belli değil.

C- Basımı: Yok.

2) KİTÂB-I VÂRIDÂT-I HAKKÎ:

Bu eser İsmâil Hakkî'nin ,günün belli vakitlerinde icrâ ettiği evrâd ve ezkâr esnâsında ledünnî bilgi verûhânî duygularını ihtivâ eden ve Vâridât-ı Kübrâ'dan önce kaleme aldığı ilk vâridâttır.¹¹⁴

¹¹¹ Namlı, Ali ; Yavaş İmdat; Kitâbü'n-Netice, İhsan yay. İst.1997, cilt:I, s.XX-XXI.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Atlansoy, Kadir; Kara, Mustafa; Bursa Dergahları Yadigar-ı Şemsi , Uludağ yay. Bursa 1997.

¹¹³ Bursalı Mehmed Tâhir; Osmanlı Müellifleri, cilt:I ,s.29

¹¹⁴ Yurtsever,M.; a.g.e. s.39

Eserin varakları arasında yer alan “Mübârek seher vaktinde bana şu mısraâ vârid oldu.” , “Kable’z-zuhr işâret-i İlâhiye vâkı’ oldu.” veya “Birgün Ka’be’nin avlusundaki murâkabem sırasında zîrdeki âyet-i kerîmenin tefsîrini gökyüzünde yazılı gördüm.” gibi başlayış cümleleri ,Hakkî’nın vâridâtına hâkim olan üslûbun belirgin örnekleridir.¹¹⁵

Konu: Vâridât

Te’lîf Tarihi: 1116/1704 Dil: Türkçe-Arapça

A- Müellif Nüshası: BYEBE Gnl. 86/3

154 varak, nesta’lik yazı.

B-Müstensih Nüshaları:

1-Âtîf Efendi ktp. 1517

365 varak, ta’lik yazı.

Müstensih:Seyyid İbrahim. İstinsah Tarihi:1189/1775

2-Süleymâniye ktp. Hüsrev Paşa. 189.

203 varak, neshî yazı

Müstensih:Mehmed Ârif . İstinsah Tarihi: Belli değil.

3-Süleymâniye ktp. Esad Efendi. 1791/1

221 varak, neshî yazı. ¹¹⁶

3)MECMÛA-İ HAKKÎ:

İsmâil Hakkî’nın ,1122/1710 senesinde ikinci defa hacca gitmek üzere İstanbul’dan ayrılışı ,bu yolculuk esnasında gördüğü yerler. tanıştığı kişiler, karşılaştığı güçlükler,ilmî araştırmaları, vâridâtı ve ek olarak bazı âyet ve hadislerin tefsîr ve şerhinin bir arada bulunduğu hacimli bir mecmuadır.

Konu: Muhtelif.

Te’lîf Tarihi:1122/1710 Dil: Türkçe -Arapça

A-Müellif Nüshası: Bayezid ktp. Gnl.3507

283 varak ,ta’lik ve neshî yazı

¹¹⁵ Bursalı Mehmed Tahir; Osmanlı Müellifleri, cilt:I s.29.

¹¹⁶ Yurtsever,M. ; a.g.e. s.40

B-Müstensih Nüshası: Süleymâniye ktp. Pertev Paşa.637/17

72 varak, ta'lik yazı, müstensih: Hasf el-Hüseynî,

İstinsah tarihi: 1186/1772

C-Basımı: Yok. ¹¹⁷

Eserin metni çerçeve içine alınmış, önemli görülen kelime veya cümleler kırmızı renkte yazılmıştır.Eserde ,yer yer hadislerin açıklamalarına ve sülûk âdâbına yer verildiği görülüyor.¹¹⁸

4)MECMŪA-İ HAKKÎ:

İsmâil Hakkî'nin ,Şeyhi Osman Fazlî'nin eserlerinden yapmış olduğu iktibaslar, Muhyiddîn-i Arâbî'nin "Risâle-i Berkıyye" sinden ve Şeyh Abdurrahmân el-Câmî'nin "Dürretü'l-Fâhira" sından nakiller ile muhtelif zamanlarda kalbine ilham olan vâridât ve manzûmelerinden müteşekkil bir mecmuadır.

Konu:Tasavvuf.

Te'lif tarihi:1133/1722 Dil:Arapça-Türkçe

A-Müellif Nüshası: BYEBE Gnl. 41 .

74 varak, nesta'lik yazı.

B-Müstensih nüshası :Yok

C-Basımı :Yok. ¹¹⁹

5)KİTÂBÜ'L-KEBİR:

Bazı âyetlerin tefsîri ve bazı hadislerin şerhiyle beraber ,geniş mânâda bu âyet ve hadislerden mülhem vâridâtın yer aldığı muhtevâlî bir eserdir.¹²⁰

6)KİTÂBÜ'Z-ZİKR VE'Ş-ŞEREF:

Hakkî'nin vâridât tarzındaki diğer eserlerinde olduğu gibi ,Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı âyetlerin tefsîri ve bazı hadislerin şerhi esnâsında kalbine

¹¹⁷ Yurtsever,M.; a.g.e. s.62-63.

¹¹⁸ Bursevî; Mecmûa-i Hakkî, Pertev Paşa. 637/17

¹¹⁹ Yurtsever,M.; a.g.e. s.119 .

¹²⁰ Yurtsever, M. ;a.g.e. s.119

vârid olan İlâhî bilgi ve hikmeti kaleme aldığı sûfiyâne bir eserdir.¹²¹

Konu :Vâridât.

Te'lîf tarihi:1133/1722 Dil:Türkçe-Arapça

A-Müellif Nüshası:Yok.

B-Müstensih Nüshaları:

1-Âtîf Efendi ktp. 1480 .

59 varak , neshî yazı.

Müstensih:Seyyid Mehmed Nûrânî.İstinsah tarihi:1187/1773.

2-Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi.2752 .

63 varak , neshî yazı.

Müstensih: Seyyid Sâlih. İstinsah tarihi:1196/1782

3-İstanbul Üniv. ktp. No:TY 3339/2

62 varak, nesta'lik yazı.

Müstensih:Osman b. İbrahim. İstinsah tarihi:1261/1845 .

4-Süleymâniye ktp. Mihrişah Sultan .193 .

44 varak , neshî yazı.

Müstensih ve istinsah tarihi belli değil.

C-Basımı: Yok.¹²²

Eserin en başındaki Arapça ifadelerden sonra yine aynı sayfada Osmanlıca bölüm başlıyor: “Verede hâzihi'l-mısra' u't-Türkiyyü”¹²³

7)MÜZİLÜ'L-AHZÂN:

İlâhî aşkın verdiği lezzet ve bu aşkla beraber gelen hüznün

¹²¹ Hüseyin Vassâf; Kemâlnâme-i Hakkî; s.39 ; Aynî; a.g.e. s.251 .

¹²² Yurtever, M.; a.g.e. s.121-122 .

¹²³ Bursevî ;Kitâbü'z-Zikr Ve's-Şeref ,Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi 2752 , varak:1b

kudsiyyetine dâir tasavvufî muhtevâlî bir eserdir.¹²⁴

Mukaddime ile başlayan eser, kırmızı renkle yazılmış “ Nazm ” başlığı altındaki manzum bölümle devam ediyor.Bu manzum bölümden sonra hevâ kelimesinin açıklamasına uzunca yer verilmiştir.İsmâil Hakkî eserinin nazm başlıklı bir başka bölümüne aşağıdaki beyitlerle başlıyor:

“ Gönül âyinesin saf it tecellî eyleye tâ Hâk
 Hâkkuñ didârına tâlib olan çeşmin açar muñlak
 Dilersen raķib-i refref olub Hâkka rücû‘ itmek
 Bülend it himmeti uçma hevâ-yı nefside alçak. ”¹²⁵

Hakkî, bu tür manzûmeleri yazıp daha sonra da açıkladığı gibi bazen bir hadis bazen de bir âyet yazarak onu şerh ediyor.Hakkî'nın bu eserindeki konuları ve üslûbuyla çalışmış olduğumuz Vâridât-ı Kübrâ arasında benzerlik görülüyor.

Konu:Vâridât,Tasavvuf

Te'lif tarihi:1134/1722 , Dil:Türkçe-Arapça

A-Müellif Nüshası: BYEBE Gnl.79 .

263 varak ,nesta'lik yazı.

B-Müstensih Nüshaları:

1-Süleymâniye ktp. Düğümlü. 363 .

141 varak, neshî yazı

Müstensih:Seyyid Hüseyin b. el-Hüseyin. İstinsah tarihi:1207/1793

2-Süleymâniye ktp. Hacı Mahmud Efendi.2735 .

129 varak, neshî yazı.

Müstensih:M.Salih Nihânîzâde. İstinsah tarihi:1234/1819

3-Âtîf Efendi Ktp. 1506.

83 varak,ta'lik yazı

¹²⁴ Aynî; a.g.e. s.251.

¹²⁵ Bursevî; Müzîlü'l-Ahzân, Süleymâniye ktp. Mihrişah Sultan.262 , varak:19a

Müstensihî ve istinsah tarihi belli değil.

C-Basımı:Yok. ¹²⁶

8)KİTÂB-I NAKDÜ'L-HÂL:

Bazı âyet ve hadislerin ışığında tasavvufî konuların ele alındığı , daha ziyâde vâridât özelliğine sahip zengin muhtevâlî bir eserdir.¹²⁷

Manzum bölümle başlayan eserin metni kırmızı çerçeve içine alınmış. Mensur bölümlerin aralarında “ Nazm ” kırmızı başlığı altında manzum kısımlar yer almaktadır. Vârid oldu şeklindeki ifadelerin çoğu Arapça olarak yazılmıştır.Eserin bazı yerlerinde ,vârid olan Türkçe beyitleri yazıp açıklamış:

“ ‘ Inde’ş-şabâh vârid olan beyt-i Türkîdür ki:

Vekîl-i muṭlak olıb âfitâb-ı vaḥdetden

Gelür ḥuzûrına her dem eşer-i sa‘ âdetden

Ya‘ ni âfitâbuñ vech-i arzda.....” ¹²⁸

Konu:Vâridât,tasavvuf

Te’lîf tarihi:1134/1722. Dil:Türkçe-Arapça

A-Müellif nüshası: Yok

B-Müstensih nüshaları:

1-Ank.Dil Tarih Coğrafya Fak. Ktp. Yelkenci.202

224 varak, nesta‘ lik yazı

Müstensih: Seyyid M. Rasim. İstinsah tarihi:1181/1767

2-Âtîf Efendi Ktp. 1515.

268 varak, neshî yazı.

Müstensih:Mehmed Nûrânî. İstinsah tarihi:1187/1773

3-Topkapı Sarayı Ktp. E.H.1227.

196 varak,ta‘ lik yazı.

¹²⁶ Yurtsever,M. ; a.g.e . s.135-136 .

¹²⁷ Aynî; a.g.e. s.248 .

¹²⁸ Bursevî ;Kitâb-ı Nakdû'l-Hâl, Âtîf Efendi Ktp. 1515 , varak:73a.

Müstensih:M.Râşid b. Mehmed el-Bursevî

İstinsah tarihi:1202/1787

4-İst. Ünv.Ktp. TY 2153

295 varak, neshî yazı

Müstensih:Hâfız İbrahim el-Fehmî. İstinsah tarihi:1219/1804

5-İst. Ünv. Ktp. TY 2161.

222 varak, ta'lik yazı.

Müstensih:Seyyid Ahmed . İstinsah tarihi: 1221/1806

6-Süleymâniye ktp. Esad Efendi .1787

244 varak,neshî yazı.

Müstensih:El-Hac Mehmed Emin. İstinsah tarihi:1239/1824

C-Basımı:Yok. ¹²⁹

9)KİTÂB-I İZZÜ'L-ÂDEMÎ:

Hakkî'nın çok sayıda şiir ve vâridâtını bir araya getirdiği tasavvufî muhtevâlî bir eseridir.¹³⁰Eserin muhtelif yerlerinde "Leylete'l-işneyni kurbe's-şabâh" ¹³¹ tarzı Arapça vâridâtlar çoğunlukta.Bazı bölümlerde , Vâridât-ı Kübrâ'da olduğu gibi harflerin mânâlarını açıklıyor:

"Lâ yazharü's-sînü illâ fi's-şîni.Sînden murâd selâmet-i zâhire ve bâtinedür,Şîndan murâd şâmdur ki aḥşam ma'nâsınadır.Aḥşamdan daḥi maḥşûd 'âlem-i sıvıdur ki 'âlem-i beḳâdur. Namâz ise"¹³²

Konu: Vâridât,tasavvuf

Te'lîf tarihi:1135/1723 Dil: Türkçe-Arapça

A-Müellif nüshası: Yok.

B-Müstensih nüshaları:

1-Bursa İsmâil Hakkî Tekkesi Ktp. Bilâ.

¹²⁹ Yurtsever ,M. ; a.g.e. s.136-137

¹³⁰ Mehmed Şemseddin:Yâdigâr-ı Şemsî, s.135 .

¹³¹ Bursevî; Kitâb-ı İzzî'l-Âdemî ,Âtîf Efendi Ktp.1420 /2 . varak:138a.

¹³² Bursevî ;a.g.e. varak:229b.

267 varak ,ta'lik yazı .

Müstensih: Seyyid Mustafa İlmî .İstinsah tarihi: 1259;/1843

2-Âtîf Efendi Ktp. 1420/2

194 varak,neshî yazı.

Müstensih:Ömer Hüsâmeddîn .İstinsah tarihi: 1232 /1817

C-Basımı:Yok.¹³³

10) KİTÂB-I HAYÂTİ'L-BÂL:

Hakkî'nın ,ömrünün son yıllarında kaleme aldığı manzûme ve vâridâtından müteşekkil tasavvufî bir eseridir.¹³⁴

Konu:Vâridât,tasavvuf.

Te'lîf tarihi: 1135/1723 Dil:Türkçe-Arapça

A-Müellif nüshası: BYEBE Gnl.84

177 varak, nesta'lik yazı

B-Müstensih nüshaları:

1-Ank. Dil Tarih Coğrafya Fak. Ktp. İsmâil Sâib Sencer.2122

119 varak, neshî yazı .

Müstensih:El-Hac Mehmed Emin. İstinsah tarihi:1241/1826

2-İst. Üniv. ktp. TY 2281/2

72 varak,neshî yazı

Müstensih:M. Ârif b. el-Hâc İsmâil. İstinsah tarihi:1253/1837

3-Âtîf Efendi Ktp. 1396.

176 varak, ta'lik yazı.

Müstensihi ve istinsah tarihi belli değil.

C-Basımı: Yok.¹³⁵

11) NETÂİCÜ'L-USÛL

¹³³ Yurtsever ,M. ;a.g.e. s.138

¹³⁴ Bursalı Mehmed Tahir; Osmanlı Müellifleri, cilt:I , s.219 . Aynî; a.g.e. s.250.

¹³⁵ Yurtsever, M.; a.g.e. s.139-140

Bazı âyet-i kerîme ,hadîs-i şerîf ve ebyâtın tefsîr ve şerhinden mülhem vâridâtın kaleme alındığı tasavvufî bir eserdir.

Konu:Vâridât , tasavvuf

Te'lîf tarihi:1136/1724 Dil: Türkçe-Arapça

A-Müellif nüshası : Yok.

B- Müstensih nüshası:

Fâtiḥ-Millet ktp. Şer' iyye.973.

49 varak, nesta'lik yazı.

Müstensih:Küttâb Osman Efendi. İstinsh tarihi:1240/1825

C-Basımı:Yok.¹³⁶

12) KİTÂBÜ'N-NETİCE:

Hakkî'nın , ömrünün son yılında kaleme aldığı, uzun ve bereketli hayatının son meyvesi diyebileceğimiz, vâridât türüne âit bir eserdir.¹³⁷ Eserin ilk sayfasında kutbiyyet kelimesinin ne anlama geldiği açıklanıyor:

“Kutbiyyet odur ki cemî' -i ḥyât ana cihet-i vâhîde ola ve her yüz ana ikbâl bula.....”¹³⁸

İsmâil Hakkî, esrin bir çok yerinde kendisine vârid olan âyetleri yazıp tefsîr ediyor.Eser baştan sona mensur olarak kaleme alınmış ve daha çok bir tefsîri andırıyor.¹³⁹

Konu:Vâridât,tasavvuf.

Te'lîf tarihi: 1136/1724. Dil:Türkçe

A-Müellif nüshası: BYEBE. Gnl. 64.

506 varak, nesta'lik yazı.

B-Müstensih nüshaları:

1-Süleymâniye ktp. Mihrişah Sultan.277.

¹³⁶ Yurtsever, M; a.g.e. s.140 .

¹³⁷ Mehmed Şemseddin; Yâdigâr-ı Şemsî ,s.135 . Aynî;a.g.e. s.250.

¹³⁸ Bursevî; Kitâbü'n-Netice, Sülymâniye ktp. Mihrişah Sultan.277. varak:1b

¹³⁹ Bursevî ; a.g.e.

376 varak, nesta'lik yazı.

Müstensih:Belli değil. İstinsah tarihi:1222/1807

2-İst. Üniv. Ktp. TY 1599

452 varak, neshî yazı.

Müstensih:Seyyid Mehmed İzzet. İstinsah tarihi:1266/1850 .

3-Bursa İsmâil Hakkî Tekkesi Ktp. Bilâ.

476 sayfa.

Müstensih:Rasim Demir. İstinsah tarihi:1950

4-Süleymâniye ktp. Hasan Hüsnü Paşa.774

410 varak, neshî yazı.

Müstensih ve istinsah tarihi belli değil.

5- Âtîf Efendi Ktp. 1511 .

346 varak,ta'lik yazı.

Müstensih ve istinsah tarihi, belli değil.

C-Basımı: Yok. ¹⁴⁰

13)MECMŪATİ'L-HAKKÎ:

Hakkî'nın bazı manzûmeleri ile birlikte bazı âyet ve hadislerden mülhem vâridâtının yer aldığı tasavvufî bir mecmuadır.

Konu: Vâridât,Tasavvuf.

Te'lîf tarihi: 1136/1724. Dil:Türkçe-Arapça.

A-Müellif nüshası:

Bursa İsmâil Hakkî Tekkesi ktp. Bilâ. 268 varak, nesta'lik yazı.

Müstensih nüshası ve basımı yok.¹⁴¹

D) VÂRİDÂT-I KŪBR Â'NİN İNCELENMESİ:

İsmâil Hakkî Bursevî bu eserini,hayatının sonlarına doğru yazmıştır.

¹⁴⁰ Yurtsever ,M.; a.g.e. s.142-143-144.

¹⁴¹ Yurtsever ,M. ; a.g.e. s.144 .

Eserdeki vâridâtların , zamanı belirtilenlerden çoğunun yazımı, gün veya ay olarak belirtilmiştir:

“Çarşamba gecesi abdest alan nurani biraz iri bir adamı”¹⁴²

“Yevmü’l-işneyn ba‘ de’ş-şabâh vârid olan nazımdur:”¹⁴³

İsmâil Hakkî, eserin sadece yedi vâridâtında zamanı, yıl olarak vermiştir; bu yıl da 1131 /1719’dur:

“1131 Cemâdiyü’l-ülânun yedinci salı gicesi”¹⁴⁴

“Biñ yüz otuz birinci senesi şaferü’l-ğayrınun üçüncü gicesi ki”¹⁴⁵

“Verede ba‘ de leyleti’s-sebti’s-şânî min şaferü’l-ğayri min seneti aḥadi ve şelâşine ve mi’etin ve elfin ḳavlühü:”¹⁴⁶

İsmâil Hakkî’nin , 1137 / 1725’te öldüğünü dikkate alırsak, bu eser Hakkî’nin ölümüne altı yıl kala ve muhtemelen bir yıl zarfında tamamlanmıştır. Fakat vâridâtlardan sonra, nüshanın en son sayfasında müstakil olarak bir, 1129 / 1717 senesi görülmektedir. Bu da küçük bir ihtimal olmasına rağmen eserin yazımının üç yıla yayılabileceğini düşündürüyor.

İsmâil Hakkî’nin Vâridât-ı Kübrâ’sındaki üslûp kendini farklı şekillerde göstermektedir. Hakkî, bazen içine doğan düşünce veya olayları ve neyi işaret ettiklerini anlatırken bazen de varid olan bir ayeti yazıp, o ayetin neden varid olduğunu ve neyi işaret etmiş olabileceğini açıklıyor:

“1131.Cemâdiyü’l-Ûlânun yedinci salı gicesi seher-i a‘lâda Şam’dan Rûm’a teveccüh ḥuşuşında melekût-ı a‘lâya tevcîh-i ḳalb itdükde bir kimse gelüb yüzün yüzime ḳoyub gidüñüz didi. Ya‘ni Şâm’dan çıkub ḫaraf-ı Rûm’a gitmege me’ün ve belki me’mürsüz. Ba‘de ezîn ḫaraf-ı Kibriyâdan bu âyet-i şerîfe şâdir oldı ki “Ve’l-ḳamere ḳaddernâhu menâzile” Ya‘ni ḳamer”¹⁴⁷

¹⁴² Varidat-ı Kübra , İkinci Varidat

¹⁴³ a.g.e. Doksandördüncü Varidat

¹⁴⁴ a.g.e. onikinci Varidat

¹⁴⁵ a.g.e. Onbeşinci Varidat

¹⁴⁶ a.g.e. Otuzikinci Varidat

¹⁴⁷ a.g.e onikinci Varidat

“Çarşamba günü ikindiden önce İlahi kalemle yazılan bir yazı gördüm. Allah şu sözü söylüyor: “İşte o zaman onlar sevinirler.” Rum/48 Kulun onunla sevineceği, gaybten gelecek bir şeyin zuhuruna işarettir. Ferahlamak, coşmak da Allah’ın şu ayetinde delillendirdiği gibi sevinmenin cihetlerindedir.”¹⁴⁸

Görüldüğü gibi Hakkî, Osmanlıca veya Arapça olarak yazdığı bu varidatlarında fiillerini İlahi işaretlere ve ayetlere uygun olarak yaptığını anlatıyor. Bazı bölümlerde, “varid oldu.” veya “Bana şöyle denildi.” demeden , doğrudan ayeti yazıp bir müfessir üslûbuyla ayeti tefsir ediyor:

“ Allah şöyle dedi: “Allah bir kavme hidayet ettikten sonra saptırarak değildir.” Tevbe/115. Bu ayet hakiki hidayete , sapıklığın bulaşmayacağına işarettir. Çünkü Allah’ın ilmindeki zati ve asli saadete dayanır. Allah’ın bilgisindeki de arizi ve itibari olarak görünürdeki şekavetle değişmez. Hakiki saptırma da böyledir.”¹⁴⁹

“Kâtelehümu’llâh Tevbe/30: La’anahümu’llâh ma’nâsınadır. Zîrâ münâfî-irahmet olan kıtâl mücib-i saht ve saht daği müstelzim-i la’an ve eb’ad ve taddur. Ve şıyga-i mufâ’ale ma’âşî ve inâd ‘ibâd şüret-i muhârebede berûzı sebebiyledür.”¹⁵⁰

“Allah şöyle dedi: “Allah için olan, onların ortaklarına ulaşır.” Enam/136 Yani şirk , amelin Allah’a ulaşmasına engel olur. Çünkü O, şirkten müstağni olanların en müstağnisidir. Onun şürekaya ulaşmasının anlamı, boşa çıkmış olmasıdır. Yoksa ortaklar ondan asla faydalanamazlar.”¹⁵¹

Alim bir zat olduğu bilinen Hakkî tefsir, hadis, şiir ve dil bilimi ile ilgili hünerlerini bir araya getirmiştir bu eserinde. Dil bilimini ilgilendiren bölümlerde, bir kelimeyi yazıp o kelimenin menşeyini, hangi anlamlara geldiğini ve hangi durumlarda yanlış olarak kullanıldığını açıklıyor:

“Heme-ginân: Bu kelime cem’dür ki aşlı hemedür. Kâ’ide-i Fûrûs üzre âhirinden hâ-i resmî hâzıf olunub aña bedel kâf-i ‘Acemî getirürler; bende ve bende-gân ve zinde ve zinde-gân ve emsâli gibi . Ve elif ve nun edât-ı

¹⁴⁸ a.g.e. üçüncü Varidat.

¹⁴⁹ a.g.e Onbirinci Varidat.

¹⁵⁰ a.g.e. Otuzaltıncı Varidat.

¹⁵¹ a.g.e. Altmışüçüncü Varidat

cem‘dür.....”¹⁵²

“İtāk: Kesr-i ‘aynla ‘atīkuñ cem‘idür; şidād ve ğılāz şedīd ve ğalīzuñ cem‘leri oldukları gibi. ‘Aṭīk feres-i ‘Arabīdür ki cins-i şaḥīḥden olan atdur. Zīrā ‘Arab anı eziyyet ve cefādan i‘ṭāk itmişlerdür. Ve Ka‘be ‘atīkdur; zīrā dest-i cebābireden maşūndur. Ve Ebū Bekr ‘atīkdur.”¹⁵³

“Niğār: aşlı niğārīden ve niğāştendür. Velākin niğāştenden māzī ve me’ḥuz olur niğāşet dirler; naqş eyledi ma‘nasına. Ve niğārīdenden muzārī ve fā‘il gelür; niğāred ve niğārende gibi.”¹⁵⁴

Bir divāna sahip olan İsmāil Hakkī’nın iyi bir şâir olduğu da bilinmektedir. Zira çalışmamıza konu olan bu eserin içinde de birçok manzume var. Bazı mensur bölümlerde, bazen Şeyh Sa‘dī’nin Farça bir beytini, bazen kendisinin bir beytini, bazen de şairini belirtmediği bir beyti yazarak onları şerh ediyor:

“ Sırr-ı Hāk hakkında Hākķī iki yanum aldı nār

Söylesem ağzum yanar hiç söylemezsem dil yanar

Ya‘ni insān bir aḥkeri keffinde tutsa desti muḥterik ve tarḥ itse munṭafī olub maḥzūreynden ḥālī olmadığı gibi sırr-ı İlāhī daḥi hem-çünāndur ki söylesen olmaz. Zīrā işşāsında āfāt-ı kesīre vardır. Belki ol sebebdan lisān u erkānı bi‘l-cümle yanar ve fenā bulur. Ḥallāca “ene‘l-Hāk” hakkında vāķı‘ olduğu gibi ..”¹⁵⁵

“ Şeyh Sa‘dī: Ger nebūdī ümīd-i rāḥat u renc

Pāy-i dervīş ber felek būdī

Ümīd- rāḥat ve bīm renc taḥdīrindedür. Pes, aḥadü‘z-żiddeyn āhire olmağla ümīdūñ muḥābili olan bīm ḥazf ve ümidle iktifā olınmışdur. Nitekim ḥarr zikr olunub berd terk olunur”¹⁵⁶

“ Digil libās libās-ı vücūduñ ‘arıdur

Sa‘ādet ana ki işbu denesden ārīdür

¹⁵² a.g.e Beşinci Varidat.

¹⁵³ a.g.e. Onüçüncü Varidat.

¹⁵⁴ a.g.e. Ellialtıncı Varidat

¹⁵⁵ a.g.e. Onsekizinci Varidat.

¹⁵⁶ a.g.e. Seksenbirinci Varidat.

Ya'ni yalnız hâricde bedenüñi müstemil olan libâsuñ 'âriyye degüldür. Belki cânuñi müstemil olan libâs bedenüñ dañi 'âriyyedür. Zîrâ evvelkiden dünyada 'uryân olduğın gibi ikinciden dañi qabrde 'uryân olursın." ¹⁵⁷

Hadis ilmini de iyi bildiği görülen Hakkî, bazen bir hadisi yazıp onu şerh ediyor, bazen de Rasulullah'ı rüyasında gördüğünü ve kendisiyle konuştuğunu ifade ediyor:

“Fi'l-hadîş: Cezbetün min cezebâti'l-haqqı tüvâzî 'amele's-şaka'leyn. Cezbe kesb ve ictihâduñ muqâbilidür. Zîrâ hâl-i bâtındur. Nitekim kesb ve ictihâd ki 'ameldür. Hâl-i zâhirdür ve hâl-i zâhir , hâl-i bâtın üzerine mebnîdür. Zîrâ hâl-i bâtın esasdur." ¹⁵⁸

“Rasulullah'ı rüyamda gördüm. Bana nisbetten soruyordu. Dedim ki: Nisbet sensin, çünkü ben ancak senim. Yani sana bağılım. Sen benden önce gelirsin. Önce gelen ise sonra gelene hakimdir." ¹⁵⁹

İsmâil Hakkî'nın bu eserinde az da olsa hurûfiliğin tesirleri görülmektedir. Zaten kendisinin “Esrâru'l-Hurûf” adlı bir eseri de mevcuttur. Burada bir başlık altında sadece “lamelif” ve “yâ” harflerinden söz etmekte, ayrıca bazı varidatlarda da kısmen bu özellik göze çarpmaktadır:

“LÂ: Ezelden ebede kadar Allah'ın dışındakileri yok saymak içindir. O, mevhum ve varlıklar içinde dış görüntülerine nisbetle, gerçekliği de olan bir varlıktır. Tesniye YÂ'sına gelince, onun ölümlü ve zeval bulan bir varlık olduğuna işaret sayılır. Allah'ın şu sözü gibi:" ¹⁶⁰

“Muhammed: Mim ve hâ ile bed' ve mim ve dal ile hatm olunmakda sırr-ı İlâhî budur ki; mim, hâ maḥabbet-i ezeliyyeye remzdür ki sebab-i ibda'-i kâinât ve bâ' iş-i tecellî-i zâtdur. Nitekim hadîş-i qudsîde gelür: Küntü kenzen Mim ve dal maḥabbet-i mezkûrenüñ semeresi olan tecellî-i İlâhîñ imtidâdına işâretdür." ¹⁶¹

“Zîrâ elif, mebd-i evvele işâretdür. Mertebe-i insândan mebd-i

¹⁵⁷ a.g.e. Yirmibirinci Varidat.

¹⁵⁸ a.g.e. Doksansekizinci Varidat.

¹⁵⁹ a.g.e. Yüzonuncu Varidat.

¹⁶⁰ a.g.e. Doksanikinci Varidat.

¹⁶¹ a.g.e. Dördüncü Varidat.

evvele dek olan murākı̄b ise “yā”dan elife dek olan vesā’it gibidür.”¹⁶²

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hakkî, kelime veya terkiplerin ne anlama geldiğini açıklıyor, çeşitli beyitleri şerh ediyor. Bunu yaparken birkaç yerde Gülistân, Bostân ve Hâfız Divânı’nı şerh eden zatlardan Sûdî’yi, yanlış anlama ve anlaşılmalara sebep olduğu için eleştiriyor:

“...Veyâ bir mevsûfa şıfat aḥz olınmışdur. Ve Sûdî-i pür-ḥasâruñ Gülistân, Bustân ve Dīvân-ı Hâfız ve emşâli üzerine yazduğı şerhlerde hezâr böyle ğalatlar vardır ki ilâ yevmü’l-kıyâm kalmışdur.”¹⁶³

“... Ba’de-zâ beyt-i mezkûruñ şurrâhı ma’nâ-yı şāniyi , ma’nâ-yı evvel yirine va’z idüb iki maḳâmı biribinden fark idememişlerdür; ve tarîḳ-ı ibâret ve işârete , kemâ yenbağî girüb gidememişlerdür. Zîrâ ma’âniden kaṭ’ı nazar ekşer-i elfâzdan bile ğâfiller ber-âlâ-yı câhillerdür. Pes nâmı Sûdî olmak çî-sûd.”¹⁶⁴

“...Ve beyt-i mezkûrda Sûdî-i pür-ziyân ki lafzını min tafziliyye ma’nâsına aḥz idüb mâ-ba’dini mufaẓẓal ‘aleyh tutmuşdur. Ve ḥalt idüb dimişdür ki , senüñ ölmeñ yegdür; merdüm-âzarlıḳdan.”¹⁶⁵

İsmâil Hakkî’nın bu eserdeki vâridâtlarına baktığımızda genel olarak müritlerine tavsiye ve telkinlerde bulunuyor. Ancak zaman zaman kendisine hitapla, “Hakkî ! Bunu iyi bil ve ibret al.” gibi ifadeler de yer vermektedir. Bir vâridâtında lâkâbı, mahlası olan “ Hakkî ” kelimesinin ne anlama geldiğini belirttiğinden sonra, bu lakabın kendisine kâmil insanlar tarafından verildiğini dile getiriyor. Dolayısıyla sözlerinin, Allah’ın sırlarını ifade ettiğini söylüyor:

“ Ve bu taḳrîrden lâḳâb-ı Ḥaḳḳî’nuñ şeref-i azîmi zâhir oldı. Ḥuşûşan ki bu faḳîr Ḥaḳḳî’ya bıkrdür. Ve ba’zı kümmelüñ işâretiyle taḥaşşuş itmişdür. Ānuñçün bu esrâr-ı Ḥaḳḳ’a sünüh eyleyüb ḳaleminden feyezân itmekdedür. Zîrâ şavb-ı semâdan nâzildür.”¹⁶⁶

Bütün bunların dışında Hakkî, Vâridât-ı Kübrâ adlı bu eserinde

¹⁶² a.g.e. Yüzdokuzuncu Varidat.

¹⁶³ a.g.e. Elliikinci Varidat

¹⁶⁴ a.g.e. Seksenbirinci Varidat

¹⁶⁵ a.g.e. Yüzbirinci Varidat.

¹⁶⁶ a.g.e. Yüzdokuzuncu Varidat

sırasıyla Şam, Konya, Kıbrıs, Bursa, İstanbul, Edirne ve Sofya'yı muteberlik yönüyle sıralayıp özelliklerini belirtiyor. Ayrıca latife adı altında üç tane nükeye yer vermektedir:

“ Latîfe: Bir kadın bir müezzinin, güneşin doğuşundan sonra (sabah) ezanı okuduğunu duymuş. Müezzin “Namaz uykudan hayırlıdır.” diyormuş. Bunun üzerine kadın müezzine : Uyku böyle bir namazdan hayırlıdır, demiş. ”¹⁶⁷

“Latîfe: Bir adam imam olmuş. Kâria sûresini okurken “Onun anası hâviye(cehennem)” cümlesi yerine , “Onun anası zâniye (zina eden) dir” cümlesini okumuş. Cemaat o zaman , namazı bölüp imamı dövmüş. İmam da onlara şöyle demiş: Kafirler yüzünden beni neden dövüyorsunuz ? “¹⁶⁸

¹⁶⁷ a.g.e. Doksanıyedinci Varidat.

¹⁶⁸ a.g.e. Doksanıyedinci Varidat.

E) BİBLİYOGRAFYA

- ◆ Akün,Ö. Fâruk; “Divân Edb.” mad. DİA IX, İST.1994 .
- ◆ Ankaravî, Rusûheddin İsmâil ; Vâridâtü’l-İlâhiyye ve kelimât-ı İlhâmiyye BYEBE Haraççı 883/4 .
- ◆ Bağdatlı İsmail Paşa, Baba-Zâde; Hediyyet’ü-l Ârifin, I, MEB, Ank. 1951.
- ◆ Bâlî Sofyavî ; Vâridât ,Süleymaniye ktp. Hacı Mahmud Ef.2338
- ◆ Banarlı,N.Sami; Resimli Türk Edb. ,Tarihi MEB Bas. İst.1997 .
- ◆ Bandırmalzâde El-Seyyid Hâşim ;Vâridât ,BYEBE Gnl.750/3.
- ◆ Bursalı Mehmed Tahir;Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Amire , İst. 1915.
- ◆ Bursevî,İsmâil Hakkî; Kenz-i Mahfi, Hazl. A. Kadir Akçiçek.Rahmet yay. İst.
- ◆ Bursevî,İsmâil Hakkî; Kitâbü’l-Hitâb, Hazl. Bedia Dikel, Divan matb. İst.1976.
- ◆ Bursevî,İsmâil Hakkî; Kitâbü’n-Necât, Hazl. Ali Namlı, İmdat Yavaş, İnsan yay. İst.1997.
- ◆ Bursevî,İsmâil Hakkî;Kitâbü’n-Netîce, Hazl.Ali Namlı,İ. Yavaş,İhsan yay. İst.1997,
- ◆ Bursevî,İsmâil Hakkî; Sohbetü’s-Sâlikîn, Terc. Mustafa Utku, İsmâil Hakkî Bursevî Vakfı yay. Bursa 1998 .
- ◆ Bursevî,İsmâil Hakkî; Tasavvufun On Esası , Hazl. Mustafa Çevik Bedir yay. İst.1991.
- ◆ Bursevî,İsmâil Hakkî; Tercüme-i Hâl , Hazl. Mehmed Aydın, Yeşil Bursa Bas. Bursa 1961.
- ◆ Çantay,Hasan Basri; Kur’ân-ı Kerîm Meali Elif Ofset İst. 1979.
- ◆ Devellioğlu,Ferid; Osmanlıca-Türkçe Ansk.Sözlük Aydın Kit. Ank.1984.
- ◆ Dindar,Bilal; “Bedreddin Simâvi ” mad. DİA İst.1994 .
- ◆ El-Aclûnî; Keşfü’l-Hafâ,Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arâbî,Beyrut H.1351.
- ◆ Eraydın, Selçuk; Tasavvuf ve Tarikatler, Marifet yay. İst.1990.

- ◆ Ergin,Muharrem; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Bas. İst.1989 .
- ◆ Er-Râzi Ebû Bekir; Muhtâru's-Sıhah; Çağrı yay. İst.1980.
- ◆ Evliyalar Ansk. ;İsmâil Hakkî Bursevî mad. Türkiye Gazetesi yay. İst1992.
- ◆ Geylânî,A.Kadir;Fütûhu'l-Gayb,Terc.A.Kadir Akçiçek, Beydâ yay. İst.1983.
- ◆ Gölpinarlı, A. Bâki; Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap ve Aka Kit. İst. 1995.
- ◆ Gölpinarlı, A. Baki; Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, Milliyet yay. İst. 1972.
- ◆ Giridi, Aziz Ali; Vâridât, BYEBE , Gnl. 2082.
- ◆ Güzel, Abdurrahman; Tekke Şiiri ,Türk Dili Dergisi Türk Şiiri özel sayısı III, TDK Bas. Ank. 1989.
- ◆ Kara, Mustafa; Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler II, Uludağ yay. Bursa 1993.
- ◆ Kara ,Mustafa; Tekkeler ve Zaviyeler, Dergah yay. İst. 1990.
- ◆ Karaalioğlu , S. Kemal; Ansk. Edebiyat Sözlüğü, İnkılap ve Aka Kit. İst. 1993.
- ◆ Karaalioğlu, S.Kemal; Resimli Motifli Türk Edb. Tarihi I, İnkılap ve Aka Kit. İst. 1994.
- ◆ Karaman,Hayreddin; Topaloğlu Bekir; Arapça-Türkçe Yeni Kamus Elif yay. İst. 1980.
- ◆ Koryürek, Enis Behiç ; Vâridât-ı Süleyman , Pulhan Matb. İst. 1956.
- ◆ Köprülü, M. Fuad ; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ank. 1991.
- ◆ Köprülü, M. Fuad ; Türk Edb. Tarihi , Ötüken yay. İst. 1981.
- ◆ Kuşeyrî ; Tasavvufun İlkeleri , Terc. Tahsin Yazıcı,MEB Bas. İst. 1976.
- ◆ Nasûhî Mehmed; Vâridât-ı Kudsiyâ,Süleymâniye ktp. Hüseyin Hüsnü Paşa.796.
- ◆ Levend ,A. Sırrı; Divân Edebiyatında Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kit. İst. 1984.
- ◆ Levend, A. Sırrı; Türk Edb. Tarihi, TTK Bas. Ank. 1988.

- ◆ Muallim Nâci; Lugât-ı Nâci , Çağrı yay. İst. 1987 .
- ◆ Muhammed Fuad, A. Bâki;Mücemü'l-Müfehres Li Elfâzi'l-Kur'an Mektebetü'l-İslâmiyye İst. 1982.
- ◆ Naccarzâde Rızâeddin Nakşibendî; Vâridât-ı Gaybiyye, BYEBE , Amire Matb.
- ◆ Nesefî, Azîzüddin; Tasavvufta İnsan Meselesi, Dergâh yay. İst. 1990.
- ◆ Onan , Necmettin Halil ; İzahlı Divan Şiiri Antolojisi , MEB yay. İst. 1989.
- ◆ Onay, A. Talat; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Türk Diyanet Vakfı yay. Ank. 1993.
- ◆ Özkırmılı,Atilla; Açıklamalı Edb. Terimleri Sözlüğü , Altın Kitaplar yay., İst. 1991.
- ◆ Öztürk, Mürsel; Farsça Dil Bilgisi, Murat Kit. Ank. 1993.
- ◆ Öztürk, Y. Nuri;Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali,Yeni Boyut yay. İst.1994.
- ◆ Pala, İskender; Ansk. Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ yay. Ank. 1995.
- ◆ Pala, İskender; Şi'r-i Kadim, Ötüken yay. İst. 1997.
- ◆ Pekolcay, Necla; Eraydın, Selçuk; İslâmî Türk Edb. İrfan yay. İst. 1976 .
- ◆ Pekolcay,Necla; Eraydın ,Selçuk;İslâmî Türk Edebiyatına Giriş, Dergah yay. İst.1981.
- ◆ Seyhan ,Ertuğrul; Büyük Mutasavvıf İsmâil Hakkî Bursevî, M.A.Deniz Kültür Vakfı yay. Bursa 1994
- ◆ Sühreverdi;Avârif-u-l Maârif (Tasavvufun Esasları)l
Habl.H.Kâmil Yılmaz, İ.Gündüz, Vefa yay. İst. 1990
- ◆ Süreyya ,Mehmed; Sicill-i Osmânî ,Cilt III ,Tarih Vakfı Yurt yay. İst. 1996
- ◆ Şemseddin, Mehmed; Yadigâr-ı Şemsî, H.1332 ,Bursa Vilayet Matb.
- ◆ Şeyh Bedreddin; Vâridât, Terc.Cengiz Ketene KB yay. Ank. 1990
- ◆ Şükun, Ziya ; Farsça-Türkçe Sözlük MEB yay. İst. 1996
- ◆ Timurtaş, F. Kadri; Osmanlı Türkçesi Metinleri II, İst. Üniv. Edb. Fak. yay. İst. 1986

- ◆ Timurtaş, F.Kadri; Tarih İçinde Türk Edb. Boğaziçi yay. İst. 1990
- ◆ Türkçe Sözlük , TDK Bas. Ank. 1988
- ◆ Uludağ, Süleyman; Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet yay. İst. 1995
- ◆ Üsküdârî Mustafa Efendi;Vâridât, Selim Ağa Ktp. Hüdâî Ef. 585.
- ◆ Yardımcı, İlhan; Bursa Evliyaları, Doyuran Matb. İst. 1976
- ◆ Yazır, E. Hamdi; Hak Dini Kur'an Dili, Azim yay. İst. 1991
- ◆ Yurtsever, M. Murat; İsmâîl Hakkî Divânı , Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 1990

İKİNCİ BÖLÜM

A) VÂRİDÂT-I KÜBRÂ NÜSHASININ TANITIMI:

Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi . Genel . 87

Müellif : İsmâil Hakkî Bursevî

Telif tarihi : 1131 / 1719 Müellif hattı.

Varak: 166 Ölç . 200 x138 , 180 x 120mm. Satırlar değişik uzunluk ve sayıda yazılmış (15,16,17). Başlıkların tamamı ve az sayıda olan şekiller kırmızı renkte

Kağıdın rengi nohudi.

Cilt:Kahverengi ile yeşil karışık meşin .

Eser müstakil manzum bölümlerle zenginleştirilmiş.Eserin en başında musiki makamlarını gösteren iki tablo var.Mensur bölüm yaklaşık 84 varak; Manzum bölüm yaklaşık 82 varak.

Baş: Ve kavlü nebînâ -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- eyzan hîne kâle ve hüve a'lâ 'illiyîne.

Son: Bu mu'ammâyı bilen üstâd olur.

Eserdeki manzum bölümlerin sayfa numaraları şunlardır: 2b , 4b, 5b ,6b, 10b, 11a,11b,12a,13a,14b, 15b, 16a, 17b, 18a, 18b, 19a, 19b, 21b, 22a, 22b, 25b, 26a, 26b, 27b, 28a, 28b, 29a, 29b, 30a ,31a ,31b, 32b, 33b, 34b, 37b, 38a, 39b, 40a ,41a ,42a, 42b, 43b, 44a, 45b, 46b, 47a, 49a, 49b ,50a, 51b, 52b, 53a, 53b, 54a, 55b, 56a, 57b, 58a, 61b, 62a, 63b, 64a, 64b, 65a,65b, 66a, 67b, 68a, 69b, 70a, 72b, 73a, 74b, 75a, 76b, 77a, 77b, 78a, 78b, 79 a, 80b, 81a, 83b, 84a, 85a, 86b, 87a, 87b, 88a, 88b, 89a, 89b, 90a, 92a, 92b, 93a, 93b, 94a, 96b, 97a, 99a, 100a, 101a, 103a, 103b, 104a, 104b, 105b, 106a, 107b, 108a,109b,110a, 112b, 113a ,114b, 115a, 115b,116a,116b,117b,118a,118b,120a,121b,122b, 124a, 124b, 125a, 126b, 127a, 127b, 128b, 129b, 130a, 131a, 131b, 132a, 132b, 133a, 133b,134a,137a,139b,140a,145a,146a,147b,149b,150a, 151b, 152b, 153a, 154b, 155a, 157b, 158a, 160b, 161a,161b, 162a,162b, 163a, 163b,164a, 164b.

B) METNİN HAZIRLANMASINDA GÖZETİLEN ESASLAR:

Biz, asıl nüshada manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan bu eserin sadece mensur kısımlarını ele aldık. Bu çalışmayı hazırlarken amacımız, eserin yazıldığı devrin dil özelliklerini değiştirmeden günümüz alfabesine çevirmektir. Arap alfabesiyle yazılmış olan bu eseri , transkripsiyon işaretleriyle Latin alfabesine çevirdik.

Eserin mensur kısımlarındaki Osmanlıca olarak yazılan varidatların yanında Arapça olarak yazılan vâridâtlar da bulunmaktadır. Gerek Osmanlıca gerekse Arapça olan bu vâridâtları ,transkripsiyonlu günümüz alfabesiyle yazdıktan sonra, Osmanlıca olan bölümlerdeki âyetlerin, sûre adı ve numaralarıyla meallerini dipnotlarda belirttik. Aynı şekilde tespit edebildiğimiz hadisleri de dipnotlara aldık. Bundan başka ,Arapça olan vâridâtların sonuna dipnot düşerek,bu bölümlerin tercümelerini de dipnot olarak verdik.Eserdeki az sayıda olan Farsça ibarelerin , Arap alfabesiyle verilmesinin daha uygun olacağını düşündük.

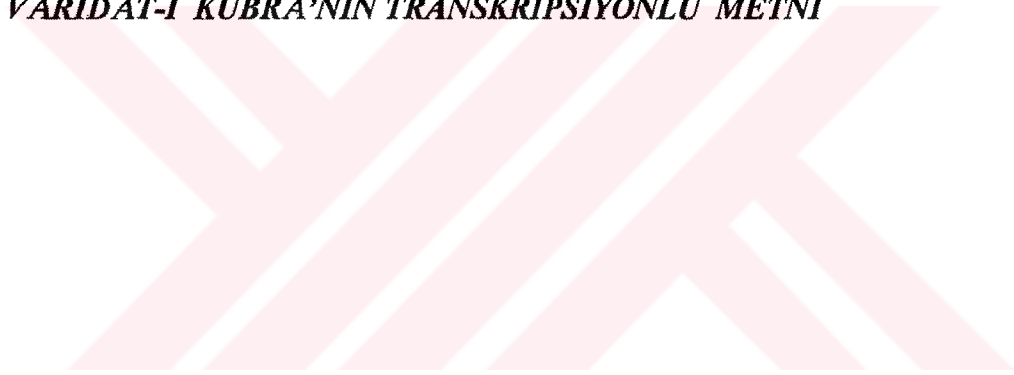
Eserde bulunan her bir vâridâta ,tarafımızdan, sırasıyla birer numara verilmiştir. Her vâridâtın başına hangi varakta olduğu yazılmıştır. Eserin aslında, müellif tarafından verilen başlıklar aynen yazılmış; başlığı bulunmayan vâridâtlarda ise, ya ilk cümle başlık yapılmış, ya da vâridâtın içeriğinden hareketle bir başlık tespit edilmiştir.

C) KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Metnin hazırlanmasında ilmi çevrelerce kabul gören transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Türkçe kelimelerde üstün yerine a , e ; esre yerine ı , i ; ötre yerine o,ö,u,ü sesleri ile , Arapça ve Farsça kelimelerdeki medler ā, î, û sesleri ile gösterilmiştir. Osmanlıca'daki harflerin yeni yazıda gösterilmesi de aşağıdaki şekildedir:

ء : ʾ	ص : Ş ş
آ, ا : A, a, Ā, ā, E, e	ض : D, d, Ž, ž
ب : B, b	ط : T, t
پ : P, p	ظ : Z, z
ت : T, t	ع : ʿ
ث : S, s	غ : Ğ, ğ
ج : C, c	ف : F, f
چ : Ç, ç	ق : K, k
ح : H, h	ك : G, g, K, k, ñ
خ : Ĥ, ĥ	گ : G, g
د : D, d	ل : L, l
ذ : Z, z	م : M, m
ر : R, r	ن : N, n
ز : Z, z	و : V, v, O, o, ō, ū
س : S, s	◦ : H, h, e
ش : Ş, ş	ی : Y, y, ı, i, î

D) VÂRİDÂT-I KÛBRÂ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

(1-b)

Māhūr	Penc-gāh	Rehāvī6	Rāst 2
Būselik	Nühüft-	Nevā 21	Niṣābur
Beste-	Segāh 39	‘Acem-	İsfahān
Māye-	Arz-bār 54	Sünbüle	Nikrīz 46
Bayātī	Nihāvend	Hasād 64	Zīr-

(2-b)

Ḥüseynī 85	Kūçek 82	Şabā 78	Dūgāh 74
Baba Tahir 102	Muḥayyer Ḥüseynī 98	Muḥayyer 94	‘Uşşāk 90
‘Arağ	Evc-i ‘Arağ	Evc 110	Çargāh 106
Şehnāz	‘uzzāl 130	Hicāz 126	Muḥālif-i
‘Acem 149	Ferağ-nāk 148	‘Acem ‘aşirān 142	Ḥüseyn aşirān 138

(BİRİNCİ VÂRİDÂT)

(3-a) VE KAVLÜ NEBİNÂ

Ve kavlü nebînâ-şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- eyzan hîne kâle ve hüve fî a'lâ 'illiyîne. Lâ ühşî şenâ'en 'aleyke ente kemâ eşneyte 'alâ nefsik. "Lâ ilâhe illâ hü " hâzâ şehâdetün li'l-ḥaḥkı bi'l-ḥaḥkı fi'l-ḥaḥkı bi'tibâri hüviyyetihi fî nefsihi ve hiye'l-hüviyyete'l-müşârun ileyhâ. Bi'l-hâ'î fî celâleti ve bi'l vechi fî kavlihi Te'âlâ: "Küllü şey'in hâlikün illâ vecchü " Ve hüve'l- vechü'llezi yeli'l-ḥaḥқа ve hüve zâhirü'l-hüviyyeti bi'n-nisbeti ile'l-ḥaḥқ. Fe-ine'llâhe ğaniyyün 'ani'l-'âlemîn" Ve hüve'l-âne kemâ kâne 'aleyhi kablü ve kezâlike şehâdetün li'l-ḥaḥkı bi'l-ḥaḥkı fi'l-ḥaḥkı bi-zâlike'l-i'tibâri. Ve hüve min ḥaḥâ'îkı't-tecrîdi ve't-tefrîdi. "Lâ ilâhe illâ ene" hâzihi şehâdetün li'l-ḥaḥkı ve'l-ḥaḥkı cemî'an bi'l-ḥaḥkı fi'l-ḥaḥқ. Lâkin bi'tibâri zevâti'l-mâhiyâti ve ḥaḥâ'îkihâ ve minhü kavlühü Te'âlâ mine'ş-şecareti: " Yâ Mûsâ innenî ene'llâhü" Ve kavlü'l-Hallâc: ene'l-ḥaḥқı. Lâkinne't-tevhîde bi'tibâri't- tecrîdi ve't-tefrîdi. Aḳvâ ve's-selâm. Ve in kâneti'l-'aynü vâhideten ve hüve'llezi yükâlü lehü sırru'l-ḥaḥıḳati ve ileyhi'l-işâretü bi-kavlihi Te'âlâ: "Ve ḳazâ Rabbüke ellâ ta'budü illâ iyyâhü" Ve zâlike li- ennehü'l-maḥallü ve hüve't- ta'ayyünü yevhem li't-taḳbîdi. Ve't-tevhîdi innemâ yüf tebar bi'l-ıtlâḳ.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Nebimiz (S.A.V) yüce makamların en yücesindeyken söylediği söz şu şekildedir: "Sana senin kendi nefsinde sena ettiğin gibi hiçbir övgü saymıyorum." Allah'tan başka ilah yoktur. Bu, Hak için Hak'ta hak ile şehadettir. Ki bu ha ile işaret edilen ve onun özünde var olan hüviyeti itibariyledir. Aynı zamanda da Allah'ın: "Herşey yok olacaktır, sadece O'nun vechi müstesnadır." (Kasas /88) ayetinde de vechle işaret edilen bir şeydir. O vech , yaratıklara nisbetle hüviyetin zahiridir. ("Şüphesiz Allah alemlerden müstağnidir." (Ali İmran /97) O Allah daha önce nasıl idiyse şimdi de O'dur. Bu itibarla Hak'ta hak ile halk için şahadet de aynı şekildedir. O, tecrid ve

tefridin hakikatlerindedir. "Benden başka ilah yoktur." Bu da hem halk hem Hak için birlikte hak da hak ile şahadettir. Ancak bu mahiyetlerin zatlari ve hakikatleri itibariyledir. Allah'ın ağaçtan: "Ey Musa şüphesiz ki ben benim Allah." (Taha /14) sözü de bundandır. Aynı şekilde Hallac'ın "ene'l-Hak" sözü de. Ancak tecrid ve tefrid itibariyle tevhid daha kuvvetli ve daha güvenlidir. Göz tek olsa da O'na hakikatin sırrı denir. Allah'ın şu sözünde ona işaret vardır: "Rabbim sadece O'na kulluk etmenizi emretti." (İsra 23) Bu böyledir.

(İKİNCİ VÂRIDÂT)

LEYLETE'L -ERBİ' Â'İ RA'EYTÜ RACÜLEN

(3-b) Leylete'l-erbi'âi ra'eytü racülen vazî'en nürâniyyen ekhel
 kalîlen 'alâ ziyyi yeñiçeri.Ya'ni 'aleyhi çuhun cedîdün ve 'alâ re'sihî
 'imâmetün ve kalensüvetün ve hüve kâ'idün emâme'l-mihrâb.Fe-eşâra ileyye
 bi'l-imâmeti .Fe-tekkaddemtü fe-innemâ şalleytü ve'staķbeltü'l-ķavme. Hattâ
 biyâlî ve ğalebe 'alâ zannî enne zâlike'r-racüle Ebû Bekre's-şiddîķu-
 rażıya'llâhü 'anh- Fe-ķultü le'alleke Ebû Bekrin.Fe-ķâle ne'am ene Ebû
 Bekr. Fe-ķabbeltü yedâhu ve teberrektü bi-meshihâ 'alâ vechî fa'tenaķanı ve
 ķabbelenî taķbîlatin.Fe-izâ Rasûlu'llâh hâzırın câlisün hünâke.Fe-ķultü: Yâ
 Rasûla'llâh innehü 'alâ libâsi yeñiçeri.Fe-ķâle:Ma'nâ libâsi yeñiçeri libâsü'l-
 cedîdü eşâra ilâ enne lafza yeñi fî yeñiçeri.Bi-ma'na'l-cedîdi bi't-Türkiyeti.
 Fe-ķultü bi-tarıķı'l-mütâyebeti yâ Rasûla'llâh. (4-a) İne yeñiçeri yükâlü
 lehü'r-râcilü ve'lezi yenbağı en yeküne râķiben lâ-râcilün.Fe-tebessüme -
 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm- min zâlike.Şümme ķumtü ene EbûBekrin ve
 mâsiyyenâ.Hattâ âteynâ ilâ sükın.Hünâlike ğaşşatün bi'l-ħaķķı.Fe-ķâla'na'l-
 âşâra'l-âliyyete ve ke'l-menâmi'l-me'ârifi.Şümme ra'eytünî kâ'imen 'alâ
 meķânin mürtefe'in fî cânibi dükkâni ba'zı'l-'ulemâ'i hattâ intebehtü.Ve fîhi
 işâretün ilâ külli min maķâmi'l-ma'rifeti ve'l-ħaķıķati. Ve ilâ 'askerin cedîdin
 rühâniyyin yü'anıķunî fî Dımışķu's-Şâmi.Ve ilâ imâmetin ve hılâfetin
 muṭlaķatin yaḥtemilü'l-imâmete'z-zâhirete min maķâati'l-imâmeti ve'l-
 bâṭinete min derecâtiḥâ eyzan.Ve'l-mecmû'u "va'llâhü 'alâ külli şey'in
 ķadîrün "Şümme inne'l-aķṭâbe lâ libâse lehüm bi-ħuşuşihî.Ve innemâ
 yürevne fî şuverin yeşettâ fî elbisetihim. Li-kevnî esmâ'ihim külliyyeten
 câmi'atün. Lâkin temeşşühim bi-libâsi yeñiçeri bi-ħuşuşihî işâretün ilâ ba'zî
 kemâlâti'h- Hâci Bektâş kemâ inne temeşşülehum fî şüreti'l-mevleviyyü fî
 hırķati'l-ma'hürati ve kalensüvetühü'l-müsemmâtü küllâh.İşâretün ilâ ba'zî
 kemâlâti Celâle'd-dîn -rażıya'llâhü 'anhüm - ecme'in.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Çarşamba gecesı abdest alan nurani biraz iri bir adamı yeniçeri üniforması içinde gördüm.Yani üzerinde yeni bir çuh başında bir sarık ve kalensüve vardı.Mihrabın önünde oturuyordu.Bana imam olmamı işaret etti. Öne geçtim ve namaz kıldırđım,sonra da halka döndüm.Beni süzdü.Bu adamın Ebu Bekr olduğuna dair zannım galip geldi.Ona umarım sen Ebu Bekrsin dedim.O da evet ben Ebu Bekrim dedi,ellerini öptüm.Ellerini yüzüme sürmeyi mübarek saydım.Beni kucakladı ve çokça öptü.O anda Allah rasulü orada oturuyor olarak hazır bulundu.Dedim ki: Ey Allah'ın elçisi bu adam yeniçeri elbisesi giyiyor.Rasulullah dedi ki:Yeniçeri elbisesinin anlamı yeni elbise demektir.Yeniçerideki yeni ifadesi buna işaret etti.Güzel bir üslupla dedim ki:Ey Allah'ın elçisi yeniçeri,binen olması gerekirken ona yürüyen deniyor.Bunun üzerine Resul

(ÜÇÜNCÜ VÂRIDÂT)

(5-a)YEVME'L -ERBİ' Â 'İ KABİLE'L- 'AŞRİ RA 'EYTÜ

MEKTÜBEN

Yevme'l-erbi'âi kabîle'l-'aşri ra'eytü mektûben bi'l-çalemi'l-İlâhiyyün. Çavlıhü Te'âlâ: "İzâhüm yestebşirün " İşâretün ilâ zuhûri şey'in min 'âlemi'l-ğaybi yestebşiru bihi'l-'abd.Ve mine'l-istibşâri hüve'l-ferâhu'l-medlûlü fî çavlihi Te'âlâ: "Çul bi-fazli'llâhi ve bi-rağmetihi bi-zâlike fe'l-yefrahu" Ve zâlike'l-fazlü ve'r-rağmetü immâ mine'l-ümûri'l-kevniyyeti'l-müte'alliçati. Bi-bâtni'l-vücûdi ve'l-küllü imtiçânü mine'llâhi ve rağmetün ve'l-ferçu.Bi-zâlike immâ ferçu bi-şüretin ve immâ ferçu bi-sırrihî.Fe-inne'l-fazle yeştemilü'l-mufazzale fe-men şâhedühü fî şüreti'l-fazli.Fe-çad edrake sırrahü ve necâmin hiçâbi's-şüreti.Ve'l-çamdü li'llâhi Te'âlâ 'ale'n-ni'çeti'l-müşâhedeti.¹⁷¹

tebessüm etti.Sonra ben, Ebu Bekr ve diğçerleri kalktık.Ta ki bir sokağı geldik.Orada büyük bir keder vardı,orada ilahi işçerle karşılaştık; marifetli rüyalar gibi. Sonra kendimi bazı alimlerin dükkanının tarafında yüksek bir mekanda ayakta duruyor gördüm.Nihayet uyandım.Bunda hakikat ve marifetin tüm makamlarına işçeret vardır.Ayrıca benimle Şam-ı Dimeşk'te kucaklaşacak yeni bir ruhani askere işçeret vardır.Ayrıca imamet makamlarından zahiri imamete hamledilecek onun dereçeleriyle de batınına hamledilecek mutlak bir imamet ve hilafete işçeret vardır. Hepsinin toplamı "Allah herşeyçe kadirdir" (Bakara /109) sonra kutuplar için özel bir elbise yoktur.Onlar çeşitli suretlerde gözükürler;çünkü onların isimleri küllidir kapsayıcıdır.Ancak onların yeniçeri elbisesinde görünmeleri özeldir.Ve Hacı Bektaş'ın bazı üstünlükçerine işçeret vardır.Aynı şekilde onların mevlevi suretinde mahure hırkasında ve külah diye isimlendirilen kalensüvede Celaleddin'in bazı üstünlükçerine işçeret vardır. Allah hepsinden razı olsun.

¹⁷¹ Çarşamba günü ikindiden önce ilahi kalemle yazılan bir yazı gördüm.Allah şu sözü söylüyor: "İşte o zaman onlar sevinirler."(Rum /48) Kulun onunla sevineçegi ,gaybtan gelecek bir şeyin zuhuruna işçeretdir. Ferahlamak çoşmak da Allah'ın şu ayetinde delillendirildiğı gibi sevinmenin cihetlerindedir: "De ki Allah'ın fazlı rağmetiyle yalnızca bunlarla ferahlasınlar." (Yunus /58)Bu fazl ve rağmet mevcudatın arka planına taalluk eden kevni işçerlerdendir ki hepsi Allah'tan bir imtiçan ve rağmettir.Bununla çoşmak ya görünüşte çoşmak veya gizli olarak çoşmaktır.Sır ,lutf fazlın verildiğini kapsar.Kim onu fazlın suretinde müşâhede ederse O'nun sırrını idrak etmiştir ve görüntünün perdesinden kurtulmuş olur.Allah'a müşâhede nimetine karşılık hamdolsun.

(DÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(6-a) M U H A M M E D

Mîm ve hâ ile bed' ve mîm ve dâl ile hatm olunmakta sırr-ı İlâhî budur ki mim,hâ maḥabbet-i ezeliyyeye remzdür ki sebep-i ibdâ'-i kâ'inât ve bâ' iş-i tecellî-i zâtdur. Nitekim ḥadîş-i ḳudsîde gelür: "Küntü kenzen maḥfiyyen fe aḥbebtü en u'rife feḥalaktü'l-ḥalka li-u'rif" ¹⁷² Pes burada ḥalaḳdan maḳşud-ı aşlî ya'ni evvelen bi'z-zât murâd ḥalk-ı Muḥammedî'dür-şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem-. Zîrâ cemî '-i esmâ ve ḥakâ'ıḳuñ mecmû'âsı ve cümle kâ'inātuñ muḥtaşar ve numünesidür. "En u'rife" yirine "en eşhedü" buyurmadı. Zîrâ bilâ-ma'rife olan müşâhede maḳbûl degüldür; tebdîl-i câmede pâdişâhı rû'yet gibi.El-ḥaşıl maḳşud-ı aşlî kemâ yenbaġi ma'rifetu'llâhdur. Gerekse orada kemâl-i şühüd olsun ve gerek olmasun ve bu maḳâm ekşer-i mutaşavvifenüñ mezâliḳındandır. Mîm,dâl maḥabbet-i mezkûrenüñ şemeresi olan tecellî-i İlâhî'nüñ imtidâdına işâretdür.Zîrâ mâlâ-nihâyedür ve maḳâmātuñ intihâsı seyrüñ intihâsını mücib degüldür.Ma'a hâzâ cemî' -i neşâ'etde teceddüd-i vücüd ve aḥvâl bâḳidür.

(BEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(6-b) HEME-GİNÂN

Bu kelime cem'dür ki aşlı hemedür. Kâ 'ide-i Fûrus üzre âḥirinden hâ-i resmî ḥazf olunub aña bedel kâf-i 'Acemî getirürler; bende ve bende-gân ve zinde ve zinde-gân ve emşâli gibi. Ve elif ve nûn edât-ı cem'dür ve nûn-ı ûlâ ziyâdedür ve bu ziyâdelük muḥtarid degüldür.Belki heme-gân daḥî dirler. Nitekim Ni'metu'llâh'da muşarraḥdur. Velâkin ekşer-i isti'mali nûn-ı zâyide iledür. Ve bundan fehm olunur ki heme-ginânda mîm meftûhdur; meger zarûret-i şî'r için teskîn olına. Ve kâfuñ kesresi eblaġdur. Zîrâ fetḥada tevâlî-i fetehât lâzım gelür. Ve heme-ginân ve ḳamu ma'nâsınadır ve hem-ginân ve hemegî Zîrâ yâ maşdariyyedür ve Düstûru'l-'Amel'de heme-ginân aḳrân ve emşâl ile tefsîr olunmuşdur. Zâhir budur ki ḳarâ'in iledür. Pes, bi-ḥasebi'l-maḥal gâḥ cümle ve gâḥ aḳrân ma'nâsına maḥmûldur.

¹⁷²"Ben gizli bir hazine idim bilinmeyi istedim ve bütün mahlukatı yarattım.." El-Aclûnî;Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî,BeyrutH.1351, 2.Baskı ,Hadis no:2016

(ALTINCI VÂRIDÂT)

(7-a) ŞEYH SA'DÎ

ای مرغ سحر عشق ز بروانه بیاموز

Mürğün şehere izâfetinden bülbül murâddur. Zîrâ sâ'ir mürgân arasından şehere ziyâde ihtîşâşı vardır. Ve şehir sūdüs-i âhîrdür ki nesîm-i rahmetün hengâm-ı hübübıdır. Ve bülbülüñ dâsitâni esmâ-i hezârdur. Zîrâ Hâzret-i İbrâhîm -'aleyhi's-selâm- âteş-i Nemrûd'a ilkâ olındukda bülbül aña mütâba'at itmegin o gülşende aña hoş-nevâyî ve hezâr- dâsitâni ihsân olındı. Sâ'ir mürgân ise tesbîh-i maşşûşa meşğüllerdür. Binâ'en'alâ-hâzâ bülbülüñ sâ'ir mürgândan menzilesi insân-ı kâmilün sâ'ir mevcûdâtdan mertebesi gibidür. Zîrâ mazhar-ı ism-i a'zamdur ki cemî'-i esmâ ve şifâtı câmi'dür. Ve bunda pervâneyi âteş-i 'ışkda ihtirâk hasebiyle bülbül üzerine tercih vardır. Zîrâ bülbül şemm-i büy ile bî-hüş ve pervâne bi'l-külliyeye muhterikdur. Bî-hüşda ise eşer-i vücûd bâkidür. Velâkin bu ma'nâ i'tibâridür. Ve illâ ehlu'llâhuñ fenâsı insilâh iledür; yoğsa bi'l-külliyeye müfârekat-ı rûh ile degüldür. El-hâşıl tafđil-i pervâne ketm-i râza dâ'ir bir ma'nâdur. Fe'fhem cidden.

(YEDİNCİ VÂRİDÂT)

(7-b) FAŞL DER-MAKÂM-I NÜHÜFT-NEVÂ

Bu makâmıñ tafşîli budur ki pervânenüñ hâli “Men ‘arefa’llâhe kelle lisânühü ” mertebesine dâ’ir ve bülbülün şanı “Men ‘arefa’llâhe tale lisânühu ” derecesine nâzırdur.Zîrâ ehl-i fenâ-i muṭlakda güft ü gû olmaz.Şol cihetden ki kendi vücūdından bî-şu’ur olan kimsenün gayra şu’urı olmaz.Ve bu makâma temahhuṣ dirler. Fe- emmâ ehl-i beḳâda kelâm-ı İlâhî ṭavîl ve takrîr-i esrâr gayr-i ḳalîldür.Şu ḳadar vardur ki esrârı remz ile söylerler setr ile taḳrîr iderler. Meger ki muḳâtab olan kimse taṣrîḳe ehil ola.Ve bu makâma teşḳîk dirler ki vücūd-ı vâcib ve vücūd-ı mümkinini câmi’ dür.Ve bu makâmda insân-ı kâmil ṭavîlü’l-lisân olmasa esrâr-ı İlâhîyye gaybü’l-gaybde maḳşûre ve mestûre ḳalur. Âyât-ı ḳusn-i zât ve şîfât ise tefsîre muḳtâcdur.Zîrâ muṣḫaf-ı tenzîli Ḳur’ân ve muṣḫaf-ı tekvîni furḳândur.Ve tâlî ve müfessir lisân-ı insân-ı kâminden ḳaḳdur. (8- a) Anuñçün buyurur “va’llâhü yeḳülü’l-ḳaḳ”.¹⁷³ Ya’ni eşyâda bâṭıl nesne yokdur;meger ki bâṭıl izâfî ola.Şeyṭân ve sâ’ir mezâhir-i ḳahr u celâl gibi.Ve tefsîr-i Ḳur’ân fi’l-ḳaḳîḳa Ḳur’ân’a mülḳaḳ olduḳı gibi te’vîl-i Ḳur’ân’a daḳı eger âfâḳda ve eger enfüsde böyledür. Maḳcûb ve câhil olanlar ise kelâm-ı gayr ve maḳâl-ı nâs ḳıyâs iderler. Pes, bundan erbâb-ı ḳaḳâ’iḳuñ kemâlâtı zâhir oldı.Zîrâ ol kemâlâtıñ âşârı olmayaydı nâḳıṣlar kemâl yüzini nerede görürler ve kelâm-ı Ḳaḳḳ’ı kimden işidürler ve âyât-ı ḳusni nereden oḳurlardı- Ḳaddesa’llâhü esrârahüm ve zâde fi’l-ḳulûbi ve’l- ervâḳı envârahüm-. Ve bundan zâhir oldı ki ḳable’l- vüṣûl güft ü gû iden mübtedî-i sâlik bülbüle benzer ki dâsitân dürüst degüldür. Zîrâ henüz gülden büy almaḳa bed’ itmişdür.Çünki bî-hüṣ ola ḳâmüṣ olur ve çünki ṣaḳve gele güft ü güdan yine hâli olmaz.Zîrâ hâlini söyler ve sâ’ir mürḳânı ol mâ’nâya irşâd eyler. Fetünebbihü li-hâzâ’l-ma’nâ feinnehü leke enfa’u ve aḳnâ .

¹⁷³ “Allah ise hakkı söylüyor.” Ahzab /4

(SEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(8-b) LEYLETE'Ş-ŞELÂŞE-İ KURBE'Ş-ŞABÂH KİLE LÎ
BİHÂZA'L-İBÂRÂTİ'T-TÜRKiYETİ

Leylete'ş-şelâşe-i kurbe'ş-şabâh kile lî bihâza'l-ibâreti't-Türkiyyeti: İsmâ'îl gitdüğü yola herkes niçün gitmez. İsmâ'ilden murâd bu fakîr Hakkî 'dur ki İsmâ'îl anuñ vâlideyni vaz' itdüğü ism-i kevniiyesidür. İsm-i İllâhî'si 'Abdü'l-hayy ve 'Abdü'l-laţif ve 'Abdü'l-kadîr ve 'Abdü'llâh ve emsâlidür. Yoldan murâd râh-ı edeb ve tarîk-ı şer' ve sebîl-i ma'rifet ve şîrât-ı haqîkatdur. Bi-tevfîkı'llâhi Te'âlâ ve hidâyetihî ve 'inâyetihî ve te'yîdihî. Pes, bunda tûruk-ı mezkûreye sülûke halkı terğîb vardur; huşûşân meşâyih-i zamâneyi. Zîrâ ahkâm-ı şer' ve âdâb-ı tarîkat ve envâr-ı ma'rifet ve esrâr-ı haqîkat bedenlerinden ve nefslерinden ve kalblerinden ve rûhlarından mefkûd ve hilâfi olan nesnelер meşhûd olmuşdur. Feyâ erbâbu'd-dü'âvî eyne'l- ma'ânî ve yâ aşhâbü'l-ma'ânî eyne'l-hakâ'ik .

(DOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(9-a) VEREDE ҚAVLÜHÜ TE'ÂLÂ :“ ZALLE MEN TED'AVNE
İLLÂ İYYÂHÜ ”¹⁷⁴

Verede қavlühü Te'âlâ: “Zalle men ted'avne illâ iyyâhü. ” Ba'zı ihvânla mücâlesede ba'zı ümürümüz için esbâb-ı hârice-i dünyeviyye tedbîr olınduğda bi'tarîkı'z-zecri ve'l-ıtâb vârid olmuşdur. Zîrâ 'âlem-i ma'nâda 'aql kâşır-ı temeşşî itmez. Ve tedbîr bi-hasebi'l-gâlib taqdîr yolına gitmez. Pes ehl-i sülûk ve erbâb-ı huşûşa vâcibdür ki “Ve üfevviżu emrî ila'llâh”¹⁷⁵ mücibince her kârı Hakk Te'âlâ'ya tefvîz ve teslîm eyleye ve tedbîr-i nefsanîyi taqdîr-i Rabbânîye tarh ve ilkâ idüb miyândan çıka. Zîrâ irâdet-i Hakk'a muzâfdur ve 'abdüñ irâdetinden murâd irâdeti Hakk'a terkdür. Bir emrüñ vaқtı geldükde huşûline sebeb-i muқadder ne ise Allâh Te'âlâ anı halk ider ve teshîl idüb encâma irüşdürür.“ Va'llâhü 'alâ mâ yeşâ'ü kadîr ve tedbîr-i ümuru'l-'abdi cedîr ve bi'l-i'tikâdi ve'l-'amele habîr.”

¹⁷⁴ “Allah'tan başka yalvardığınız bütün putlar kaybolur.” İsra /67

¹⁷⁵ “Ben işimi Allah'a havale ediyorum.” Mümin /44

(ONUNCU VÂRIDÂT)

(9-b) TETİMME

Pes âyet-i mezkûrenüñ me'âli bu olur ki mübâşeret itdüğüñüz kâr-ı düşvâr olub esbâbı münkâtı'a ve vesâ'iti munfaşime olduğda ol vaqtden nâ-çâr olub vesâ'ilden a'râz idersüñüz ve Allâh Te'âlâ'ya tazarru' ve niyâz kılursuñuz. Zîrâ ol vaqtden mü'eşşir-i haqîkî Haq' olduğın bilürsüñüz. Binâ'en'alâ hâzâ gerekdür ki insân 'ârif-i bi'llâh ola ve ibtidâdan terk-i taşarruf kıla ; tâ ki soñra Haq'dan hacil olmaya. "Ve lev istikbaltü mâ istedbartü lem ekün ef'al hâkezâ " dimeye. Meger ki kendi 'ârif iken mübâşeret-i esbâb idüb soñunda izhâr-ı peşimânî itdüğü gayrıları irşâd kâbilinden ola. Ve bu maqâmdandır ki ba'zılar işimüz Allâh'a kaldı dirler, ve bundan küfr lâzım gelmez. Nitekim niçeler zu'm iderler. Zîrâ kâ'il-i mezkûruñ murâdı budur ki bu kâruñ bi-ğaderi't-tâkate'l-beşeriyye esbâbına (10-b) teşebbüs olındı. Velâkin kâr-ger olmadı. Zîrâ bu maqûle esbâba menûf' olmaduğı zâhir oldı. Pes,şimden soñra işimüz bilâ-vâşıta Allah'a kaldı. Ya'ni evvelden müeşşir Allâh Te'âlâ idüğü ma'lûm idi. Velâkin huşûl-i kâr ba'zı esbâba mu'allâk kıyâs olunırdı. Şimdi bilindi ki anuñ huşûl ve vücûdı eger muqadder ise bilâ-sebebin 'âdiyyin Haq'dan olur, ve illâ şöyle kalur. Ve ma'lûmdur ki ümür-ı muqaddere iki nev'dür ki biri mu'allâkâtdur ki cüziyyâtdur ve biri daği mübremâtdur ki külliyyâtdur. Pes ümür-ı külliyye esbâb yüzinden tağyîr ve tenzîl kabûl itmez. Zîrâ levh-i mahv ve işbâtda müşbit degüldür ve belki levh-i 'ilm de muqarrerdür. Anuñçün batn-ı üm ve 'ilmu'llâh mütebeddil olmaz. 'Ayn-i hâricî ve levh-i mahfûz ise böyle degüldür. El-hâşıl kazâyâyı İlâhiyye'ye muṭṭali' olanlar ekşeriyâ esbâbdan münkâtı' oldılar ve hareketi sükûna tebdîl eylediler. Maḥcûblar ise vesâ'ile temessük idüb zahmet-i hareketde kaldılar.

(ONBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(12-b) KALE'LLÂHÛ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâ: “Ve mâ kâne'llâhü li-yüzülle kavmen ba'de izâ hedâhüm” Elâyeti işâretün ilâ enne'l-hidâyete'l-ḥaḳîkıyyete lâ-ya'şerîhe'd-Dalâl.Li-ennemâ müstenidetün ilâ mâ fî 'ilmi'llâhi Te'âlâ mine's-sa'âdeti'l-aşliyyeti'z-zâtiyyeti.Ve mâ fi'l-'ilmi lâ-yeteğayyeru bi-mâ fi'l-'ayni mine's-şekâveti'l-i'tibâriyyeti'l-'arızıyyeti.Ve keza'l-izlâlü'l-ḥaḳîkıyyü lâ-ya'terîhi'l--hidâyetü li-ennehü müstenidün ilâ mâ fî 'ilmi'llâhi Te'âlâ mine's-şekâveti'l-aşliyyeti'z-zâtiyyeti.Ve mâ fi'l-'ilmi lâ-yetebeddelü bi-mâ fi'l-'ayni mine's-sa'âdeti'l-i'tibâriyyeti'l-'arızıyyeti ve ileyhi'l-işâretü bi-ḳavliḥi Te'âlâ: “Beli'llâhü yemünne 'aleyküm inne hedâküm li'l-îmâni in küntüm şâdıḳîn.” Fî da'va'l-îmâni ve illâ fe-lâ hidâyete leküm ḥaḳîḳatün ve in kâne leküm zâlike şüretün ve ḳavluḥü Te'âlâ: “Ve ezalle'llâhü 'alâ 'ılmin.” Ey 'ilmi'l-ḥaḳḳı li-enne'd-dalâle fi'l-'ılme'l-İlâhiyi lâ-yekünü mühtediyyen ebeden.Lev 'alime'z-zallü li-ennehü'l-'ilmü bi'l-ḥaḳḳı.Lâ-yücebü'l-ihtidâ'e ileyhi kâle'llâhü Te'âlâ: “Ve cehadü biḥâ vesteyḳanethâ enfüsühüm.” 'Asemena'llâhü ve iyyâküm mine'z-zeyḡı ve'd-dalâl.¹⁷⁶

¹⁷⁶Allah Teala şöyle dedi: “Allah bir kavme hidayet ettikten sonra saptıracak değildir.” (Tevbe /115)Bu ayet hakiki hidayete sapıklığın bulaşmayacağına işarettir.Çünkü O Allah'ın ilmindeki zati ve asli saadete dayanır. Allah'ın bilgisindeki de arizi ve itibari olarak görünürdeki şekavetle değişmez.Hakiki idlal,saptırma da böyledir. O'na hidayet bulaşmaz.Çünkü o,Allah'ın ilmindeki zati ve asli şekavete dayanır.Allah'ın ilindeki arizi ve itibari olan görünürdeki saadette değişmez.Şu ayet buna işarettir: “Bilakis Allah sizi imana hidayet etmesini size minnet eder,eğer doğru kişilerseniz.” (Hucurat /17)İman davanızda doğru kişilerseniz ,eğer böyle değilse görünüşte sizde var olsa da gerçekte sizin için hidayet yoktur.Allah'ın şu sözü de aynı şekildedir: “Allah O'nu bilgi üzerinde saptırdı.” (Casiye/23)Çünkü sapıklar Allah'ın ilminde ebedi olarak mühtedi olamaz,sapık bunu bilse de.Çünkü onun hakkı bilmesi ona iktidayı getirmez.Allah şöyle dedi: “Nefisleri O'nu yakinen kabul ettikleri halde O'nu inkar ettiler.” (Neml /14) Allah bizi ve sizi eğilmek ve sapmaktan korusun.

(ONİKİNCİ VÂRİDÂT)

(13-b) CEMÂDİYÜ'L -ÜLÂNUÑ YEDİNCİ ŞALI GİCESİ

Cemâdiyü'l-ülânun yedinci salı gicesi seher-i a'lâda Şâm'dan Rûm'a teveccüh huşuşında melekût-ı a'lâya tevcih-i kalb itdükte bir kimse gelüb yüzün yüzime koyub gidüñüz didi.Ya'ni Şâmdan çıkub taraf-ı Rûm'a gitmege me'zûn ve belki me'mürsüz. Ba'de-ezîn taraf-ı Kibriyâ'dan bu âyet-i şerife şadır oldı ki "Ve'l-ķamere ķaddernāhu menāzile." ¹⁷⁷ Ya'ni kamer mazhar-ı nūr-ı şems olub bir ayda yigirmi sekiz menzil devr itdügi gibi insān-ı kāmīl daħi mazhar-ı nūr-ı Hāķ olub müddet-i sülūkda yigirmi sekiz menzil devr ider; ki evveli irādet-i şādīķa ve āħiri yakīn-i tāmduv.Ve şüretde daħi hicret ü seyāħat ile bi-ħasebi'l-meşiyeti'l-İlāhiyye menāzil-i kevniiyye devr ider. Ve bu edvārda maķşūd-ı aşl tekmi'l-i neş'e ve nokķa-i ulāya vüşul ve pertev-i ma'rifet ile dil-i müste'iddānı tenvirdür. Pes, sen daħi ķamer-vār bir menzilden(14-a) bir menzile devr idüb Bursa'dan Şām'a ve yine Şām'dan evvel ibtidā itdügin menzile rücū idersin. Ve bu devr ve hareketde saña ve ħalka fāide-i külliyye vārdur. Egerçi ki ekşer-i nās bu ma'nādan gāfiller ve devr-i eķvār itmegi 'ayşā ħaml ile lā'imlerdür. Bundan soñra vārid oldı ki: "Femmā men şekulet mevāzīnühü fehüve fī 'işeti'r-rāziyye."¹⁷⁸ Ya'ni bir kimsenün devr-i menāzil ve seyr-i merāħil itdüginde rızķ huşuşında ıztırābı olmasun.Zirā ħıđmet-i Hāķ'da olan refāhiyyet ile geķinür. Şol sebebden ki dünyā āħiretün şüret ve ķalībıdır. Pes, āħiretde 'ayş-i marzī ehli olan kimse dünyāda daħi nazar-ı Hāķ'dadur ve bu kelāmda teselli-i İlāhī vārdur. Egerçi ki rızķ ħātırasında olmak gālebe-i ħayvāniyyetdendir. Anuñķün ehlü'llāh maķām-ı temkindedür; ki anlara hiç bir cihetden ıztırāb gelmez. Belki fā'il-i muķlaķa nazar iderler.

¹⁷⁷ "Aya gelince ,ona,menziller tayin ettik." Yasin /39

¹⁷⁸ "O gün kimin tartıları ağır basarsa,o,hoşlanacağı bir hayat içindedir.." Karia /6,7

(ONÜÇÜNCÜ VÂRIDÂT)

(15-a) ‘İ T Â Ğ

Kesr-i ‘aynla ‘atîkuñ cem‘idür;Şidād ve ğilāz şedīd ve ğalīzuñ cem‘leri oldukları gibi . ‘Atîğ feres-i ‘Arabīdür ki cins-i şahīhden olan atdur. Zīrā ‘Arab ānı eziyyet ve cefādan i‘tāk itmişlerdür.Nitekim dirler: “Faḥlun kerīm lā-yücdā‘enfühū ” anuñ muqābili birzevn didükleridür ki bār-gīrdür. Ya‘ni yük götüren dābbedür ki cinsiyyeti şart degüldür.Belki her nereden olursa tevellüd itmişdür; Rüm’uñ Etrāki gibi.Ve dimişlerdür ki “ El-aşlü lā-yaḥṭī‘ ”.Ya‘ni aşldan ḥaṭā gelmez.Anuñçün küheylān atlar ve şahīhü’n-neseb ve’n-nikāh olanlar mu‘teberlerdür. Egerçi ki zamānede cemī‘-i ecnās ve envā‘a ḥalel ve fesād tārī olmuşdur.Ve Ka‘be ‘atîğdur; zīrā dest-i cebābireden maşündür. Ve Ebū Bekr-i Şiddīk -raḍıya’llāhü anh-‘atîğdur; zīrā naşş-ı maḥşūşla nārdan mu‘tağdur ve ehlu’llāh Ḥaḳḳa nisbetle ‘abīd ve māsivāya göre aḥrār ve ‘utekādur. Anuñçün ‘ında’llāh mükerrerlerdür.Egerçi ‘inde’l-ḥaḳḳ kadrleri mer‘iy degüldür. Zīrā ḥaḳḳuñ aġlebi cūhelādur.

(ONDÖRDÜNCÜ VÂRIDÂT)

(16-b) CEBEL

Cebel ehlu'llâh şüreti olmağla melce' ve mencâdur. Anuñçün Qur'an'da gelür: " Fa'vü ile'l-kehf. "179 Ve bir kimseyi rü'yâda cebele istinâd itmiş görseler ricâlü'llâhdan birine istinâd şüretidür. Ve tağ üzerinde görünmek necâtına ve huşul -i murâdâtına nişândur. Pes, cebelde şüreten ve ma'nen 'uluv ve irtifâ' vardır. Anuñçün kıymet-dâr olan cevâhirüñ ekşeri cibâlde mañzûnedür; cebel-i serendîb ve emşâli gibi. Ve Hazret-i Mûsâ - 'aleyhi's-selâm - fevka't-Ṭür münâcât-ı İlähî kıldı. Ve Hazret-i 'İsâ - 'aleyhi's-selâm- dañi kurb-ı kıyâmetde ehl-i İmânı Ṭür üzre muhâfaza kılsa gerekdür. Zîrâ Ṭür fitne-i Deccâl ve Ye'cüc u Me'cüc'dan maşûn ve sâ'ir gavâ'ilden me'mündür. Ve hatmü'l-enbiyâya -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- ibtidâ nübüvvet kurb-ı Mekke'de Cebel-i Nür'da vâkı' olmışdur ki (17-a) evâ'ilde aña Cebel-i Hirâ dirlerdi. Nüssâk-i Kureyş'üñ 'ibâdet-gâhıdır ve hengâm-ı hicretde cebel-i Şevre şu'üd eyleyüb 'uyün-ı a'dâdan orada mestür ve mañfuz olmuşlardur. Pes, beķâ'-ı arzdan mürtefi' olanlar seb'-i tıbâkuñ numüneleridür. Nitekim mañfuz olanlar derekât-ı siccîn-mişâldür. Ve tağlarda sebz ü ter eksük olmaduğı mevâti-i aqdam-ı ricâl olduğındandır. Zîrâ nüfus-ı hayyenüñ âşarı dañi hayâtdan hâlî degüldür. Bu sebebden Hızr - 'aleyhi's-selâm- her ne yire ki ku'üd iderdi yeşil ot biterdi. Ve hayzüm ki feres-i Cibrıldür -'aleyhi's-selâm- basduğı maħal dañi böyle idi. Zîrâ Rûhu'l-Ḳuds'e muzâf olan feresü'l-hayât idi. Bu cihetden Sâmirî aña vâkıf olub mevtı-i feresden bir ķabza türâb aħz idüb hullî benî İsrâilden maşûğ olan 'acil üzerine nişâr itdükde zî-rûħ gibi huvâr zuhür itdi. Vallâhü Te'âlâ neşe'e lehü el-hayâte'l-bâkıyyete.

179 "O halde mağaraya sığının." Kehf/16

(ONBEŞİNCİ VÂRIDÂT)

(20-a) BİÑ YÜZ OTUZ BİRİNCİ SENESİ

ŞAFERÜ'L-ĤAYRINUÑ ÜÇÜNCÜ GİCESİ

Biñ üz otuz birinci senesi şaferü'l-ĥayrınıñ üçüncü gicesi ki leyle-i aĥad idi. Ba' de'l-intibāh bu 'ibāret-i Türkiyye ile vārid oldu ki beş on yıl daĥi dünyādasuñuz. Sinnimüz ol vaĥitde altmış toĥuza bālig idi. Ve muĥaddemen Mekke-i Mükerrreme'de mücāvir iken ilā mā fevķu'l-..... diyü sinn-i 'ömr fi'l-cümle taĥdīd olınmış idi. Bā' iş-i neşĥ olıcaķ ma'nā teĥallül itmezse ol müddete bülūĝ ĥāşıl olur. Nitekim işāret-i şāniye daĥi añı te'yīd ider. Bā' iş-i neşĥuñ ba' zısı Tamāmü'l-Feyz nām kitābımızda mübeyyendür. 'Uķül-i za'īfeye göre mezāliķ-ı aĥdāmdandur ve imtidādınıñ daĥi ĝāyeti mevt-i taḥib'idür. Pes, 'āķıl olan vaĥtine müteheyyi' olur ve maĝrūr olmaz. Yā Rabbe'r-refīķa'l-a'lā

(ONALTINCI VÂRİDÂT)

VEREDE KABLE'Ş-ŞABÂHİ LEYLETE'L-ERBİ'Â'İ KAVLEHÛ
TE'ÂLÂ:

(20-b) Verede kable'ş-şabâhi leylete'l-erbi'â'i kavlehû Te'âlâ: "İz testeğîşüne Rabbeküm festecâbe leküm ennî mûmiddüküm bi-elfin mine'l-melâ'iketi mürdifîne." Veche'l-vürüdi innehû havvefenî ba'zu'l-aḥbâbe fî Dımışku'ş-Şâmi min hücûmi ba'zı'l-a'dâ'i fi'l-leyâlî ve emerânî bi'l-ḥuzmi ve't-teyaḳḳuzu ve't-teḥaffuzu fe-deḥale fî ḳalbi minhü şey'un ve fevvaztü'l-emra ile'llâhi ve'steğantü bihî fe-işârete'l-âyetü ileyye ennehü müktezi'l-merbûbiyyeti.Hüve'l-istiğâsetü ve müktezi'r-rubûbiyyeti hüve'l-iğâsetü ve ennehü Te'âlâ yûmiddü men yeşâ'ibi'l-ervâhı'l-melekûtiyyeti ve yedfe'u keyde'l-a'dâ'i ve yerudduhü fî kemâ emedde fî ğazveti Bedr. Ve enne'l-ḳillete ḳad tenzammenü'l-keşrete min ḥaysü lâ-yeş'urü'l-insânü bi-zâlike ve ḳad ḳâle Te'âlâ: "Ve mâ ya'lemü cünüde Rabbike illâ hüve." Ey li-keşreti 'adedihim va'ḥtifâ'i ba'zıhim 'ani'l-ebşâri ve hüve'l-ḳadîrü'l-ḳahhârü.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Çarşamba gecesi sabahtan önce Allah'ın şu sözü varid oldu: " O an siz Rabbinize sığınıp yakarıyordunuz,O da size karşılık vermişti ki ,ben size meleklerden bin kişiyle yardım edeceğim." (Enfal /9) Vürudun yönü şudur: Bir dostum beni Dimeşk-i Şam'da bazı düşmanların geceleri saldırısıyla korkutmuştu.Bana korunmamı ,uyanık olmamı ve kendimi korumamı emretti.Bundan kalbime birşey,korku girdi ve işi Allah'a bıraktım ve O'ndan yardım istedim.Ayet bana O'nun Rabb edinilmesinin ,O'na sığınmayı kabul etmek olduğunu işaret etti.Yine O'nun(C.C) ruhlar ve meleklerle dilediğine destek verip düşmanın hilesini defettiğine ,tıpkı Bedir'de verdiği destek gibi,işaret vardır.Nitekim Allah şöyle dedi: "Rabbinin ordularını ancak O bilir." (Müddessir /31) Yani onların sayılarının çokluğundan ve bazısını gözlerden gizlemesinden dolayı sadece O bilir.O herşeye gücü yeten ve kahredici olandır.

(ONEDİNCİ VÂRİDÂT)

(21-a) KİLE Lİ KÂBİLE'Z-ZUHRİ MİN YEVMİ'L-ERBİ'Â'İ :

Kîle lî kabîle'z-zuhri min evmi'l-erbi'â'i: "Lâ yezülü'l-mer'ü hattâ yezüle 'aqlühü." Ey lâ-yezülü 'an mavtını't-teklîfi mâ dâme 'âkılen bâlıgan.Fe-izâ zâle 'aqlühü ve zehebe zâle't-teklîfî 'anhi ve li-zâ harece'l-mücânînü 'an haddi't-teklîfi hattâ ennehü katele lâ-yukteşsu minhü ke'sşabiyyü ve keza'l-mecâzîbü sevâ'ün ahızü 'an beşeriyetihim kable mevtihim bi-yevmin ev yevmeyni kemâ yağa'u li-ba'zî ehli'llâhi ev bi-eyyâmi keşîratın ve sinîne vefîratün.Ve hüm aşnâfün muhtelifetün fe-min ekûlin ve şürûbin ve min mümsikin ve min zâhikin ve min 'âbisin ve'l-küllü zâhirün 'alâ mâ yaktezîhi neş'etühü ve yested'îhi mizâcühü ve fîhi beyânü şerîfi'l-'aklı ve inne'stimrârehü ilâ kurbî'l-mevti min emârâti't-temkîni.Fe-inne't-temkîne hüve en yetteşile ahade'l-'akleyni bi'l-âhari 'aklü'l-me'âşi ve 'aklü'l-me'âdi ve lâ-yüzâhimü ahadün hüme'l-âhara ilâ hulûli'l-eceli fe-'inde zâlike yezülü'l-evvelü ve yebka's-şânî.¹⁸¹

¹⁸¹ Bana çarşamba günü öğleden sonra şöyle denildi: "Kişi,aklı zeval bulmadıkça kendisi zeval bulmaz." Yani kişi akil ve baliğ oldukça mükellef olma durumu devam eder.Aklı zeval bulup gidince mükellefiyyet de ondan kalkar.Bundan dolayı mecnunlar mükellefiyyet sınırından çıkmışlardır.Öyle ki o katil olsa kısas edilmez,çocuk gibidir.Bazı Allah adamları için vakı olduğu gibi ölümlerinden bir gün veya iki gün önce beşer olma özellikleri alınmış olsa da meczuplar da böyledir.Veya günlerce senelerce beşer olma ,onlarda yiyen ,içen, dokunan , gülen ,surat asan gibi çeşitli sınıflardır.Bunların hepsi yaşamanın gerektirdiği zahir bir durumdur.Bunda aklın şerefının beyanı vardır.Şüphesiz onun ölüme yakın zamanlarda geçmesi temkinin emaretlerindedir.Temkin ise iki akıldan birinin ötekine bitişmesidir.İki akıl:Yaşamla ilgili akıl ve ölümden sonra varacağımız hayatla ilgili akıldır.Onlardan birisi ötekine, ecelin gelmesine kadar karışmaz.Bu durum ,eclin gelmesi, zamanında birincisi gider,ikincisi kalır.

(ONSEKİZİNCİ VÂRIDÂT)

(23-a)“ SIRR-I HAĞ HAĞKINDA HAĞKÎ İKİ YANUM ALDI NÂR
SÖYLESEM AĞZUM YANAR HİÇ SÖYLEMEZSEM DİL YANAR ”

Ya'ni insân bir ahkeri keffinde tutsa desti muhterik ve tarh itse muntafi' olub ehad-i mahzûreynden hâli' olmaduğı gibi sırr-ı İlâhî dağı hem-çünândur ki söyleseñ olmaz. Zîrâ ifşâsında âfât-ı keşîre vardur. Belki ol sebebden lisân u erkânı bi'l-cümle yanar ve fenâ bulur. Hâllâc'a “ ene'l-Hağ ” hağkında vâkı' olduğı gibi. Ve söylemeyüb sükût ideyüm diseñ dağı ketm idemezsin. Zîrâ muktezâ-yı cibillet-i beşeriyye ve harâret-i dil ânı hârice ilkâdur. Anuñçün lisân-ı Nebevî'den -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem-ba'zı esrâr-ı İlâhiyye güş-ı 'Alî'ye -kerremallâhü vecheh- ilkâ olunub ketm ile tavşıye olınduğda Hâzret-i 'Alî bi'l-ıztırâr bir fem-i çâha varub feminden oraya işrâb itdükde ol çâhda bir kaşab-ı nâbit olub anı bir çoban bulub kesüb mizmâr idüb çalduğda şavtından keyfiyyet-i maşşûşa ile ol râz-ı simâ'a kâbil oldu. Ve âhır 'inde'l-'urefâ tıyıldı ve begendi. Fesübhânallâhi'l-kâdirü'l-hakîm. Pes, tekellümüñ hâli budur ve 'adem-i tekellümde ihtirâk-ı dil olduğı muğarrerdür. Nitekim erbâbına ma'lümdur ve's-selâm.

(ONDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(23-b) LEYLE-İ ERBA‘ADA BU VECİHLE BÂB-I ĞAYB MEFTŪH
VE SADR MEŞRŪH OLDI

Leyle-i Erba‘ada bu vech ile bâb-ı ğayb meftûh ve şadr meşrûh oldu ki a‘mâr-ı evliyâ elliden mütecâviz ve altmış ve yetmiş ve seksene bâliğ olagelmışdür. Sırrı budur ki ‘ömrden yüz sene müddet-i Muhammediyyeden biñ sene ve şehr-i kâminden otuz gün gibidür. Ve her nesnenüñ nişfinda noşşân ve tamâmında kemâl vardır. Bu cihetdendir ki nesnâs didükleri maḥlûḳ nâsuñ şıḳḳ-ı vâḥidi üzerine olmağla nâsdan meflûc ve nîm olanlar gibi nişf-ı neş’e üzerine ḳalub nâḳış ‘addolundılar. Ve bu ma‘nâdandır ki vücūd-ı insânide nişf-ı evvel ve nişf-ı şânî ḥalk olındı. Tâ ki her ‘uzva maḥşûş olan ḳuvvet ile kemâl-i insâna ḥâşıl ola. Ve rûḥ ve cesedüñ mecmû‘ı terkîb olındı ki ḥavâşş-ı rûḥâniyyât ve cismâniyyât müctemi‘ olub zâhir ve bâḫın isimlerinüñ ḥükümleri zuhûra gele ve emr-i vücūd (24-a) tamâm ola. Pes, ‘ömrden yalnız elli sene nişfi olmağla ‘aded-i nâḳışdur ki kemâl-i beşerînüñ fenâ ve beḳâsına vaḳt-i müttesi‘ degüldür. Egerçi ki şıddîḳiyyette sinnüñ daḥli yoḳdur. Fe-emmâ kemâl-i vücūd tedricîdür ve kemâlât-ı zâhirede kırkından mâ-dûnda intikâl idenler menḳüldür. Velâkin maḳâmât-ı bâḫınada meḳûddur. Ḥattâ İmâm-ı Şâfi‘î ki evtâd-ı erba‘adandır. Elli dörtde vefât itmışdür ki dört sene ile nişf-ı evveli tecâvüz eylemişdür ve ekşeri altmışuñ fevḳında maḳbûz olmuşlardır. Velakin ehl-i mi‘e nâdirdür. Zîrâ ḫoşsanuñ mâverâsı maḥâḳ-ı şehr gibidür ki mu‘teber degüldür. El-ḥâşıl beşyüzden soñra zuhûr-ı ümmet büḫûna intikâl ve onbeşden soñra mâḥ daḥi intikâs ve ihtifâya bed’ eyledügi gibi insân-ı kâmil daḥi müddet-i fenâ olan kırkından soñra beḳâyâ şürü‘ idüb altmışa dek istikmâl ider. Ve bir şehriñ ‘adedi ḳadar nişf olan elliye zamm olunub bi-ḥasebi’l-ğâlib seksene dek seyreyler. Ve zamân-ı maḥâḳ olan ḳurb-ı mi‘eye irmez. Fe’fhem cidden.

(YİRMİNCİ VÂRIDÂT)

RASÛLULLÂH'UÑ SİNN-İ ŞERİFLERİ

(24-b) Rasûlu'llâh'uñ -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- sinn-i şerîfleri altmış veya altmış üç veya altmış beş ve ba'zı vereşenüñ 'ömrleri daği ziyâde olmak mâ'nâ-yı mezkûre dâ'irdür. Ve ekşer-i küll hükminde olmağla nişf-ı evveli mütecâviz olanlar tamâm-ı mi'e ile mu'ammer olmak hükminde oldılar. Ve bu ziyâde irş-i nebevîyi münâfî olmadı. Zîrâ sinn-i nebevî üzerine vefât idenlerüñ 'ömrleri muhtaşar-ı a'mâr-ı enbiyâ olub huşûş üzerine Rasûlu'llâh ile maşşûr oldukları gibi sinn-i nebevî fevķında intikâl idenlerüñ 'ömrleri daği ba'zı a'mâr-ı enbiyâyı câmi' olmağla haşrleri müte'addid vâķı' olur. Velâkin bu ta'addüdden kemâl-i vârişe noķşân țârî olmaz. Zîrâ ğayr ile haşrı Rasûlu'llâh ile haşrine tâbi'dür. Şol ma'nâdan ki ümmet-i merhûmenüñ kemâli metbû'-ı aķrebe tâbi'dür. Metbû'-ı eb'ada degül. Ve metbû'-ı eb'ada mücerred-i 'ömrde mütâba'at itmek ğayri kemâlde daği mütâba'at-ı iķtizâ itmez. Zîrâ metbû'-ı aķrebüñ kemâli andan muğnîdür. Egerçi ki Ķur'ân'da (25-a) gelür: "Febihüdâhüm iķtedih"¹⁸² Pes, 'ömr-i nebevîye mürür iden kâmilüñ kemâli kemâl-i nebevîye tâbi'dür. Ve ba'zı kemâlât-ı ma'neviyye ki kırkından muķaddem ve belki ķable'l-bülûğu't-tâbi'î naķl olunur maķâmât hasebiyle degüldür. Zîrâ mücerred-i keşf-i İlâhî bülûğ-ı ma'neviyyi müsted'â degüldür. Ve keşf-i İlâhî'den maķşûd keşf-i 'ulvîdür ki zât u şifât ve ef'âl-i Ķaķķ'a dâ'irdür. Yoħsa keşf-i süflî degüldür ki ekvâna nâzırdur. Zîrâ maķşûd-ı bi'z-zât olan kerâmât-ı 'ilmiyyedür. Kerâmât-ı kevniiyye degüldür ki hâriķ-ı 'âdât ıtlâķ olunur. Keşf-i zamîr ve keşf-i melek ve keşf-i cinn ve keşf-i ķubûr vaţy-ı arz ve tayerân-ı meşy-i 'ale'l-mâ' ve emşâli gibi. Ve her 'aşruñ ekşer-i müllâki mevâlid ve 'anâşır mertebelerinde ķalub berzâħdan bi'l-küllîye ğalâş olmuşlardur. Egerçi ki kemâl-i ihticâblarından kendi ğâllerini kemâl 'addiderler. Ve erbâb-ı irşâda ser-fürü itmezler. Ve muşırr olıb ol ğâl üzerine giderler.

¹⁸² "Sen de onların hidayetine uy." Enam /90

(YİRMİBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(27-a) “DİGİL LİBÂS LİBÂS-I VÜCÛDUÑ ‘ÂRIDUR
SA‘ÂDET AÑA Kİ İŞBU DENESDEN ‘ÂRİDÜR „

Ya‘ni yalnız hâricde bedenüñi müstemil olan libâsuñ ‘âriyye degüldür. Belki cânuñi müstemil olan libâs bedenüñ dañi ‘arıdur. Zîrâ evvelkiden dünyâda ‘uryân olduğı gibi ikinciden dañi kabrde ‘uryân olursın. Şol sebebden ki müfârekat-i rûhla inhilâl ‘ariz olub eczâsı perişân olur. Meger ki havâşş-ı evliyâdan ola.Zîrâ anlaruñ berekât-ı rûhâniyyeleri ecsâd-ı nazîfelerine sârî olub ilâ yevmi’l-kiyâm infisâhdan maşûn olurlar.Ve şühedâ evliyâda ve evliyâ dañi enbiyâda dâhillerdür.Bu sebebden bunlar i‘tidâl-i mizâclarına göre mañfûzdurlar.Pes sa‘âdet ol mü‘min-i kâmile ki bu libâs-ı ‘arînuñ vesah ve denes ve kazerinden pâk ve tâhirdür ki andan murâd ta‘alluğ-ı mâsivâdur.Zîrâ kendi nefsi akrabine ta‘alluğdan muṭahhar olan eşyâ-i sâ‘ireden dañi muṭahherdür.Mâl ve emlâk ve evlâd gibi. Ce‘alna’llâhu ve iyyâküm mañfûzîn

(YİRMİKİNCİ VÂRİDÂT)

LEYLE-İ ḤAMRDA KALEM-İ İLÂHİ İLE YAZILUB
MENÛṬ OLAN KELİMÂT-I FÂRİSİYYEDÜR

(30-b) Leyle-i ḥamrda kalem-i İlâhî ile yazılıb menûṭ olan kelimât-ı Fârisiyyedür.

تمثل بصورت بديد ايد

Ya‘ni Dimeşku’ş-Şâm’dan taraf-ı Rûm’a ‘avdet huşuşında bu âna gelince temessül iden ma‘ânî-i gaybiyye ve işârât-ı İlâhiyye şürete gelüb hâricde vâkı‘ olsa gerekdür. Pes sen anı enfüse ḥaml idüb te’vîl itmek şadedinde olmayasın; zîrâ muḥkemâtdur.Velâkin vukû‘ı muḥadder olan vaḳte menûṭdur.Binâ’en ‘alâ-hâzâ isti‘câl dañi götürmez.Ve bunda remz vardur ki Allâh Te‘âlâ luğât-ı muḥtelife ile tekellüm ider.Egerçi efdali luğât-ı ‘Arabiyye andan Fârisiyye andan Türkiyyedür.Ve bu faḳire her biri ile defâ‘atle tekellüm vâkı‘ olmuşdur. “Ve kellema’llâhu Mûsâ teklîmen.”¹⁸³ Fe’fhem.

¹⁸³ “Ve Allah Musa ile de konuştu.” Nisa /164

(YIRMIÜÇÜNCÜ VÂRIDÂT)

HİKMET İKİDÜR

(32-a) Ma'lûm ola ki hikmet ikidür veyâhud üçdür ki biri hikmet-i tıbbiyye ve biri hikmet-i bahşiyye ve biri hikmet-i zevkıyyedür. Hikmet-i tıbbiyye ve bahşiyye ekşer-i hukemānuñ 'ilmidür. Hikmet-i ahîre akillınuñ şanıdır. Eflâtun-ı İlâhîde fi'l-cümle hikmet-i zevkıyye varidi. Velâkin zevk hâl maqbûlesi idi. Evliyâyâ hâşıl olan haqâ'ık-ı hikemiyye degül idi. Bu sebebden 'umūmen hukemānuñ i'tikâdlarına ve 'ilmlerine ve 'amellerine i'tibâr itmeyüb belki cerh ve reddle muqayyed oldılar. Felâsife-i İslâmiyye'den Şehâbeddîn'de telvîn gâlib olmağla ahîr kafl olundu. Ve hukemâ-i Rûmiyye'den Akşemseddîn'de temkîn râci' olduğundan maqbûl oldu. Ve tıbda ma'âcîn ve edviyye ve eşrebesi ile'l-ân ma'mûl-i bahâdur. İbn-i Sînâ felâsife-i muqaddime gibi merdûd oldu. Zîrâ egerçi tıbda mahâreti var idi. Velâkin 'ulûm-i zevkıyyeden bî-haber idi ve i'tikâdda daği fesâdı menkûldur. Ve ba'zıları o ahîr-i 'ömründe tâ'ib oldu dirler. Zemaşşerî haqqında didükleri gibi 'ulûm-i kimyâyı inkâr itdi. Ma'ahâzâ 'ulûm-ı evliyâdurur. Nitekim dimişlerdür ki " Men lem yezuk lem ya'rif ve'l-mer'ü 'adüvvün limâ cehile. "

(YİRMİDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

MA'LUM OLA Kİ

(33-a) Ma'lûm ola ki Allâh Sübhânehû ve Te'âlâ Hazret-i Qur'an'ı bâ-i besmele ile bed' idüb nâs lafzı ile hatm eyledi. Ve bu eşnâda esmâ-i cemâliyeden Raḥmân ve Raḥîm ve Ra'ûf ve emşâlini îrâd eyledi. Ve besmeleyi her sûre serine tâc-ı 'unvân kıldı. Pes bundan “ İnnallâhe bi'n-nâsi le-raûfun raḥîm ”¹⁸⁴ maẓmûnı fehm olındı. Nitekim Rasûlü'llâh -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- hakkında daḥi “Bi'l-mü'minîne raûfun raḥîm ”¹⁸⁵ buyurdu. Velâkin kendi cânibinde nâsla ta'mîm ve cânib-i Rasûlü'llâh'da mü'minîne taḥşîşuñ vechi budur ki raḥmet-i İlâhiyye ḥallâkıyyeti cihetinden 'âmm ve re'fet-i nebeviyye hidâyeti yüzinden ḥâşşdur. Zîrâ seyfle meb'ûş olduḡı vechle “vaḡluz 'aleyhim”¹⁸⁶ ḥitâbiyle muḥâtabdur. Ve şâḥâbe daḥi “veliyecidü fîküm ğılzaten ”¹⁸⁷ ile me'mûrlar ve “eşiddâ'ü 'ale'l-küffâr ”¹⁸⁸ ile mevşûflardur. Egerçi her nebî ve her velî kavminüñ 'adem-i îmân ve mütâba'atına maḥzûnlardur. “ Fa'rif feinnehû ma'nâ cedîdü'n-elhemenîhi'llâhü te'âlâ fi'ş-şabâḥi'l-cedîd min yevmi'l-ḥamîsi'n-tâsi'i min cemâdiye'l u'lâ min seneti 1131 ”

¹⁸⁴ “Şüphesiz Allah bütün insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.” Bakara /143

¹⁸⁵ “Müminlere karşı çok esirgeyici çok bağışlayıcıdır.” Tevbe /117

¹⁸⁶ “Onlara karşı katı ol.” Tevbe /73

¹⁸⁷ Sizde bir kuvvet olduğunu görsünler.” Tevbe / 123

¹⁸⁸ “Kafirlere karşı çetin,sert.” Fetih /29

(YİRMİBEŞİNCİ VÂRIDÂT)

(34-a) KĪLE LĪ QABĪLE'L-MAGRĪBĪ YEVME'Ş-ŞŪLŪŞĀ'İ

Kīle lī qabīle'l-mağribi yevme'ş-şŭlŭşā'i ve ene fī ḥucreti'l-kütübi fī Dımışku'ş-Şāmi. “Seyŭledü leke veledün.” Ey seyazheru leke şey'un min 'ālemi'l-ğaybi kemā yazheru'l-veledü mine'r-raḥmi sevā'en kāne āfākıyyen ev enfüsiyyen.Fe'l-āfākıyyü ke'l-mü'ennesi mine'l-veledi.Ve'l-enfüsiyyü ke'l-müzekkeri minhü li-enne'b-bātıne ḥākime 'ala'z-zāhiri.Ve qavvāmü ḥukūmeti'r-racüli 'ale'l-mer'eti ve kıyāmühü 'aleyhimā kemā kāle Te'ālā: “Er-ricālü qavvāmüne 'ale'n-nisā'i.” Ve 'alā külli taqdīri fe'l-işāretü min kabīli'l-bişāreti,li-enne zuhūra'l-veledi muṭlaqan mimmä yüstebşeru bihi'l-'ahdü.Ve emmā qavlühü Te'ālā: “Ve izā büşşira aḥadühüm bi'l-ünşā zalle vechühü müsvedden ve hüve kezīmün.” Fe-hüve bi'n-nisbeti ilāemeli'n-nezāreti 'alā ennā nekülü min bābi'l-işāreti enne'l-isvidāde hāhünā mine's-seyyādeti ve's-südedü.Ve fī velādeti'l-mü'ennesi beşāretün bi'l-qābiliyyeti kemā inne fī velādeti'l-müzekkeri beşāretün bi'l-gā'iliyyeti ve'l-insānü cāmi'un li-kilta'l-ḥazreteyni'l-āliyyeti ve'l-kevnıyyeti.Ve fī külli mine'd-dünyā ve'd-dīni beşāretün ve'l-ḥamdü li'llāhi 'alā ni'amihī ve keramihī.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Salı günü akşamdan önce Dımeşk-i Şam'da ben kitapların odasındaiken bana şöyle dedi: “Senin bir oğlun olacak.”Yani senin için gayb aleminden bir şey ortaya çıkacak.Enfüsi olsun afaki olsun aynıdır,rahimden çocuğun çıkışı gibi.Afaki olan ,dişi çocuk gibidir;enfüsi ise,erkek çocuk gibidir.Çünkü batın zahir üzerine egemendir.Adamın kadın üzerine egemenliğinin sağlam olması ve çocuklar üzerinde de kaim olması da bundandır.Allah'ın söylediği gibi: “Adamlar kadınlar üzerine egemendir.” (Nisa /34) Bütün değerlendirmelere göre buradaki işaret müjde cinsindedir.Çünkü çocuğun zuhuru mutlak olarak kulun mutlu olacağı birşeydir. Allah'ın şu sözüne gelince: “Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde yüzü simsiyah kesildi.” (Nahl /58) bu nezaret emeline nisbetledir. Kız doğurmada potansiyel olarak bir müjde vardır.Aynı şekilde erkek doğurmada faili olarak bir müjde vardır.İnsan ise bu yüce ve kevnî iki özelliğe de sahiptir.Dünya ve dindeki herşeyde bir müjde vardır.Allah'ın nimet ve keremlerine karşılık hamdolsun.

(YİRMİALTINCI VÂRİDÂT)

BEYT-İ FÂRİSİ

Leyle-i erba'ada vaqt-i seher-i a'lâda ba'de'l-intibâh ilkâ olunan beyt-i Fârisîdür: “

از برای فتح ما بسیار باید اجتهاد
جون جهاد اصغر معروف جون اکبر جهاد

”

(35-a) Ya'ni fütûh-ı gaybiyyeye tâlib olan sâlike ictihād-ı keşir lâzımdur. Cihād-ı aşgar gibi ki cihād-ı zâhirdür. Ve cihād-ı ekber gibi ki cihād-ı bâtındur. Zîrâ gerçi feth-i İlâhî bir nesne ile mu'allel degüldür. Belki esbâb-ı hârice tahsîn-i ahlâk ve tehiyye-i maḥal içündür. Ve fâtiḥ fi'l-ḥaḳîka Ḥaḳ müeşşirdür. Velâkin esbâb her-çend müeşşir degül ise de mübâşereti tarîḳ-ı edebdendür. Ḥuşûşân ki anda muḥâfaza-i evḳât ve belki murâkabe-i enfâs vardur. Pes bir nefis ki emr-i şer'î ve tarîḳiye bilâ-muḳârine güzâr eyleye. Neticesi ḥasâret olur. Bu cihetden mücâhede ve riyâzetden ḥâlî olmamak gerekdür. Vallâhü'l-ḥafîzu'l-mu'în

(YİRMİYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(35-b) LEYLETE'S-SEBTİ MİN ŞAFERİ'L-ḤAYRİ MİN SENETİ 1131.

Leylete's-sebti min şaferi'l-ḥayri min seneti 1131. Verede 'alâ sem'î kavluhû: “Ebliḡhu me'menehû.” Mine'l-kâ'ili immâ mine'l-ervâhi'l-melekiyyeti ve immâ mine'l-ervâhi'l-beşeriyyeti ve minhümü'l-Ḥızıru - 'aleyhi's-selâm- li-ḡalebeti rûḥâniyyeti ve 'alâ kila't-taḳdîreyn. Fe'd-du'â'ü müstecâbün li-tahâratı nüfûsihim ve in cezâbihim ile'l-ḥazreti ve 'addehümü'l-hâ'ile beynehüm ve beyne'llâhi ve ileyhi'l-işâretü bi-ḳavliḥi - 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm-Allâhümme'hdini ve seddidni. Fe-inne'l-murâde biḥî hidâyetü't-tarîḳı ve sidâde's-sehmi. Ve'l-ma'nâ evşilḥü min Dımışḳu'-Şâmi ilâ bilâdi'r-Rûmi'lleti hiye vaṭanühü'l-aşliyyü. Ve fiḥi işâretün ilâ enneḥâ âminü lehü ve in kânet li-ḡayriḥi maḥafen min ḥayşü istilâ'i'l-küffâri 'alâ ba'zihâ fe'l-'abdü maḥfûzun sevâ'en kânet ed-dünyâ ma'müreten ev zırâben ve ehlühâ mübtelen ev mu'âfen. Fe-inne'llâhe hüve'l-ḥafîzu'r-raḳîbü. Ve fiḥi eyzan enne merci'a'z-zamîri ve hüve mine'l-faḳîri ke-ennehü fi't-tarîfi li-ḳuvveti'l-esbâbi'l-müteâḥızati lehü va'llâhü hüve'r-reşîdü'l-hādî.¹⁹⁰

¹⁹⁰ 1131 senesi sefer ayının bir cumartesi gecesi beşeri veya meleki ruhlardan ,Allah'ın şu sözü

(YIRMİSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(36-a) KÂLE'LLÂHÜ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâ: “Fe-izâ deḡaltüm büyüten fe-sellimü ‘alâ enfüsiküm.” Ey büyüten zâhireten cismâniyyeten ev büyüten bâḡıniyyeten rūḡâniyyeten ve büyüten ma‘neviyyeten nūrâniyyeten. Fe-selâmetü'l-büyüti'l-ülâ min şeyâḡını'l-insi. Ve selâmetü'l-büyüti!ṡ-ṡâniyeti min şeyâḡını'l-cinni ve selâmetü'l-büyüti'ṡ-ṡâliṡeti min sadmeti'l-ḡahri ve'l-‘azameti ve'l-celâli. Fe-lâ- bûdde li'd-dâḡili fî hâzihi'l-maḡâmâti min ḡalebi's-selâmeti muḡlaḡan. Ve ḡavluḡü ‘alâ enfüsiküm yedüllü ‘alâ teslîmi'l-ervâḡi ‘ale'l-ervâḡi iz lâ-münâsebeḡe beyne'l-ecsâmi ve'l-ervâḡi ve fîhi iṡâretün ilâ enne cevhere'l-‘aleni vâḡidün ve hüve'r-rūḡâniyyetü ve'n-nūrâniyyetü ve ḡad ṡaḡḡa fî-ṡer‘ı't-teslîmü ‘alâ ehli'l-ḡubûri. Fe-hüve eyzan min teslîmi'l-ervâḡi ‘ale'l-ervâḡi. Ve ma‘nâḡü ḡalebü selâmetihim mine'l-berzaḡi ve'l-ḡıybeti ve'l-ḡicâbi ve ifâdetü inne'l-müsellimi mümsikün mine's-sebbi ve'l-ḡıybeti ve'l-ezâ kemâ verde: “Lâ tessebbü emvâteküm fe-innehüm efzû mâ ḡaddemü ey bel teraḡḡamü ‘aleyhim ve'ṡhedü bi'l-ḡayri le‘alle'llâḡe yerḡamühüm ve yaḡbilühüm ve hüve'l-ḡafûru'r-raḡîm.”¹⁹¹

kulaḡıma varid oldu: “Sonra da onu güvenli gördüḡü yere kadar götür.” (Tevbe /16) Bu beṡeri ve meleki ruḡlardan birisi de Hızır'(A.S)dır.Çünkü O'nun ruḡaniyyeti her iki deḡerlendirmeye müsaittir. Nefislerinin temiz olması ve Hızır'ı kendilerine çekebilmeleri sebebiyle dualarına icabet edilmiṡtir. Raslullah'ın :Allah'ım bana hidayet et ve bana set çek.” sözünde de buna iṡaret vardır. Bundan murad ,yola hidayet edilmesi ve hisseye set konmasıdır. Mana şöyle olur:O'nu ṡam'dan asli vatanı olan Rum beldelerine ulaṡtır. Bunda ,o beldelerin onun için emin olduḡuna iṡaret vardır. Her ne kadar kafirlerin istilaları açısından korkulacak bir yer olsa da kul mahfuzdur. Dünya mamur veya ızdırab içinde ,oranın ehli de belalı veya afiyette olsun. Allah ṡüpheṡiz koruyucu ve gözetleyicidir. Bunda aynı şekilde ,enne ,zaminin merciidir. O da fakirdendir. Sanki onu alıkoyan sebeplerin kuvvetinden dolayı yoldadır. Allah hadi ve reṡittir.

¹⁹¹Allah şöyle dedi: “Evlere girdiḡinizde kendi nefislerinize selam verin.” (Nur /61) Yani cismani ve zahir evlere veya ruḡani batını evlere veya nurani manevi evlere girdiḡinizde. Birinci tür evlerin selameti ins ṡeytanlarından selamettir. İkinci tür evlerin selameti ise cinn ṡeytanları açısından ,üçüncü tür evlerin selameti ise kahr azamet ve celal hücumu açısındandır. Bu makamlara girenin mutlak olarak selamet talep etmesi kaçınılmazdır. Kendi nefislerinize sözü ruḡların, ruḡlar üzerine selam vermesine delalet ider. Bu durumda cisimler ve ruḡlar arasında münasebet yoktur. Bunda alemin cevherinin tek olduḡuna iṡaret vardır ki o da ruḡani ve nuranıdır. Nitekim ṡeriate kabir ehline selam vermek saḡih sayılmıṡtır. Bu da aynı şekilde ruḡların ruḡlara selam vermesi türündendir. Bunun manası ,onların berzaḡtan,ḡıybetten ve hicaptan kurtulmalarını talep etmektir. Aynı zamanda müminin ṡu sözde varid olduḡu gibi eziyet etmek ,ḡıybet etmek ve sövmekten elini çekmesinin de ifadesidir: “Ölülerinize sövmeyiniz. Onların yaptıklarını boş verin yani onlara rahmet dileyin ve hayırla ṡehadet edin. Umulur ki Allah onlara rahmet eder ve onları kabul eder. O ḡafur ve rahimdir.

(YİRMİDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(36-b) KÂLE'LLÂHÜ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâ: "İz kâle'l-ḥavâriyyüne yâ 'İsa'bnü Meryeme hel yesteṭî'u Rabbüke en yünezzile 'aleynâ mâ'ideten mine's-semâ'i." İ'lem inne'l-ḥavâriyyüne ḥavâşşu aşḥâbi 'İsâ -'aleyhi's-selâm- fe hüm a'lâ maḳâmen min en yüslimü fî istiṭâ'ati'llâhi Te'âlâ ve yeḳülü hel yesteṭî'u'l-âyeti.Ve emmâ ḳavlü 'İsâ "İtteḳu'llâhe in küntüm mü'minîne." Fe-min bâbi'l-iḥtiyâti ve'l-ḥazri 'an en yeḳa'a ḡayrihim bi-sebebihim fi'l-belâ'i ḥattâ veḳa'a mâ veḳa'a. Ve yecüzü en yükâle ma'nâhu enne'l-îmâne'l-kâmile yaktezi ḥaḳîḳate't-taḳvâ ve zâlike fi'l-iḥtirâzi 'ani'l-iktirâhi.Fe-inne'llâhe yef'alü fî 'ibâdi mâ yeşâ'ü min ḡayri teḥallümin ve ḳad kâne helâkü ekseri'l-ümemi bi-mişli zâlike'l-iktirâhi.Ve ḳad nu'ye fî hâzihi's-şerî'ati eyzan 'ani's-su'âli.Fe-ma'nâ ḳavlihi hel yesteṭî'u ṭalebü izḥâri'l-istiṭâ'ati fî mişli..... mâddeti le-yühşile lehümü'l-iṭmi'nâne kemâ ḳâlû: "Ve tetme'innü ḳulübünâ." ve ḳavlühüm. "Ve na'lemü en ḳad sadaḳtenâ." ma'nâhu'l-'ilmü'l-baḳîniyyü'l-münezzîmü ile'l-'ayâni li-künnehüm esâvü fi'l-'ibârati li-'ademi vuḳūfehüm 'ale'l-ḥaḳâ'ıḳı. ¹⁹²

¹⁹² Allah şöyle dedi: "Havariler şöyle dedi: Ey Meryemoğlu İsa Rabbinin ,bize gökten bir sofrayı indirmeye gücü yeter mi? " (Maide / 112) Bilesin ki havariler, İsa(A.S.)nın arkadaşlarının en seçkinleridir. Onlar Allah'ın güç yetirmesine teslim olmaları ve gücü yeter mi? demeleri dolayısıyla en yüce makamdadırlar. İsa'nın , "Eğer müminlerseniz Allah'tan korkun." sözüne gelince, ihtiyat ve olacak olan olduğu zaman onların yüzünden başkalarının belaya uğramasını engellemek babındandır. Şöyle söylemesi de caizdir: Bunun anlamı kamil iman takvanın hakikatini gerektirir. Bu yara almaktan korunmaktadır. Şüphesiz Allah kulları ile ilgili dilediğini yapar. Çoğu toplumun helaki de bu türden olmuştur. Bu, şeriatte de bu şekilde sorular sormak nehyolundu. Gücü yeter mi? sözünün manası da gücünün yettiğini açığa çıkarma talebidir. Amaçları kendileri için itminanın hasıl olmasıdır. Nitekim şu sözleri de bunun delilidir.: Kalplerimiz mutmain olsun. Ve yine şu sözleri: Senin bize doğru söylediğini bilelim diye. Buradaki bilmenin anlamı gözlerle munazzam görünen yakın bilgisidir. Ancak onlar hakikatler üzerinde durmadıkları için ibarede eşit olarak kullanılmıştır.

(OTUZUNCU VÂRİDÂT)

(37-a) KÂLE'LLÂHÜ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâ: "Ve âhara da'vâhüm eni'l-ḥamdü li'l-İllâhi Rabbi'l-âlemîn." Ey âhirü da'vâ ehli'l-cenneti's-şüriyyeti.El-ḥamdü li'llâhi 'alâ ta'rîfi ulühiyyetihi ve tevfiḳihim li'l-ḳavli bi-vaḥdetihi ve irşâdihim ilâ tarîḳi'l-cenâni's-şüriyyeti fî maḳâmi rubûbiyyetihi.Ve kezâ âhiru da'vâ ehli'l-cenneti'l-ma'neviyyeti.El-ḥamdü li'llâhi 'alâ en ce'alehüm mecme'a'l-esmâ'i fe-erâhüm zâtehü fî maḳâmi'l-başîreti ve şifâtehü.Fî maḳâmi'l-başari fe-lehümü'z-zâtü ve's-şifâtü cemî'an fi maḳâmi'l-müşâhedeti muṭlaḳan ve li'l-evvelîne zâlike cemî'an eyzan.Velâkin fî maḳâmi'l-muṭâla'ati fe-kem min zarfîn beyne'l-muṭâla'ati ve'l-müşâhedeti ve innemâ kâne zâlike âhirü da'vâhüm.Li-enne'l-ḥamde âhirü'l-ukubâti ba'de zuhûri'l-mineni ve'l-aṭıyyâti ve bürûzi netâ'ıcı'r-riyâzâti ve'l-mücâmidâti.Ve evvelü'l-emri şabrün ve sükûtün ve âhiruhü ḥamdün ve şükürün.Ve'ffekana'llâhü ve iyyâküm li-zâlike bi-ḥurmeti men sete'melü lehü.¹⁹³

¹⁹³ Allah şöyle dedi: "Onların son duaları ;alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun şeklindedir." (Yunus /10) Yani görünür cennet ehlinin son duası,O'nun uluhiyyetini tarif etmesi O'nun teklîğini söylemeye onları muvaffak kılması ve onların ,rububiyet makamında suri,görünür cennetlere giden yola irşat etmesine karşılıktır. Manevi cennet ehlinin son duası da ,onları isimlerin toplamı yapması ve onlara basiret makamında zatını ve görme makamında da sıfatlarını göstermesine karşılık da "elhamdülillah" tır.Onlar için Allah'ın zatı ve sıfatı birden,mutlak olarak müşahede makamında vardır.Birinciler için de her ikisi birden aynı şekilde vardır.Ancak ilkler için bu mutalaa makamındadır.Lakin mutalaa ve müşahede arasında nice farklar vardır.Bu,onların son duasıdır.Çünkü hamd, minnetlerin ortaya çıkmasından sonraki ukubatın ,gayretlerin ve riyazetlerin bariz olması ve birtakım atıyyelerin sonucudur.Birincisi sabır ve sükuttur;sonuncusu hamd ve şükürdür.Onu dileyenler hürmetine bizi ve sizi ,Allah buna muvaffak kılsın.

(OTUZBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(38-b)İBRİK

4 Hâzîhi'l-fermü keferî'l-insânî'l-kâmîli.Fe-iznehü mağallî cereyânî'l-mâ'î.Kemâ enne fenne'l-insânî'l-kâmîli mağallî feyezânî'l-îkmetî.Ve kad dalle 'aleyhi li'llâhi erba'ine şâbâhan zaharet yenâbî'u'l-îkmetî min kalbihî 'alâ lisânihî.Fe-hâza'l-feyzu İnehâ hüve li-ehli's-şalâti ve'l-müte'atîşi ve nahvi zâlike.Fa'rif zâlike ve'l-künû min ehli'l-bâtni hattâ yefîza 'aleyke'l-feyzu.Hakkî.

3 Hâzîhi'r-re'sü mahallü'l-i'tikâdi ves-sitri.Li-enne'l-enhâre'l-câriyete işâretün ile'l-ahkâmî ve's-şerâ'î.Li-buñîmihâ ve'tumîmî hükmihâ.Ve emma'l-âbâr 'an gayri ehlihâ.Li-enne't-tarîka farîqî ve'l-ğaçâ'îki hiye tarîkatü'l-enbiyâ'î ve'l-evliyâ'î min ledüm âdeme ilâ ahiri'z-zamân.Hakkî.

Hâzîhi'l-urvetü.Hiye'l-'urvetü's-şerî'î'l-vüşkâ.Men istenseke bilâ mâle mâ fi batnî'l-ibnik min feyzi'l-ma'rifeti ve'l-îkmetî.Ve hiye bi-yedi'l-enbiyâ'î şümme'l-vereseti ve'l-füyûzi'l-ilâhiyyeti.Sakana'llâhî min ebârîkühümü'z-zehabiyyeti'l-ibrîziyyeti.Hakkî.

1 Batnu'l-ibrîki işâretün ile't-tarîkatî.Li-enehü kemâ enne batnahü yeştemilü'l-mâ'e fe-kezâ batnu't-tarîkatî yahtevi'l-füyûza'l-ilâhiyyete 'alâ envâ'ihâ.Ke-'ilmî'l-fitrati ve'z-zevkî ve's-şükri fe-küllü mine's-şerî'ati ve't-tarîkatî ve şüretün ve bedenün.Ve küllün mine'l-ma'rifeti ve'l-ğaçîkatî mazrûfun ve ma'nâ ve rûhun.Fe-kemâ enne'l-cenîne lâ yünfehu fihi'r-rûhu mâ lem yestekmil bedenühü fe-kezâ... lâ yünfehu fihi rûhu'l-ma'rifeti ve'l-ğaçîkatî mâ lem yestekmilü's-şerî'ati ve't-tarîkatî.Fa'lem zâlike va'melün hattâ yünfehu fike'r-rûhu ve yüfâzu 'aleyke'l-feyzu.Hakkî.

İBRİK

1-İbriğin içi tarikate işârettir.Tıpkı ibriğin içinin, suyu içermesi gibi tarikatin içi de İlâhî feyzin türlerini ihtivâ eder.Fıtrat ,zevk ve şükr bilgisi gibi.Hepsi şeriat ve tarikattendir;sûûettir ve bedendir.Hepsi mârifet ve hakikattendir ;kapsayandır, mânâdır ve rûhtur. Nasıl ki cenine, bedeni kemâle ulaşmadan rûh üflenmiyorsa,şeriat ve tarikat kemâle ulaşmadan ona mârifet ve hakikat ruhu üflenmez.Bunu bil ve amel et.Ta ki sana ruh üflensin ve senin üzerine feyz akıtılsın.Hakkî.

2-Bu kulp sapasağlam şeriat kulpudur.Kim ona sarılırsa ibriğin içindeki hikmet ve mârifet feyzinden bir şeye nâil olur.O da peygamberler ve İlâhî feyz sahibi vârislerin elindedir.Allah bize onların saf ve vehbî ibriklerinden akıtsın.Hakkî.

3-Bu baş îtikâd ve örtü yeridir.Çünkü akan nehirler ,şeriatlere ve hükümlere işarettir.Çünkü onlar zâhirdir ve hükümleri umûmîdir.İğneler ve ibrikler ise mârifet ve hakikatlere işarettirler.Çünkü onlar batındır ve hükümleri hususidir.Ehli olmayanlardan perdelenmesi vacibtir.Çünkü yol ,perde yoludur.Bu yol Âdem'den âhir-i zamana kadar evliyâ ve enbiyâların yoludur.Hakkî.

4-Bu ağız, kâmil insanın ağzı gibidir.O,suyun akma yeridir; tıpkı insan-ı kâmilin ağzının , hikmetin aktığı yer olması gibi.Rasulullah(S.A.V.) ın şu sözü buna delâlet eder:"Kim kırk sabahı Allah'a halis kılsa, hikmet parıltıları kalbinden lisânına zuhûr eder." Bu feyz içtendir.Şüphesiz o hikmet, ehl-i salât ve susayan insan vb. içindir.Bunu kavra ve bâtın ehlinden ol ki senin üzerine de feyz aksın. Hakkî.

(OTUZİKİNCİ VÂRİDÂT)

(39-a)VEREDE BA‘ DE LEYLETİ’S-SEBTİ’Ş-ŞÂNİ MİN
ŞAFERİ’L-ĤAYRİ

Verede ba‘ de leyleti’s-sebti’s-şânî min şaferi’l-ĥayri min seneti aĥadi ve şelâşîne ve mi’etin ve elfin ĥavlühû: “Sinnüke sinnü’l-mürselîn.” Ya‘ ni ĥallü’t-tezvîce’l-ma‘neviyye erâde bi’l-maĥalli ĥulûlü zamâni’t-tezvîci’l-ma‘neviyyi. Ve hüve ihtirâzün ‘ani’t-tezvîci’s-şûriyyi.Fe-inne sinnehû sinnü’l-bülûġi’s-şûriyyi ve emma’t-tezvîcü’l-ma‘neviyyü.Fe’l-bülûġu fihi ‘alâ envâ‘ın ve lizâ lem yeĥul sinnüke sinne’l-evliyâ’i ve enbiyâ’i izi’l-mürselüne fevĥahüm cemî‘an.Fe’n-nikâĥâtü erbe‘atün en-nikâĥu’l-cismâniyyü ve’n-nikâĥu’l-mişâliyyü ve’n-nikâĥu’r-rûĥâniyyü ve’n-nikâĥu’l-‘ilmiyyü.Fe-li’l-evveli âşârun fi’l-ĥalbi ve li’s-şânî envârun fi’l-ĥafıyyi ve li’s-şâlişi esrârun fi’r-rûĥi ve li’r-râbi’ı ĥaĥâ’iĥun külliyyetün.Fi’l-‘ayni’l-mücerredeti ve küllü zâlike bi-ĥasebi’l-bülûġı ve’t-tezvîci’l-ma‘neviyyeyn.Fe-hâza’l-vaktü ve hüve mâ zükire mine’s-sinneti hüve’t-tâsi‘u ve’s-sinnüne min a‘vâmi’l-‘ömri.Ve hiye sinnü bâtını’l-velâyeti ke’r-risâleti.Fe-innehâ bâtını’n-nübüvveti ve illâ fe’t-tezvîcü’l-ma‘neviyyi muĥlaĥan.Ĥad sebeĥahû bi-müddeti sittin ve erba‘îne seneten ev üzîde.Fa‘rif hâzihi’l-cümlete ve‘tebir fe-inne’l-kemâle’l-insâniyye tedriciyyün.Haĥĥî.¹⁹⁴

¹⁹⁴ 1131 yılının safer ayının ikinci cumartesi gecesı şı söz varid oldu: “Senin yaşın peygamberlerin yaşıdır.” Yani manevi evliliġin helal olması kastediliyor.Zımmen manevi evliliġin zamanının geldiġini murad ediyor. Bu söz, bedensel,göünür evlilikten sakındırmadır.Onun yaşı bedensel bülûġun yaşıdır.Manevi evliliġe gelince orada bülûġ çeşitlidir.Bunun için ,senin yaşın enbiya ve evliyanın yaşıdır,dememiştir.Bundan dolayı mürselün, onlardan,enbiya ve evliyadan, üstündür.Nikahlar da dört türdür:Cismani nikah,misali nikah,ruhani nikah, ilmi nikah.Birincisi için kalpte eserler vardır;ikincisi için gizlide nurlar;üçüncüsü ruhta sırlar;dördüncüsü gözde mücerred külli hakikatler vardır. Bunların hepsi de manevi bülûġ ve evlilikle ilgilidir.Bu yaşla ilgili zikredilen vakit ,umumi ömürler bakımından altmış dokuzdur.Bu,velayetın batınının(risalet peygamberlik gibi) yaşıdır. O aynı zamanda nübüvvetin de batınıdır. Ancak manevi evlilik ,onu mutlak olarak kırk altı yıl veya biraz daha fazla bir müddet geĥer.Hakkı ! Bu cümleyi bil ve ondan ibret al.Ve yine bil ki insani kemal tedricidir.

(OTUZÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)

(40-b) KA'BE RAVZA ŞÂM

Ma'lûm ola ki ba'zı emkinede şeref-i zâtî i'tibâr olunur ki Hâk Te'âlânun ibtidâ-yı ibdâ' da ism-i zâtı cemâli ile âna teveccühüdür. Ve ânuñ semeresi şeref-i 'arîzdür ki ol emkinede mekîn olanların şereflerinden hâşıl olur. Şerefü'l-mekân bi'l-mekân didükleri ana nâzırdur. Pes Ka'be'de şeref-i zâtî ve izâfî vardır. Zîrâ nazar-gâh-ı Hâk ve nazar-gâh-ı enbiyâ ve evliyâdur. Ve Ravza ve mescid-i Akşâ ve Şâm ve sâ'ir bilâd-ı müşerrefenun türâbı arz-ı Ka'be'dendür ki temevvüc-i âb ile her biri bir yerde ta'ayyün olmuştur. Ve Rasûlü'llâh - şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- cenâbları zü'l-hâzreteyndür ki hâzret-i İlâhiyye ve kevnîyyedür. Sâ'ir vereşe daği böyledür. Pes Şâm hatmü'l-evliyâ ile şeref-i 'azîm-i 'arîz bulmuştur. Medîne-i münevvere hatmü'l-enbiyâ ile bulduğı gibi ve 'alâ hazâ febhâş velyekün hazâ 'inde's-sırruke feinnehû sırrı seriyi.

(OTUZDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(41-b) N İYYET

İnbi'âş-ı kalb ve dâ'ıye-i dildir. Ve her nesne ki bâtına dâ'irdür. Anda aḥadiyyet taşavvur olunur. Zîrâ 'âlem cem'dür. Nitekim her nesne ki zâhire nâzırdur. Anda aḥadiyyet olmaz. Zîrâ 'âlem farkdur. Bu cihetdendür ki tecellî-i vücûd birdür ve 'ilm ve sâir şifât-ı kemâliyye daği böyledür. Zuhûrı evkât ve şurûta menû olmağla tekeşşür fehm olunur. Ve niyyât-ı enbiyâ ve evliyâ daği böyledür ki anlar müte'allikât-ı niyyet olan ümûra birden niyyet iderler. Egerçi hâricde münevveriyyât-ı müteferrika ve müte'addidedür ve belki ba'zı henüz 'âlem-i fi' ile bürûz itmemiştür. Ve 'ilm daği birdür. Gerek Ka'be'ye ve gerek put-hâneye ta'alluk itsün ve ma'lûm-ı müte'addiddür ki 'amel ana tâbi'dür. Anuñçün put-hâneye 'amel girmez. Ve bu ma'nânun fehmi ziyâde şu'übetlüdür. Keşf-i şahîhe muhtâcdur. Tâliblere Allâh Te'âlâ fetḥ eyleye.

(OTUZBEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(43-a) İSMÂ'ÎL

İsmâ'îl muṭî'ullâh ma'nâsınadır.Bu sebebden pederi İbrâhîm'e -
 'aleyhime's-selâm- zebḥ ḥuşuşunda muṭî' oldu.Zîrâ ḥavâşşuñ esmâ ve künâsı
 şavb-ı semâdan nüzûl ider.İshâk Dahḥâk ma'nâsınadır.Anuñçün pederi
 İbrâhîm'üñ yüzün güldürdü. Zîrâ evâmir-i İlähiyye'de beşâset ile mu'âmele
 ider ve vâlidî gibi teslîm ve inkıyâd yolına giderdi.Ya'ḳûb anlaruñ 'aḳabinde
 gelüb ḥayr-ı ḥalef oldu.Ve oḅlı Yûsuf daḅı ḥased-i iḥvân elinden çâh ve
 esefe düşüb on iki sene zindân-ı miḥnet bekledi.Ve pederi Ya'ḳûb daḅı ol
 mir'ât- cemâli 'adem-i muṭâla'adan giryân olub gözleri ḳana boyandugından
 mâ-'adâ âḅir nâ-binâ oldu..Elâ faşbirû vâ ḥattâ taṭferû

(OTUZALTINCI VÂRİDÂT)

(44-b) “ Ḳ Â T E L E H Ü M Ü ' L L Â H ” ¹⁹⁵

Le'aneḥümü'llâh ma'nâsınadır.Zîrâ münâfî-i raḥmet olan ḳıtâl
 mûcib-i saḥt ve saḥt daḅı müstelzim-i la'n ve eb'âd ve tarddur.Ve şıyḅa-i
 mufâ'ale ma'âşî ve 'inâd 'ibâd şûret-i muḥârebede bürûzı
 sebebiyledür.Nitekim “İnnemâ cezâü'llezîne yuḥâribüne'llâhe ve Rasûlehü
 ”¹⁹⁶ âyetinde lafz-ı muḥârebe üzerine tenşîş olunmuşdur.Ve la'net daḅı “Lu'inû
 fi'd-dünyâ ve'l-âḅireti ”¹⁹⁷ naşşında muşarriḥdur.El-ḥâşıl sebep-i la'net
 eziyyetdür ki Âllâh Te'âlâya nisbet ile şûreti ve Rasûlüllâh'a izâfet ile
 ḥaḳîḳati murâddur.Sü'âl olunursa ki ḳâtelehümü'llâh ve emşâli zebân-ı nâsda
 bed-du'â didükleridür.Du'âun 'aleyh ise Ḥaḳ Te'âlâdan şâdır olmaz.Zîrâ
 'aczi muḳteżidür ki zât-ı İlähiyye andan münezzeḥdür.Cevâb budur ki ehl-i
 zâhire göre ta'lîm bâbındandır ve erbâb-ı ḥaḳâ'ıḳa nisbetle 'âlem 'amâ-i
 kevnîde i'tibâr olunan nu'ût-ı kevnîyedendür ki maḳâm-ı fark ve ta'ayyüne
 nâzırdur.Fe'fhem ve emşî 'ale'l-merâtib.

¹⁹⁵ “ Allah onları kahretsin.” Tevbe /30

¹⁹⁶ “ Allah ve Rasulüne karşı savaşanların cezası..” Maide / 33

¹⁹⁷ “ Dünya ve ahirette lanatlenmişlerdir.” Nur /23

(OTUZYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(45-a)BAHĀYİ'L-MÜFTĪ

“İdersin gerçi her derde şâibüm bir devâ ammâ

Cünün-ı ehl-i ‘ışk olunca mâder-zâd neylersin ”

Ya‘ni cünün-ı zâhir ki zevâl-i ‘ağldan nâşîdür.Mâder-zâd ya‘ni zâtî ve aşıllı olsa eṭibbâ-i şūrî yedinden ‘ilâc-pezîr olmadığı gibi.Zîrâ bir nesne ki bi’z-zâtdur bi’l-ğayri tağayyür kabûl itmez.Kezâlik cezbe-i ehl-i ‘ışk daḥî böyledür ki eṭibbâ-i şūrî âna mu‘âleceden ‘âciz olduğu gibi ḥukemâ-i İlâhiyye daḥî fūrū-mâdedür.Zîrâ ol bir derddür ki anuñ dermânı ḥâli üzerine ibkâ ve belki tez iden mu‘âlecededür.Zîrâ ‘ışk ki ‘âşık ve ma‘şûk miyânında irtibât-ı laṭîf-i ma‘nevîdür.Her çend ki kuvvet bula vüṣûl-ı ma‘şûk eshel ve akreb olur ve ba‘de’l-vüṣûl irtibâta ḥâcet kalmaz;zîrâ sırr-ı vahdet zuhûr ider. ‘İşkda ise işneyniyet vardır.Anuñçün andan fenâ bulub maḳâm-ı maḥbûbiyyet ve ma‘şûkıyyete vaz‘-ı kadem lâzımdur.Egerçi ki iştiyâk didükleri ma‘nâ bâkîdür.Zîrâ maḥâsin-i ḥabîbi muṭâla‘a müzâyid olduğça seyr-i fi’llâh efzûn olur ve ḥarâret-i dil münḳati‘ olmaz.Bu cihetdendür ki seyr-i fi’llâh nihâyet; zîrâ esrâr-ı hüsn bî-nihâyedür. Fa‘rif.

(OTUZSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(46-a) ALLĀH MUḤAMMED

Fî muḳâreneti aḥadi’l-ismeyni bi’l-âḥari sırrun ‘azîmün min ḥayṣû’l-cem‘ı kemâ fî kavlihî Te‘âlâ: “Rasûli’llâhi Allâhü a‘lemü ḥayṣü yec‘alü risâlethü.” ve kezâ Lâ İlâhe illa’llâhü Muḥammedün Rasûlullâhi ve lâ yetenebbehü lehü’l-elibbâ’ü fe-zâhere mine’r-remzi ennehü men enkere’n-nübüvvete fe-ḳad enkere’l-ulûhiyyete ve men enkerehâ şâre kâfiren.Ve’l-kâfirü muḥalledün fi’n-nâri ‘aḳîmü bi-ḥılâfi men aḳarrabiḥâ ve bi’n-nübüvveti.Fe-innehü muḥalledün fi’l-cenneti nâticün ve lâ şıfate fi’l-‘aḳîmi bel hüve kenevâti bilâ şemeratin ve teceratin.Fenzur ile’l-ḥâleyni ve teşebbete bezîle’n-nevhîdi ve’t-taṣdîkı ḥattâ teḳûme ‘alâ sâkı’t-taḥḳîkı.¹⁹⁸

¹⁹⁸ ALLAH MUHAMMED :Bu iki ismin birinin ötekine ,bir arada gelmeleri açısından ,yakınlığında büyük bir sır vardır.Allah’ın şu sözünde olduğu gibi: “Allah’ın elçileri, Allah peygamberliğini nasıl yapacağını en iyi bilendir.” (Enam /124) La ilahe illallah Muhammedün rasulullah lafzı da bunun gibidir.Ancak akıllılar bunun farkına varabilirler.Bir remiz olarak açığa çıktı ki kim nübüvveti inkar ederse uluhiyyeti de inkar etmiş demektir. Kim de uluhiyyeti inkar ederse kafir olur ki kafir de, onu ikrar edenin aksine ateşte kalıcıdır.Onu ikrar eden de akimdir ve o ,sonuç almış olarak cennette kalıcıdır.Akimde vasıf

(OTUZDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(47-b) LEYLETE'L-İŞNEYNİ'L-HÂDÎ

Leylete'l-işneyni'l-hâdî 'aşera min şaferi'l-hayri kıle lî ba'de'l-intibâh: "Şümme yü'îduhü ve hüve ehvenü 'aleyhi." Ya'ni yü'îduhü fi'n-neş'eti'l-âhireti 'alâ hey'etihi'l-ülâ bi-i'âdeti'r-rûhi ve müte'allekatihî ve hüve ehvenü 'aleyhi.Li-ennehâ mebniyyetün 'alâ 'acebi'z-zenbi'l-bâkî fehiye i'âdetün ba'de'l-mevti.Ve kezâ yü'îduhü ba'de'l-menâmi ilâ mertebeti'l-hissi bi-irsâli'r-rûhi ileyhi ve hüve ehvenü 'aleyhi.Li-ennehâ mebniyyetün 'ale'l-hayâti'l-hayvâniyyeti'l-bâkıyyeti.Ve kezâ yü'îduhü min Dımışku's-Şâmi ilâ bilâdi'r-Rûmi ve hüve ehvenü 'aleyhi.Li-ennehâ mebniyyetün 'ale'l-emri'l-mütehaqqı hünâlike eyyan kâne mine's-sükne ve'ma'âşî.Ve emma'l-hicretü ile's-Şâmi fe-kânet mebniyyetün 'ale'l-emri'l-mevhûmi bi'n-nisbeti ile'l-muhâciri.Fe-fi'l-âyeti işâretün ilâ hâza'l-'avdi 'an qarîbin mine'z-zamâni.Delle 'aleyhi enne ba'za havâşşı aşhâbi ra'eytühü ve kad câ'e ile's-Şâmi li-ecli'n-naqli ve bihî yuzhir sırru kavlihî: "Fe-sevfe ye'ti'llâhü bi-kavmin yuhıbbühüm ve yuhıbbühü." Şümme el-emrû ila'llâhi Te'âlâ: "Fe-innehü ya'lemü's-sırta ve ahfâ."¹⁹⁹

yoktur,bilakis ağaç ve meyvesi olmayan bir çekirdek gibidir.İki hale de bak ve tevhidi ,tasdiki kazanacak şekilde gayret göster ki tahkik bacağının üzerinde ayakta kalabilesin.

¹⁹⁹ Saferin on biri,pazartesi gecesı bana, uyandıktan sonra şöyle denildi: "Sonra onu iade eder ki bu, onun açısından daha kolaydır." Rum /27 Yani Allah onu son diriltmede ruhunu ona bağlamakla ,ilk durumunda iade eder.Bu da onun açısından çok daha kolaydır.Çünkü o baki olan günahın tuhafılığı üzerine bina edilmiştir.O da ölümden sonra diriltmedir.Aynı şekilde, uykudan sonra ona ruhu göndererek his mertebesine ulaştırır.Bu da onun için daha kolaydır.Çünkü o, baki olan hayvani hayat üzerine bina edilmiştir.Aynı şekilde onu Dimeşk-i Şam'dan Rum beldelerine iade eder.O da onun açısından çok kolaydır.Çünkü o , yaşaması ve yerleşmesi hangisi olursa olsun burada tahakkuk eden iş üzerine bina edilmiştir.Şam'a hicrete gelince ,muhacire nisbetle vehmedilen iş üzerine bina edilmiştir.Ayette de yakın zamanda bu dönüşe işaret vardır.Buna bir özel arkadaşım delildir O'nu gördüm.Şam'a nakil için gelmişti.Allah'ın şu sözünün sırrı bunu açığa çıkarıyor: "Allah bir kavim getirecek, O onları sever , onlar da O'nu severler." (Maide / 54) Sonra iş Allah'a kalmıştır. " O sırrı da en gizli olanı da bilir." (Taha / 7)

(KIRKINCI VÂRİDÂT)

(48-a) KÂLE'LLÂHÜ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâ: "Fe-kaṭṭa'a em'â'ehüm." El-ḥamîme li-şiddeti ḥarâretihî.Ve efsede bevâṭinahümü'l-müte'sşirete min edna'l-ëzâ.Fe-keyfe min a'lâhü hâzâ fi'l-âhireti ve emmâ fi'd-dünyâ fe-ḳad yüfsidü şerrü'l-mâ'i muṭlaḳan bâṭine's-sâliki.Ve hüve fî nâri't-ṭabî'ati ba'dü fe-yü'eddî ile'n-nevmi't-ṭavîli'l-âliḳi.'Ani'l-münâcâti ve lizâ kâne'l-mûsliküne yemne'üne ehle'l-ḥalveti min şerri'l-mâ'i ekşere mimmâ yemne'ünehüm mine'l-ekli.Fe-rubbemâ lâ yezurruhüm keşreti'l-ekli ve keşîran mâ yezurruhüm kıllete's-şürbi li-enne's-şerâbe innemâ hüve li't-tebrîdi ve'l-bürüdetü tünâ fi'l-ḥarârete'l-maḳşüdete.Lâkin lâ min ṭarîḳi't-ṭa'âmi'l-ḥaddi. Ve keza'l-mâlihü yesterde'ı's-şerâbe .Bel min ṭarîḳi'z-zikri ve'l-maḥabbeti ve'l-âşḳı fe't-ṭa'âmü innemâ lâ yezurru izâ kânet ruṭûbetühü muḡniyetün 'ani's-şerâbi fa'ḥfaz hâzihi'l-cümlete ve a'mal lâ siyyemâ in künte memrûran.²⁰⁰

²⁰⁰ Allah şöyle dedi: " Allah onların bağırsaklarını parçalamıştır." (Muhammed /15) Yani sıcaklığının şiddetinden dolayı kaynar su parçalamıştır. Ve en küçük bir eziyetten etkilenebilen karınlarını ,içlerini bozdu.Kaldı ki daha büyüğüne nasıl dayansın.Bu ahirette olacaktır. Dünyada ise mutlak olarak suyun şerri bile bazen süluk eden kişinin içini bozabilir.O artık tabiatın ateşindedir.Ve münacaata bağlayacak uzun bir uykuya yönelir.Bundan dolayı süluk edenler halvet ehlini yemekten menn etmekten çok suyun şerrinden menn ederler.Bazen çok yemek ona zarar vermez.Çoğu zaman az içmek onlara zarar verir.Çünkü içmek şüphesiz ki soğutmak içindir.Soğukluk ise arzu edilen harareti nefyeder.Tuzlu da böyledir.O içmeyi çağırıştır.Bilakis, zikr, muhabbet ve aşk yolundan gelen hararet.Yemek ise eğer sululuğu ,içmekten müstağni olursa zarar vermez.Bu cümleyi ezberle ve onunla amel et .Başka birşey değil,sadece eğer ızdırap içinde isen.

(KIRKBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(48-b) ŞEYH MÜRİD

Şeyh maḥdūm ve mürīd ḥadīmdür. Pes, ta'alluḳ ḥādīm tarafından lāzımdur. Zīrā ṭālibdür ve maṭlūb ṭālibden ağırdur. Binā'en 'alā hāzā sırr-ı ünūseti terciḥ iderler. Zīrā ḥıṭbe keşr ile ṭālib tarafından. Velākin ḥāl-i sülūkten şeyhuñ nefsi züküret ve mürīdüñ nefsi ünūset mertebesindedür. Zīrā istilād müzekker ve müenneşüñ izdivācından olur. Müzekkereyn veyāḥud mü'enneşeyn degüldür. Zīrā enfüs-i nāḳış kendi mişline inzımāmla kemāl-i vücūd bulmaz. Anuñçün dirler şeyḥden nefes müridden ḥıḍmet lāzımdur ve nefes rūḥ-ı İlāhī'dür ki Cibrīl'den ceyb-i mer' iye nefḥolunduḡı gibi şeyḥden daḡı raḥm-i mürīde nefḥ olur eger mürīd ḳābil ise. Ve eger 'aḳīm ise fāide ḥāşıl olmāz şüre-zāra tarḥ-ı bezr gibi olur. Bu cihetden şer' de velūd 'aḳīmden maḳbūldür; sevdā olursa da. Ve şeyhuñ züküreti " Er-ricālū ḳavvāmüne 'ale'n-nisā' "201 naşşından mefhūmdur "Ve ezvāceḥū ümmühātühüm "202 āyetinde daḡı remz vārdur. Velākin ḡāmızdur ki herkese idrāki müyesser degüldür. Fe'fhem.

²⁰¹ "Erkekler, kadın üzerine idareci ve hakimdirler." Nisa / 34

²⁰² "Onun hanımları da onların analarıdır." Ahzap /6

(KIRKİKİNCİ VÂRİDÂT)

(50-b) MİLLET-İ RASÛLU'LLÂH

Millet-i Rasûlu'llâh -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- gerçi fi'l-aşl millet-i vâhidedür ki millet-i hanîfiyye-i İbrâhîmiyyedür. Velâkin 'umûm ve huşûşî i'tibâriyle teşa'ub ider. 'Umûmî millet-i îmândur muṭlakâ ve huşûşî millet sülûkdur. Ve eḥaşşî millet-i vuşûldur ve vuşûl daḥî merâtib-i muhtelifedür. Zîrâ vuşûl fenâ-i ma'nevî ile ḥâşıl olur. Ḥayât-ı şüriyyeden memât ve ba'de'l-memât neş'e-i âḥîrî olduğu gibi fenâ-i mezkûrdan soñra daḥî beḳâ olur ki ḥâlet-i cem'dür. Ya'ni cem'-i evvel ile fark-ı şâniyi cem'dür. Ve cemî'-i i'tibârâtdan muṭlak olan mertebe daḥî vardur ki ekmelü'l-ekâmil olanlara maḥşûşdur. (51-a) 'Ömr-i ṭabî'î yüz yigirmi sene taḳdîr olunmuşdur. Nişfi ki altmışdur. Ḥaşşa-i rûḥ ve nişf-ı âhiri ḥazz-ı cisimdür. Fe emmâ ümmet-i merḥûme-i Muḥammediyye'de ḥazz-ı rûḥ ḡâlib olmaḡla 'ömrleri bi-ḥasebi'l-ḡâlib altmış ve yetmiş tecävüz itmez. Velâkin ḥazz-ı rûḥı ifrâz ve şemeresini iḥrâz eylemek ictihâd-ı bedene mevḳûf olub ḳaşr-ı vaḳt olmaḡla daḥî miḥen-i keşîre ile ibtilâ la-büdd olub ma'nâda ḥükm-i rûḥ ve şüretde ḥükm-i cesed ḡâlib ve râciḥ geldi. Bu cihetdendür ki ekâmil-i ümmetüñ ḥavâriḳ-ı 'âdâtı ḳalîl ve 'ulûm-i İlâhiyye'si keşîr olur. Ya'ni maḥcûblar gibi anlar daḥî zâhirde esbâb ve vesâ'it yüzünde ḳalmışlardur. Ma'a-hazâ keşf-i tām ve leṭâfet-i beden ve maḳâm-ı terevvûḥın ḥilâfın iktizâ ider. " Fa'şbir fe-innallâhe me'a's-şâbirin. "203 Kemâ inneḥü me'a'l-müttekîne ve'l-muḥsinîn.

²⁰³ "Sabırlı olun,çünkü Allah sabredenlerle beraberdir." Enfal / 46

(KIRKÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)

(52-a) VEREDE BA‘DE‘L-İNTİBÂHİ LEYLETE‘L-İŞNEYNİ

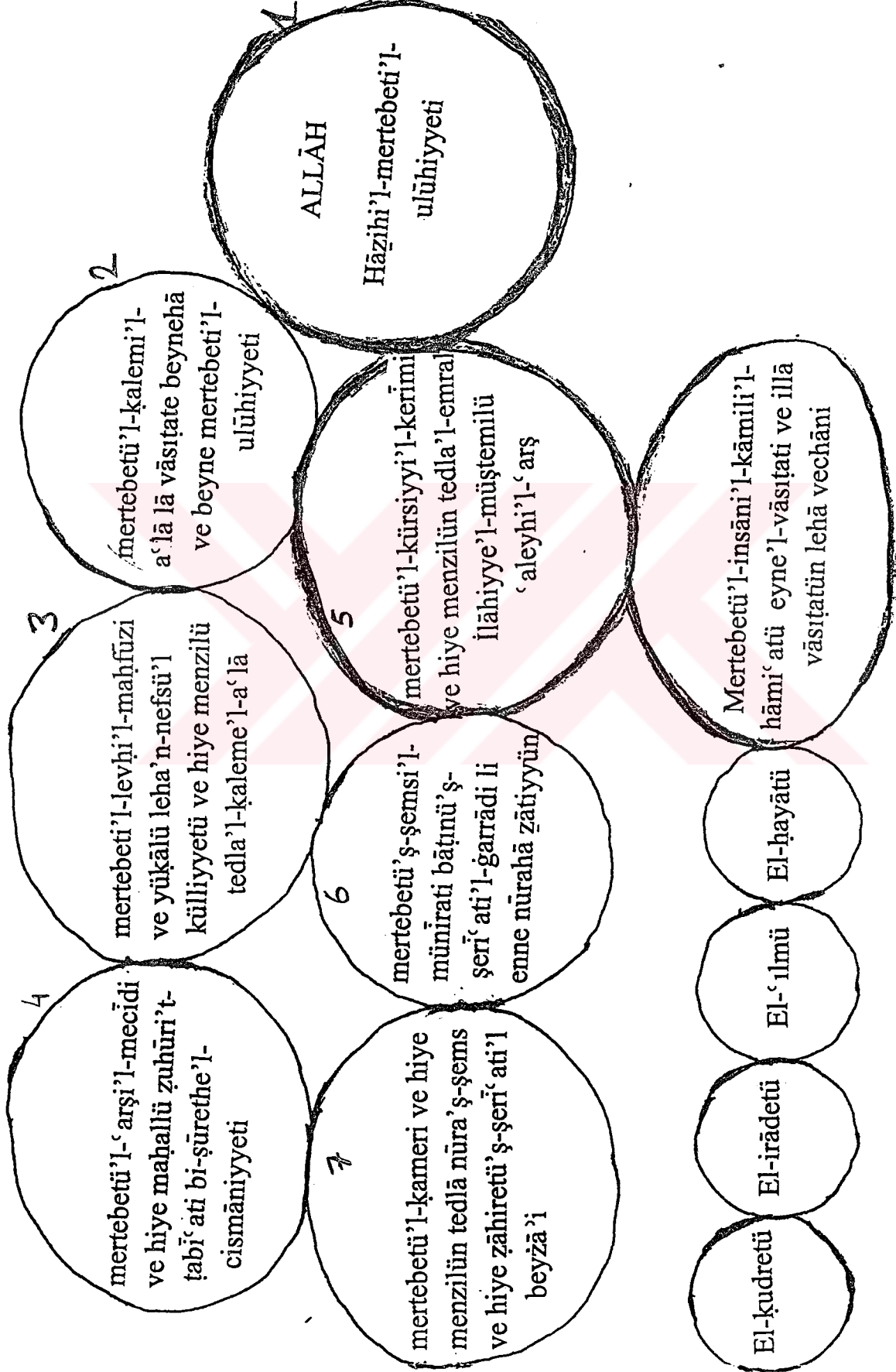
KAVLÜHÜ TE‘ÂLÂ

Verede ba‘de‘l-intibâhi leylete‘l-işneyni kavlühü Te‘âlâ: “Ketebe‘llâhü le-ağlibenne ene ve rasûlihî.” Lâkin lem edri min eyne câ‘e hâza‘l-ḥaberü‘l-İlâhiyyü ve mâ sırruhü ekâne min kaçdı ba‘zı‘l-a‘zâ‘i bi-sû‘in ev min gayrihî fe-inne‘llâhe ğâlibün ‘alâ emrihî fî külli emrin mine‘l-ümür.Ve lâ yekûnu illâ mâ erâdehü.Ve lev katele‘l-muḥâlifü nefsehü min gayzın.Şümme inne a‘dâ‘e‘r-rusuli ve kezâ a‘dâ‘ü‘l-vereşeti zâhîretün ve bâḥnetün emma‘l-a‘dâ‘ü‘z-zâhîretü fe-zâhîreten ve emma‘l-a‘dâ‘ü‘l-bâḥnetü fe-nev‘âni‘l-münâfikhüne ve‘l-kavmü‘l-bâḥnetü‘n-nefsâniyyetü‘ṭ-ṭabî‘iyyetü.Ve hüm ‘alâ külli zâlike menşürüne ğâlibüne li-enne‘llâhe Te‘âlâ me‘ahüm ve hızbu‘llâhi hümü‘l-ğâlibüne.Ve ğalebetühüm ‘alâ envâ‘ı lâ yümkinü şerḥuhe‘l-âne.Ve emmâ a‘dâ‘ü‘llâhi Te‘âlâ fe-zâhîretün fekaṭ.Ve ileyhi‘l-işâretü bi-kavlihi: “Ve mâ ya‘lemu cunûde Rabbike illâ hüve.” Fe-innehü yaḳtezi vukû‘a‘l-muḥârebeti kemâ kâle: “İnne‘llezîne yuhâribüne‘llâhe ve rasûlehü.”el-âyeti. Ve yecüzü en yükâle inne lehü Te‘âlâ a‘dâ‘ün bâḥnetün eyzan bi‘tibâri‘l-muzâhiri. Fe-inne a‘dâ‘ehüm a‘dâ‘ühü Te‘âlâ lâ siyyüma‘n-nefsü‘l-emmâretü bi‘s-sû‘i radde‘llâhü keydehüm ve keyde sâ‘iri‘l-a‘dâ‘i ‘alâ şehûrihim bi-ḥurmeti‘l-evliyâ‘i ve nûrihim.²⁰⁴

²⁰⁴ Pazartesi gecesı uyandıktan sonra Allah‘ın şü sözü varid oldu: “ Allah yazdı ki;kesinlikle ben ve elçilerim galip geleceğiz.” (Mücadele /21) Ancak nereden geldiğini ve sırrının ne olduğunu bilemedim.Bazı düşmanların kötülük kastetmelerinden mi,yoksa başka birşeyden midir?Şüphesiz Allah tüm işlerden kendi emri üzerinde galiptir.Muhâlif olanlar kendini öldürse bile yine de ancak O‘nun murad ettiği olur.Sonra şüphesiz ki elçilerin düşmanları zahirdir ve batındır ;varislerin düşmanları da böyledir.Zahir düşmanlara gelince onlar zahirdir.Batın düşmanlar ise iki çeşittir:Münâfıklar ve doğal batın kavim.Onlar,resuller ve varisleri, bütün bunlara rağmen mansur ve galiptirler.Çünkü Allah onlarla beraberdir.Allah‘ın ordusu da galip olanlardır.Onların galibiyeti çeşitlidir ki şü an onu açıklamak mümkün değildir.Allah‘ın düşmanları ise sadece zahirdir.Allah‘ın şü sözüyle ona işaret edilmiştir: “Rabbinin ordularını ancak O bilir.” (Müddessir / 31) ki o muharebenin vakı olmasını gerektirir.Allah‘ın şöyle söylediği gibi: “Allah ve Rasulüyle muharebe edenler...” (Maide / 33) Şöyle söylenmesi de caizdir: O‘nun için (C.C) görünenler itibariyle ,aynı şekilde batını düşmanlar vardır.Onların,resul ve varislerinin,düşmanları O‘nun düşmanlarıdır.Allah onların ve diğer düşmanların hilelerini ,velilerin ve nurlarının hürmetine onların başına çevirsin.

(KIRKDÖRDÜNCÜ VÂRIDÂT)

(54-b) MERTEBELER

MERTEBELER

1-Allah:Bu uluhiyyet mertebesidir.

2-En Yüce Kalem Mertebesi:Onunla uluhiyyet mertebesi arasında vasıta yoktur.

3-Levh-i Mahfuz Mertebesi:Ona külli nefis de denir.O ,en yüce kalem mertebesine uzanan bir yerdir.

4-Arş-ı Mecid Mertebesi:Bu mertebe tabiatın cismani suretinde zuhur ettiği yerdir.

5-Kürsiyyi Kerim Mertebesi:Bu mertebe arşın kapsadığı İlâhî emre uzanan bir menzildir.

6-Şems Mertebesi:Şeriat-i garranın içini aydınlatan bir mertebedir. Çünkü onun nuru zatidir.

7-Kamer Mertebesi:Şeriatin zahiri olan güneşin aydınlığından faydalanan bir menzildir.

(KIRKBEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(54-b) MERTEBELER

Ma'lûm ola ki mertebe-i aḥadiyyetden mertebe-i vâhidiyyete tecellî-i İlâhî vâkı' oldı. İsm-i nûruñ ibtidâ izhâr itdügi ḳalem-i a'lâdur ki 'aḳl-ı küll ve dürre-i beyza ve rûḫ-ı Muḫammedîdur. Ve bu mertebe-i menzil tederrüc-i 'ilmdür ki Ulûhiyyetüñ cânib-i rubûbiyyeti ve bu mertebeden ḳalemde münderic olan 'ilmüñ maḥall-i tedellîsi olan levḫ-i maḥfûzdur ki ḳaleme göre ḳalbden ve lisândan şaḫîfe gibidür. Velâkin nev ve ṭabî'îdür ve bu mertebeden şoñra ma'nâdan şürete intikâldür ki tecellî-i ism-i zâhirdür. Ve bunuñla zâhir olan ibtidâ 'arş-ı muḫîṭdür ki cemî'-i şuveri ihâṭa eylemişdür. Ve bu mertebede ḫâkim olan ism-i Raḫmân'dur. Ve bundan şoñra menzil-i tedellî kürsîdür ki emr ve nehy-i İlâhî anda zâhir olmuşdur ki ikisinden ḳademeyn ile ta'bîr olunur. Ve kürsîden şoñra sâ'ir merâtibdür velâkin emr ve nehy-i bâṭın nürdür. Zâhir-i nûruñ külliyeti şemsdedür ve anuñ daḫî menzil-i tedellîsi mertebe-i ḳamerdür. Ve levḫ ve ḳalemüñ enfüsde şüreti ḳalb ve rûḫdur ve her mertebedeki tedellî vâkı' olmuşdur. "Mâ fevkî ismi celâlehû vema taḫtî ismi Rabbehû" nâzırdur. El-ḫâşıl ḳalem ve levḫ-i menzil 'ilmdür ve 'arş ve kürsî menzil-i emr ve nehydür. Ve şems ve ḳamer menzil-i nürdür ve rûḫ ve ḳalb menzil-i ma'rifet ve ḫaḳîḳatdür ki bâṭın-ı nürdür. Ve 'âlem bu ḫaḳîkat şüretindedür. ḫaḳîkat daḫi şifât yüzine cemî'-i 'avâlime ḫayât ve şüret virmişdür. Biri nefsi-i ḫayât ve biri nefsi-i 'ilm ve biri nefsi-i irâde ve biri nefsi-i ḳudretdür. Fe'fhem cidden.

(KIRKALTINCI VÂRİDÂT)

(55-a) KÂLE'LLÂHÜ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâa: “Senu'îduhâ sîrâtehe'l-ülâ.” Ey senu'îdü'l-‘aşâ fe-nec'alühâ ‘ala's-şûreti'l-ülâ.Ve ba'de en kânet 'alâ şûreti'l-ḥayyeti fe-inne's-şûrete 'ârizatün 'aleyhâ fe-ize'n-seleḥat 'anhâ 'âdet kemâ kânet.Ve kezâ i'âdetü'n-nefsi'l-emmäreti 'ale's-şûreti'l-aşliyyeti'lletî hiye'l-müṭme'inetü.Ve kezâ tebdîlü's-seyyi'âti'l-ḥasenâti.Fe-inne's-şûrete's-seyyi'ete hey'etün zâyidetün 'ale'l-a'mâli.Ve'l-ehlü hiye's-şûretü'l-ḥasenetü ve küllü zâlike min esrâri ḳavliḥî Te'âlâ fi'l-ḥadîşi'l-ḳudssî: “Sebeḳat rahmeti ḡazabî.” Ve fi'l-âyeti işâretün uḫrâ münâsibetün li'l-ḥâli ve hiye rac'u'l-‘avdi 'ale'l-bid'i min ḥaysü't-ṭarîḳi's-şûreyyeti ve hüve'l-‘avdü min Dımşḳu's-Şâmi ilâ bilâdi'r-Rûmi fa'rif cidden.²⁰⁵

²⁰⁵ Allah Teala şöyle dedi: “O’nu ilk şekline iade edeceğiz.” (Taha / 21) Yani asayı iade edeceğiz ve onu ilk suretinde yapacağız.yılan sureti olduktan sonra o suret onun üzerinde arizi bir surettir.Ondan sıyrıldığında önceden olduğu durumuna döndü.Nefs-i levvamenin asli suretine, ki o mutmainnedir,iadesi böyledir.Kötülüklerin iyiliklere çevrilmesi de aynı şekildedir.Kötü suret, ameller üzerinde fazla bir görüntüdür.Aslı güzel surettir.Bütün bunlar Allah’ın şu hadis-i kudsideki sözünün esrarındandır: “Rahmetim,gazabımı geçmiştir.” (Taha /21) Bu ayette duruma uygun bir başka işaret de vardır.O da dönüşün başlangıca görüntü yoluyla dönmesidir.O da Dimeşk-i Şam’dan Rum beldelerine dönüştür.Bunu cidden bil.

(KIRKYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(56-b) YEVMÜ'L-ḤAMİS BA'DE'Z-ZUHR ŞÂM'DA
KİTÂB-ḤÂNEMİZDE TIRAŞ OLURKEN HAVÂ
ÜZERİNE KALEM-İ İLÂHÎ İLE YAZILUB
MEŞHÛDIMUZ OLAN BEYT-İ FÂRİSİDÜR:

سالها خود سین ات مجرح شد

“

بعد ازین رو غم مخور مشرح شد

”

Ya'ni nice seneler sîne ve şadruñ tiğ-i âlâm ve şedâ'id ile zaḥm-nāk ve mecrûh olmuş idi.Yüri ba'de ez-în ğam yime ve elem çekme ki “Elem neşrah leke şadraq”²⁰⁶ mûcibince şadruñ meşrûh ve ḳalbûñ meftûhdur diyü bu Ḥaḳḳî faḳîre Rabb-i ğaniden tesliyedür.Ve'l-ḥamdü lillâhi 'alâ büşrah. Velâkin şerḥ-i şadr muṭlaḳ olduğı cihetden zâhir ve bâṭına şâmildür ve âşâr-ı zâhireden biri Şâm'dan Rûm'a hicretdür.Zirâ gerçi arz-ı muḳaddesdür.Fe-emmâ muhâcîre nisbetle anda âlâm-ı firâḳ-ı aḥıbbe vardır.Ve Rûm'a teveccüh (57-a) gerçi şüretde a'lâdan ednâya tenezzüldür;velâkin ma'nâda teraḳḳîdür.Zirâ izn-i İlâhî'ye maḳrûndur. Ve sırr-ı izn daḥî kemâlden soñra tekmiöldür. Zirâ “tebşîraten ve zikrâ liküllî 'abdin münîb”²⁰⁷ mûcibince 'avdetle erbâb-ı isti'dâda tebşîre ve tezkîr ve 'abd-i münîb olanlara irşâd-ı ḥaṭîr vârdur.Pes, Mekke'den Medîne'ye hicret gibi olur.Ve evâ'ilde Ka'be'den Ḳudüs'e istiḳbâl daḥî ana nazîrdür.Zirâ maşlahatı mutaẓammındur.Ve 'ârif-i billâh ḳatında eyniyyât birdür.Nitekim Ḳur'an'da gelür: “ Fe eynemâ tüvellü fe-şemme vechu'llâh”²⁰⁸ ve bundan fehm olunur ki 'âriflerüñ esfâr ve seyâḥâti li-ecli'l- maşlahadur. Ḥattâ sefer-i mi'râcda daḥî böyledür.Zirâ şadr meşrûh olıcaḳ her maḳâmda rü'yete imkân vardır.Egerçi emkine ve ezmân daḥî maḳâmât-ı insân gibi tefâvüt üzerinedür ki ba'zılarında şeref-i zâtî ve izâfî vârdur. “Vallâhü 'alîmün ḥakîm”²⁰⁹

²⁰⁶ “Biz senin için göğsünü açmadık mı ?” İnşirah / 1

²⁰⁷ “Bunlar Allah'a yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ona ibret vermek içindir.” Kaf / 8

²⁰⁸ “Artık nereye dönerseniz dönün,orası Allah'a çıkar.” Bakara / 115

²⁰⁹ “Allah bilen ve hikmet sahibidir.” Hucurat / 8

(KIRKSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(58-b) LEYLETE'L-CUM' ATİ Fİ'S-SEHARA'L-A' LÂ

Leylete'l-Cum'ati fi's-sehara'l-a'lâ verede 'alâ isânî bilâ rü'yetin kavlühü manzûmen:“Yâ Rabbe ehli'l-ihtîşâsi iftaḥ lenâ bâbe'l-ḥavâşşı” Ehlü'l-ihtîşâsi ve'l-ḥavâşşı vâhidün ükîme'l-mazheru maḳâme'l-muzmeri li'l-vezni ve li-izhâri şerefihim.Kemâ üzıḳa'l-ismü'r-Rabbü ileyhim me'a ennehü Te'âlâ Rabbü ehli'l-ihtîşâsi ve ehli'l-'umûmi cemî'an.Ve zâlike li-mezîdi ihtîşâsi'r-rubûbiyyeti bihim li-ennehüm min ehli'l-i'tinâ'i bi-şe'nihim. Fa'tinâ'ühü Te'âlâ bihim fevḳa i'tinâ'ihî bi-ğayrihim.Li-ennehümü'l-muḳarrebüne 'indehü.Li-ennehüm ehlü't-tevhîdi'l-keşfiyyi'l-müstekmili 'ale'l-ef'âli ve's-şifâti ve'z-zâti.Bi-ḥilâfi ğayrihim min ehli'l-'umûmi.Fe-innehüm ehlü't-tevhîdi'r-resmî fe-mu'âmeletühü Te'âlâ me'ahüm min verâ'i'l-ḥicâbi ve kezâ 'atâyâhü ileyhim min ḳabîli'l-'atâya'l-esmâ'iyyeti.Ve emmâ mu'âmeletühü me'al-ḥavâşşı fe-bi'l-müşâfehete ve 'atâyâhü ileyhim min ḳabîli'l-'atâya'z-zâtiyyeti.Ve erâde bi-ḳavliḥî (59-a) bâbü'l-ḥavâşşı medḥalühüm fi't-tevhîdi ve'l-'atâyâ.Ve lemmâ kâne mu'âmeletühü Te'âlâ ve celle teveccühâtehü bi-vâsıtati'l-ismi'r-Rabbi ḥaşḣahü bi'z-zikri.Ve zâlike li-enne hâza'l-isme yelî li-ismi'llâhi fe'r-rubûbiyyetü teli'r-rubûbiyyete kemâ enne'l-vezârete yeli's-salṭanate.El-eşeriyye inne's-sultâne lâ-yef'alü şey'en illâ 'alâ yedi'l-vezîri.Fe'l-vezîrü mazheru'l-ismi'r-Rabbi.Ve lehü'l-izâfetü 'alâ cemî'ı'l-esmâ'i.Fe-li'l-vezîri'l-izâfetü 'alâ cemî'ı mezâhirihâ.Ve minhü ya'lemü şerefü hâzâni'l-ismâni ve keza'l-ismü'l-vekîlü li-enne'l-vezîre vekîlü's-sultâni.Ve men dühühü mine'l-vükelâ'i vekîlü'l-vezîri.Fe-vekâletühüm vekâletün külliyyetün muṭlaḳatü ve li-hâza's-sırrı ḳâle Te'âlâ: “El-ḥamdü li'llâhi Rabbi'l-'âlemîn.” Fe-za'efe'r-rubûbiyyete ilâ cemî'ı'l-'âlemîne li-ennehü vekîlü'l-ismi'llâhi 'ale'l-iṭlaḳı ve lehü't-taşarrufe fi'l-enfüsi ve'l-âfâḳı.²¹⁰

²¹⁰ Cuma gecesi en yüce seherde dilime görüntüsüz bir şekilde şu söz manzum olarak varid oldu: “Ey seçkinlerin Rabbi ,bizim için havassın,seçkinlerin kapısını aç.” İhtisas ve havass ehli aynı şeydir.Vezinden dolayı ve onların şerefi açığa çıksın diye görünen, gizlenenin yerine ikame edilmiştir.Tıpkı Allah'ın aynı anda avamın da , havassın da Rabbi olmasına rağmen ,Rabb isminin, onlara izafe edilmesi gibi.Bunun sebebi rububiyetin onlara daha fazla mahsus olmasındandır.Çünkü onlar işlerine itina gösterenlerdendir.Allah'ın onlara karşı itinası ,diğerlerine karşı itinasının üzerindedir.Çünkü onlar,onun yanında yakınlaştırılanlardır.Çünkü onlar zat, sıfat ve fiillerde kemali arayan tevhid-i keşfi ehlidirler.Avamdan olan diğerlerinin aksine on lar ise,tevhid-i resmi ehlindedirler.Allah'ın onlara karşı muamelesi perde arkasındadır.Allah'ın onlara vereceği şeyler , esmai nimetler kabilindedir.O'nun havass ile muamelesine gelince,karşılıklı konuşma iledir.Onlara vereceği şeyler de zati nimetler kabilindedir.Havass

(KIRKDOKUZUNCU VÂRIDÂT)

(59-b) KĪLE LĪ LEYTELE'L-CUM' ATİ KURBE'Ş-ŞABÂHİ

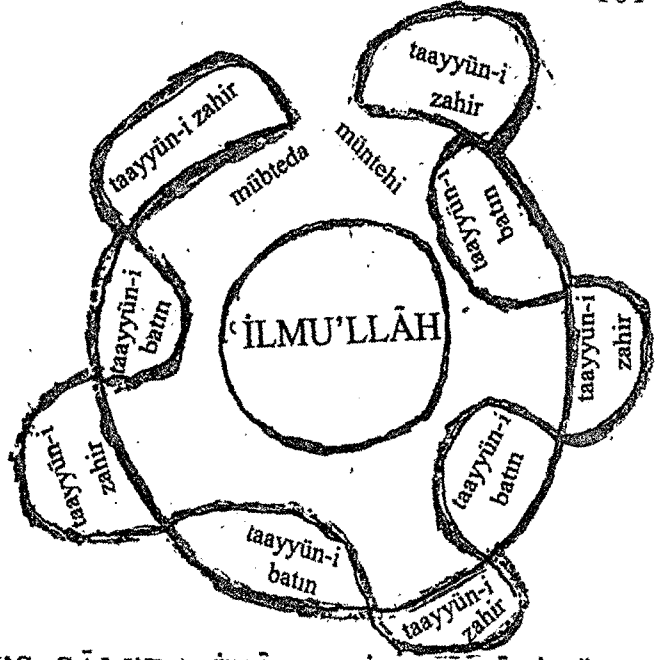
KĪle lĪ leylete'l-cum'ati kurbе'ş-şabâhi hel ihsânü'n-nâsi fî ihsâni'llâhi illâ fî minķari'l-'uşfuri ey mâ ihsânü'n-nâsi fî cenbi ihsâni'llâhi Te'âlâ ke-mikdâri hâbetin fî minķari'l-'uşfuri ev ke-ķatratin ma'in fî minķarihi.Fe-ķavlühü kemâ lâ yaĥlû 'an leţâfetin.Ve ezâfe'l-ihsâni ile'n-nâsi izhümü'l-me'mürüne fi'l-Ķur'âni bi-zâlike.Ve sırruhü inne'n-nâse mezâhirü'l-esmâ'i'l-cüz'iyeti ğâliben fe-küllü ihsânin yazheru minhüm ve yaşıl 'alâ eydihim.Fe-hüve müstefâdun mine'l-ismi'l-külliyi li'llâhi Te'âlâ.Fe-hüve Te'âlâ ahsenü'l-muhsinîne kemâ ennehü ĥayre'l-ĥâfizîne ve ĥayrü'r-râhimîne ve ĥayrü'l-münzilîne ve ahsenü'l-ĥâlkîne ve aĥkemü'l-ĥâkimîne ve naĥve zâlike.Fe'l-muhsinüne ĥâķikâtün hümü'l-esmâ'ü'l-İlâhiyyetü ve şuveruhü hüm mezâhirü ĥâzihi'l-esmâ'i ve fî ĥâķikati'l-ĥâķikati lehü'l-ĥâķku ve'l-emrü. Tebareke'llâhü Rabbü'l-'âlemîne ve müşşile bi'l-'uşfuri li-şıġarihi. (60-a) Li-şıġarihi ve şıġari mâ fî minķarihi kemâ müşşile bihi'l-ĥızıru fî kışşati Mūsâ -'aleyhi's-selâm- Fe'llâhü Te'âlâ ahsenü ve a'lemü ve ğayrühü ĥasenün ve muhsinün ve 'alimün.fi'l-cümleti fe-kemâ lâ yestevi'l-ķameru ve'ş-şemsü fi'n-nürü fe-kezâ lâ yestevi'l-Ĥâķku ve'l-ĥâķku fi'l-kemâli ni' me kemâlü'l-inşâni ve in kâne izâfiyyen.Lâkinnehü ĥad yekünü ĥâķıķıyyen izâ kâne mine'l-kümmeli.Li-ennehü zuhürü'l-esmâ'i'l-İlâhiyyeti fihim fevķa zuhürihâ fî ğayrihim.Fe-hümü'l-Ĥâķku fî şüreti'l-ĥâķı.Ve lizâ ķâlü inne'l-Ķur'âne fî şüreti Muĥammedi -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem-.Ve bi'l-'aksi li-zuhüri ĥâķâ'ıķihî fihi.Ve mine'l-beyyini enne'l-Ķur'âne kelâmu'llâhi ve şıfatühü ve'ş-şıfatü 'aynü'l-mevşüfi.Li-ennehâ ķâ'imetün bihi.Ve innemâ yatlukü 'aleyha'ş-şıfatü bi'tibâri müte'allıķihâ ke'l-'alîmi ve naĥvihî.Fe-lâ tü'addedu fi'l-mevşüfi bel fi'ş-şıfati bi'tibâri'n-nesebi.Fe yükâlü li-racüli vâhidin kâtibün ve ĥâfizun ve naĥve zâlike fe-izen inne'ş-şürete'l-Muĥammediyyete şıfatu'llâhi fî mertebetin ve 'ayni sırrihî fi'ĥürâ va'llâhü'l-'alîmü'l-ĥabîrü.²¹¹

kapısı sözünden de onların tevhide ve atıyvelere girecekleri yer kastedilmiştir. Ne zaman ki Allah Teala'nın muamelesi O'nun Rabb ismi vasıtasıyla yaptığı teveccühleri olduğunda O'nu özel olarak zikretmiştir.Bunun sebebi bu ismin ,Allah'ın ismine bağlı olması dolayısıyladır.Rububiyet, Rabblığe bağlıdır ; tıpkı vezirliğin saltanata bağlı olması gibi.Görmez misin ki sultan herşeyi vezirin eli vasıtasıyla yapmaktadır.Vezir Rabb isminin görüntüsüdür.O diğer tüm isimlere izafe edilir.Vezir de O'nun bütün görüntülerine izafe edilir.Bu iki ismin şerefi buradan bilinir.Vezir ismi de böyledir;çünkü vezir, sultanın vekilidir..... Onların vekaleti mutlak ve külli vekalettir.Bu sırdan dolayı Allah şöyle demiştir: "Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun." (Fatiha /1) Burada rububiyeti,alemlerin hepsine izafe etmiştir.Çünkü o,Rabb, Allah'ın isminin mutlak vekilidir.Onun afak ve enfüste tasarrufu vardır.

²¹¹ Cuma gecesi sabaha yakın bana şöyle denildi: "İnsanların ihsanı Allah'ın ihsanı yanında ,ancak güvercinin gagasındaki kadardır." Yani insanın ihsanı, Allah'ın ihsanı yanında ancak güvercinin gagasındaki

(ELLİNCİ VÂRIDÂT)

(62-b)

BU DÂİRE DIMİŞKU'Ş-ŞÂM'DA İKÂMET-İ CUM'Â İÇÜN
CÂMİ'-İ TEVBE'YE DUHÛLDA TEMEŞŞÛL İTMİŞDÜR.

Nefs-i dâ'ire nefs-i Raḥmānī ve tecellī-i İlāhī şüretidür ki devr ider. Zîrâ Ḥaḳ ve ḥaḳḳ miyânında istitâle yokdur ki ḥatt-ı tûlânî didükleridür. Belki müntehî mübtedâya muttaşıldur ki gâyet ve bidâyet birdür, eger sü'edâya göre ve eger eşkıyâya göre. Zîrâ tecellî emr-i vâhiddür; egerçi dâ'ire şüretinde olmışdur. Zâhir ve bâtında ta'ayyünât olan dâireler bâtınıyye ve zâhirde olan ta'ayyünât-ı zâhireye remzdür. Ve her biri şüret-i ḥaḳkada olduğu aşl-ı tecellî ile devrine nazar iledür. Zîrâ aşl-ı tecellîden anları temyîz iden taşahhuşâtdur. Şöyle ki taşahhuşât-ı müte'ayyine olmasa kemâ-kâne devr-i vâhid kalur. Pes, ol (63-a) ta'ayyünât-ı bâtına ve zâhire aşl-ı ta'ayyün ile devr

buğday tanesi veya onun gagasındaki bir damla su kadardır. Bu sözün inceliği boş değildir. Ve ihsanı insana izafe etmiştir. Böylece onlar, Kuran'da bununla emrolunmuşlardır. Bunun sırrı şu ki: Şüphesiz insanlar çoğu zaman kısmi isimlerin görüntüleridir. Dolyısıyla tüm insanlar onlardan açığa çıkar ve onların elleriyle ulaşır. Böylece o Allah'ın külli isminden istifade etmiş sayılır. O Allah Teala muhsinlerin en güzeldir. Tıpkı onun ,muhafızların en hayırlısı, merhametlilerin en hayırlısı, indiricilerin en hayırlısı ,yaratıcıların en güzeli ,hakimlerin en hakimi v.b. olduğu gibi. Hakiki ihsan ediciler, ilahi isimlerin ta kendileri ve suretleridir. Onlar, o isimlerin görüntüleridir. Hakikatin hakikatinde yaratma ve iş O'na aittir. Alemlerin Rabbi ne mübartektir. Güvercine benzetilmesi onun küçüklüğü ve onun gagasındakinin küçüklüğünden dolayıdır. Musa(A.S) nın kıssasında Hızır'a benzetilmesi gibi. Allah Teala daha güzel ve daha bilendir. Bunun dışındam da güzeldir, ihsan sahibidir ve herşeyi bilendir. Ve aynı şekilde, güneş ve ayın, aydınlıkta eşit olmaması gibi. Ve tıpkı kemalde Hak ve halkın eşit olmaması gibi. İzafile olsa insanın kemali ne güzeldir. Ancak o, kamil insanlardan olduğunda bazen hakiki olur. Çünkü o, diğerlerinde olduğunun üzerinde ,ilahi isimlerin görüntüsüdür. Onlar, yaratıklar suretinde Hakkın kendisidirler. Bundan dolayı dediler ki ,Kuran Muhammedin suretindedir. Ve O'nun hakikatleri onda zuhur ettiği için de aksini söylediler. Açıktır ki Kuran, Allah'ın kelamı ve sıfatıdır, sıfat mevsufun aynıdır. Çünkü o onunla kaimdir. Ona bağlı olanlar itibarıyla sıfat, mevsuf üzerine mutlak kabul edilir. Bir adam için katip, hafız vb. şeylerin söylenmesi gibi. O zaman Muhammedî suret, bir mertebede Allah'ın sıfatı ; başka birinde de onun sırrının aynıdır. Allah herşeyi bilen ve herşeyden haberdar olandır.

ider ki ana hüviyyet-i zātiyye dirler.Binā'en 'alā hāzā sırr-ı zātuñ ta'alluḳ itmedügi ta'ayyün yoḳdur.Bu maḳāmdandır dimişlerdür. “ Ve lestü üdrikü min şey'in ḥaḳīḳatehü ve keyfe üdrikühü ve entüm fih ” Ya'ni cüz'iyiyyāt ve külliyyātta ḥaḳīḳat-i İlähiyye birdür.Şöyle ki şemsle zerre ve baḫrle ḳaṭra berāberdür. Şu ḳadar vardır ki ba'zı ta'ayyünātta zuhür-ı tām vārdur.El-ḥāşıl bu ma'nāya binā'en gerçi eşyā miyānında ḳuvvet ve fi'l ile tefāvüt ḥāşıldur.Velākin ḥiç birisi günehi üzerine ma'lüm olmamışdır.Belki ma'lüm olan ḥaḳāiḳuñ ba'zı levāzım ve ḥavāşşıdır.Bu cihetden kümmel-i nās ḥayretde ḳalmışlardır.Ve bu maḳām kemā-yenbaḡi fehm olınsa sırr-ı vaḫdet-i vücūd ve 'adem-i mezāhime-i keşret meşhūd olur.Velākin keşf-i İlähi'ye muḫtācdur.Yalnız 'ilmle zabt olunmaḳ kifāyet itmez. “Vallāhü'l-mu'in ”

(ELLİBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(66-b) EL-‘İŞKU YEZÛLÛ VE’L-MAĞABBETÛ BÂĞİYETÛN

Ya‘ni ‘ışk ki kesre ifrât-ı mağabbetdür; zâil olur.Zîrâ “kâbe kavseyn” mertebesiniñ evşâfındandır ki işneyniyet ifâde ider.İşneyniyette ise ifrât vardır.Zîrâ ta‘ayyün hâlidür;çünkü “ev-ednâ” ya vâşıl ola ve zât-ı Hâk‘a likâ bula.Nefs-i ‘ışk maĖv olduğu gibi mağabbetden daği eşer kalmaz.Zîrâ fenâ-fillâhda cümle-i evşâf dağî fâniyedür.Ve çünkü ol mağâm-ı mağvdan mağâm-ı “kâbe kavseyn” e ‘avdet idüb şahv gelmege başlaya.Aşl-ı ‘ışk olan mağabbet ‘avdet idüb bidâyet hâline rücû‘ ider.Zîrâ nihâyet didükleri bidâyete rücû‘ ve ol maĖamuñ libâsıyla telebbüse şürû‘dur.Güyâ bir nârûñ ifrâtla mu‘âf olan harâreti gidüb mu‘tedil kalmak gibi olur.Ve bu mağabbet ilâ âhiri’l-‘ömr bâkîdür ki Hâk‘ ve halk arasında teveccüh-i ma‘nevîden hâşıl olan irtibât şüretidür.Velâkin (67-a) fi’l-cümle harâreti olmak aşl-ı ta‘ayyün ve mebd-i ihtirâka göredür. Hâkda ise mağabbet olur velâkin ihtirâk olmaz;zîrâ ta‘ayyün-i kevnîden berîdür işte şifâtullâh mu‘tedledür didükleri budur.Ve ol ki Hâk Te‘âlâ’ya şiddet-i mağabbet isnâd olunur ‘ışkı müstelzim degüldür.Belki ana ‘ışk ıtlâk olunduği şürette dağî ma‘şuk hâline muğâbele iledür.Nitekim hadîş-i kudsîde “Ve ene eşeddü ileyhim şevĖan ” ²¹²vârid oldu.Pes, Hâk Te‘âlâ ‘abda ‘alâ külli hâl vâşıldur.Velâkin ‘abdüñ hâli muhtelifdür.Ve tecellî-i İlâhî hâl-i ‘abda göredür.Pes, Hâk Te‘âlâ ‘abdüñ kendine vuşûlüne müştâkdur; ‘abd müştâk olduğu gibi.Yoğsa Hâk‘uñ ‘abda vuşûlü muğarrerdür.El-hâşıl bu emrûñ evveli ve âhiri mağabbet ve vasaı ‘ışkdur.Binâ’en ‘alâ hâzâ tekmîl-i neş’ede nihâyet ve bidâyet bir olur ve ‘abd ıztırâbdan hâlâş olur. Kâle Te‘âlâ: “YuĖazzirukümü’llâhü nefsehü ” ²¹³Ya‘ni bu mertebede nisbeti taleb ve harâret-i dil munĖatı‘olub ‘abd dağî şifât-ıRabb ile muttaşif olur.“Ve ilallâhi’l-müntehî”

²¹² “Ben onları daha şiddetli arzuluyorum.”

²¹³ “Allah,size asıl kendisinden çekinmenizi emreder.” Ali İmran / 30

(ELLİKİNCİ VÂRİDÂT)

(68-b) ‘ÖMR-İ GİRÂN-MÂYE

Girân kâf-ı ‘Acemî’nüñ kesriyle ağır ma‘nâsınadır ki ‘Arab andan şakîl ile ta‘bîr ider.Ve sengîn daħi girân gibidür.Nitekim veznde ağırdur dirler, kıymetlü ma‘nâsın murâd iderler.Zîrâ bî-kıymet olan nesne vezn olmaz. Nitekim Qur‘ânda gelür: “Felâ nükîmü lehüm yevmü’l-kıyâmete veznâ ”²¹⁴Ya‘ni anlar için kıyâmetde vezn ve miqdâr yoķdur. Ve girân-cân dirler şakîl ma‘nâsına ki rûh ânı istişkâl ve bâr ‘addider.Pes,girân iki ma‘nâya maħmûl oldı.Biri şıķlet-i haķîķiyye ki ķadr u kıymetden ‘ibâretdür ve biri şıķlet-i hukmiyye ki girân-cânlarda olur ve şıķlet-i ülä memdüħa ve şıķlet-i şâniye mezmümedür.Ve girân-cânuñ muķâbili sebük-rûħdur ki anuñla şöħbet iden anı istişkâl itmez.Belki andan neşâť bulur.Ve girân-mâye ķâ‘ide -i Fars üzerine şıfat-ı müşebbehedür.Zîrâ ismeynden her biri cämiddür ve ma‘nâda mâye girânuñ fâ‘ili olduğı müdde‘â-yı mezkûre(69-a) şâhiddür;ħüsnü’l-vech,yüzi güzel veyâ güzel yüzlü demek olduğı gibi.Girân-mâye daħi mâye ve aşlı ağır ya‘ni kıymetlü ve ķadrlü veyâħud ağır-mâyeli dimekdür.Südi-i pür-ziyân bu ma‘nâdan bî-ħaber olub girân-mâyeyi vaşť terkibi tutmuşdur ki cehl-i maħzđur.Zîrâ vaşť-ı terkibide aħadü’l-ismeyn müştakķ olmak şartdur.Dil-dâr gibi ki dârende-i dildür; âħiri ħazf olınub taķdîm ü te’ħîr ile isim kılınmışdur.Veyâ bir mevşüfa şıfat aħz olınmışdur.Ve Südi--i pür-ħasârüñ Gülistân ve Büstân ve Dîvân-ı Ĥâfız ve emşâli üzerine yazduğı şerħlerde hezâr böyle ğalaťlar vardur ki ilâ yevmi’l-kıyâm kalmışdur.Ve mevâzî’-ı keşîrede daħi ma‘nâda ħaťâ itmişdür.Nitekim ehl-i fenn ve ehl-i ‘ilm olanlara ħafî degüldür.Böyle iken Südî şerħi diyü cühelâ anuñ üzerine ikbâb eylemişler ve cehlîni ‘âlemde ibķâ kılmişlardur.Ülä’ikellezîne “ ħaletü ‘amelen şâliħân ve âħara seyyi’en ”²¹⁵ Ve ‘ömr-i girân-mâye ‘azîzü’l-ķadr ve ‘ömr dimekdür.Zîrâ ser-mâye-i ticâret-i uħreviye ve vesîle-i vüşül-i maķâmât-ı ma‘neviyyedür.

²¹⁴ “Kıyamet günü onlar için,yaptıklarına hiçbir değer vermeyiz.” Kehf / 105

²¹⁵ “Onlar,iyi amelle kötü ameli karıştıran kimselerdir.” Tevbe / 102

(ELLIÜÇÜNCÜ VÂRIDÂT)

(70-b) ŞÂHİD

Lisân-ı ‘Acem’de maḥbûb ma’nâsına müsta‘meldür. Zîrâ şühûddandır ki ḥuzûr ma’nâsınadır. Ve ḥâzır-ı bi’l-meclîs olanlarda maḥbûbdan aḥabb yokdur ve belki mâ-‘adası mebgûzdur. Nitekim ba’zı şu‘arâ latîfe idüb dimişdür ki: Yâr meclisde iken şoñra çıkağeldi raḳîb & Dilerem şoñ gelişi ola bi-Ḥaḳḳ-ı Mevlâ. Ve bir daḫi budur ki şâhid melekdür. Nitekim Ḳur’ânda gelür: “Ve şâhidin ve meşhûd”²¹⁶ Zîrâ mela’ike mecâlis-i ehl-i zikre ve emşâline ḥâzır olurlar. Ve melâ’ikedede ḥüsn-i zâyid vârdur ki insân anları hey’et-i aşliyyeleri üzerine müşâhede eylese ‘adem-i tâḳatden nâşî maḡşiyün ‘aleyh olur. Ḥattâ Rasûlullâh -şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem- Rûḫul-ḳudsü cebel-i Hirâ’da ḫilkat-i aşliyyesi üzerine müṭâla‘a ḳılduḳda bu ḳadar dil-i pür-temkîn ile vücûdlarında televvün ḫâşıl oldı. Gerek bu ma’nâ (71-a) Cibrîl’üñ ḫüsninden nâşî ola ve gerek heybet-i şüretten şüret bula ve gerek ma’âni-i celîle-i hâ’ile idrâkinden sünûḫ idüb gele. İşte ‘âlem-i meleküñ a’lâ ve ednâya göre ḫâli budur. Zîrâ muzîḳ ve maḫall ta‘ ayyündür. Fe-emmâ ‘âlem-i melekûtuñ seyri mezkûruñ ḫilâfınadır. Anuñçün leyle-i Mi’râcda Sidre’de müşâhede ḳılduḳlarında müteḡayyir olmadılar. Zîrâ cesed ve rûḫ ol maḫallüñ letâfetine tâbi‘ idi. Ḥattâ rû’yetullâḫ daḫi ḫâşıl oldı. ‘Âlem-i meleke göre ise başiretten ḡayrıya ruḫşat-ı müṭâla‘a virilmedi. Egerçi ‘âlem-i melekde daḫi merâ’î mezâhir mün‘akis olan envâr-ı zât ve şîfât müṭâla‘a ve müşâhede olunmaḳdan ḫâlî degüldür. Velâkin maḳâmât miyânında fark-ı ‘azîm vârdur. El-ḫâşıl melek ḫüsn-i zâyid olub şâhid ıtlâḳ olunmaḳla vaşf-ı ḫüсне binâ’en maḫbûbla anuñ arasında cihet-i câmi‘âya binâ’en maḫbûba daḫi şâhid denildi. Ve ḫuzûr ve ḫüsn ma’nâlarına Allâh Te‘âlâ ve Rasûlullâh daḫi şâhidlerdi. “F’enzur in kânet leke’l-‘ayn velâ-ḫicâbe fi’l-beyn”

²¹⁶ “Şahide ve şahid olunana and olsun.” Bürûc / 3

(ELLİDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(71-b) LEYLE-İ SEBTDE BA‘DE’L-‘İŞÂ BU BEYT-İ DA‘VÂ-
EŞ‘ÂR ZÂHİR VE HÂTİRA SÜNÜH İTMİŞ İDİ:

Leyle-i sebtde ba‘de’l-‘işâ bu beyt-i da‘vâ-eş‘ar zâhir ve hâtırâ sünüh
itmiş idi.

“ Vakf-ı zâtumdur ne deñlü var ise heb vâridât

Cümle ĩrâdum şorarsañ oldı toksan biñ tamâm ”

Murâdum bu beyte ba‘zı ebyât ilhâk ve idhâl idüb tekmîl-i
mülâhazasında iken ol gice cânib-i ğaybdan bu mışra‘ vârid oldı ki “
Taşavvuf himmetin da‘vâya şatdı. ” / Ben dañı fâriğ olub min ba‘d o maķûle
kelimâtı nazm itmege ‘azm itdüm. Meger ki taraf-ı semâdan bed’ oluna.
Ma‘nâ-yı mışra‘-ı mezkûre budur ki muķtezâ-yı himmet-i taşavvufiyye terk-i
da‘vâdur.Yoğsa da‘vâ degüldür.Ya‘ni muħakķık olan ehl-i taşavvufuñ
himmeleri ‘aciz ve iftikâr ve zillet ve ‘ubûdiyyetedür ĩlâfına degül.Egerçi
ba‘zılarından da‘vâ şûretinde (72-a)kelimât dañı şâdir olmuşdur.Nitekim
şâhib-i Muħammediyye dir:

“ Dâne kim âdem yedi ger gevher olsa baķmayam

İtmeyem hergiz nazâr görür isem zerrin cibâl ”

Fe-emmâ bi-tarıķı’l-ħikâye olmağa maħmûl olmaķ evlâdur.Ya‘ni
kelâm-ı mezkûr ğüyâ kendi metbu‘ı lisânından naķldür.Veyâħud âdemüñ
ba‘de’l-hübûţ ‘ışķla ibtilâsından soñra olan ĩlâni yine âdem zebânından
taķrırdür.Fe-emmâ kümmel-i evliyâdan nedret ile şâdir olmuşdur.Şol
ma‘nâdan ki maħall-i keyânı iktizâ itdügi tevâzu‘ ve ĩmûldür.Ĥattâ leyle-i
Mi‘râcda maķâm-ı rü’yetde ene’l-‘abd vârid oldı.Pes,bu mertebe-i
‘ubûdiyyet muħâfaza olunmaķ gerekdür.Egerçi ki bâtın-ı insân Ĥaķ ve kelâmı
dañı lisân-ı Ĥaķ’dan ĩaķdur. “ Fa‘rif hâza’l-maķâmu ve tenebbeh li’l-
merâmî yâ ĩâdimü’r-ricâle’l-kirâm ”

(ELLİBEŞİNCİ VÂRIDÂT)

(73-b) KÂLE'LLÂHÜ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâ: "Semi'nâ ve aṭa'nâ." İ'lem enne li's-sem'ı ve fer'an dūne'l-iṭā'ati. Fe-inne lehâ aşlen feḫaṭ emma'l-evvelü fe'l-aşlü fi's-sem'ı hüve simâ'uhüm ḳavlühü Te'âlâ: "Elestü bi-Rabbiküm." Fe-inne lehüm vücūden 'ilmiyyen ve rüḫāniyyen. Fe-kānet icābetühüm fīmetebetil-'ilmi bi-lisāni'l-isti'dādi'llezi hüve lisānū'l-'ayni's-şābiteti. Ve fī mertebetir-rüḫi bi-lisāni'r-rüḫi. Ve hāzihi'l-icābetü eclā mine'l-icābetil-'ülā. Ve keze's-semā'u li-kevni mertebetir-rüḫi min merātibi's-şehādeti fe-innehā mertebetil-'gaybi'l-izāfiyyi. Ve hāza'l-'gaybü şehādetü fi'l-cümleti ke'ālemi'l-mişāli. Fe-innehü gaybün bi'n-nisbeti ile'l-ḫissi ve şehādetün bi'n-nisbeti ile'l-ḫayāli. Ve keze'r-rüḫü fe-innehü gaybün bil-izāfeti ile'l-ecsāmi ve şehādetün bil-izāfeti ile'l-'ilmi. Ve'l-fer'u fi's-sem'ı hüve semā'uhümü'l-ḫiṭābe'l-İlāhiyye mine'l-sinetil-'mezāhiri ke'r-rusuli ve'l-vereşeti. Fe-innehü sema'un fi'l-'ayni'l-ḫāriciyyi ve zālike fer'u semā'ı 'ālime'l-'ilmi ve yevme'l-mişāḳı. (74-a) El-mişāḳu tezkīrun li'l-'ahdi'l-evveli'llezi lā vāsītate hünāke beynehü Te'âlâ ve beyne'l-'abdi. Ve hāzā bi'n-nisbeti ile'l-maḫcūbi ve emma'l-mekāşifü'l-kā'imü bi-ḫaḳā'ıḳı maḳāmi's-sem'ı fe-innemāyüsme'u mine'llāhi Te'âlâ. Li-enehü yevme'l-mişāḳı ḫāzırūn el-āne ve lem yekün lehü emsün ve lā ḡadün. Va'llāhü hüve'l-kā'ilü 'alā lisāni'l-'abdi fe-lā vāsītate izā beynehü Te'âlâ ve beyne'l-'abdi muṭlaḳan. Ve emme's-şāni fe'l-aşlü fi'l-iṭā'ati hüve'l-iṭā'atü fi'l-'ayni'l-ḫāriciyyi. Li-enehā mebniiyyetün 'ale'l-emri. Ve hüve ennemā verede fī hāza'l-mavṭini fe'l-ḳazā'ü ve'l-icābü ezeliyyün ve'l-emrü ebediyyün. Ve 'ālemül-'ayni ebedün bi'n-nisbeti ilā 'ālemi'l-ḳalemi ve'l-mişāḳı. Li-enehü mir'atühü ve maḫalle zūḫürü şūretihī. Fe-lā yūḳālū'l-iṭā'atü illā fi'l-'ayni. Ve emme'l-'ibādetü fe-e'ammü min kevnihā bil-emri ve bi-'gayrihī. Ve li-hāza's-sırrı eradefe'llāhü's-sem'a bil-iṭā'ati. Li-enehā tābi'atün lehü fi'l-'ilmi ve'l-'ayni. Fe-men iktefā bi-en yeḳūle semi'nâ lem yekün 'alā ṭā'ili li-ene's-semā'a lā yüstelzimül-iṭā'ate bi-ḫilāfi'l-'aksi ve minhü yū'rafü ḫālül-'imāni ve'l-küfri ve's-sa'ādeti ve's-şekāveti va'llāhü'l-hādī ilā ṭarīḳil-'imāni ve's-sā'ādeti.²¹⁷

²¹⁷ Allah şöyle dedi: "İşittik ve itaat ettik." (Bakara /285) Bil ki işitmek için itaatten farklı olarak bir asıl bir de fer' vardır. İtaat için sadece tek bir asıl vardır. İlkinde gelince, işitmeye asıl olan şey Allah'ın: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (Enam /172) sözünü işitmeleridir. Onlar için ilmi ve ruhani bir varoluş vardır. Onların icabeti ilim mertebesinde sabit gözün lisanı olan istidat diliyledir. Ruh mertebesinde ise ruh

(ELLİALTINCI VÂRİDÂT)

(75-b) NİGÂR

Aşlı nigâriden ve nigâştendür. Velâkin nigâştenden mâzî me'ḥûz olur nigâşet dirler; nakş eyledi ma'nâsına. Ve nigâridenden muzâri' ve fâ'il gelür; nigâred ve nigârende gibi. Ve nigâriden lafzı aşlında müsta'mel olmasa daḥi şîni râyâ kalb itmek kavâ'id-i Fârisiyye'dendür. Bu kavâ'ideden gâfil olan kendi lafzından maşdar 'addolınmayan kelimâta maşdar taqdîr idüb muzâri' ve fâ'ili anuñ üzerine binâ ider ve 'indî söyler; zîrâ mu'âniddür. Ve maḥbûblara nigâr didükleri ma'nâ-yı mevzu'dan müstenbatdur. Zîrâ maḥbûb tenâsüb-i a'zâ ve vezâ'et-i vech ve vücûd-ı hâl ve ân ile ḥuşûş üzerine nakş-ı İlâhî'dür. Gül ve lâle ve sünbül ve emşâli şükûfeler gibi. Ve Kur'ânda gelür: "Fe aḥsene şüvereküm" ²¹⁸ Ya'ni sâ'ir eşyâya nisbetle şüret-i insânî ḥûb ve bu şüretten daḥi nice maḥbûb itdi. Ve ḥadîşde gelür ki: "İnnallâhe ḥalâka âdeme 'alâ şüretiḥi" ²¹⁹ Bunda ḥüsn-i şîfâta işâret vârdur ki nu'ût-ı İlâhiyye ve kemâlât-ı Raḥmâniyyedür. Zîrâ aşlında zât-ı Ḥaḳ'da şüret olmaz; belki tecelliyâtında olur. "Fe tebârekallâhü aḥsenü'l-ḥâlikîn." ²²⁰

lisaniyladır. Bu icabet, birinci icabetten daha açıktır. İştirmek de ruhun mertebesinin, şehadetin mertebelerinden, ki o da izafî gaybın mertebesidir, olması dolayısıyla böyledir. Bu gayb, misal alemi gibi cümlede, bütünde, şehadettir. O, hisse nisbetle gaybdır; hayale nisbetle de şehadettir. Ruh da böyledir. Cisimlere izafe edilmekle gayb, ilme izafe edilmekle de şehadettir. İştirmede fer' olana gelince, onların ilahi hitabı resuller ve varisleri gibi görünür lisanlardan işitmeleridir. Bu da harici bakış açısına göre bir işitmedir. Bu da ilim aleminin işitilmesinin bir feridir. Hesap gününde ilk ahdin, ki orada Allah ile kul arasında vasıta yoktur, hatırlatılması vardır. Bu, perdelenmiş olana nisbetledir. İştirme makamının hakikatleriyle kaim olan açık şeylere gelince, o da ancak Allah'tan işitilir. Çünkü o misak günü şimdi hazırdır. Onun için dün ve yarın yoktur. Allah kulun lisanı üzere söz söyleyendir. O anda O'nunla kul arasında mutlak anlamda vasıta yoktur. İkinciye gelince, itaatle aslanan harici bakış açısına göre itaattir. Çünkü o iş üzerine bina edilmiştir. Bu durumda varid olduğuna göre kaza ve iman ezelidir; emir de ebedidir. Ayn, göz alemi kalem ve misak alemine göre ebedidir. Çünkü o, O'nun görüntüsü ve suretinin zuhur ettiği yerdir. Ve itaat sadece aynda olur denmez. İbadete gelince, emirle ve diğeriyle olması dolayısıyla daha umumdur. Bu sırdan dolayı Allah, işitmeyi itaatle takip etmiştir. Çünkü O ona ilim ve aynda tabidir. Bundan dolayı kim "semi'na" diyerek iktifa ederse uzatmamış olur. Çünkü işitmek itaatten ayrılmaz. Aksine sadece "ata'na" denmez. Bundan da imanın, küfrün saadetin, şekavetin durumu bilinir. Ki Allah mutluluk ve iman yoluna kılavuzlayandır.

²¹⁸ "Suretlerinizi en güzel yaptım." Mü'min /64

²¹⁹ "Allah ademi kendi suretinde yarattı." Buhari, İsti'zan, 1

²²⁰ "Yaratıcıların en güzeli Allah, pek yücedir." Mü'minun / 14

(ELLİYEDİNCİ VÂRIDÂT)

(76-a) ENDİŞ-NÂK

Endîşe, fikirdür ve endîş-nâk endîşelü ve fikirlüdür. Zîrâ lafz-ı nâk ittişâl ve tekeyyüf ma'nâsın ifade ider; gam-nâk gibi ki gam ile tekeyyüf itmişdür. Ferağ-nâk anuñ muqâbilidür. Ve zehr-nâk gibi zehrlü ve zehr ile âlûde ve mütekeyyifdür; gerek haqîkî olsun. Nitekim ba'zı ma'ûmât ve meşrûbâtda olur ve gerek mecâz olsun. Nitekim ba'zı aqvâlde i'tibâr olunur ki şu söz zehrlü sözdür dirler. Ya'ni dil-i insânda zehr gibi te'sîri vârdur; sihr-i helâl gibi. Ya'ni sihr-i helâl odur ki bir kelâm feşâhat ve belâgat ve hüsni-sevğ ve serd ile kalbde sihrüñ te'sîri gibi mü'essir ola. Ve bir huşûşda endîş-nâk olmak bâ'is-i endîşeden havfi müstelzim olmağla endîş-nâki ters-nâk ya'ni havf-nâk ma'nâsında isti'mâl eylediler. Pes, bu isti'mâl bihasebi'l-lüzümdür. Yoğsa bihasebi'l-vaz' ma'nâ-yı şânî olmak cihetiyle degüldür. Fe emmâ câhil olan ters-nâk ma'nâsına dağî gelür diyü iftirâ ider.

(ELLİSEKİZİNCİ VÂRIDÂT)

(79-b) MA' LÛM OLA Kİ HİL' AT İKİDÜR

M a'lum ola ki hil'at ikidür. Biri hil'at-i leyliyye ve biri daği hil'at-i nehâriyyedür. Hil'at-i leyliyyeden murâd libâs mişâlidür ki kûtbu'l-aqtâb anı vaqt-i eshârda mihda' didükleri mevzi'den ihrâc eyleyüb dergâh-ı Hâk'da hâzır olan aqtâb ve ricâle hâllerine göre ilbâs ider. Kimi yeşil ve kimi kızıl ve kimi şaru ve kimi ğiri elvân üzerine olur. Ve bu rengin libâslar teşrif-i İlâhî kabîlinden olub renkleri muktezâ-yı hâle göre olur. Nitekim elvân-ı şükûfe ve meyve ve sâ'irler bu hâl üzerinedür. Ve bu libâslar keşf-i hâl içündür. Ya'ni gerçi leylüñ fî-nefsi'l-emr hâli setr içündür. Velâkin leyl içinde olan hil'at keşf içündür ki rengine göre mütelebbis olan velînüñ hâli zâhir olur. Zîrâ hâlinden şüret ve reng bulur. Ve bu hil'at ve elbise gerçi (80-a) 'âlim-mişâlden ilbâs olunur. Velâkin mücerred ümür-ı hayâliyyeden degüldür. Belki hakâ'ik-ı zâhiresi vârdur. Şühedânuñ berzahda merzûk oldukları gibi. Ve hil'at-ı nehâriyyeden maqşûd hil'at-ı kevniyyedür ki halâ'ik anı ba'de'l-intibâh telebbüs idüb hâne-bîrûn olurlar ve keşf-i ma'âşa iştiğâl gösterirler. Ve bu libâs setr içündür. Egerçi nehâr keşfe dâ'irdür. Pes, imâ ider ki keşfden setr lâzım ve hakîkatde şerî'at vâcibdür. Nitekim hil'at-ı leyliyye de 'aks üzerinedür ki setrde keşf ve şerî'atde hakîkat gerekdür. Zîrâ ikmâl-i insânî bu ikinüñ ictimâ'ındadır. Ve illâ kaşr-ı bî-lübb ve bi'l-'aks olur ve bir nev' iki hil'at vârdur ki biri hil'at-ı zâhiredür muṭlaqâ. Ya'ni gerek aqtâbuñ ve gerek ğayrinüñ. Ve biri hil'at-ı bâṭınadır ki şifât-ı İlâhiyye ile telebbüsdür. Ve şeyhüñ mürîde ilbâs-ı hil'at ve hırka itdüğü hil'at-ı bâṭına ile telebbüs üzerine mevķüfdur. Ve ilbâs-ı hırkayı inkâr itmek cehle mebnîdür. Zîrâ aşl-ı şahîhi vârdur. Ve aqtâbdan şadır olmışdur. Fâ'lem zâlik.

(ELLİDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(81-b)KÜLLÜ İNÂ'İN YETERAŞŞEHU BİMÂ FİHİ

Kelâm-ı ma'nî-dârdur ki kalem-i zerrîn ve zer-i mahlûl ile taḥrîre sezâdur.Zîrâ ümûr-ı keşîreye şümûli vardır.Biri budur ki bir kimse demevî olsa sürḥ-reng ve şafravî olsa zerd-reng olur.Ve 'alâ hâzâ ve ḥumret-i ḥacel ve şufret-i vecel daḥi ana kıyâs olına.Zîrâ şıfat-ı bâḫınadır ki zâhire 'aks idüb ḥâline göre eşeri zuhûr ider.Ve ḥazen ve sūrûr daḥi böyledür ki ḥazende ta'abbûs ve inḳıbâz ve sūrûrda istibşâr ve inbisât zâhir olur.Ve biri daḥi erbâb-ı ḥâlûñ reng-i ḥâle göre telebbûsleridür.Nitekim Rasûlullâh-şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- fetḥ-i Mekke günü siyâh şemle ile ta'ammüm itdiler ki 'âlem-i fenâya nâzırdur.Zîrâ Mekke ve Ka'be 'âlem-i zâtdur ki ana vuşûlde şirk-i vücûduñ istihlâk ve izmiḥlâli vardır.Nûr-ı siyâh cemî'-i envârûñ fevḳındadır didükleri ma'nâ-yı mezkûra dâirdür.Velâkin bu nûra siyâh didükleri zulmet ma'nâsına degüldür ki nûra muḳâbildür.Belki zulmetüñ mebd'e'i olan bir ḥâlet-i maḥşûşadır.Ve bu ma'nâdur ki ḥadîşde gelür: "İnnallâhe ḥaleḳa'l-ḥalḳa fî-zulmetin şümme raşşe 'aleyhim min nûriḥi"²²¹ Zîrâ bu (82-a) zulmetden murâd zulmet-i kevnîye ve nûrdan daḥi maḳşûd nûr-ı kevnî degüldür.Belki zulmet-i 'adem ve nûr-ı vücûddur.Şol sebebden ki 'ademde ḥafâ ve vücûdda zuhûr vârdur.Pes leyl-i ḥafâda 'adem ve nehâr-ı zuhûrda vücûd gibidür.Ve vücûd ḥâline tecellî dirler.Zîrâ rahmden ḫıflûñ zuhûrı gibi eşyâ daḥi ḡaybden şehâdete gelür.Nitekim didiler: "Elleyletü ḫublâ" Ya'ni şeb-i ḡayb ḫublâ gibidür ki andan nehâr-ı şehâdetde eḫfâl-i kâ'inât zuhûr ider.Ve biri daḥi mevcûdâtuñ ḥâlidür ki şuver-i muḫtelifede temeşşül itmişlerdür.Ya'ni kimi insân ve kimi ḡayrı.Zîrâ insân isti'dâdla ne maḳûle şüreti istid'â itdilerse du'â-i zâtları ol vech ile tereşşüḫ eyledi.Bu sebebdendür ki ḫimâr meşelâ niçün ben Fars olmadum diyemez ve insânûñ merd ü zeni daḥi böyledür.Gerçi ba'zı nisâ' n'olaydı recül ḫalḳ olunmuş olayduḳ dirler.Velâkin bu söz zebân-ı ḳâldendür; zebân-ı ḥâlden degüldür.Belki aşlında zen olmaḡı ihtiyâr itmişdür.Anuñçün Ḥaḳ Te'âlâ ol vech ile ifâza-i vücûd ḳılmışdur.Ve recül daḥi bu vech üzredür. "ḳul felillâhi'l-ḫucetü'l-bâligatü"²²²

²²¹ "Allah insanları önce karanlıkta yarattı,sonra üzerlerine biraz nurundan akıttı." Tirmizi ,Kitabü'l-iman

²²² "De ki,tam ikna edici delil Allah'a aittir." Enam /149

(ALTMİŞİNCİ VÂRIDÂT)

(82-b) T E T İ M M E

Ve biri dağı Cüneyd-i Bağdâdî'ye -kuddise sırrahû- ma'rifet-i 'ârifden sü'al olındukda "Levnü'l-mâ'i levnü inâ'ihî' " diyü cevâbınıñ sırrıdır.Ya'ni 'ârif-i billâh odur ki ahlâk-ı İlâhiyye ile telebbüs ve tağalluk idüb zâhirde andan şıfat-ı Rahmâniyye teraşşüh ider.Ĥattâ ol şıfatı ve ol tağallukı bilen kimse müteğallik olan 'arifi gördükde odur dir.Ma'a hâzâ fî-nefsi'l-emr Ĥağ Ĥağ ve Ĥağğdur. Zîrâ şıfat-ı Ĥağ ġnâ ve şıfat-ı Ĥağğ fağğdur ve ġanînüñ fağğırde ġnâsı zuhûr itmekle fi'l-Ĥağğı fağğır ġanî olmaz.Belki ol Ĥâlde yine ġanî olan ġanî ve fağğır olan dağı fağğırdür.Ĥağğı ancak Ĥağğ bilür didükleri dağı sırr-ı mezkûra dâ'irdür.

Zîrâ kevnüñ vücûba irtibâtı nûr-ı vücûbladur; yoğsa kevn aşlında zulmetdür.Fe'fhem cidden.Ve biri dağı herkesüñ ahlâk ve 'ulûm ve niyyât ve fesâd ve şalâhdan Ĥâlî ne ise Ĥâricde şevâhidi vardur ki anuñla Ĥüsn-i Ĥâlîne veyâ sū-i Ĥâlîne intikâl olunur ve ol şevâhid aqvâl ve ef'aldür.Kimi müstağsenât ve kimi müstağğbeğğtdur ve bu mertebenüñ tafşili çokğdur.Hemân Ĥağğıñ saç ve şağal ve libâs ve şoğbet ve sâ'ir ümûrına (83-a) nazar ile ehl-i sünnet ve cemâ'at veyâğğud ehl-i hevâ ve bid'atden olduğı andan zâhir olur.Ĥuşuşân ki ġayr ile olan mu'âmelâtı dağı delîl-i rüşendür.Ve biri dağı "ğassinü ekfâniküm"²²³ Ĥadîşinden müstenbit olan ma'nâdur.Zîrâ ekfândan murâd a'mâldür ki 'ulûm-i şağğığa ve niyyât-ı şadığa üzerine mebnîdür.

Ve her bir 'amel için reng-i mağşuş vardur ki berzağda anuñla temesşül ider.Bu fağğır Medîne-i münevverede iğâmetüm Ĥâlînde Ravza-i muğğahharada iğâmet-i şalât için Ĥuzûrumda meşğudum olub gördüm ki sufûfda ne Ĥadar muşallî var ise her biri bir reng üzre telebbüs iderlerdi.Ve ol elvân anlaruñ şuver-i a'mâli idi.Ve bu a'mâlden ekfân ile ta'bîr olındı.Zîrâ kefen gibi vücûd-ı 'âmili müştemildür.Ve bir dağı kefen âğğırü'l-elsâ olduğı gibi a'mâl dağı böyledür.Zîrâ âşârınıñ zuhûrı mevte mevkûfdur.Ve bundan tağğü'l-arğ medfûna olan Ĥabbâtuñ Ĥâlî ve tu'üm-ı muğğtelifede zuhûr iden miyâğ ve fevâkih ve sâir eşyânuñ Ĥağğığati dağı meğğüm oldı.

Ve bundan fehm eyle ki 'ârif bu 'âlemi teveccühle temâşâ ider ve câhilüñ Ĥâlî nedür ? " Allâhummeç'al vücûhenâ vücûhe'l-Ĥağğığati ve'l-ğayâ'i ve'r-rizâ' "

²²³ "Kefenlerinizi güzelleştirin." Sünen-i Nesai, Cenaiz 37 A.İbni Hanbel ,Müsned 3 / 381

(ALTMİŞBİRİNCİ VÂRIDÂT)

(84-b) FAŞL DER-MAKÂM-I ÇÂR-GÂH'

Rûm şüret-i nürdür ki beyâz dur ve nür daği şüret-i cemâl-i İlähî'dür. Anuñçün nehârda ferağ vârdur. Hâbeş şüret-i zulmetdür ki siyâhdur. Ve zulmet daği şüret-i celâl-i İlähî'dür. Anuñçün leylde terağ vârdur. Arab mutavassıtdur ki nür ve zulmet ve cemâl ve celâli câmi'dür. Anuñçün şâhib-i kemâldür. Nitekim "ene emlağı" aña dâldur. Ve vaqt-i fecr ve aşı-l-i mu' tedilü'l-hevâ olmağla memdühdür. Zîrâ hevâ' cennete müşâbihdür. Ve bundan "ğayrü'l-ümür-ı evsaṭuhâ" sırrı mefhûm " ve kezâlike ce' alnâküm ümmeten vasaṭâ" ²²⁴ remzi ma'lûm oldu. "Fa' lem zâlike"

²²⁴ "Sizi böylece vasat bir toplum yaptık." Bakara /143

(ALTMİŞİKİNCİ VÂRİDÂT)

(85-b) BÂRÎ'

Allâh Te'âlâ'dur.Nitekim K̄ur'an'da gelür: "Hüvallahü'l-hâliķu'l-bârî'"²²⁵ Pes,mehmûz olur.ve mefhûmda fark budur ki hâliķda eşyâyı hikmet-i bâliģa ve maşlahat-ı kâmile üzerine taķdîr-i melhûzdur.Bârî' ise kâ'inâtı tefâvütten berî olduģı hâlde icâd idendür.Zirâ her nesne ki taķdîr üzerine ola anda tefâvüt ve noksân olmaz.

Ve 'Acem ki ey bâr-ı Hüdâ dir;terhîm üzerinedür.Aşlı ey bârî-i Hüdâdur.Ve ba'zı luģât-ı Fürs'de bâr lafzı büzürg ma'nâsına aħz idüb,ey Hüdâ-yı büzürg ya'ni ulu Allâh didükleri bârînüñ 'azamet ma'nâsını istilzâmından gelür.Yoħsa fi'l-haķîķa bâr büzürg ma'nâsına geldiģi yokdur.Nitekim maķâm-ı ta'cîbde gelür: "Mâ terâ fı halkı'r-Rahmâni min tefâvüt."²²⁶Pes, 'adem-i tefâvüt ism-i bârîden me'hûz olmaģla ma'nâ-yı 'azamete ihtişâşına vech oldı.Ve bârî lafzı yâ-i müsennât ile temennî ifade ider.N'olaydı şöyle olaydı veyâ olmayaydı dirler.Ya'ni böyle olmasın veyâ olmaduģın temennî ve taleb iderüm dimekdür. Pes, bundan(86-a) Fârisî'de müstekillen edât-ı temennî yokdur diyen kimsenüñ haķâsı zâhir ve butlân-ı da'vâsı bâhir oldı.

Ve bâr-gâh dirler, bâr bunda icâzet ma'nâsınadır.Zirâ eger sultânu's-selâtin olan Allâh Te'âlâ ve eger mülük ve ekâbirüñ huzûr ve dîvânlarına icâzet ile dühûl iderler.Velâkin der-gâh-ı Haķ ve bâr-gâh-ı muṭlaķ sâ'ir der-gâh ve bâr-gâh gibi degüldür.Ya'ni Allâh Te'âlâ her ṭalib ve râciye her vaķtde bâb-ı luṭf ve keremi fetḫ ider sedd itmez.Sâ'ir ebvâb ise böyle degüldür.Belki murâd itdüklerine açarlar veyâhud huzûr-ı dîvân için vaķt-i maḫşûşları vardur.Taķaddüm ve te'ehhür itmez.Ānuñçün kayddan hâlî degüldür.Cenâb-ı muṭlaķda ise kayd olmaz.Belki kayd 'abd tarafındadır; ki gâh muķbil ve gâh müdbirdür.Pes idbârı kendi üzerine 'ayn-i sedd-i bâbdur. "Nes'elullâhe'l-huzûr fı-zâlike'l-bâbi'r-refî'i 'ala'd-devâm fe innehü meftûhun 'ale'l-istimrâri 'ale'l-ḫavâss ve'l-'avâmm"

²²⁵ "O,yaratan,var eden ,varlıklara şekil veren Allah'tır." Haşr /24

²²⁶ "Rahmanın yaratmasında bir aykırılık,uygunsuzluk görmezsin." Mülk / 3

(ALTMİŞÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)

(90-b) KÂLE'LLÂHÜ TE'ÂLÂ

Kâle'llâhü Te'âlâ: "Ve mâ kâne li'llâhi fe-hüve yaşilü şürekâ'ihim." Ey li-enne's-şirke yemne'uvuşüle'l-'ameli eyyi 'amelin kâne ile'llâhi Te'âlâ.Li-ennehü ağna'l-ağniyâ'i mine's-şirki.Ve ma'nâ vuşulihî ile's-şürekâ'i butlânühü ve illâ fe's-şürekâ'ü lâ yentefi'üne bihî kaç'an.Ve fîhi işâretün ilâ ennehü 'amelü'l-müvahhidü yaşilü ile'llâhi Te'âlâ izâ lem yekün fîhi riyâ'un li-ennehü's-şirkü'l-aşgaru.Ve's-şirkü muṭlaқан bātılün.Şümme'l-'amelü 'alâ envâ'ın ke's-şadaқati ve'l-'bādāti'l-ḥālişāti li'l-bedeni ke's-şalāti ve'l-mütemeziceti bi'l-māli ke'l-ḥacci ve keza'l-ezkārü muṭlaқан Qur'ānen ev ḡayrühü ve'l-küllü mütecessedün yevme'l-ḳıyāmeti li-yümkine'l-intifā'u bihî.Ve izâ emkenehü'l-intifā'u bi-'amelihî min ḡayşü teccessüdihi emkene li-ḡayrihi eyzan bi'l-hibeti.Fe men faraқа beyne 'ameli ve 'amelin fi'liyyetin.Allāhümme heb lenā min ledünke raḡmeten fe'fhem.²²⁷

²²⁷ Allah şöyle dedi: "Allah için olan, onların ortaklarına ulaşır." (Enam /136) Yani ,çünkü şirk, amelin Allah'a ulaşmasına engel olur.Çünkü O, şirkten müstağni olanların en müstağni olanıdır.Onun şürekaya ulaşmasının anlamı,onun boşa çıkmış olmasıdır.Yoksa ortaklar ondan asla faydalanamazlar.Bunda muvahhidin amelinin, onda riya olmadıkça ,ki riya da küçük şirkdir şirk ise mutlak olarak batıldır,Allah'a ulaşacağına işaret vardır.Sonra ameller çeşitlidir:Sadakalar ve bedene özgü ibadetler ve malla yerine getirilebilen ibadetler,Kuran okuyarak veya başka türlü yapılan zikirler de böyledir.Hepsi kıyamet gününde onlardan faydalanmak için teccessüd edecek.İnsan için,yaptığı amelden onun cesede bürümesi suretiyle faydalanmak mümkün olunca ,hibe suretiyle başkasının da faydalanması mümkün olur.Amel ile fiili amel arasındaki farklardan biri de burhandır. Allah'ım , katından bize rahmet bağışla,anla.

(ALTMİŞDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(91-a) LEYLETE'L-CUM' ATİ BA' DE'L-İNTİBÂHİ

VEREDE KAVLÜHÜ TE' ÂLÂ

Leylete'l-Cum' ati ba' de'l-intibâhi verede kavluhü Te' âlâ: “Fe sevfeye'ti'llâhü bi-kavmin yuhibbühüm ve yuhibbühühü.” Fîhi işâretün ilâ men seyerüddü min tarâfi'r-Rûmi ilâ Dımışku's-Şâmi'l-aḥbâbi. Ve kad verede fi's-seferi'l-evveli erba' atün mine't-tayri. Fe-aḥaznâhâ ve'llezîne seye'tüne efzâlü minhüm li-ennehü fi't-tabûri'l-erba' ati ba' zu'z-zemâ'imi. İlâ en yekün bihâ'an sür'ati's-seyri ev şiddeti'l-vecdi bi-ḥayşü enne'l-ebdâne fi'l-menâzili ve'l-ervâḥa fî menzili'l-menâzili fe'fhemü cidden. Ve emmâ hâ'ülâ'i fe-kad ve's-şafehümü'llâhü bi'l-maḥabbeti fe-hüm muḥibbühüne min vechi'l-bekā'i ve maḥbûbühüne min vechi'l-fenâ'i. Ve ma'na'l-maḥabbeti el-irtibâtu'l-ma'neviyyü beyne'llâhi ve beyne 'abdin. Hel vuşşife'r-rızâ. Fe-hiye mine'llâhi't-tevfîku li-mâ yaktezihi ḥakîkate't-teḥalli mine'l-meḥâsini taḥbîkan beyne't-ta'ayyüni ve'l-müte'ayyini. Ve mine'l-'abdi'l-'amelü vefka't-tecellî min ḡayri en yeküne ḥilelün li-şalâḥihî fe-inne'l-fesâde innemâ yenşâ'ü mine't-tebâḡuzı beyne'z-zâhiri ve'l-bâṭını fa'rif ve'n-tefi' .²²⁸

²²⁸ Cuma gecesi uyandıktan sonra Allah'ın şu sözü varid oldu: “Allah bir kavim getirir ki ,O onları sever,onlar da O'nu severler.” (Maide /54) Bunda dostlardan,Rum tarafından Şam tarafına dönecek olana işaret vardır.Birinci seferde dört tane kuş varid oldu,onları aldık.Gelecek olanlar daha faziletlidir.Çünkü dört kuşta bazı güvenceler vardır.Dört kuşla kinaye edilmesi,ciddi olarak anladım ki,menzillerin menzilindekiruhlar ve bedenler yönünden bulmanın şiddeti ve yürümenin hızından dolaydır.Bunlara gelince ,Allah onları muhabbet ile nitelendirdi.Beka yönüyle sevenlerdir ve fena yönüyle sevilenlerdir.Muhabbetin anlamı,Allah ile kul arasındaki irtibattır.Onu rıza olarak vasıflandırdı mı ki, o rıza Allah'tan görünen ve gören arasındaki tatbiki güzelliklerden tecelli eden hakikatlerin gerektirdiği muvaffakiyettir.Kuldan rıza da, tecelliye uygun ameldir.Şüphesiz ki fesat,zahir ile batın arasındaki uyumsuzluk neş'et eder.Bunu bil ve faydalan.

(ALTMİŞBEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(91-b) YÂ İBRÂHİMÜ EMERTÜKE Bİ'L-ḤACCI

Ya İbrâhîmü emertüke bi'l-ḥacci fî sinîne keşîraten ve neheytü 'alâ şuverin muhtelifetin.Ve rubbemâ erseltü'l-mektûbe ve ene me'mûrun bi-zâlike fe-te'ehḥarte ve lem te'temir bihî.Ve le' allehû merhûnün bi-vaḳtiḥî fe-te'ehheb ḥattâ tekşürü'l-Ka'betü bi-mensûḥi'z-zehebi.Yâ Ḥalîlü ḳad eyḳantü enneke tekıfû mâ leke li'r-raḥmâni velâkin bi-tescîli minnî ve imzâ'in fe-eyne ente ve mâ edrî li-mâzâ tezbeḥu İsmâ'ile ve hüve yürîdü ḥayâteke.Fe-inne binâ'e'l-Ka'beti merhûnün bike ve bihî fe-'aleyke bi'l-meşyi'z-zerî'a ḳable fevâti'l-ibbâni va'llâhü'r-raḥmânü'l-müste'ânü.²²⁹

²²⁹ Ey İbrahim!Sana hacci birçok sene emrettim ve çeşitli suretlerde nehyettim.Nice mektuplar gönderdim kiben bununla emrolunmuştum.Buna karşılık sen geciktin.Onu kendine iş edinmedin.Umulur ki o, vaktiyle rehin alınmıştır.Onun için hazırlanıyor,ta ki Kabe ,altın elbisesini giysin.Ey Halil! Malını rahman için vakfettiğine kesin olarak kanaat getirdim.Ancak bu, benden bir tescil ve imza ile olmalı.Sen neredesin?Bilmiyorum ismail'i niçin kurban ediyorsun?O,senin yaşamanı istiyor.Şüphesiz Kabe'nin bina edilmesi sana ve ona rehin edilmiştir.Senin,ağustos ayı geçmeden önce yürümen ve ekip biçmen gerekir.Allah ,rahman ve yardımcıdır.

(ALTMİŞALTINCI VÂRİDÂT)

(94-b)ELEM YEKÜN LEKE ‘ĀRÜN FĪ İSTİ‘MĀLİ‘L-
MÜSTE‘ĀRİ

Ya‘ni enne‘l-insāne hīne nüzūlihī ilā ‘ālemi‘l-‘anāşırı innemā telebbesü bi‘l-evşāfi‘l-kevnıyyeti ‘alā vechi‘l-isti‘āreti.Fe-hıye ‘indehū ke‘l-vedī‘ati ve lızā kâle: “İnne‘llāhe ye‘mürüküm en tü‘eddü‘l-emānāti ilā ehlihā.”Fe-übdiye enne ehle‘l-emāneti innemā hüve şāhibühā lā ellezī üvdi‘at ‘indehū.Ve lā şekke enne ‘ale‘l-insāni libāsen min külli kevnihī fī külli tūri.Ve hüve haqıqaten küllü kevnihī ve hāşşatühū bi-hasebi ismihi‘l-maşşuşı.Ve haqıkatü‘l-insāni cāmı‘atü‘l-cemī‘ı‘l-hakā‘ıkı bi-hasebi ismihi‘l-‘āmmi.Ve li-hāzā ihtāce ile‘t-tahlılı hīne ‘urūcihi ile‘l-mebde‘i‘l-evveli.Hattā yazhera ‘ale‘l-hey‘eti‘l-aşliyyeti mine‘t-tecerrüdi ve‘l-infirādi.Ve limā enne‘t-terkibe ‘arızun lehū fī hāzihi‘n-neş‘eti li-tekmili şüretihi.(95-a)Ve ma‘nāhu ve‘l-‘arızu lā büdde ve in yezüle fe-in kâne bi‘l-ihtiyāri fe-hüve kavluhū -‘aleyhi‘ş-şalātü ve‘s-selām- “Mütü kable en temütü.”Ve in kâne bi‘l-ıztırāri.Fe-hüve kavluhū Te‘ālā: “Ve ileyhi türce‘ün.” ‘ale‘l-mechūli.Fe-in kulte keyfe hāzā ve hüve ‘inde‘t-te‘kīdi fi‘l-farkı‘ş-şāni ye‘üdü ilā zālike‘l-‘āri ve‘l-‘ārizi.Kültü ne‘am lākin nüzülühü‘ş-şāni gayrü nüzūlihi‘l-evveli.Fe-innehū fi‘l-evveli meste‘irün mine‘l-halkı fe-lehū ‘ārün ve fi‘ş-şāni zāhirün bi-evşāfi‘l-hakıkı fe-lehū şerefün. Nüferriku beyne‘z-zuhūri fī şüreti‘l-‘abdi ve beynehū fī şüreti‘l-mevlā.Fe men tefetane li-zālike tecerrede ‘an evşāfi‘l-kā‘ināti ve aşnāfi‘t-ta‘allükāti kable en yücerridehū‘l-fenā‘ü‘l-ıztırāriyyü ‘an zālike. Ve küllü men ihtecebe ‘ani‘l-Hakıkı Te‘ālā fe-innemā ihtecebe bi-tilke‘l-evşāfi ve‘l-aşnāfi.Fe‘l-mülāmü lehū fī ta‘allukihī bi-māsiva‘llāhi lā lehū.Fe-inne māsiva‘llāhi münkaţı‘un ile‘llāhi müsebbihū lehū hāmidün fe-lā yülāmü ‘alā ta‘allukı‘l-gayrihi.Ve in kâne gayre hālin ‘anhü‘l-‘ārü hayşü kâne vechü‘l-hicābi ‘alā vechi Rabbi‘l-erbābi fe-tübā li-ehli‘t-tehaccibi bi-lā ihticābin.²³⁰

²³⁰ “ Müstear kullanmakta,sende hiç utanma yok mu?” Yani insan, unsurlar alemine indiğinde istiare cinsinden bazı kevnı vasıflar kuşanıyor ki, o sıfatlar emanet gibidir.Bundan dolayı Allah Teala şöyle demiştir: “Şüphesiz Allah size, emanetleri ehline vermenizi emrediyor.” (Nisa / 58)Açıktır ki, emanetin ehli ,ancak onun sahibidir; kendinde emaneten bulunan değil.Şüphe yok ki ,insanın üzerinde ,her defasında başka başka elbise vardır. O,gerçekten de O’nun özelliğidir,ki bu da onun özel ismi dolayısıyladır.İnsanın hakikati,umumi ismi hasebiyle bütün hakikatlerin toplayıcısıdır.Bundan dolayı insan, ilk başlangıca yükselirken tahlile ihtiyaç hissetmiyor.Ta ki soyutlama ve tekleme açısından asli görüntüsüyle ortaya çıksın.Ve ayrıca suretinin ve anlamının tamamlanması için olan bu neş‘etle ,onun için terkinin geçici

(ALTMİŞYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(95-b) BEYT-İ FÂRİSÎ

هر که روز عهد اول در دل و جان یاد داشت

ظاهر امد حق باو جون افتاب وقت جاشت

‘Ahd-i evvelden murād mişâk-ı ervâhıdır.Zirâ “elestü bi-Rabbiküm”²³¹ hitâbında “belâ”²³² diyü cevâb virmişler ve tevhîd üzerine mu‘âkade kılmışlardır. Ve bu ma‘nâ ‘âlem-i ervâhda vâkı‘ oldı.Zirâ andan evvel ta‘yyün-i kevnî yokdur.Bu sebebden âna lisân-ı rûhânî ile muķâvele dirler.Ve rûz-i ‘ahdde olan rûzla murād rûz-i zamânî degüldür.Zirâ zamânun ta‘ayyüni felek-i atlasdan ve leyl ü nehârun ta‘ayyüni şems ü kamer halkından soñradur.Pes, muṭlaķ zamân ile leyl ü nehârun farkı vardır.Çünkü ol ‘âlemde rûz yokdur.Ana rûz isnâd eylemek tefhîm tarîķıyladır.

Ve yâd dâşt didügi cemî‘-i ḥazerâtda muḥâfaẓa ve tezekkürdür.Zirâ hükm-i vücüb gâlib olanlarda nisyân olmaz.Belki (96-a)anlar dâ‘imâ ḥuzûr-ı me‘allâhdadır.Ḥazret-i Hüdâyînüñ-ķuddise sırrahü- “Açıldı çün bezm-i elest / Devr eyledi peymânesi” didügi ḥuzûr-ı mezkûre ve zevķ-i rûhânî-i evvele işâretdür.Zirâ dâ‘imâ teceddüd ve tekerrür ider.Ve ehl-i müşâhededen her kime ki bu ma‘nâ rûşen ve bu zevķ ḥâşıl ve bu bâb meftûḥ ve bu vech meşhûd ola, ana nisbetle Ḥaķ Te‘âlâ vaķt-i duḥâda ḥurşîd gibidür.Ya‘ni kuşluk vaķtinde güneş nice zâhir ve bilâ-seḥâb ise Ḥaķ Te‘âlâ daḥi ana böyle peydâ ve bilâ-ḥicâbdur.El-ḥâşıl hükm-i vücüb gâlib olub neş‘esi esmâ-i zâtiyye-i külliye üzerine devr iden ‘ârifün ḥâli cemî‘-i ḥazerâtda müşâhededür.Ve anı bir ḥazret bir ḥazretten muḥacceb kılmışdur.Fe-emmâ ol ki anun neş‘esinde hükm-i imkân gâlib ola tenbîh-i ekîde muḥtâcdur. Eger intibâḥ şânından ise ve illâ dârü‘l-celâlde mürûr-ı aḥķâba dek Ḥaķ‘dan maḥcüb olub ḳalur.Zirâ bunlar esmâ-i cüz‘iyye üzerine devr iderler.Esmâ ise vesâ‘itdür. Vesâ‘itün esmâya ḳarîb ve ba‘îdi i‘tibâr olunur.Zirâ eşyâ zâhiren ve bâṭinen tertîbden ḥâlî degüldür.Hemân Ḥaķ Te‘âlâ‘dan ‘avn ve cezb ola.“Bi-fazliḥi ve cüdiḥi”

olmasından dolayı da tahlile ihtiyaç hisseder.Arızilik, geçicilik peygamberin, “Ölmeden önce ölünüz.”hadisindeki gibi ihtiyari;Allah’ın “O’na döndürüleceksiniz.” (Yasin/83) ayetindeki gibi zorunlu olsa da kaçınılmazdır.Eğer dersin, bu nasıl olur? Derim ki, evet ancak onun ikinci inişi , birinci inişinden farklıdır.Çünkü birincisinde yaratıklardan istiare edilmiştir.Ve onun için utanma vardır.Biz kul suretinde açığa çıkış ile,mevla suretindeki farkı görebiliyoruz.Bunu kim anlamışsa,zorunlu yok oluş,onu tecrid etmeden önce,o kainatın sıfatları ve taalluk edenler yönünden tecerrüd eder.Kim Hak’tan saklanır, perdelenirse , bu vasıflar ve yönlerle perdelenmiştir.O kişi için kötülenen şey, O’na değil de Allah’ın dışındakilere bağlanmasındadır.Şüphesiz Allah’ın dışındakiler ,Allah’tan kopmuştur.Onu tesbih eder ve hamededer; başkasını O’na bağlamakla kötülenmez.

²³¹ “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” Araf / 172

²³² “Evet.” Araf / 172

İNSÂN-I KÂMİL

1-Bu kırmızı çizgiler alemin suretinin insan-ı kâmile irtibatına işarettir.Şüphesiz o eşyadan övülen biridir.Ancak o, ona bağlıdır; tıpkı onun Hakk'a bağlı olduğu gibi.Bilakis o.Hakk'ın suretidir.Hakk'a ise hiçbir şey bağlı değildir.Uluhiyyet mertebesi müstesnadır. Bunu bil.Senin başın Hakk'a ve O'nun suretine bağlıdır.

2-Şu,ilk yaratıcı için bir görüntüdür.Bu da ilmî görüntü itibarıyladır.Yoksa O'nun için evvel-ahir ve görüntü yoktur.Bunu bil.

3-Şu kırmızı çizgiler insan-ı kamil manasında ,manaların ve hakikatlerin irtibatına işarettir.Hakikat,ancak insan-ı kamilde kuvvet ve fiildir.Kuvvete gelince, kuvvet,celalî isimler ve onların hakikatleridir.Fiil ise cemelîdir.

4-Göklerin direği,alevin merkezi,kainatın merdivenleri ve Hakk'ın halka vasıtası,isimlerin toplanma yeri.İşte o insan-ı kamildir.Kafası illiyyenin en yüce yerindedir.Allah Teala şöyle dedi: “Allah sizden iman edenleri ve ilim verilenleri derecelerce yüceltir.” (Mücadele 11)Yani yüce dereceler ki onlar, varlığın derecelerinin amacıdır; tıpkı kafanın, cismanî vücudun mertebelerinin amacı olması gibi.Aynı şekilde yüce dereceler ki onlar,gerekliliğin derecelerinin nihayetidirler.Birincisi hayattakilerin dereceleri;ikincisi manevî derecelerdir.İnsan-ı kamilin kafası arş gibidir.Nasıl ki arş, levh ve kaleme bitişikse insan-ı kamil de gereklilik alemine mânen bağlıdır.

5-İnsan-ı kamilin ayağı siccîndir.Cabbar orada ayaklarını koysun diye vârid olduğu gibi.Bu ayaklar insan-ı kamilden neş'et eden sürekli oluşa bağlıdır. “Onu ancak âlimler akleder.” (Ankebut 43) Sonra insan-ı kamil ,her asırda zatî tekliğin kesretten çıkması gibi tek bir merdiven olsa da onu akleder;o zattır,sıfattır, fiillerdir.Eşyanın hepsinin zatlari insan-ı kamilin zatıdır, sıfatları ve fiilleri de öyledir.Bu sırla insan-ı kamil bir merdivendir. Bundan dolayı biz hattı sülüs yaptık.Bunu kavra.

(ALTMİŞDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(98-a) EL-Mİ' TE'S-SÂLİŞETE

Ma'lûm ola ki bu ümmetüñ 'ömri on üç mi'edür; ki biñ üç yüz senedür. Zîrâ hâlen ki elf-i şânîñ yüz otuz biridür. Tamâm-ı mi'e zuhûr-ı Mehdî ve nüzûl-i 'İsâ vâkı' olub ânlaruñ devrleri dañi tamâm-ı mi'e sâlişeye müntehî olmadan münkażî olub 'âlem-i ekvân envâr-ı haķâ'ıķdan cüdâ düşüb bî-rûh olan beden-i zulmânî gibi ķalsa gerekdür. Zîrâ insân-ı kâmil rûh-ı 'âlemdür. Ba'de rûz-ı kıyâmete dek ve ferîķ-ı cennet ve ferîķ-ı sa'ir maķâmlarında istikrâra dek ne ķadar müddet mürür ider Allâh Te'âlâ bilür.

Egerçi 'ulemâ taķrîben elf-i şânîñ nısf-ı evveline ķarîb olur didiler. Ve bu ümmetüñ 'ömri fi'l-haķîķa biñ senedür ziyâdesi kûsûrdan gelür. Ve bir dañi bi'set-i nebeviyye elf-i sabî' den üç yüz seneden muķaddem olduğıdur. Ve bir dañi zuhûr-ı kemâli ve kemâl-i zuhûra râci'dür. Ve ķurûn-ı meşhûdeti bi'l-hayr gerçi üçdür. Fe-emmâ 'aşr-ı 'İsâ ve Mehdî dañi ana mülhaķdur ki ķarn-ı râbi'dür. Velâkin eşhür-i ģurumdan Receb gibi ferddür.

Ve bu müddet-i tavîle arasında eczâ-i zamândan nice ģayrlu zamânlar dañi gelmişdür. Ĥatmü'l-evliyâ 'aşrı gibi ki anlaruñ kevninde olan mülûk 'adl ve i'tidâl üzerine olmağın şûret ve ma'nâ zuhûr-ı Enüşîrvân ve mîlâd-ı nebeviyye müşâbih idi. Ve ümem-i sâlife için muvaķķat olan altı biñ senenüñ zuhûrı bu ümmet için mu'ayyen olan biñ senenüñ altı yüzinde buķuna dâhil olur. Nitekim ķamer on altıncı gün intikâşa bed' ider ve her mi'ede ve arasında esrâr-ı keşîre vârdur ki ülü'l-elbâba rûşendür. Va'llâhü Te'âlâ a'lamü bi'l-haķâ'ıķ ve minhü 'ilmü külli'l-mi'e ve fâik.

(YETMİŞİNCİ VÂRİDÂT)

(98-b) TA‘ ALLUĞ

Ümür-1 izâfiyyedendür ki iskât lâzımdur.Ve bundan sırra işâret idüb Qur‘ân‘da gelür: “Ve yuhazzirukümü‘llâhu nefsehü ”²³³ Ya‘ni ‘Allâh Te‘âla sizi zât-1 Hâk‘da ta‘alluğdan tahzîr ider.Şol ma‘nâdan ki zât-1 Hâk şifâtı ile ma‘lumdur tecerrüdü ve günehi hasebiyle degül.Ve bir daği nisbet-i taleb-i işneyniyyet iktizâ ider.Fânî ise bâkî gibi yektâdur.

Ve bu ma‘nâdandır ki ba‘zı havâşşa maḥabbet-i nebeviyyeden su‘âl olınuğda fenâya işâret itdi.Zîrâ maḥabbet fi‘l-aşl birdür ki maḥabbet-i İlâhiyye‘dür.Ve maḥabbet-i kevniiye bu maḥabbetde müstehlekedür.Ve illâ maḥabbeteyn olub kalb daği müte‘addid olmağ iktizâ ider.Vahdet-i vücûd ise her yüzden ta‘addüdi münâfîdür.Ve maḥabbet irtibâ-1 ma‘nevîdür ki fenâda sâkıḫ olan ve beḳâda ‘â‘iddür.Velâkin merâtibe göredür ve bi-hasebi‘l-merâtib ta‘addüd-i maḥabbetden nefsi maḥabbet müte‘addid olmaz.Ve bu sırrı fehm idüb merâtib üzerine temeşşî idene ‘ışğ olsun.Ve bu maḳâm ziyâde tafşil götürür.Velâkin tafşili ehl-i hicâba kelâl ve melâl getirür. “ Fa‘lem zâlik ”

(YETMİŞBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(99-b) Ğ A Z Â

‘Adüvv ile kışa muḥârebedür.Gerek muḥârebe-i zâhire ki cihâd-1 aşğar dirler ve gerek muḥârebe-i bâtına ki cihâd-1 ekber dirler.Cihâd-1 aşğar âlât ve esliḫaya menûḫ olduğı gibi cihâd-1 ekber daği riyâzât ve mücâhedâta merbûḫdur.Ve bu ma‘nâya ṭarîḳat dirler ki her nesneyi ṭarîḳi ile arayub esbâbına teşebbûş itmekdür.Egerçi mü‘eşşir Allâh Te‘âlâ‘dur.Anuñçün niçe zî-silâh mağlûb ve niçe murtâz mesrûd olub ihbâna mülteḫâğ olur. “Ve‘l-‘ıyâzü billâhi Te‘âlâ ”

²³³ “Allah,sizce, asıl kendisinden çekinmenizi emreder.” Ali İmran / 30

(YETMİŞİKİNCİ VÂRİDÂT)

(100-b) DÜNYÂ

Şüreti zînetdür ki dil-firîbdür. Ve bu cihetden muṭribe benzer ki her rûz bir ḥânededür. Veyâḥud ḳaḥbe gibidür ki ‘âşıklarına vefâsı yokdur. Nazar eyle ki ḥavâşş ve ‘avâmm merâtib-i dünyeviyyede ber-ḳarâr olmayub tebeddül üzerinedür. Pes, bu cihetden ana dil-bend olmaḳ ḥarâmdur. Zîrâ mâsivâya ta‘alluḳ itmek Ḥaḳ’dan inḳitâ‘a bâ‘ışdır.

Ve dünyânuñ ma‘nâsı ḥaḳîḳat ve metâ‘-ı belâğdur. Zîrâ maḳâşıda vuşûle vesîledür; gerek maḳâşid-ı ‘uḫreviyye olsun ve gerek maḳâşid-ı İlähiyye olsun. Ve maḳâşid-ı İlähiyye’den murâd ḥaḳâ’iḳ-ı esmâ ve ḥaḳîḳatü’l-ḥaḳâ’iḳ olan müsemmâdur. Bu cihetden ta‘alluḳ itmek ḥelâldür. Zîrâ şıfat-ı rûḥdur. Evvelki ise şıfat-ı nefsdür. Ve nefis mezmûn olduğı gibi şıfatı daḫi mezmûmedür.

(YETMİŞÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)

(101-b) ‘A B D Ü’L - B Â Ḳ İ

Bu ism a‘aceb esmâdandır. Zîrâ bâḳiye muzâf ve müsemmâsı fânîye mensûbdur. Zîrâ müsemmâ ‘abdüñ kendidür ki “küllu men ‘aleyhâ fân”²³⁴ da dâḫîl ve “küllu şey’in ḥâlik”²³⁵ maẓmûnunda mündericdür. Meger ki nüfûs-ı zekiyyeden ola. Zîrâ bu şüretde berekât-ı rûḥ bedene sârî olub inḫilâlden maḥfûz olur; enbiyâ ve kümmel-i evliyâ ḫâli gibi. Velâkin bu şüretde daḫi fi’l-cümle fenâ ḥâşıldur. Şol ma‘nâdan ki zâhir ḫâlde zevḳ-ı mevt itmiş ve mavtın-ı dünyâda ḫâli müteḡayyir olub berzâḫa ve âḫirete gitmişdür. Pes , ‘abdu’l-bâḳî olanlara lâzımdur ki fenâlarını beḳâyâ tebdîl ve şüretlerin ḥaḳîḳate taḫvîl eyleyüb serv gibi ḫazândan âzâd ḫazendan necât bulub dil-şâd olalar. Ve bu maḳûlelere min vech-i ‘abdü’l-bâḳî ve min vech-i bâḳî itlâḳ olunur. Zîrâ hey’et-i ma‘bûdla zâhir olmuşlar ve şüretde sır bulmuşlardır. “Vallâḫü’l-mu‘în ‘alâ ‘abdiḫî bi-fazliḫî ve rafdiḫî”

²³⁴ “Yeryüzünde bulunan herşey fanidir.” Rahman / 26

²³⁵ “Herşey helak olacaktır.” Kasas / 88

(YETMİŞDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(102-a) ‘ABDÜ’L-FÂNÎ

Bir kimse hayy ve bâkî olan Hakk’a izâfeti taşhîh idemese zâhirde ‘abdü’l-bâkî ve bâtında ‘abdü’l-fânî olur.Zîrâ fânîden murâd mâsivâ-yı Allâh’dur ki reng-i ta’alluğa şâlih şuver-i kevnîyyedür.Ve bu ta’alluk hasebiyle hâdim-i kevn ve ‘abd-i mahlûk olmuş olur.Mahlûk ise ma’bûd ve mahdûm olmağa şâlih degüldür.Velâkin teşrîfen ba’zî nâsa mahdûm dirler.Mahlûkda mahdûm-i hakîkî cezbe-i tämme ile Hakk’a meczûb olanlardır.Zîrâ bunlar esmâ-i İlâhiyye’nüñ mahdûmlarıdır.Meczûb olmayanlar ise hâdimlerdür. Ve hadîşdeki “seyyidü’l-ķavmi hâdimühüm”²³⁶vârid olmuşdur.Ĥidmet irşâd ve da’vete nâzırdur.Binâ’en ‘alâ hâzâ bu maķûle hâdimler mahdûmlardur.Zîrâ Ĥidmetleri Hakk’a’dur.Ĥalka Ĥidmet idenler ise siyâdetden maĤcûrdurlar. Nitekim Ĥar-bende dirler esb ve Ĥar ve emşâline sâ’is olanlara.Bu cihetdendir ki ba’zî kümmel bu sözi gûş itdükde emâtallâhu Ĥimâreķ dimişdür.Maķşûdı Allâh Te’âlâ senden sebeb-i ta’alluķı kaķ’ eyleye dimekdür.Zîrâ böyle olmaduķca Hakk’a ķul olmaz. Fa’lem zâlik.

(YETMİŞBEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(102-b) ‘A B D U’ L L Ā H

Ecme’u’l-esmâdur.Zîrâ ulūhiyyet cemî’-i esmâyı cāmî’ ve cümle-i Ĥakā’iķı muĤtûdur.Pes,cāmî’a muzâf olan daĤi cāmî’ gerekdür Ĥuddâm-ı sultân ve tevâbi’-i vezîr-i a’zam gibi.Zîrâ vezîr daĤi vekâlet-i muĤlaķa hasebiyle sultân Ĥükmindedür.Şu ķadar vardur ki zâhirde beyne’l-Ĥaremeyni’ş-şerifeyn tefâvüt olduķı gibi; ki biri Ĥalıķa muzâf olan Ĥaremu’llâh ve biri maĤlûķa mensûb Ĥaremü’n-nebîdür.Sultânüñ daĤi rûtbe-i saltanatı cihet-i Ĥaşdan olmaĤla müşerrifedür.Anuñcün ictihâdla bir kimse ana nâ’il olmaz.Vezîrüñ vezâreti ise cihet-i ‘âmdandur ki kesble ana vuşul mümkindür.Ve mertebe-i nübüvvet ve velâyet daĤi anlara ķıyâs olına.Ve’l-Ĥaşıl zâhir ve mażhar dimek iki rûtbeyi fark ider. Fe’fhem cidden.

²³⁶ “Kavminin efendisi, onların hizmetçisidir.” A. İbni Hanbel ,Müsned 3 /461-462

(YETMİŞALTINCI VÂRİDÂT)

(105-a)KÂLE TE'ÂLÂ :

“ VA'HTİLÂFÜ ELSİNĒTİKÜM VE ELVÂNİKÜM ”²³⁷

Kâle'llâhü Te'âlâ: “Vahtilâfû elsinetiküm ve elvâniküm.” Ma'lûm ola ki ihtilâf-ı elsineden murâd ihtilâf-ı medlûlât-ı mevzû' a lâzım gelmez.Meşelâ 'Arab üzüme 'ineb ve 'Acem engür ve Türk üzüm dir maşşûd birdür.Ve kezâlik ihtilâf-ı elvândan ihtilâf-ı mülevvenât iktizâ itmez. Meşelâ Hâbeşî ve Rûmî müsemmâda birdür ki insândur.Ve şaru ve kırmızı ve beyâz gül veyâ kağıd ve emşâli bir müsemmâdur ki güldür veyâ kağıddur.İhtilâf-ı ahvâl ve keyfiyyât 'arızdur.Ve ümür-ı 'arıza elbise gibidür ki zâtdan tecrîd olunur.Bu cihetdendür ki vahdet-i vücûda zâhib olmuşlardur.Zîrâ fi'l-aşl tecellî-i İlâhî birdür ki mādde-i 'avâlim ve mâye-i eşyâdur.Ve ol tecellî ile zâhir olan ahvâl muhtelif-i eşyâya ve ta'ayyünâta râci'dür.Zîrâ Hâk Te'âlâ'nuñ nür-ı bâtını ahvâl-i zâhire-i eşyâya mir'ât olmuşdur.Pes, hayât olmasa meyyitden harekât-ı muhtelifi şâdir olmaduğı gibi ol tecellî dağı fi-nefsi'l-emr ma'düm olsa eşyâdan ahvâl-i muhtelifi şâdir olmaz.Ve ol ahvâl niseb-i 'arızadur ki ma'dümedür ve bu i'tibârla Hâk münezzehdür dinilür. Fe'fhem cidden.

²³⁷ “Renklerinizin ve dillerinizin farklı olması.” Rum / 22

(YETMİŞYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(106-b) LEYLETE'L-AHDİ'L-'ÂŞİRİ MİN ŞAFERİ'L-ḤAYRİ

Leylete'l-aḥdi'l-'āşiri min şaferi'l-ḥayri min seneti ihdā şelāşine ve mi'eti ve elfin. Ra'eytü ba'de't-teheccüde Rasûlu'llāhi -şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem- aḳbele 'aleyye ve 'aleyhi 'abā'ün ebyezu. Fe-lemmā denā minnī temeşşele fī şüreti şeyhī ve senedi's-se'īdü 'Oşmānü'l-Fazliyyü'l-Ālī -ḳuddise sirruhü-. Fe-celese cenbī ve ene merizun ba'de'l-merazı ebkī bükā'en şediden ve etekellemü li-men ḥazara min aşḥābī kelāmen ṭavilen min bābi'l-ḥaḳā'ıḳı. Ve ūşihim vaşıyyeten cāmi'aten. Şümme ḳultü yā Rasûla'llāhi küntü ezunnü ennī emütü ba'deküm em le-eküne vārişen ve ḥalifeten lā ḳableküm. Em le-eküne mevhūben lehū ve mün'amen 'aleyhi fi'l-cümleti. Lākin murādī rizā'üküm fe-izā ḥaşale fe-lā ebālī emittü ḳablekūme eme ba'deküm. Fe-nazara --'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām- ilāvechi mütebessimen. Ve eşāra ileyye enneke vārişī ve ḥalifeti ve inneke lā temütü illā ba'dī. Fe-nazartü fe-izā fī cismi ḥıffetün(107-a) mine'l-merazı ḥattā ḳumtü fe-lebistü libāsen cediden. Ve ḳāme Rasûlu'llāh -şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem- me'a'l-ḥāzırine. Fe-ḳāle mā ellezī übeşşiru ileyke fī ḥāzihi'l-leyleti. Fe ḳultü ḥuzūraküm ve ḳurbe intiḳālī fe-tebesseme eyzan ve ḳa'ada fī ḥılāli şaffin hünālike müteheyyi'ün li-iḳāmeti'ş-şalāti. Fe şera'tü fi't-teheyyi'i eyzan. Ve'ntebehtü ve ene 'alā tilke'l-ḥāleti.

Ve fī ḥāzihi'r-rü'ya'ş-şāliḫati'ş-şādiḳati işārātün lā nuṭavvilü'l-kelāmi bihā fe-inne'l-fehıme yefhemühā bi-ilhāmi'llāhi Te'ālā. Gayri enne fihā şey'en yete'alleḳu bi'l-āfāḳı ve hüve enne şeyhī kāne muḳımen fī İştānbül ve ene'l-āne fī Dımışḳu'ş-Şāmi. Fe'l-intiḳālü va'llāhü a'lemü cāmi'un limā hüve'ş-şūriyyü ve'l-ma'neviyyü. Fe-inne ba'za'r-rü'yā yecme'u beyne'l-mertebeyni mürā'aten li'smi'z-zāhiri ve'l-bāṭni. Fa'rif cidden.²³⁸

²³⁸ 1131 senesi on birinci gecesi teheccüdden sonra Rasulullah(S.A.V.)ı gördüm. Bana yöneldi, üzerinde beyaz bir aba vardı. Bana yaklaşınca şeyhim, senedim yüce Said Osman el-Fazli (K.S.)nin suretine büründü. Benim yanıma oturdu. Ben bir hastalıktan dolayı şiddetle ağlıyorum. Arkadaşlarımdan yanımda olanlarla ,hakikat babından uzun uzun konuşuyorum. Onlara genel tavsiyelerde bulunuyorum. Sonra dedim ki: “Ey Allah'ın elçisi! Ben sizden sonra öleceğimi veya size varis ve halife olacağımı zannediyordum, sizden önce değil. Ancak benim muradım sizin rızanızdır. Gerçekten ,sizden önce veya sonra ölmeyi önemsemiyorum.” Rasul(S.A.V.) bana tebessüm ederek baktı. Bana, sen varisim ve halifemsin , ancak benden sonra öleceksin , diye işaret etti. Hemen baktım, o an vücudumda ,hastalıktan bir hafifleme vardı. Nihayet kalktım ve yeni elbiseler giydim. Rasulullah da orada hazır bulunanlarla birlikte kalktı ve şöyle dedi: Bu gece sana müjdelediğim şey nedir? Dedim ki: Huzurunuz, gelmiş olmanız ve ölümün yakınlığı. Bunun üzerine aynı şekilde tebessüm etti ve namazı kılmaya hazırlanarak oradaki bir safın yanına oturdu. Ben de

(YETMİŞSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(108-b) FAŞL DER- MAĞÂM-I ‘AZZÂL

Ravza çayırlu ve çemenlü ve şulu yire dirler ki nâzıra ferah-efzâdur. Zîrâ insâna nefsi nebâtiyyede münâsebeti vârdur. Ya‘ni nefsi nebâtiyye-i insâniyye neşv ü nemâda tâlib-i ekl ü şûrb olduğu gibi zemîn-i huşk daği âb ü nebâtla tâze ve tarî olur. Pes, ikisi daği türâb ve mürebbîleri âbdur. Bu cihetden ravza-i cennet dirler ve teşbîhan ravza-i rasûl daği dirler-şallallâhu ‘ale’l-mütenezzihi- fihâ. Zîrâ ma‘nâda cennetdür. Anuñçün erbâb-ı kulüb oraya müncezib olurlar. Erbâb-ı nüfûs nüzhet-gâha meyl itdükleri gibi. Ve bundan âb iki kısım olduğu zâhir oldu ki biri âb-ı âbâr ve ebrdür. Ve biri daği âb-ı feyz-i İlâhî’dür. Ve anuñ ki feyzi yokdur; fi’l-ḥaḳîka bî-âbdur. Zîrâ nazar sebep-nümâ-yı rûḥ olan âbadür.

(YETMİŞDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(109-a) ‘ÖMR

Bedenüñ ḥayâtla ‘imâreti müddetine ism olmuştur ki ism-i dehrüñ tafşîli tahtında dâhıldür. Nitekim rûḥuñ ḥayât-ı bâkıye ile ‘imâreti müddeti ism-i mezkûruñ icmâli tahtında mundericdür. Zîrâ bâtın-ı insânuñ ḥayâtla devrânı zamân-ı mufaşşal ve mu‘ayyene muḥtâc degüldür. Anuñçün ol ḥayātuñ fi’l-ḥaḳîka müddeti yokdur. Belki ḥayât-ı bâkıyedür ki ḥayât-ı Ḥaḳ’dur.

Pes, nazar eyle ki insânuñ zâhiri maḥşûr ve muḳayyed ve bâtını nâ-maḥşûr ve muḥlaḳdur ki evvelkisi ḥazret-i kevnîyenüñ ve ikincisi ḥazret-i İlâhiyye’nüñ ḥükmidür. Buradandur ki el-mü’minüne lâ-yemûtün vârid oldu. Nitekim Ḥaḳ Te‘âlâ kendi zâtını ḥayy ve ḳayyümla vaşf itdi. Ve bu ‘ömr-i bâkıye bâ‘iş tecellî-i ism-i dehrdür. Ve bu mertebeden dimişlerdür ki insân-ı kâmil beḳâ-i Ḥaḳḳ ile bâḳîdür. İnsân-ı nâḳış ise ibḳâ’ü’llâh ile bâḳîdür. Ve kem min farkın beynehümâ fafruḳ zâlike.

aynı şekilde hazırlanmaya başladım ve aynı pozisyonda uyandım.

Bu sadık ve salih rüyada birçok işaret vardır ki onlarla ilgili sözü uzatmıyoruz. Anlayışlı olan, onları Allah’ın ilhamıyla anlayabilir. Ancak orada ,ufuklara taalluk eden birşey var. O da şeyhimin İstanbul’da ikamet etmesi ve benim ise şimdi Dimeşk-i Şam’da olmamdır. Ölümü ise ,Allah bilir, görünür olan ve manevi olanı birleştiricidir. Şüphesiz rüya ,batın ve zahir gibi bazı iki mertebeleri , isimlerine birleştiricidir. Bunu ciddi olarak bil.

(SEKSENİNCİ VÂRİDÂT)

(110-b) Fİ'L-MA'BEDİYYE : ĞARİBEM 'ÄLEM-İ KEVNDEN

Ya'ni müte'allik icâd olub eṭvâr-ı muhtelif-e-i vücûdda devr ideli senden ba'id ve dūr oldum.Zirâ hicâb-ı nūrânî ve zulmânî nūr-ı zâtuñi müşâhedeye baña perde oldı.Ve bu ma'nâya ğurbet-i kevnîyye dirler ki eṭvâr-ı vücûda nüzûl ḥasebiyledür.Ve bir ğurbet daḥlî vârdur ki âna ğurbet-i İlähiyye dirler ki menâzil-i vücûd-ı imkânîden zât-ı vâcibe 'urûc i'tibârıyladur. Küntü yetimen fi's-şigari ve ğarîben fi'l-kiber bu ğurbete işâretdür ki anuñ ehli ma'lûm ve mechûldür.Ānuñçün âşinâsı ḳalîldür.Fe'fhem cidden.

(SEKSENİRİNCİ VARİDAT)

(111-a) ŞEYḤ SA'Dİ

کر نبودی امید راحت و رنج

بای درویش بر فلک بودی

Ümîd-i rāḫat ve bîm-i renc taḳdîrindedür.Pes, aḫadü'z-zıddeyn āḫire delîl olmağla ümîdüñ muḳâbili olan bîm ḫazf ve ümîdle iktifâ olunmuşdur. Nitekim ḫarr zıkr olunub berd terk olunur.Ve aḫadü'l-ḳarîneyn daḫi böyledür ekl ü şürb gibi.Zirâ aḫad-i hemānuñ zıkrî āḫiri iş'âr ider.Ya'ni eger dervîşüñ sebep-i rāḫatı olan nesneyi bir kimseden ricâsı veyâ bâ'îş-i miḫneti olan nesnenüñ bir kimse ṫarafından vuḳû'ı ḫavfî olmayub berzaḫ-ı ḫavf ve recâdan geçeydi ve terk-i ta'alluḳ-ı dil idüb cām-ı fenâyı içeydi 'âlem-i mülkden ayağı götürür ve menzil-i melekûta yetürürdi.Velâkin ta'alluḳ-ı mezkûr kendine pā-bend olub ḫazîz-ı arz-ı beşerîyyetde ḳalmış ve evc-i rûḫāniyyete şu'üddan memnû' olmuşdur.İşte bu ma'nâ ḫalk ile kendi arasında olan ḫâlidür.Ve eger beyne ve beyn-Allâh olan ḫâlini daḫi işlâḫ ideydi 'âlem-i melekûtdan ceberûta ve lâhûta teraḳḳî (112-b) iderdi.Ve ol ḫâlden murâd ḫalka ümîd-i cennet ve ḫavf-ı cehennemden nâşî olan ṫâ'at ve 'ibâdetdür ki ğaraż-ı nefse dâ'ir olmağla maḳbûl degül ve belki maḫill-i imândandur.Zirâ Allâh Te'âlâ 'ibâdı evvelen ve bi'z-zât ḫalk ve icâdı maḫz-ı cûdına müsteniddür ki 'illet ile mu'allel degüldür.

Binâ'en 'alâ ḫazâ 'ibâda daḫi gerekdür ki bu mülâḫāza üzerine Ḥaḳḳ'a bilâ-'illete muṫî' olalar ve ser-fürü ḳılalar.Zirâ zât-ı kerîminüñ ḫalk-ı cennet ve nâr itmese daḫi 'ibâdete istiḫḳâḳı vârdur.

Sü'âl olunursa ki “Ve mā ḥalaktü'l-cinne ve'l-inse illā liya'budūn”²³⁹ âyetinde vâkı' olan lâm-ı eceliyyeden 'illet ve ğaraż mefhūmdur.Pes, ḥalk ve icādı ne vech ile bî-ğaraż ve bî-'illet olur?Cevābı budur ki lâm-ı mezkūr gerçi 'aqlen lâm-ı 'illet dirler; velākin şer' de lâm hikmet ve maşlahat ıtlāk olunur.Ve bir nesnenüñ hikmet ve maşlahat üzerine terettübi 'illet ve ğaraż üzerine terettübini müstelzim degüldür.(112-a) El-ḥaşıl 'illet ve ğarażda cihet-i zemm vârdur;hikmet ve maşlahatda ise ol cihet yokdur.

Bundan fehm olındı ki cennet ve cehennemüñ vücūdları gerçi terbiye-i 'ibād içündür.Fe-emmā ehlu'llāha göre mekrden ḥālī degüldür. Pes , 'ārife gerekdür ki kevneyn kendi için ḥalk olıduysa daḥi Ḥaqq'a nişār ve ḥalīkı işār eyleye.Tā ki 'abd-i maḥz ola ki ana “ḥürri 'amā sivallāh” dirler.Egerçi nisbet-i 'ubūdiyyet cānib-i şer'i ri'âyet için fi'l-cümle i'tibār olunur.Zirā “Ve yuḥazzirukūmullāhi nefsehū”²⁴⁰ naşşınuñ işāretinden me'ḥūzdur ki mülāḥaza-i raqıyyet daḥi muṭlaqā menfī gerekdür.Zirā maḳām-ı vaḥdet nisbet-i keşret götürmez.Fe'fhem cidden.

Ba'de-zā beyt-i mezkūruñ şurrāḥı ma'nā-yı şāniyi ma'nā-yı evvel yirine vaz' idüb iki maḳāmı biribirinden fark idememişler;ve tarīk-ı 'ibāret ve işārete kemā yenbaġi girüb gidememişlerdür.Zirā ma'āniden kaṭ'-ı nazar ekşer-i elfāzdan bile ġāfiller ber-ālā-yı cāhillerdür.Pes nāmı Südī olmaḳ çisüd. Vallāhü'l-hādi'r-reşid.

²³⁹ “Ben cinleri ve insanları ,sadece bana kulluk etsinler diye yarattım.” Zariat / 56

²⁴⁰ “Allah size, asıl kendisinden çekinmenizi emreder.” Ali imran / 30

(SEKSENİKİNCİ VÂRİDÂT)

(113-b) EL-ĞARİBÜ KE'L -A' MÂ

Bunda işâret vârdur ki âşinâ insânuñ görür gözi gibidür. Zîrâ nazar ve başaruñ müte' allikâtı gerekdür. Tâ ki rü' yet ve müşâhedesiyle müste' nis ola ve ehl-i fenânuñ müte' allik-ı rü' yeti zât ve esmâ-i İlâhiyye'dür. Ve ehl-i beķānuñ şıfât ve müzâhir-i şıfâtdur ki şevâhid-i tevĥiddür. Velâkin beķā sırr-ı " ev-ednâyı " müştemil olmağla "ķābe ķavseyn " anuñla bile mu'teberdür. Ķable'l-vuşul olan " ķābe ķavseyn " ise böyle degüldür. Ve tafşıl-i maķâm budur ki sâlik eger ğurbet-i kevnıyyede ise vaţanı olan Ħaķķ'a rücü' itmelidir. Zîrâ mücerred-i âzârı müşâhedede ķâyide olmaz bilâ-sultân sarâyı müţala'a gibi olur. Bu şüretde vaţana dâhil olduķda ğurbetde olan âşâr nazarından mestür olub âşinâ-yı vaţan ile yalnız kalur. Ve eger ğurbet-i İlâhiyye'de ise ğurbet-i ülâya rücü' itmek evlâdur. Ve illâ mücerredâtda kalub seyr-i müzâhir ĥasebiyle olan lezzetden maĥrûm olur. Pes, ğurbet-i ülâya (114-a) ' avdet iden kimse âşinâ ile bile ' avdet ide ve ol âşinâ ana cemî' -i ğurebâyı âşinâ kıılır. Zîrâ anuñ cemî' -i ğurabâyı âşinâlığı vârdur. Nitekim dünyâda ĥalk birbirlerinin vesilesi ile âşinâ olurlar. Ve ğurebâ ile âşinâ olmaķda fâyide budur ki anları vaĥşet-i ğurbetden taĥlîş ider. Ve kendi gibi âşinâ ile âşinâ eyler. İşte bu sebebdendir ki ' alem-i beķâyı ' avdet iderler. Tâ ki a' mâ olanlaruñ dîdelerine nûr olalar. Ve anlar daĥi bu nûrle nûru'l-envârı göreler ve keşretde vaĥdetden maĥcûb olmayalar. Zîrâ keşret vehmî ve i' tibârî ve vaĥdet zâtî ve ĥaķîķidür.

El-ĥâşıl maĥcûblar ancak mâsivâyı âşinâdur ki ğurbetde ķalmışlardır ve mükâşifler Ħaķ'la âşinâdur ki anlar daĥi ğurbetde ķalmışlardır. Ve fenâ ve beķā olanlar ğurbetde ' ayn-i âşinâ olmuşlar ve anlara nisbet ile aşlâ ğarîb ķalmamışdır. Ve bundan mürşid-i kâmil olanlaruñ rütbeleri ve ĥalka fâyideleri zâhir oldu. " Fe men lem yübşır fe'l-yemüt ' alâ ' ammâhû ve men edrake zâdehu'llâhu ' alâ hüdâh "

(SEKSENÜÇÜNCÜ VÂRIDÂT)

(117-a) LEYLETE'L-CUM' ATİ KİLE Lİ BA'DE'L-İNTİBÂHİ
HÂZA'L-MİŞRA'UL- 'ARABİYYÜ:

Leylete'l-Cum'ati kile lî ba'de'l-intibâhi hâza'l-mışra'u'l-
'arabiyyü: “ İne mevzû'âtihim leysset ila'llâhi'l-ğabîr. ”²⁴¹ Ya'ni
ümür-ı hayâliyye ki aşhâb rü'yâya muzâf ve ilkât-i vesvesiyye ki şeytâna
menûṭ ve mensûbdur ve te'vîlât ki murâd-ı Hakkâ muğâlifdür.Allâh Te'âlâ'ya
râci' degüldür.Anuñçün vâkı'a muṭâbakatı yoğdur.Fe-emmâ şol işârât ve
ilhâmât ki ṭaraf-ı kibriyâdan yâ bi'z-zât veyâ melek vesâtiyle ilkâ
olınur.Anuñ şânı ikiden hâlî degüldür;yâ muğkemât makûlesidür ki te'vîle
muhtâc olmaz, veyâhud mü'evvilâtdur ki yâ enfüsde şâhib-i işârete nâzır veyâ
âfâğda ğayra dâ'irdür.Pes,şâhib-i ilhâm olan her mağâmı biribirinden temyîz
idüb ğalt-ı ağvâl ve ağkâm ile mutazaccir ve muzṭarib olmağ gerekdür.Ve's-
selâmü 'âlâ ittebi'u'l-hüdâ.

²⁴¹ “Şüphesiz onların mevzuları,habir olan Allah'a değildir.”

(SEKSENDÖRDÜNCÜ VÂRIDÂT)

(119-a) LEYLETE'S-SEBTİ KİLE Lİ Fİ'S-SEHERİ'L-A'LÂ

Leylete's-sebti kıle li fi's-seheri'l-a'lâ nûru'z-zâti nûru's-şifâti. El-evvelü mübtede'ün ve's-şânî haberün. Ya'ni enne nûra'z-zâti nûru's-şifâti ve in kâne müteğayyireyni fi'z-zâhiri.Lâkinnehümâ müttehidâni fi'l-ḥaḳîḳati.Li-enne nûra's-şifâti 'aksü nûri'z-zâti ke-nûri'l-ḳameri fe-innehü müstefâdün min nûri's-şemsi ve hüve fi'l-ḥaḳîḳati.Ve innema'ḥtelefe's-şu'â'u ve'z-zıyâ'ü kuvvete ve za'fen bi-ḥasebi't-ta' ayyüni.Ve nazîruhü nûru'l-kürsiyyi ve nûru'l-'arşı ve nûru'l-ḳalbi me'a nûri'r-rûḫi.Fe-inne'l-'arşa akrabü ile'l-besaṭati ke'r-rûḫi.Ve nazîruhü eyzan er-rûḫu'l-ḥayvâniyyü me'a'r-rûḫi'l-insâniyyi.Fe-innehü şü'a'un min eşi'ati'r-rûḫi'l-insâniyyi.Ve nazîruhü eyzan nûru's-şifâti'l-ḥâşılı - fî nefsi Meryeme ve 'İsâ min nefḫı cibrile.Fe-inne hâza'n-nefḫa nefḫu'l-Ḥaḳḳı bi'l-vâsıtati.Ve ḳad ezafehü ilâ nefsiḫi ḳavlühü: "Fe-nefahnâ fihi min rûḫınâ." Fe-bâṭınü hâza'n-nefḫı yürüşü'l-ḥayâte'z-zâtiyyete ve zâhiruhü yürüşü'l-ḥayâte's-şifâtiyyete.Şümme yenşe'ü mine'l-ḥayâti's-şifâtiyyeti ḥayâtün uḫrâ hiye eşerü'r-rûḫi'l-ḥayvâniyyi fe-hâziḫi ervâhun şelâşetün fa'rif.²⁴²

²⁴² Cumartesi gecesi yüce seherde bana şöyle denildi: "Zatın nuru sıfatların nurudur."Birincisi mübtedadır;ikincisi haberdır.Yani görünüşte farklı olsalar da ,şüphesiz zatın nuru sıfatların nurudur.Hakikatte onlar tektir,birleşiktir.Çünkü sıfatların nuru,zatın nurunun aksidir ; ayın nuru gibi.Şüphesiz ayın nuru ,güneşin nurundan istifade etmiştir.O hakikattir,ancak görünmek bakımından aydınlıktır ve ışıklar,kuvvet ve zaaf bakımından farklılık arzemiştir.Ruhun nuruyla beraber kalbin nuru,arşın nuru ,kürsinin nuru O'nun benzeridir. Şüphesiz arş, ruh gibi basitliğe en yakındır.Aynı şekilde insani ruhla birlikte hayvani ruh da O'nun benzeridir. Şüphesiz o,hayvani ruh,insani ruhun ışıklarından bir ışıktır. Cibril'in nefesinden İsa ve Meryem'in nefsinde hasıl olan sıfatların nuru da ,aynı şekilde O'nun benzeridir.Buradaki nefes ,Hakk'ın vasıtalı nefhasıdır.Allah onu kendi nefesine izafe etmiştir. "Ona ruhumuzdan nefha üfledik." (Enbiya /91) Bu nefhanın batını, zati hayatı ortaya çıkarır; zahiri de sıfati hayatı ortaya çıkarır.Sonra da sıfati hayattan başka ,bir hayat inşa edilir ki ,o da hayvani ruhun eseridir.Bunlar üç tane ruhtur.Bunu bil.

(SEKSENBEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(119-b) HÜCŪMŪ'L -VÂRİDÂT YECME'U'Ş-ŞÂRİDÂT

Ya'ni kalb 'ârife vâridât-ı İlâhiyye'nün hücûm ve hamle ve iqbâli ma'ânî-i şâride-i gaybiyyeyi ve fehâvî ve rüsûm-i şâzze-i şehâdiyyeyi cem' ider.Zîrâ huzûrda tefriķa olmaz.Anuñçün 'ilm-i huzûr ehli 'ilm-i huşulî erbâbından a'lem ve efdaldür.Zîrâ a'lem-i huşulîde hayâlden gaybübet iden şuveri ve 'akldan zâ'il olan şey'en fe-şey'en kütüb-i resmiyyeden muţâla'a ve andan istifâde ve istiḫzâr lâzım olur.Fe-emmâ 'ilm-i huzûrî böyle degüldür. Zîrâ şâhibi levḫ-i maḫfûz-ı ḫaḫîķî olan ḫalbe nazar ider.Ve bu nazar ve şühûd ise dâ'imdür. Ve nev'an zuhûl ve istiḫâr vâķı' olsa daḫi ednâ iltifâtla istiḫzâr ider.Pes,ana göre şârid ve nâfir nesne olmaz.Ce'alna'llâhü ve iyyâküm min ehli'z-zikri ve'l-huzûr .

(SEKSENALTINCI VÂRİDÂT)

(120-b) FAŞL MAḪÂM-I 'ACEM' AŞİRÂN

VAḪDET-İ VÜCŪD

Cemî' -i a'şârda ekşer-i nâsa göre vaḫdet-i vücûd mes'elesi ḫavlle ve i'tikâdladur;yohsa 'ilm-i şariḫ ve keşf-i şaḫîḫ ile degüldür.Anuñçün ekşer-i mutaşavvıf ilḫâda düşmişlerdür.Zîrâ 'ulûm ve küşûfda ḫuşûrları vardur.Ve şemere-i ilḫâd budur ki cebr-i muḫlaķa zâhib olmuşlardur.Bu ise fî-nefsi'l-emr şaḫîḫ degüldür.Ehl-i sünnet cebr-i mutavassıḫ demekde işâbet itmişlerdür.Zîrâ maḫall-i keyâniye i'tibâr vârdur.Bu cihetdendür ki maḫlûbu'l-ḫâl olub ene'l-Ḫaḫ diyenün da'vâsın redd itdiler.Bu cihetdendür ki şerri nefse izâfet itmek münâfî-i tevḫîd degüldür dirler.Zîrâ enfüsün huşuş üzerine ta'ayyüni şirk iktizâ ider.Binâ'en 'alâ hâzâ şaḫîḫü's-sülûk olan sâlik ve maḫâmâtı mürâ'ât ve muḫâfaza idüb Ḫaḫḫ'a reh-i râstdan vüşûl bulur.Egerçi ki tenzilde gelür: "İnne Rabbî 'alâ şirâḫın müstekîm " ²⁴³

²⁴³ "Benim Rabbim, hiç şüphe yok ki doğru yoldadır." Hud / 56

(SEKSENYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(121-a) HÜDÂYİ

“ Taşavvuf nefsinı pāk eylemekdür

Fenā-y-ile anı hāk eylemekdür ”

Taşavvufi gerçi çok vech ile ta‘rif ve tefsir eylemişlerdür. Velâkin ifade-i Şeyh Maḥmūdū’l-Hüdâyî el-Üsküdarî- kuddise sırrahū-cümleden efîddür . Zîrâ şafaya münāsib olan pāklükdür. Ya‘ni nefsi ta‘allukāt-ı fāniyye denes ve süḥandan tezkiye ve tathîrdür. Ve nefsi hayvānî fi’l-aşl hāke muzāfdur. Zîrâ rûḥ izāfî-i emru’llāhdandur. Ve fenā müşāhede-i ḥalkdan inḳitā‘dur. Pes, ol şūfideki zıkr olınan taşfiye ve tezkiye bulunmaya; ismi şūfî ve müsemması mükeddirdür. Ve bu fenānuñ fenāya müte‘allık elbise telebbüs itmekdür. Anuñcün şūfiyye-i muḥaḳḳakeyn libāsla taḳayyüd itmediler. Belki ḥalknuñ iltifātından sākıt olan ḥırkalar ve bî-reng olan nesnelere ile tesettür itdiler ki bu vechle tesettür anlara fi’l-ḥaḳıka tezeyyüdüdür. Nitekim hükmi yevm-i āḫiretde rüşen olur. Yâ Allāh yâ Rabb e‘innā ‘ale’l-ḥaḳā’ik.

(SEKSENKİZİNCİ VÂRİDÂT)

LEYLETE’L-İŞNEYN BA‘DE’L-İZTİCÂ‘ BU ‘İBÂRET İLE
VÂRİD OLDI

(122-a) Leylete’l-işneyn ba‘de’l-iztıcâ bu ibâret vârid oldı ki kemâ ente kıf “ ḥattâ yelice’l-cemelü fî-semmi’l-ḥıyâṭ . ”²⁴⁴ Ya‘ni Dımışku’s-Şâm’da ḥālün üzerine otur; cemel igne delüğüne duḥül idince. Bunda muḥâle ta‘lîk vârdur. Ya‘ni eger deve igne delüğüne duḥül iderse senün daḫi Şâmda vuḳūfuñ tamām olur. Ve illâ sükün ḥarekete tebeddül bulur. Ḥareket daḫi yâ āfākî ve sūrîdür ki diyâr-ı Rûma’dur. Veyāḫud enfüsîdür ki bir ismden bir isme ve bir maḳâmdan bir maḳâma veyâ dünyâdan āḫiretedür. Ve’l-‘ilmü ‘ında’llāhi Te‘âlâ ve ba‘de’l-intibāḥ bu mışra‘-i Türkî vârid oldı ki “Kemterin kevşer-i cennet baña muṭî‘ olur. ” Ya‘ni kevşer-i cennet ki feyz-i şūrî olduğu cihetden kılet ile mutaşaddıḳdur; baña muṭî‘dur. Ve bu ma‘nâ feyz-i keşiri ma‘nānuñ itâ‘atından nâşîdür. Zîrâ şüret-i lafz gibidür ki lafz ma‘nāya tâbî‘ olduğu gibi ol daḫi ḥaḳıqate tâbî‘dür. “Ve minallāhi ifāzatü’l-cüd ve ta‘rifü sirru’l-vücüd ”

²⁴⁴ “Deve ,iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremeyecekler.” Araf / 40

(SEKSENDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(123-a) VEREDE LEYLETE'Ş-ŞÜLÂŞÂ'İ QAVLÜHÜ TE'ÂLÂ

Verede leylete'ş-şülâşâ-i qavlühü Te'âlâ: "Ve mimmâ razaknâhüm yünfikûn." İ'lem enne'r-rızka 'alâ şelâseti aqsâmin.El-evvelü rızku'l-cismi ve hüve'l-ma'ûmü ve'l-meşrübü ve bihî yetekavva'l-bedenü 'ala't-tâ'ati.Ve's-şânî rızku'n-nefsi ve hüve's-şerâ'i'u ve'l-aḥkâmü.Ve's-şâlišü rızku'r-rûḥi ve hüve'l-ḥakâ'ıku ve'l-esrârü.Fe'l-evvelü yuṭlebu mine'l-esvâkı ve's-şânî yuṭlebe mine'l-medârisi ve's-şâlišü yuṭlebu mine'l-ḥavâniķı.Ey in kâne fi'l-medârisi men yaḳdirü 'alâ ifâdeti's-şerâ'i'ı ve fi'l-ḥavâniķı men yaḳdirü 'ale'l-ḥakâ'ıķı fe-innehü fî hâza'z-zamâni leyse li'l-esmâ'i'l-mücerredeti ğâliben.Fe-hâzihi'l-erzâķu's-şelâsetü vâḥidün minhâ müte'alleķun bi'd-dünyâ ve'l-işnâni müte'alleķâni bi'd-dîni.El-evvelü bi-zâhirihi ve's-şânî bi-bâṭinihi.Ve kemâ ennehümâ yaṭlubâni mine'l-kütübi'l-mersümeti.Emma's-şerâ'i'u fe-zâhoretün ve emma'l-ḥakâ'ıķı fe-min kütübi's-şüyüḥi's-şelâsetive ḳad zekernâhüm fî eşerina'l-müsemmä bi-kitâbi'l-ḥiṭâbi va'llâhü hüve'l-cevâdü'l-vehḥâbü.²⁴⁵

²⁴⁵ Salı gecesı Allah'ın Şu sözü varid oldu: "Onlara verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) harcarlar." (Bakara / 3) Bil ki rızık üç kısımdır.Birincisi, cisim rızkıdır ki o,yenilen,içilendir.Onunla beden taat üzere kuvvetlendirilir. İkincisi,nefs rızkıdır ki o,kurallar ve hükümlerdir.Üçüncüsü,ruh rızkıdır ki o da , hakikatler ve sırlardır. Birincisi pazarlardan talep edilir;ikincisi okullardan;üçüncüsü ise tekkelerden talep edilir. Yani okullarda ,şeriatleri ifadeye gücü yetenlerden;tekkelerde ise,hakikatlere gücü yetenlerden talep edilir. Şüphesiz o zaman da ,çoğu mücerred isimler için değildir. Şu çeşitli rızıktan birisi dünyaya,diğer ikisi ise dine taalluk eder;diğer ikisinden birincisi zahiriyle ,ikincisi ise batıniyle taalluk eder.İkisinin de ,yerlerine ağızlar vasıtasıyla ulaşması nasıl oluyorsa ve bu,tercih edilen ise,aynı şekilde bunlar , resmedilmiş kitaplarla da olabilir.Şeriatler zahirdir; hakikatler ise üç şeyhin kitaplarındadır ki biz onları, "Kitabü'l-Hiṭab" isimli eserimizde zikrettik.Allah cömert ve herşeyi verendir.

(DOKSANINCI VÂRİDÂT)

(123-b) VEREDE Fİ KAVLİHİ TE'ĀLĀ

Verede fî kavlihi Te'ālā: “Fe-veylün li'llezîne keferū min meşhedî yevmin ‘azîmin.” Li'llezîne setyerü'l-Haqqâ bi'l-bâtili ve'n-nûri bi'z-zulumâti ve's-sünnete bi'l-bid'ati ve'l-îmâne bi'l-küfri ve't-tâ'ate bi'l-ma'siyeti ve'l-ikrâra bi'l-inkâri ve'l-'aşka bi'z-zehri ve nahve zâlike.Fe-ehlü hâza's-setri yühliküne fi'l-yevmi'l-'azîmi ve meşhedihî.Li-enne sitrehüm 'ale'l-vechi'llezî zükire cürmün 'azîmün.Ve eyzan fe-veylün li'llezîne seteru'l-vücûde'l-mecâziyye bi'l-vücûdi'l-ḥaqqîyyi ve nûrihî.Fe-ehlü hâza's-setri eyzan yühliküne fi'l-yevmi'l-'azîmi ve meşhedihî.Ve hüve'l-vaqtü'llezî yeşhedüne'llâhe fîhi şühûden zâtiyyen ḥaqqîyyen fe-yekûnünü fânine 'an vücûdâtihim.Bi'l-külliyeti li'ndirâci ta'ayyünâtihim fî ta'ayyüni'l-Haqqı ve dühûli tafşîlihim fi'l-ecmâli ve keşretihim fi'l-vaḥdeti fe'l-helâkü'l-evvelü helâkûn mazmûnün.Li-ennehü 'adûlün 'ani'l-vücûdi'l-Haqqı bi-ḥilâfi's-şânî fe-innehü helâkûn memdûḥun li-ennehü dühûlün fi'l-vücûdi'l-Haqqı.Ey bi'l-izmiḥlâli ve zevâli vehmi'l-işneyniyyeti.Lâ inne hünâke dühûlen ve ḥurûcen li-ennehü 'âlimü'l-vaḥdeti'l-işneviyyeti fîhi.Fa'lem zâlike.²⁴⁶

²⁴⁶ Allah'ın şu sözü varid oldu: “Bu büyük günün görüntüsünden ,kafirlerin vay haline.” (Meryem / 37) Yani hakkı batılla,nuru karanlıklarla ,sünneti bidatle,imanı küfrle,taati masiyetle,ikrarı inkarla,aşkı zehr ile örtenlerin vay haline.Bu örten kimseler, bu büyük günde ve görüntüsünde helak olacaklar.Çünkü onların, bahsolunduğu şekliyle hakkı örtmesi büyük bir suçtur.Aynı şekilde Allah'ın mecazi vücudunu ,O'nun hakiki vücudu ve nuru ile örtenlerin de vay haline.Bu örtenler de aynı şekilde ,o büyük gün ve O'nun görüntüsünden helak olacaklar.O öyle bir zamandır ki onlar ,zati hakiki bir şahadetle Allah'a şahid olurlar.Ve onlar zati vücudlarından tamamen fani olurlar.Çünkü onların görüntüleri Hakk'ın görünmesiyle kaybolacak ve onların ayrı ayrı olmaları birlikteliğe;çoklukları vahdete girecek.Birinci helak ,kötü bir helaktır.Çünkü o,hakiki vücuttan ,bütünden kopuştur.İkincisi ise istenen bir helaktır.Çünkü o,hakiki vücuda giriştir.Yani yok oluştur;çünkü o, hak vücuda giriştir.Çünkü burada giriş ve çıkış vardır. Çünkü iki vahdet alemi oradadır.

(DOKSANBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(125-b)VEREDE LEYTETE'L-ERBİ'Ā'İ KAVLÜHÜ TE'ĀLĀ

Verede leylete'l-erbi'ā'i kavlühü Te'ālā "İzā cā'e naşru'llāhi ve'l-fethu." İzā li-taḥkīkī'l-mecī'i ve'l-murādu bi'l-mecī'i'l-ḥuşülü ve't-taḥkīku.Lā mā hüve muḳābilü'z-zehābi.Ve ḳad yükālü inne'l-mecī'ehüve bi'n-nisbeti ile't-te'sīri'l-ulvā.Ve nuzūli esbābihī.Ve'l-ma'nā izā taḥkīka naşru'llāhi 'ale'l-a'dā'i'l-bāḥneti ve ḥaşale'l-fethu'l-muḥlaḳu'l-müte'alleḳu bi'l-ḳalbi ve bi'l-fi'li ve zahere eşerü't-te'yīdi'l-melekūtiyyi.Ve ra'eyte'l-ḳavme'n-nefsāniyyete yedḥulüne fi'l-inḳiyādi ve'l-teslīmi fe-nezzih Rabbeke 'ani'l-'aczi.Ve berridi'l-keşrete ile'l-vaḥdeti ve't-tafşile ile'l-ecmāli ḥāmiden li'llāhi Te'ālā 'alā ḥāzihi'l-ḥāleti'l-celīleti.Ve'stur hey'ete nefsike's-şifātiyyete bi'n-nūri'z-zātiyyi ḥattā lā yebḳā illa'llāhü.Fe-evvelü'l-a'dā'i hüve't-ta'ayyünü'l-cismāniyyü ve'n-nefsü ve ḳuvvāhā.Ve hiye'l-hicebü'l-cismāniyyetü'z-zulmāniyyetü şümme't-ta'ayyünü'r-rūḥāniyyü ve ḳuvvāhü ve hiye'l-hicebü'r-rūḥāniyyetü'n-nūrāniyyetü.Fe-izā keşefe'llāhü Te'ālā bi-tecellī nūri'l-envāri'z-zātiyyi's-sırrıyyi'l-ğaybiyyi ḥaşale's-selāmetü mine'l-ḥizbi ve zahere'd-dīnü'l-ḥaḳḳāniyyü 'ale'd-dīni'n-nefsāniyyi fe izen mā fi'l-vücūdi illa't-tevhīdü'llezī hüve tevhīdü'l-muvaḥḥidi bi'l-fethi nefşühü bi-nefsihī.²⁴⁷

²⁴⁷ Çarşamba gecesi Allah'ın şu sözü varid oldu: "Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde." (Nasr / 1)Buradaki iza, gelenin gerçek olduğunu vurgulamak içindir.Gelmekten maksat ise,ortaya çıkış ve gerçekleşmedir;gitmenin mukabili değildir. Bazen gelmek,yüce bir tesire veya O'nun sebeplerinin inmesine nisbet edilerek kullanılır. Mana şöyle olur:Allah'ın ,batını düşmanlar üzerinde yardımı ,zaferi gerçekleşince ve kalbe ve fiile taalluk eden mutlak fetihortaya çıkınca ve meleklerle yardımın eseri ortaya çıkınca ,nefsani kavmi teslim olup itaat etmeye girdiklerini görünce ,Rabbini acizlikten tenzih et.Kesreti vahdete,tafsili icmale çevir.Bunu, Allah'ı bu yüce durum üzere överek yap.Sıfati nefsinin zati nurla ört ki Allah'tan başka birşey kalmasın.Düşmanların birincisi cismani görüntü, nefis ve kuvvetleridir; ki o da cismani,zulmani perdedir.Sonra da ruhani görüntü ve kuvvetleridir.O da ruhani,nurani perdedir.Allah gaybi ,sırrı, zati nurların nuruyla tecelli edip ortaya çıkınca hizipten kurtuluş ortaya çıktı.Hakiki din, nefsanî din üzerinde açığa çıktı.İşte o zaman gerçekte ,tevhidden başka hiçbirşey kalmaz ki o tevhid ,muvaḥḥidin nefsinin,nefsiyle açtığı tevhididir.

(DOKSANIKINCI VÂRIDÂT)

(126-a) LÂ YÂ

Lâ li-nefyi vücûdi mâsiva'llâhi Te'âlâ mine'l-ezeli ile'l-ebedi.Fe-innehû vücûdun mevhûmün haqîqaten lehû bi'n-nisbeti ilâ ta'ayyünâtihi'l-hâriceti ke-vücûdi'l-muzılli bi'n-nisbeti ile'l-mazlûli.Fe'l-yâ'ü'l-müşennâti min tahti ye'uddü'l-işâretü ilâ ennehû yefnî ve yezülü li-ķavlihi Te'âlâ: Li-meni'l-mülkü'l-yevme li'llâhi'l-vâhidi'l-ķahhâri." Lâkin lemmâ lem yekün bi-'aynihimâ fâşiletan remzen bi-şüretihimâ ilâ ennehû aşlü'l-ķurûfi.Lâ yefnî ve lâ yazmeķıllü li-ennehümâ cevâhirün li-ķelimâtin ve lâ şekke ennehû cevheru külli mevcûdin bâķın 'alâ hâlihî ezelen ve ebeden li-ennehû nûru'l-Haķķı'l-meteclî fi'l-mâhiyâti ke-nûri'ş-şemsi'l-münteşiri fi'l-âfâķı.Fe-innehû nûrun vâhidün yendericü fi'ş-şemsi vaķte'l-ķurûbi ve yebķâ hüve 'alâ hâlihî mine'n-nûriyyeti. Ve'l-eşyâ'ü eşyâ'un lâ fihi mine'l-eşyâ'i eşerün ve lâ fi'l-eşyâ'i minhü eşerün ve innema'l-emrû izhârün ve zuhûrün fa'rif hâzâ ve taķallaş mine't-taķlîdi ve'l-ilhâdi.²⁴⁸

²⁴⁸ LA:Ezelden ebede kadar Allah'ın dışındakileri yok saymak içindir.O mevhum varlıklar içinde ,dış görüntülerine nisbetle, gerçekliği de olan bir varlıktır; gölgeleyenin varlığının gölgelenenin varlığına nisbeti gibi.Tesniye “ya” sına gelince ,onun ölümlü ve zeval bulan bir varlık olduğuna işaret sayılır.Allah'ın şu sözü gibi: “O gün mülk kime aittir? Tek ve kahhar olan Allah'a.” (Mümin / 16) Yok olmaz ve fani değildir.Çünkü o ikisi cevherdirler.Şüphe yok ki Allah,her mevcudun cevheridir.Bulunduğu hal üzere bakidir,ezeli ve ebedidir. Çünkü O, mahiyetlerde tecelli eden Hakkın nurudur;ufukta yayılan güneşin nuru gibi.O tek bir nurdur. Batış zamanında güneşin içine girer.O hali üzere aydınlığıyla kalır.Eşya ise karanlıktaki hali üzerine kalır ,o , odur; eşya ise eşyadır.Ne onda eşyadan bir eser,ne de eşyada ondan bir eser vardır.İş, ortaya çıkarış ve ortaya çıkmadır.Bunu bil ve taklitten,sapıtmadan kurtul.

(DOKSANÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)

(128-a) VİRD-İ Fİ'Ş-ŞABÂHİ'L-CUM' A

“ ‘Âkıl ānuñ hasteliginden yoldan kalur. ” Ya‘ni mürşid-i kâmilüñ hasteliginden sâlik-i nâkış yolda kalur.Ve menzil-i kurbu vuşûl bulmaz.Zîrâ bir kimse haste olsa ictihâddan kalduğı gibi mürşidi dağı marîz olsa terakkîden kalur.Bu sebebdendir ki aşfiyâ mevte taleb itdiler ve marazı istemediler.El-hâşıl iki cânibden bile inhirâf-ı mizâc reh-zendir.Pes, ‘âkıl Hâk Te‘âlâdan şihhat-i vücud ve i‘tidâl-i mizâc istemek gerekdir.Ve eyyâm-ı şayf ve zemherîrde i‘tidâl-i beden mefkûd olmağla erbâb-ı halvet halveti eyyâm-ı rebî‘a ve faşl-ı harîfe te’hir iderler.Teveccüh-i nefsanî terakkî-i insânîye bâ’ışdır.Ya‘ni kalbde himmet ve gayret ve nefste teveccüh ve hareket olıcağ hazîz-ı tab‘dan evc-i rûha su‘ud hâşıl olur.Zîrâ hareket-i nefsiyye a‘mâl-i bedeniyyeyi müstelzimdir. A‘mâl-i şâliha-i bedeniyyenüñ neticesi ise ‘ulûm-i ledünniyedir.

(DOKSANDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(129-a)YEV MÜ'L-İŞNEYN BA‘DE’Ş-ŞABÂH VÂRİD OLAN NAZMDUR

“ Nürdan oldı burâkuñ Hâkî
Geçdi bir demde kamu âfâkı
Cezbe-i dildürür ki bu yolda
İrgürür Hâkî’a cân-ı müştâkı ”

Ya‘ni burâk nürdan maṭbū‘ olduğda sâ’ir devâbb-ı ‘unşuriyye gibi kaṭ‘-ı mesâfeye muhtâc olmaz.Belki kaṭ‘-ı mesâfe itdüğü berkî ve lemḥîdür.Ve ol burâk-ı nürânî cezbe-i dildür ki ‘âşık meczûb ve ma‘şûk câzib miyânında irtibât-ı ma‘nevîdir.Ve bu irtibâtda vesâ’it yokdur.Zîrâ cihet-i hâşdandır. Anuñçün eşeri serî‘dür.Ve şol sâliküñ ki sırrı berzah-ı ekvânda kalmışdur. ‘Âlem-i vücûba yol bulunca ziyâde zahmet çeker.Ve ba‘zılar aşhâb-ı vakfeden olub orada maḥcûb kalur.Ve cezbenuñ ictihâd üzerine fazlı bu hadîşden mefhumdur ki gelür: “ Cezbetün min cezebâti’l-hâkî tüvâzî ‘amele’s-şakaleyn ”²⁴⁹ Fa‘lem zâlike .le‘alle’llâhe mine’l-mehâlik.

²⁴⁹“Hakk’ın cezbelerinden bir bile bütün insan ve cinlerin ameline denk gelir.” Keşfü’l-Hafâ;1069.

(DOKSANBEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(130-b) HAZRET-İ DÂVUD'UN DU'ÂSI

Rivâyet olındı İbn-i 'Abbâsdan -raziya'llâhü anh- itdi.Uşbu sûreyi okıdum fakîr iken ğanî oldum.Ve korkardum Hâk Te'âlâ korkulardan emîn eyledi.Ve dünyâda şol kadar nesneye mâlik oldum ki hesâbın Allâh Te'âlâ bilür.Ve buyurdılar ki uşbu şûre zebûr şûrelerinüñ efdalidür.Her kim okısa ne dilerse ana mâlik ola.Ve âdemiler üzerine mertebesi arta ve dünyâda ve âhiretde Hâk Te'âlâ hazretleri andan râzî ola.Ve eger zindânda ise halâşola.Ve eger kûl ise âzâd ola.Ve eger fakîr ise ğanî ola.Ve günâh-kâr ise Hâk Te'âlâ günâhın yarlıĝa.Ve eger bir nesne ile töhmetlü ise Hâk celle ve 'alâ hazretleri gözleye ve haste ise şihhat bula ve borclu ise borcundan kurtula.Ve eger Tañri Te'âlâ Hazretleri'nden ne hâcet dilese göz yumub açınca devâ ola.Kaçan Dâvûd peygâmbere -'aleyhi's-selâm- dünyâdan bir zahmet görse bu du'âı okırdı secdeye varurdu.Başın secdeden götürmeden Hâk celle ve 'alâ hazretleri hâcetin kılurdu.Sûre Süryân dilince idi.İbn-i 'Abbâs -raziya'llâhü anh- hazretleri 'Arabcaya döndürdi.Bu sûre-i mübâreke Zebûru'r-Rahmân sûresi gibidür.Çur'an-ı 'azîmde ol mübârek sûre uşbudur.

(DOKSANALTINCI VÂRIDÂT)

(134-b) İ'LEM YÂ MÜSTAṬLİ' A'R-RUMŪZİ

İ'lem yâ müstaṭlî'a'r-rumūzi ve yâ müstekşife'l-künūzi inne'l-Mehdiyye'l-müntezara'lleẓî hüve aḥadü'l-ḥulefâ'i'l-işney 'aşara yeḳümü 'alâ re'si'l-mi'eteyni ba'de'l-elfi ev fî erba'ın ba'de'l-mi'eteyni şümme yazherü'd-Deccâlü ba'de maẓıyyi seb'ı sinîne min kıyâmi'l-Mehdiyyi ve zuhūrihî.Şümme yaṭlu'u's-şemsü min maḡribihâ ba'de 'ısrîne seneten min zuhūri'd-Deccâli.Ve zâlike işâretün ilâ ğalebeti's-şıfati'l-ḥayvâniyyeti 'ala'n-nâsi.Fe-innehâ min zulumâti't-ṭabî'ıyyeti's-şehvâniyyeti.Kemâ enne'd-Deccâle işâretün ilâ nişfi'l-'âlemi.Ve hüve'l-celâlü li-kevnihî a'veru ve lâ ḥayra fi'z-zamâni ba'de vefâti 'İsâ -'aleyhi's-selâm-.Ve hüve yemküşü fi'l-arzı erba'îne seneten.Ve yekünü ekşerü'l-eşrâṭı'l-kübrâ fî zamânihî ve minhâ ḥurücü Ye'cuce ve Me'cuce.Ve zâlike enne'l-insâne'l-kâmile'lleẓî uşîra ileyhi bi-ḳavlihî -'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm-: "Lâ teḳümü's-sâ'atü ḥattâ lâ yükâle fi'l-arzı Allâhü Allâhü." Ey lâ yebḳî ehlü'z-zıkrı'l-müttesılı.Ke'r-rūhi li-cesedi'l-'âlemi.Ve lâ şekke enne'l-cesede ile'l-fenâ'i ve'l-belâ ba'de zehâbi'r-rūhi. Ve yeteḳaddemü'l-Mehdiyye eşrâṭun keşîratün yerâhâ eṭfâlü'z-zamâni in 'aşü.Ve min eşrâṭın ḥurücü beni'l-aşferi.Ve hümü'l-efrencü yaḥrucüne 'alâ Būsnâ evvelen.Ve yu'inühüm Musḳuva min ṭarafı'l-Bahri'l-Mâlihi.Ve kezâ ğayrühüm min mileli'l-küfri'l-muḥtelifeti.Ve ḳad ḥarece (135-a) ba'zühüm fi's-şâmineti ve't-tis'îne ba'de'l-elfi kemâ dalle 'aleyhi ḳavlühü Te'âlâ: "Fî edna'l-arzî." Fe-innehü kelimetâni 'adedü ḥurūfihâ seb'atün ve tis'üne.Ve lâ yezâlü emrü'l-cihâdi yedürü 'ale'l-ġalibiyyeti ve'l-maġlubiyyeti fî biz'ı sinîne ve hiye mine's-şülüşi ile't-tis'ı.Ve'l-biz'ı'l-mezkûrati veḳa'ati'l-ġalebetü fihâ min ciheti'l-küffâri ḥattâ kâne mâ kâne mine'l-inkisâri'l-'azîmi.Ve seyeci'ü inşâ'ü'llâhü Te'âlâ zamânün yazheru fîhi hükmü kelimetin yaġlibüne.Ve yaḳa'u'l-ġalebetü min ṭarafı'l-müslimîne.Ve yekünü'n-nâsü fî emni vüs'atin ilâ mâ-şâ'a'llâhü. Şümme yeci'ü zamânün yete'asseru fîhi'l-iḳâmetü fî ekşeri bilâdi'r-Rūmi.Bel yazṭarru ehlühâ ile'l-intikâli ilâ cānibi's-Şâmi.Fe inne'l-küffâri yebluġu ḥurücühüm ilâ ṭarafı Haleb.Ve yaḥfezuha'llâhü ve's-Şâme min istilâ'ihim fe-inne'l-arza'l-muḳaddesete lâ yedullühüm 'aleyhi lâkin dalle ḳavlühü Te'âlâ: "Ve in min ḳaryetin illâ naḥnü mühlükühâ ḳable yevme'l-ḳiyâmeti ev mu'azzibuhâ aẓâben şedîden." İne'l-bilâde küllehâ lâ tüsellemü mine'l-âfâti fî âḫiri'z-zamâni bi-ḥasebi mâ yaḳteẓihî a'mâlü ehlihâ.Ve delle ḳavlühü -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem-: "İne'llâhe yeb'aşü 'alâ re'si külli mi'ete

senetin men tuceddidü lehâ dînehâ” Ve qavlühü mâ mâ kâne münzû mâ kâneti’d-dünyâ re’s(135-b)mi’eti senetin illâ mâ kâne ‘inde re’sihâ emrûn.Fe-izâ kâne re’sü mi’eti harece’d-Deccâlî ve nezele ‘Îsâ ‘alâ enne’l-ğayra ve’s-şerra yete’ākabân.Ve inne li-küllî Deccâlin ‘Îsâ ve li-küllî Fir’avne Mûsâ.Ve kad ‘arafna’l-müceddide fî re’si’l-mi’eti’l-ülâ ba’de’l-elfi min ciheti’l ismi’l-bâṭini beli’z-zâhiri eyzan.Ve hüve ħazretü’s-şeyḥu kutb vaqtühü ve ‘alâmetü zamânihi’s-seyyidü ‘Osmânü’l-Fazliyyü’l-Îlâhiyyü min sükkâni Kõstantîniyye. Ve kad tüveffâ ba’dehâ bi-seneteyni ve hüve’l-Mehdiyyü’l evvelü fi’l-elfi’s- şânî fi’l-fâşîli.Ve emma’s-şânî fe-hüve’l-müntezarü fî re’si’l-mi’eti’s-şâniyeti. Ve fi’l-ħadîsi: Ĥayrüküm fî re’si’l-mi’eteyni ev ba’de’l-mi’eteyni ħafîfü’l-ħazâyî ħafîfü’l-ħâlî min ciheti’l-ehli ve’l-‘ayâli.Fe-innehü ħîne’izin bel qable zâlike bi’n-nisbeti ilâ qurbi’l-ħudûdi ve ba’dehâ teḥullü’l-ğurûbetü li-netâbi’a’l-âyâti’l-kübrâ.Ve tüzelizilü’l-aqdâme ve tüşevvişü’l-ğavâtıra ve tüşebbitü’l-ğulûbe ve ğalebütü’l-ğayreti.Ve kad veqa’at li’l-ħicretü min beldeti’l-Üskûbi ilâ cânibi medîneti Bursa bi-işâreti’l-müceddidi’l-mezkûri qable’l-vaq’ati’l-mâziyeti fe kâne mâ kâne min levmi’l-cehleti.Şümme innehüm vaṭa’ehümü’l-küffârü fî bilâdihim.Fe-mâ necâ illâ’l-ğalîlü.Fe-enfe’ahümü’n- nedmü ba’de ħarâbin.(136-a)Ve hekezâ cühhâlü külli ‘aşrin mine’l-a’sâri. Şümme vaqa’tü ile’l-ħicreti eyzan min Bursati ile’s-Şâmi fî tis’ı ve ‘ısrîne ba’de’l-mi’eti ve’n-nâsü ‘alâmezâhibin muhtelifetin fi’-taḥti’eti ve’t-taşvîbi.Va’llâhü a’lemü bi-ħafîfeti’l-ħâlî.Ve mâ emrî illa’l-‘amelü bi’l-işâreti’l-Îlâhiyyeti’l-kaṭ’ıyyet.Ve men aşdağı mine’llâhi kılen ve len yuḥlife’llâhü va’dehü.Şümme inne’d-devlete’l-‘Osmâniyyete âhira’z-zevâli’l-İslâmiyyeti ve hiye keşîretün fe-tentehî ile’z-zamâni’l-Mehdiyyi bi’ttifâkı ehli’l-ħakâ’ikı. Kemâ enne ħilâfete ‘Îsâ ħatîmetü’l-ħilâfeti’l-‘âmmeti ve ħilâfetü’l-Mehdiyyi ħatîmetü’l-ħilâfeti’l-ħâşşati’l-Muḥammediyyeti.Ve emmâ ħilâfetü ħatîmeti’l-evliyâ’i fe-mertebetün maḥşuşatün min merâtibi’l-ħilâfeti’l-ħâşşati.Ve lâ yekümü bi’tikâdihî illâ men nefeha’llâhü fî fıhi min fıhi.Fa’lem zâlike ve lâ tekün mimmen efsede fi’l-arzı ba’de en aşlahaha’llâhü “Fe-inne’llâhe lâ yügayyirü mâ bi-ğavmin ħattâ tüğayyirü ve mâ bi-enfüsihim.” Ya’ni inne’htilâle’l-âfâkı innemâ hüve ihtilâlü’l-enfüsi.Li-enne’l-enfüse qalbü’l-âfâkı. Ve’l-qalbi izâ şalaḥa şalaḥa’l-cesedü küllühü.Ve izâ efsede fesede’l-cesedü küllühü.Ke’l-sultâni fe-innehü eyzan qalbü’l-‘askeri fe-ğıvâmühü bi-ğıvâmihî. Ve lâ yekünü kıvâmü illâ bi-mübâye’ati kutbi zamânihî.Fe-innehü zıllühü.Ve’z-zıllü yetbe’u fî zılli.Ve ħâzihi’l-mübâye’atü mefkûdetün fî ħâzihi’z-zamâni.Ve li-zâ keşüret el-fitnü vaqa’a’l-hercü ve’l-mercü.Ve lev kıle fî

zālike la'stehzē 'ü bi'l-kā'ili.Li-enne'llāhe Te'ālā erāde ḥarābe'd-dünyā. Ve lā yekūnū zālike illā bi'nḥırāzī'l-'adli.Ve lā yekūmū'l-'adlū li's-sultāni illā bi-işāreti'l-aḫṭābi.Fe-innehümü'l-müvāḳıfüne li-celīleti'l-ḥāli.Şümme nekūlü izā eradte Allāhümme bi-'ibādike fitneten fa'ḳbiẓnā ileyke ḡayre maḳbūnīne ve'nşurnā 'ala'l-ḳavmi'l-kāfirīne ve lev bi'l-mevti ba' de ḥīnin.²⁵⁰

²⁵⁰ Ey remizleri araştıran ve hazineleri açığa çıkaran kişi ,bil ki:On iki imamdan birisi olan beklenen Mehdi,1200 yılının başında veya 1204 yıllarında kıyam edecek.Sonra Deccal de Mehdi'nin kıyamında ve huzurunda yedi senenin geçmesinden sonra ortaya çıkacaktır.Deccal'den yirmi sene sonra da güneş ,battığı yerden doğacak. Bu,hayvani sıfatların,insanlar üzerindeki galebesine işarettir.Şüphesiz o,tabii, şehvani karanlıklardandır;tıpkı Deccal'in ,alemin yarısına işaret olması gibi.O da celaldir.Çünkü o kördür.İsa'nın vefatından sonraki zamanda bir hayr yoktur.O,İsa,yeryüzünde kırk sene bekler ve büyük alametlerin çoğu da O'nun zamanında olur.Yecuc ve Mecuc'un çıkması onlardandır.Bu,Rasulullahın şu sözüyle işaret edilen insan-ı kamildir: "Yeryüzünde Allah Allah denmeyinceye kadar kıyamet kopmaz." Yani yeryüzünde birbirini izleyen zikir ehli kalmayınca kadar.Alemin cesedi için ruh gibi.Şüphe yok ki cesedin yok olması ,ruhun gitmesinden sonradır.Mehdi'nin gelmesinden önce zamanın çocuklarını ,yaşarlarsa görebilecekleri birçok alamet gelir.Beni Asfar'ın çıkması alametlerdendir.Onlar Bosna'ya saldıran Frenklerdir.Karadeniz tarafından Moskovalılar ,onlara yardım edecekler.Çeşitli küfür milletleri de böyledir.Bunların bazıları Allah'ın " en yakın arzda " (Rum /2) ayetinde delalet ettiği gibi 1098'de çıktılar.Bu ayet iki kelimedir ve harflerinin sayısı doksan yedidir.Cihadda galibiyet ve mağlubiyet arasında devreder durur. "Birkaç yılda" (Rum /3):Bu üç ile dokuz arasındadır. Burada bahsedilen birkaç, kafirler cihetinden onda vuku bulmuştur.Ta ki büyük yenilgiden dolayı olan olmuştu.Allah izin verirse, galip gelirler,sözünün hükmünün açığa çıkacağı zaman gelecektir.Ve müslümanlar tarafından galibiyet vakı olacaktır.Ve insanlar Allah'ın izin vereceği zamana kadar güvende ve mutlulukta olacaklardır.Sonra Bizans şehirlerinin çoğunda, namaz kılmanın zorlaşacağı bir zaman gelecek.bilakis oranın halkı Şam'a intikal etmede sıkıntı çekecektir.Kafirlerin saldırıları Haleb'e kadar ulaşacak.Allah,Haleb'i de Şam'ı da onların istilalarından korusun.Şüphesiz mukaddes arz oraya delalet etmeyecektir.Ancak Allah'ın şu sözü ona delalet eder: "Hiçbir medeniyet yoktur ki kıyametten önce onun yıkıcısı veya şiddetli bir şekilde azap edicisi biz olmayalım." (İsra /58) Bütün beldelerin halkı ,amellerinin bir sonucu olarak,ahir zamanda afetlerden emin olamaz. Peygamberin bu sözü de ona delalet eder: "Şüphesiz ki Allah her yüz senenin başında dinini yenileyecek birisini gönderir." Ayrıca şu hadis de buna delalet eder: "Dünyanın var olmasından beri yüz sene geçmesin ki başında bir emir gelmesin."Yüz sene olunca hayrın ve şerrin birbirini takip etmesi yönünden Deccal çıktı İsa indi.Şüphesiz ki her Deccal için İsa ve her Firavun için de Musa vardır.Bin yılından sonraki yüzyılın başındaki müceddidi batın ve hatta zahir cihetinden tanıdık.O da zamanının alameti ve vaktinin kutbu , Kostantıniyye'de oturan hazret-i şeyh El Seyyid Osman El Fazlı'dır.Ondan,birinci yüzden, sonra iki sene içinde vefat etti.O,ikinci yüzyılda ilk Mehdi'dir.İkinci ise ,ikinci yüzyılın başında beklenendir.Hadiste şöyle denir: "İkinci yüzyılın başında veya sonunda,en hayırlınız,çoluk çocuk açısından ,durumu en hafif olanınızdır." Şüphesiz ki o anda ve sınırların yakınına nisbetle ,özellikle ondan önce büyük alamete tabi olmak için yok oluş başlamıştır.Ayaklar sarsılacak,hafızalar karışacak,kalpler duracak,hayret ve şaşkınlık galip gelecek. Artık benim için mezkur müceddidin işaretiyle, Üsküp beldesinden , Bursa şehrine ,geçmişte cahillerin kötülmesi sebebiyle,hicret gerçekleşti.Sonra kafirler onları kendi memleketlerine yerleştirdiler.Onların çok azı kurtuldu.Harap olduktan sonra da sadece pişmanlık onlara fayda verdi.Bütün asırların cahilleri de bu şekildedir. Yüz yirmi dokuz yılından sonra da Bursa'dan Şam'a hicretim gerçekleşti.Ve imamlar,hatalı saymak veya tasdik etmek noktasında muhtelif mezhepler üzerindeydiler.Allah durumun hakikatini en iyi bilendir.Benim işim ise Allah'ın kesin işaretiyle amel etmekten ibarettir. "Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?" (Nisa /122) ve "Allah vaadine asla ters düşmeyecektir." (Hacc /47) Sonra İslamiyetin zevalinin sonlarına doğru Osmanlı Devleti ,hakikat ehlinin ittifakı ile Mehdi'nin zamanında sona erecektir.Nasıl ki İsa'nın hilafeti ,umumi hilafetin sonu ise,Mehdi'nin hilafeti de hususi ve Muhammedi hilafetin sonudur.Evliyanın hilafetinin sonu

ise hususi hilafetin mertebelerinden bir mertebedir.Ona inanmakla kaim olman ancak Allah'ın ağızından ,ağızına nefes verdiği kimse ile kaim olur.Bunu bil.Allah onu ıslah ettiken sonra yeryüzünde fesat çıkaranlardan olma. “Şüphesiz Allah,bir kavmin durumunu,onlar nefislerindeki değişirmedikçe değiştirmez.” (Rad /11) Yani ufukların bozulması nefislerin karışmasıdır.Çünkü nefisler,ufukların kalbidir.Kalp düzgün olursa cesed de düzgün olur;kalp bozulduğunda ise cesedin tümü bozulur.Sultan da böyledir,sultan askerin kalbidir.Askerin sağlam olması ,onun sağlam olmasıylaadır.Zamanın kutbu ile bidatleşmeden ,kuvvet ve sağlamlık olmaz.Çünkü o, onun gölgesidir;gölge gölgeye bitişir.Bu bidatleşme,bu zamanda ihmal edilmiştir.Bundan dolayı fitneler çoğaldı,yıkım ve perişanlık yayıldı.Bu konuda söz söylene ,onu söyleyeni alaya alırlar.Çünkü Allah dünyayı yıkmayı murad etmiştir.Bu da ancak adaletin ortadan kalkmasıyla olur.Bir sultan için kutubların işareti olmadan adalet ayakta durmaz.Onlar durumun açıklığına daha uygundurlar.Sonra şöyle deriz:Allah'ım!Kullarına bir fitne murad ettiğinde fitnelenmeden canımızı al.Kafirler kavmine karşı bize yardım et,kısa sürede ölüm olsa bile.

(DOKSANYEDİNCİ VÂRIDÂT)

(136-b) MİN KELÂMÎ FUZEYL BİN ‘İYÂZ

Min kelâmi Fuzeyli bin ‘iyazın -raziya’llâhü ‘anh- İzâ aḥabbü’llâhü ‘abdühü ekşere ḡammehü ve izâ baḡaḡa ‘abden vesse‘a ‘aleyhi dūnyâhū. laṭife:semi‘ at imra’etün mü’ezzinen yū’ezzinü ba‘de ṭulu‘ı’ş-şemsi ve yeḡülü es-şalâtü ḡayrūn mine’n-nevmi.Fe-kālet en-nevmü ḡayrūn min hāzihi’ş-şalâti laṭife. Teḡaddūme racülün fī şalâti’ş-şubḡı fe-ḡara’e iza’ş-şemsü küvviret ilā ḡavliḡı Te‘ālā fe-eyne tezḡebūn.Fe-ḡaḡara fekerrera hāzā ḡattā ḡurbe in taṭlu‘u’ş-şemsü ve fi’l-cuma‘ı racülün kāne ḡad veza‘a cūrābehü emāmeḡı fe-raḡa‘a cūrābehü.Fe-ḡāle ezā zāhibūn ilā mekānī ve lā a‘rifü ilā eyne yeḡḡebūne hā’ülā’ı’l-ḡurṭubābūne laṭife.Emme racülün fe-ḡara’e sūrete’l-ḡari‘ati fe-ḡāle bedele ḡavliḡı Te‘ālā: “Fe-ümmühü hāviyetün.” Fe-ümmühü zāniyetün fe-ḡaṭṭa‘a’l-cemā‘atü’ş-şalāte fe-zārebühü fe-ḡāle lime tazribūnenī bi-sebebi’l-kāfirīne.Vecede meḡtūben bi-ḡaṭṭı ba‘zı’l-ekābiri ennehü men ḡara’e hāzihi’l-evrāde bi’l-iḡlāşı şāhede ‘acāyiben ‘azīmeten min ḡavaşşimā keffārete’l-ḡaṭṭı‘ati ve rafe‘a’d-derecati ve ḡazā’e’l-ḡacāti’d-dīniyyeti ve’d-dūnyeviyyeti.Ve erseleha’l-imāmü Faḡre’d-dīni’r-Rāzī ile’s-sultāni ḡiyāse’d-dīni tuḡfeten ve hiye hāziḡı virdü yevmi’s-sebti lā İläḡe illā ente sūḡḡāneke innī küntü mine’z-zālimīne mi’ete merrāṭin.Virdü yevmi’l-aḡadi lā İläḡe illa’llāhü’l-melikü’l-ḡaḡḡu’l-mübīnū mi’ete merrātin.Virdü yevmi’l-işneyni lā İläḡe illa’llāhü ‘azīzen celīlen bā celīlen mi’ete merrātin.²⁵¹

²⁵¹ Fuzeyl bin İyad’ın sözlerinden biri şöyledir: “Allah bir kulunu sevdiği zaman üzüntüsünü artırır; ona kızdığı zaman da dünya nimetlerini ona genişletir.” Latife: Bir kadın bir müezzinin, güneşin doğuşundan sonra ezan okuduğunu duymuş. Müezzin, “namaz uykudan hayırlıdır” diyormuş. Kadın, “uyku, böyle bir namazdan hayırlıdır.” demiş. Latife: Adamın birisi sabah namazında imamlık yaptı. Namazda Tekvir sureinden, “Güneş düğüldüğünde nereye gidiyorsunuz?” cümlesine gelince şaşırđı. Bu cümleyi tekrarladı. Güneşin doğuşunun yaklaşmasına kadar bunu tekrarladı. Cemaatten bir adam çorabını önüne koymuş ve giymişti. Şöyle dedi: “Ben yerime gidiyorum ama şu Kurtubalıların nereye gittiklerini bilmiyorum. Latife: Bir adam imam oldu, Karia suresini okudu. “Onun anası haviye, cehennemdir.” cümlesi yerine, “onun anası zaniye, zina edendir” cümlesini okudu. Cemaat namazı böldü ve onu dövdüler. O da şöyle dedi: Kafirler yüzünden beni, neden dövüyorsunuz. Bazı büyüklerin yazısıyla yazılmış bir mektup bulundu ki kim bunu ihlas ile okursa büyük, acayib durumlar müşahede eder. En önemlilerinden hataların kefaretileri, derecelerin yüceltilmesi, dini ve dünyevi ihtiyaçların karşılanması gibi. İmam Fahreddin Er-razi, onu, Sultan ḡiyaseddin Tuhfe’ye gönderdi. O yazı şudur: Cumartesi virdi: “Allah’ım senden başka ilah yoktur, seni tesbih edirim. Ben zalimlerden idim.” Yüz kerc. Pazar gününün virdi: “Allah’tan başka ilah

(DOKSANSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(137-b) Fİ'L -HADİŞ

“Cezbetün min cezebâti'l-ḥaqqı tüvâzî 'amele's-şakāleyn ”²⁵²
 Cezbe kesb ve ictihâduñ muḳâbilidür.Zirā ḥāl-i bâtındur.Nitekim kesb ve ictihād ki 'ameldür.Ḥāl-i zāhirdür ve ḥāl-i zāhir ḥāl-i bâtın üzerine mebnîdür.Zirā ḥāl-i bâtın esâsdur.Anuñçün ḳalbde 'ulüm ve niyyât ve maḳâşıd-ı şaḫîḫa olmasa ḳalbde olan a'mâl-i zāhire bî-aşl fer' gibi olur meşelâ bî-bün ve bîḫ-i dıraḫt gibi.İşte evvel-i esâs zıkr olınan ma'ânîdür.Velâkin gâḫ olur ki ol ma'ânî cezbeye muḳârin olmaz.Pes ,şânî ḫâlde cezbe daḫi lâzım olur ki ziyâde taz'îf 'amele bâ'ışdür.Zirā bu şüretde 'amel bî-tekellüf Ḥaqq'la olur.Şüret-i ulâ ise tekellüfden ḫâlî degüldür.Ve bi'l-farz bir dilde mücerred cezbe-i ḳalîle olsa ins ü cinnüñ a'mâl-i ḳaltesine râciḫ gelür.(138-a)Zirā ḳalbde olan irtibâḫ-ı Ḥaqq maḳşud-ı bi'z-zâtdur.Ānuñçün Allāḫ Te'âlâ şuver ve a'mâle nazar itmez.Belki ḳulüb ve niyyâta nazar ider.

Ve 'amel-i şakāleyne muzâf ḳıldı.Zirā meczüb mavtın-ı teklîfededür.Teklîf ise ins ü cinne ta'alluḫ itmişdür.Melâ'ikenüñ 'ibâdeti ḫabî'idür.Zirā nürdan maḫlûḳlardur.Ve neş'esine rûḫāniyyet gâlib olan maḫlûḳuñ 'ameli teveccüh-i rûḫānî ḫükmündedir.Pes, 'amelüñ ins ü cinne ihtisâsı vardır.Bu sebebdendir ki melâ'ikenüñ mevti ḡaşye ma'nâsınadır sâ'ir ise böyle degüldür.Zirā 'anâşır-ı keşîfeden taḫassür itmişdür.Binâ'en 'alâ ḫâzâ zevḳ-ı mevte ider.El-ḫâşıl anlaruñ nefsi-i ḫabî'ileri ḫükm-i rûḫda degüldür;zirā keşîfdür.Melâ'ikenüñ ise ḫükm-i rûḫdadur;zirā laḫîfdür.Ve bundan ḫabî'at iki kısım olduḫı zāhir oldu ki biri laḫîfedür ki ḫabî'at-ı melâ'ikedür.Ve biri daḫi keşîfedür ki ḫabî'at-ı şakāleyndür.Ve bu taḫrîrden reḳâiḳ-ı ḫadîş-i mezkûr çeşm-i idrâk ana nümâyân oldu. Feḫmedi'llāhe 'alâ zâlik.

yoktur, o kral apaçık bir gerçektir.” Yüz kere. Pazartesinin virdi: “Allah'tan başka ilah yoktur,azizdir,celildir.Ey celil.” Yüz kere.

(DOKSANDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(138-b) KİLE Lİ LEYLETE'L-CUM' ATİ BA' DE'L-İNTİBÂHİ

Kîle lî leylete'l-Cum'ati ba'de'l-intibâhi inne'llâhe zehebe bi-nûrihî zulmete el-bedeni kemâkâle Te'âlâ: "Ve eşrağati'l-arzu bi-nûri Rabbihâ" Lâkin işrâku arzı'l-vücûdi bi-nûri'r-Rabbi yekünü 'alâ vecheyne el-evvelü mâ eşâra ileyhü kavlühü -salla'llâhü 'aleyhi ve sellem-: "İnne'llâhe hâlaka'l-halka fî zulmetin şümme raşşe 'aleyhim bi-nûrihî." Ey kadderahüm fî zulmeti şümme tecellâ lehüm bi'smihi'n-nûri.Fe-ğaşale't-ta' ayyünü'n-nûriyyü ve'l-eşerü'l-laţîfû'r-rûhâniyyü.Ve bi-zâlike temeyyeze'z-zâhirü mine'l-bâţını ve's-şânî mâ eşâra ileyhi kavlühü Te'âlâ: "Hüve'llezi yuşallî 'aleyküm ve melâ'iketühü li-yuħriceküm mine'z-zulumâti ile'n-nûri." Ey min zulümâti'l-küfri ve'l-ma'şıyyeti ve'l-bid'ati ve't-telvîni ilâ envâri'l-îmâni ve't-ţâ'ati ve's-sünneti ve'l-temkîni.Fe-inne hâzihi'z-zulumâti münteşi'etün mine't-ta' ayyünâti'l-hâriciyyeti'l-cismâniyyeti.Fe-lâ büdde min izâletihâ.Ve zâlike bi-raħmeti'llâhi'l-hâşşati 'alâ 'ibâdihî.Fe-inne ekşerehüm bâķüne fî zulumeti't-ţab'ı ve hâsihi'r-raħmetü hiye'l-murâdetü bi'n-nûri hâhünâ ve hüve izhâru bâţını'n-nûri fi'z-zâhiri ba'de mâ kâne ke-nünen fîhi.(139-a)El-eşera ilâ nûriş-şemsi keyfe yuħcebü bi's-seħâbi'l-keşfi.Fe'n-nûru'l-evvelü hüve nûruş-şemsi fî nefsihî mine't-tecelli'z-zâtiyyi'l-İlâhiyyi.Ve'n-nûruş-şânî zuhûruhü ba'de istitârihî ve hüve'l-murâdu bi't-tecellî fî aķvâhi'l-ķavmi.Ce'alnâhü ve iyyâküm mine'l-münevverîne bi-nûri zâtihi ve şıfâtihi bi-ħurmeti envâri ta' ayyünâtihi şümme kıle lî hâza'l-beytü't-Türkiyyü ve şadara 'an lisâni'l-hâli: Mescidüm bi'llâhi mermerdür baña ħayr-iħalef

Raħmetu'llâhi 'alâ ħayri'l-ħalef ħayri's-selef.

Ya'ni ben bir mescid mişâlindeyem ki mescid münhedim olsa eşeri olan mermer bâķi ķalduđı gibi benüm daħi leţâ'if-i ma'ânî naķuşını müştehil olan aħcâr 'ibârât ve şuħûr-ı elfâzım ħayr-i ħalefim olur.Zîrâ mescid-i vücûd tamâm-ı 'ömrle münhedim ve zamân-ı beķâ münķazî olub uşul-i 'anâşıruma istiħâle ve intikâlden âşârımuñ fenâsı lâzım gelmez.Nitekim ķafes ħarâb ve bûlbûl pervâzla ğâyib olur.Velâkin efvâhda hezar-dâsitâni ķalır.Pes ħayr-i ħalef ve ħayr-i's-selef olınan ħimmet olsun.²⁵³

²⁵³ Cuma gecesi uyandıktan sonra bana şöyle denildi: "Allah nuruyla,bedenin karanlığını gidermiştir." Şu ayette olduğu gibi: "Arz,Rabbinin nuruyla parçalandı." (Zümer /69)Ancak vücudun,varlığın ,arzının,Rabbinin nuruyla parçalanması iki türlü olur:İlincisi,Rasulullah'ın şu sözünün işaret ettiğidir:

(YÜZÜNCÜ VÂRİDÂT)

(140-b) TÜVÂN-GER

Zebân-ı Pâriside ehl-i luğât şebt itdükleri üzre gâr ve ger lafzları miyânında fark vârdur. Zîrâ gâr kâf-ı ‘Acem ile edât-ı mübâlağadır. Mâzî âhirine lâhik olur perverd-gâr gibi ki ‘Arab andan Rabb-i esmâ ile ta‘bîr ider. Zîrâ Rabb terbiyede mübâlağa ifâde ider. Egerçi ki şıfat-ı müşebbehedür ve âferîd-gâr gibi ki aşlı âferîddür halk itti ma‘nâsına. Şoñra gâr lafzı ilhâk olunduğda hallâk demek oldu. Ve edât-ı mezkûre emr âhirine dañi gelür âmürz-gâr gibi ki şer‘ andan gâfûr ta‘bîr ider. Âmürz aşlında emrdür ki mağfîret ile ma‘nâsınadır. Ve âmüz-gâr gibi ki keşîrû‘t-ta‘allüm ve ‘t-ta‘lîm dimekdür. Zîrâ âmûhten ve âmüzîden öğrenmek ve öğretmek ya‘ni lâzım ve müte ‘addî beyninde müşterekdür ve isme dañi lâhik olur. Velâkin şıfat ile te‘vîl olunur. (141-a) Meşelâ hudâvendi-gâr irler. Hudâvend şâhib ve mâlik ma‘nâsınadır. Şâhibiyyet ve mâlikiyyetde mübâlağa kâsd olınsa hudâvendi-gâr dirler. A‘lâm-ı mülûk ve elkâb-ı eşrâfdandır. Fe-emmâ güneş-kâr lafzı böyle degüldür. Belki bunda kâr kâf-ı ‘Arabîledür. Ve lafz-ı güneş-kâr kâ‘ide-i Fars üzre şıfat-ı müşebbehedür; kârı ve işi günâh dimekdür. Ve bir kimsenüñ ki işi dâ‘imâ günâh-ola mübâlağa ile mücrim olur. Ve eger kâf-ı Fârisî ile olırsa fassîk ve hatâ‘en ma‘nâsına te‘vîl olunur. Teşdîd-i tâile ve sūdî-i pür-şasâr-ı şânî üzerine iktîşâr idüb evvelden gaflet itmiş ve kâ‘ideye câhil olmışdur. Ve ger lafzı kâf-ı Fârisî ile edât-ı fâ‘ildür ki âhir-i isme lâhik olub anuñ fâ‘iline delâlet ve-ci ma‘nâsın ifâde ider. Zer-ger ve keş-ger gibi ki kuyumcı ve başmağçı dimekdür. Ve tüvân-gerde zâhir olan budur ki aşlı tüvân-gârdur tüvânâ ma‘nâsına ki güçlüdür.

“Şüphesiz Allah, bütün yaratıkları karanlık olarak yarattı, sonra nurunu üzerlerine serpti.” Yani onları karanlık olarak takdir etti, sonra da nur ismiyle onlar için tecelli etti. Nuri görüntü ve ruhani ince eser ortaya çıktı. Bununla da batın zahirden ayrıldı. İkincisi ise Allah’ın şu sözünün işaret ettiği şeydir: “O ve melekleri sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size destek olurlar.” (Ahzap/ 43) Yani küfr, masiyet, bidat, kötöleme karanlıklarından iman, taat, sünnet ve temkin aydınlıklarına. Şüphesiz bütün bu karanlıklar, cismani harici görüntülerden ortaya çıkar ve yayılır. Onların izalesi kaçınılmazdır. Bu da Allah’ın kullarına özgü rahmetiyle olur. Onların çoğu tabii karanlıkta kalırlar. Bu rahmet -ki burada onunla nur murad edilmiştir- içinde bir hazine olduktan sonra nurun batınını zahirin içinde çıkarmaktır. Güneşin nurunun keşif bulutlarını nasıl kapattığını görmez misin. Birinci nur, ilahi zati tecelliden olan güneşin kendi nurudur. İkinci nur ise, onun örtünmesinden sonra açığa çıkmasıdır, ki insanların dilinde tecelliden murad da budur. Allah bizi de sizi de görüntülerinin nurunun hürmetine, sıfatlarının ve zatının nuruyla nurlananlardan eylesin. Sonra bana lisan-ı hal ile şu Türkçe beyt söylendi:

Velâkin mübâlağa mefhûmdur. Ve azher olan budur ki ger aşl üzerine -
ci ma' nâsınadır ki tûvân-ger güçci ve güç idicidir şoñra ğanî ma' nâsında
isti' mâl olındı. Zîrâ güç itmek ğınānuñ üzerinde. Bundan fehm olındı ki kârı
ger ma' nâsına aḡz iden ḡaḡā itdi.

(YÜZBİRİNCİ VÂRİDÂT)

بنام خداوند جان افرین (141-b) CÂN ĀFERĪN

Cân-āferīn rābıta olan ki lafzınıñ hazfıyla hudāvende şıfatdur. Hudāvend ki cân-āferīnest dimekdür merd cömerd gibi ki aşlında merd ki cömerdest dimekdür . Nitekim kavā'id-i Farsda mübeyyendür. Ve Gülistānda
 ای زبر دست زیر دست ازار ”daği
 böyledür. Ya'ni zır-dest āzār zebr-destüñ şıfatıdır. Taqriri ey zebr-dest ki zır-dest āzārest dimekdür. Sūdī-i pür-ḥasār kâide-i mezkûreden gâfil olub mezkûr olan iki maḥalde ve emsâlinde terkibi izâfet-i beyâniyyeye ḥaml itmişdür ve terkibi ifsâd eylemişdür. Ve yine Gülistān'da gelür beyt:

“ بجه کاریت جهاندارى مردنت به که مردم ازارى ” Bunuñ taqriri mürdent bih zi-zindegī dimekdür ki lafzı burada ta'lîl içündür. Ya'ni senüñ memātuñ(142-a) ḥayātuñdan yegdür ve efdaldür. Zırā sen merdüm-i āzārsın. Ya'ni merdüm-i āzārlu 'illeti memātuñı ḥayātuñ üzerine terciḥ ider. Pes, bunda mufaḍḍal 'aleyh ki zindegīdür. Maḳām-ı karinesiyle maḥzūfdur. Ve mışra'-ı evvel āhirinde olan yā maşdariyye ve şānī āhirinde olan ḥiṭāb içündür. Ve elfāz-ı meşneviyyede bu maḳûle i'tibār ya'ni ihde'l-yā'eyn maşdariyyete ve uḥrā ḥiṭāba maḥmûl olmaḳ 'uyüb-i kâfiyedendür diyen pür-'ayb oldı. Ve beyt-i mezkûrda sūdī-i pür-ziyān ki lafzını min tafzılıyye ma'nāsına aḥz idüb mā-ba'dini mufaḍḍal 'aleyh tutmuşdur. Ve ḥalṭ idüb dimişdür ki senüñ ölmeñ yegdür; merdüm-āzārlıḳdan. Ma'a-hāzā merdüm-āzārlıḳ bir vecihle o ma'nāya şāliḥ degüldür. Ya'ni mufaḍḍal 'aleyh olmaḳa şāliḥ degüldür meger te'vîl ile ola .Merdüm-āzārlıḳ ile olan ḥayātuñdan ma'nāsına ve bu ma'nā şāhiḥ olduḡı şüretde min lafzını edât-ı tafzîl tutmaḳ zik 'aṭandan ve cumhûra muḥālefetdendür. Ve anuñ şerḥ itdügi kitâbla hezār böyle cehli vârdur. Egerçi ki muṭāla'a idenler vâkıf olmuşlardur.

(YÜZİKİNCİ VÂRİDÂT)

(142-b) ŞEYH SA'DÎ

مرا بمرک عدو جای شادمانی نیست

که زندگانی ما نیز جاویددانی نیست

Be mergde olan bâ zarfiyyet içündür.Ya'ni düşmenüñ mevtinde şād-mānlık yiri yokdur.Ya'ni şād olmağa maħall degüldür.Ve eger cāy-ı muħhem olırsa baña düşmenüñ mergiyle şād-mānlık yokdur demek olur.Fe-emmā aqhāmdan i'tibārı zebān-ı ehl-i Fürs'e ensebdür.Ve Sa'dî bir mevzû'da daħi dir ki:Tü be cāy-i peder çi gerdî ħayr.Burada cāy lafzını ħaħ ma'nāsına aħz iderler.Ya'ni pederüñ ħaħkında ve ħuşuşunda ne ħayr eyledüñ.Ve cāy ħabr ma'nāsına olmaħ daħi fi'l-cümle ba'îd degüldür.Ya'ni pederüñ ħabrine ne ħayr eyledüñ.Pes,zıkr-i maħall ve arada ħāll ħabîlinden olur ki cān pederdür ve ki lafzı ta'lîl içündür. (143-a)Ve zinde-ğanîde olan yâ şād-mānîdeki gibi maşdariyyedür.Elif ve nûn nisbetde ziyāde olan gibidür.Nitekim İskenderānî dirler İskendere nisbetde. Bunda daħi murād zindegîdür ki ħayāt maħşüddür.Ve cāvidānîde yâ zāyide veyā nisbet içündür.Ve 'alā külle'l-vecheyn mışra'-ı evvelde olan yâ-i maşdariyyeye muħālif olur.Ve bunda muvāfaħat lâzımdur.Ya'ni iki mışra'da olan yâlar birine muṭābıħ gerekdür diyenleri redd vārdur.Ma'nā demek olur ki zîrā bizüm ħayātımız daħi ħayāt-ı düşmen gibi bāķî degüldür.Pes,iki gün girüde ħalmağla niye mesrūr olalum.Ve bunda düşmen ardınca bir gün ħalmaħ daħi bir 'ömrdür diyenleri redd vārdur.Zîrā böyle demek kemāl-i ħurūrdandur ki bir gün te'eħḫür ile teşeffiden ne ħāşıldur ki soñı marāz-ı mevtdür.

(YÜZÜÇÜNCÜ VÂRIDÂT)

(143-b) LEYTELE'L-ĤAMSI VAĀKA'TÜ KEŞRETE'L-EKLİ

MİN TABĤİ'L-LEBENİ

Leylete'l-ĥamsi vaĥa'tü keşrete'l-ekli min tabĥi'l-lebeni fe-ra'eytü enne zi'ben ĥamele 'aleyye le-yüfterisünî ĥattâ mezzeĥahü'llāhü Te'ālā ve 'āfānî.Fe-ķile lî bi-hāzihi'l-'ibāretü.Hāzā hüve'llezî yaktezihi'l-meveddetü.Ya'ni inne'llāhe Te'ālā min ĥayşü kevnihî vedūden lā yüsellimü 'abdehü ile'l-'aduvvi ve yülhimühü fücūra nefsihî li-yectenibehü ve taķvāhā li-yühāfiẓa 'aleyhi.Ve min zālike'l-fücūri keşretü'l-ekli bi'l-ĥırşî.Fe-erāhā 'alā şūreti'z-zî'bi.Li-enne fîhi'l-ĥırşu'l-gālibü 'ale'l-ekli ve hāzihi'ş-şifatü lev ğalebet kāne'l-ĥarişu 'ale'l-ekli maĥşūran fî şūreti'z-zî'bi.Li-ennehü hüve'llezî yaktezihi'l-ĥaķīķatü ve'l-āĥiretü dārü'ş-şifati.Fe'l-ülā en yazĥere'l-ĝaybü fi'd-dünyā ĥattâ lā yeftezihu bihi'l-'abdü fi'l-āĥireti.Ve ĥad ĥāle Te'ālā: “Ve ĥad ĥābe mendessāhā.” Fe-li'n-nefsi desā'isün keşīratün ihfā'ühā 'aynū'l-ĝaybi eyẓan.Fe-lā büdde min izĥārihā ve izāletihā mā dāme'l-muvāţţınu bāķıyen.Fe-li'llāhi'l-ĥamdü 'ala't-tenbhi'l-ĥāşşı ve'l-'āmmi innehü zü'l-celāli ve'l-ikrāmi.²⁵⁴

²⁵⁴ Perşembe gecesi süt aşında çok yemek yedim.Sonra da bir kurdun bana hamle yapıp beni parçalamaya çalıştığını gördüm.Nihayet Allah onu parçaladı ve beni kurtardı.Bununla bana şu ibare söylendi: “Bu,sevgiyi gerektiren şeyin ta kendisidir.” Yani Allah'ın vedud olması yönünden kulunu düşmana teslim etmez.Ona nefsinin fücürünü sakınması için ilham eder.Takvasını da onu korumak için ilham eder.Hırsla,iştahla ,çok yemek yemek de bu fücür cümlesindedir.Ben o iştahı kurt suretinde gördüm.Çünkü onda yemeğe karşı aşırı bir iştah, hırs vardı.Bu sıfat bir insanda aşırı olursa ,yemeğe iştahı olan kişi,kurt suretinde haşrolur.Çünkü gerçek bunu gerektirir ve ahiret,sıfat yurdu,dünyada ise gayb ortaya çıkar.Öyle ki kul,ahirette buna şaşırmaz.Allah şöyle demiştir: “Nefsini kirleten de perişan olacaktır.” (Şems /10)Nefs için çok desiseler vardır.Gayb gözü onu gizler. Vatandaş baki oldukça onun izalesi ve açığa çıkması kaçınılmazdır.Umumu ve hususu uyandıran Allah'a hamdolsun. O celal ve ikram sahibidir.

(YÜZDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(144-a)VEREDE KAVLÜHÜ TE'ÂLÂ

Verede kavlühü Te'âlâ: "Min kableke'llâhü'l-'azîzü'l-ḥakîm." Mâ kavlühü kavlühü Te'âlâ: "Kezâlike yühî ileyke ve ile'llezîne min kablîke." Fe-vechü'l-iktişâri immâ zayku'l-vaḳti ve nahvîhî.Ve imma'l-işâretü ilâ enne'l-emrû li'llâhi min kavlü ve min ba'dü.Li-ennehü hüve'l-evvelü ve'l-âhîrû ve hüve'l-gâlibü'l-mü'eşşiru.Ve'l-ba'dü hüve'l-mağlûbu ve'l-müte'eşşiru.Ve dalle 'ale'l-evveli mâ verede eyzan min kavlihi: "Ve âtâhü'llâhü'l-mülke ve'l-ḥikmete." Ey âtâhü'llâhü mülke't-taşarrufi fi'l-'ibâdi ve'l-bilâdi.Ve lev fi'l-cümleti ve'l-'ulûmi'l-ḥikmiyyeti'lletî hiye'l-mülkü'l-ma'neviyyü.Ve kad zahere ba'zu âşâri hâzayni'l-mülkeyni.Ve seyezheru ba'zu âḥarin minhümâ eyzan ba'de hâzâ inşâ'e'llâhü Te'âlâ.Ve kad şa'ehü ve ve'adehü.Ve hüve lâ yuḥlifü'l-mî'âde. Şümme teveccetü fi'l-'avdi min Dımışku's-Şâmi ilâ bilâdi'r-Rûmi li'zḫrâbin li-veka'a min ba'zî'l-işârâti.Fe-kîle mu'idün ya'ni inne'llâhe yu'idüke ileyhâ li-ennehü'l-'azîzü'l-gâlibü.Ve lehü fihi ḥikmetün celîletün.Lâ yetenebbehü lehâ illâ ehlühâ.Şümme kîle kâne mekâne ḥaffe'l-ḳalemü ya'ni inne'l-ḳazâ'e'l-müberreme lâ yetegayyeru.Ve mâ fî 'ilmi'llâhi lâ yetebbedelü fe-lâ bûdde mine't-teslîmi ve'l-inḳıyâdi li-emri'l-'ibâdi.²⁵⁵

²⁵⁵ Allah'ın şu sözü varid oldu: "Senden önce,Allah aziz ve hakimdir." (Şura /3) Onun öncesi de şu sözdür: "Allah sana ve senden öncekilere böylece vahyeder." (Şura /3) Kısaltmanın, ayetin son kısmının varid olmasının , çeşitli sebepleri vardır.Vaktin kısa olması ve benzeri olabilir.Veya işin, önce de sonra da tamamen Allah'a ait olduğuna işaret edebilir.Çünkü O evveldir, ahirdir ,galiptir,müessirdir.Kul ise müteessir ve mağluptur.Birincisine şu ayetten varid olan delalet eder: "Allah ona mülk ve hikmet vermiştir." (Bakara/251) Yani Allah ona,kullarda ve şehirlerde tasarruf etmenin gücünü vermiştir.Bu, cümlede de olabilir.Manevi mülk olan hikemi ilimler de olabilir.Bu iki mülkün bazı eserleri ortaya çıkmıştır.Allah izin verirse bundan sonra da,bu iki mülkün diğer eserleri ortaya çıkacaktır.Allah onu istemiş ve murad etmiştir.O miadına ters düşmez.Sonra bazı işaretlerden ortaya çıkan ızdıraplardan dolayı,Şam'dan Rum beldelerine doğru yöneldim. Dendi ki: " Muid." Yani Allah seni oraya iade edecektir. Çünkü O,aziz ve galiptir.O'nun ,onda açık bir hikmeti vardır. Onu sadece onun ehli olanlar kavrayabilir.Sonra dendi ki: Olan oldu, kalem hafifledi.Yani Allah'ın ilminde, bağlanmış kaza değişmez.Kulların işleri için teslimiyetten ve boyun eğmekten başka çare yoktur.

(YÜZBEŞİNCİ VÂRİDÂT)

(144-b) H A Ğ İ Ğ A T M E C Â Z

Erbâb-1 zâhir katında haġîkat mâ vuzi‘a lehde ve mecâz ġayr-i mâ vuzi‘a lehde müsta‘mel olana dirler.Esed lafzı gibi ki ġayvân-ı müfterisde haġîkat ve şicâ‘ da mecâzdur.Fe-emmâ ehl-i haġîkat ‘ındinden mecâz odur ki haġîkate memerr ve maġall-i cevâz ola.Meşelâ insânda şıfat-ı celâliyyeden şeytâna ve şıfat-ı cemâliyyeden firişteye ve şıfat-ı kemâliyyeden Raġmâna intikâl gibi.Pes, Haġ Te‘âlâ ism-i câmi‘ ile insâna tecellî eyleyüb cemâl ve kemâlini bi‘l-fi‘l ve celâlini bi‘l-kuva insân-ı kâmilde ve bi‘l-fi‘l cemâlini veyâ celâlini insân-ı nâkışda vaz‘ eyledügi gibi şeytân ve melek ve sâ‘ir mevcûdâta daġi esmâsını tefrîġ eyleyüb her birin bir şürete ve her şüreti bir haġîkate mazhar eyledi. Meşelâ şuda muġyî ve havâda ġayy ve türâb ve âteşde mümît isimleriyle zâhir oldı.Pes,bu şüretüñ zâhirlerine nâzır olana ta‘yyünlerine ġöre birer ism-i kevnî ile ta‘bîr ider.Ma‘a-hâzâ cümlesi ism-i İlâhî ile ġâ‘imdür.Ānuñçün eşyâ esmâ ve Haġ‘dur didiler. Fe‘fhem.

(YÜZALTINCI VARİDAT)

(145-b) BAŞAREYN

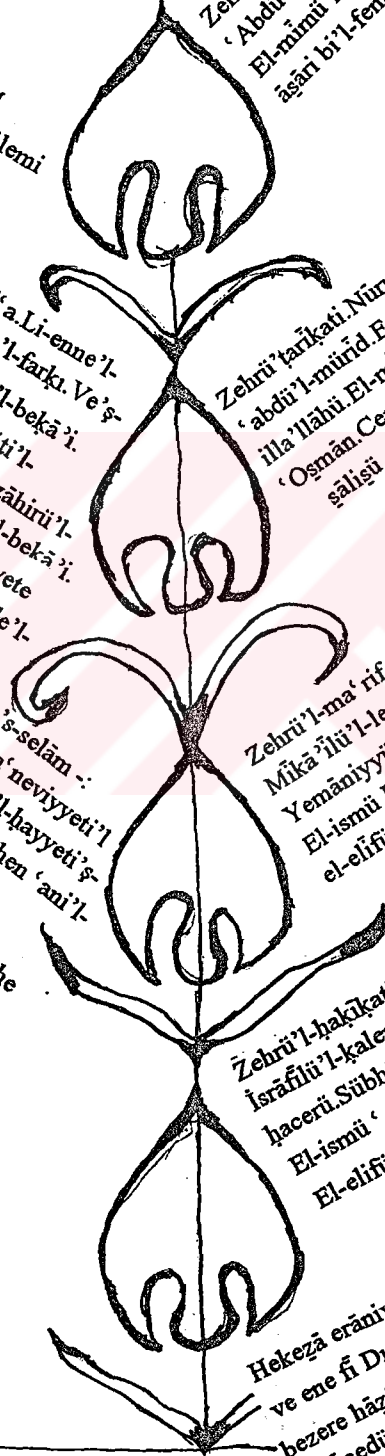

İnsânda iki başar olmak cirm-i şems ve cirm-i ķamere işâretdür ki biri nūr-ı zāt ve biri nūr-ı şıfâtdur.Ve nūr-ı zāt ‘ayn-i nūr-ı haġîkat ve nūr-ı şıfât ‘ayn-i nūr-ı şerî‘atdur.Ve şüret-i şerî‘at sırr-ı haġîkate nâzır olduġı gibi ķamer daġi dâ‘imâ şems ile da‘irdür.Ve ķamer gice olduġı budur ki gice libâs ve maġall-i istitârdur şerî‘at gibi.Ve şems ġündüze taġşîş olındı.Zîrâ maġall-i tecellîdür haġîkat gibi.Ve insân-ı kâmilüñ şühûdı gerġi devâm üzerinedür.Fe-emmâ cesedi maġall-i istitâr ve şerî‘at olmaġla ‘âlem kevn-i ķamere muġtâc oldı.El-ġâşıl âfâķ ve enfüsüñ zâhir ve bâtını zıkr olınan iki nūrle münevverdür. Fa‘rif.

(YÜZYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(146-b) KARANFİL

Karanfil

Karanfil

1
Hâzihî elifâtün erbe' atün fe-kehâzâ ||||
ve bihâ bi-'ademi't- terkîbî ilâ fenâ'î'l- 'âlemi
fe'fhemî'r-remze

2
Sümme'l-mezkûru hüve bâfnü'l-cenâni'l-erbi'a.Li-enne'l-
fenâ'e ve'l-cem'a ve'l-gaybe bâfnu'l-bekâ'î ve'l-farkı. Ve's-
sehâdetü fe-zâhirü cenneti'l-âgâri'l-fenâ'iyeti ve'l-bekâ'î.
Ve kezâ zavâhürü'l-cenâni'l-ef'âli ve's-şifâti ve'z-zâhirü'l-
fenâ'iyeti.Fe-yekûnüün mecmü'u'l-cenâni bi'tibârî'z-zâhirü'l-
bâtni semâniyete.Erbe'a minhâ li'l-fenâ'î ve erbe'a li'l-bekâ'î.
Ve hâzâ'l-culûtiyyeti bi'l-cimî minhâ evfera li-enne'l-celvete
bekâ'ün ba'de'l-fenâ'î ve'z-zâhirü'n bi's-şifâti'l-İlâhiyyeti ba'de'l-
istitâri. Ve hüve'l-ma'nâ bi-kavlihi-'aleyhi's-salâti ve's-selâm :-
İnne'llâhe hâlağa âdeme 'alâ şüretihî.Ey 'ale's-süreti ma'nevîyyeti'l-
gaybiyyeti min hâkâ'iki'l-esmâ'î ve's-şifâti. Ve 'alâ şüreti'l-hayyeti's-
şehâdiyyeti min hâkâ'iki'l-esmâ'î ve's-şifâti. Ve hüve 'âlimü'l-
hey'eti. Ve hâgâ ma'nen bedi'un.Fe'l-yenzur ve bilî yaşlu't-
tercihu li'l-bekâ'î ba'de'l-fenâ'î.Li-enne'llâhe
hüve'z-zâhiru ve'l-bâtnu. Ve hüve 'âlimü'l-
gaybi ve's-sehâdeti.Rahıme'llâhü 'abdehü
Hâkî bi-küllin mine'l-makâmeyni.

4
Zehrü's-şerî'ati.Nüru'l-kalb. Azrâ'îlü el-kürsiyyü
'Abdü'l-kadir.Er-rükni'l-'Irâkıyyü.Allâhü ekberü.
El-mimü'r-râbi'atü Müsâ.El-ismü'Umerün cenneti'l-
âgâri bi'l-fenâ'î.El-elifü'r-râbi'u el-vâhidü'l-evvelü.

4
Zehrü'tarîkati.Nüru'r-rüh.Cebra'îlü.El- arşü
'abdü'l-mürîd.Er-rükni's-sâlihetü İbrâhimü.El-ismü
illa'llâhü.El-mimü's-sâlihetü İbrâhimü.El-ismü
'Osmân.Cenneti'l-ef'âli bi'l-fenâ'î el-elifü's-
sâhsü el-'aşeretü.

4
Zehrü'l-ma'rifeti.Nüru's-sırrı'l-mukayyedi.
Mikâ'îlü'l-levh.'Abdü'l-'âlim.Er-rükni'l-
Yemâniyyü el-hamdü elimü's-sâniyyeti'âdemü.
El-ismü Ebü Bekr.Cenneti's-şifâti bi'l-fenâ'î
el-elifü's-sâni el-mi'etü.

4
Zehrü'l-hâkikati.Nüru's-sırrı'l-mutlak.
İsrâfilü'l-kalemü.'Abdü'l-hayy.Er-rükni'l-
hacerü.Sübhâne'llâhü'l-ülâMuhammedün.
El-ismü 'Aliyyün cenneti'z-zâti bi'l-fenâ'î
El-elifü'l-evvelü el-elifü.

3
Hekezâ erâniye'llâhü Te'âlâ fi hadîkatin
ve ene fi Dımışku's-Şâmi.Fe-kile li ahmil
bezere hâzâ ilâ bilâdi'r-Rümi.Fe-innehü
lä yücedü hünâlike.Fa rifü'l-hâle sümme
celestü 'alâ mâ'ideti'n-nevâli
ve'llamdü li'llâhü'l-müte'âl

KARANFİL:

1-Şu dört elif ve bu eliflerle tefrîd,tekleme tamam olur.Sonra alemin fenâsına ,birleştirenin olmamasıyla olur.Remzi anla.

2-Sonra onlar dört cennetin bătınıdır.Çünkü fenâ,cem ve gayb bekânın ve ayrılığın bătınıdır.Şehâdet ise fani ve baki eserlerin cennetinin zahiridir.Aynı şekilde fiillerin ,sıfatların ve fenai zatın cennetlerinin zahirleri de öyledir.Tüm cennetlerin toplamı sekiz tanedir.Dört tanesi fena ve dört tanesi beka içindir.Celvetiye, cim'e önem vermiştir.Çünkü celvet, fenadan sonra bekadır; ve İlâhi sıfatların gizlenmesinden sonra zuhurudur.Bu da Rasulün şu hadisindeki manadır: "Allah Ademi surtinde yaratmıştır." Yani isimlerin ve sıfatların hakikatlerinden gaybî ve manevî suret üzerinde yaratmıştır.Allah zatıyla görüntülerden münezzeh olsa da ,diri ve görünür bir surette yaratmıştır.Bu mana çok açıktır.Bu görünsün ve fenadan sonra beka için tercih açığa çıksın.Çünkü Allah zahir ve batın olandır ; gaybın ve şehadetin bilicisidir. Allah iki makamın her biriyle Hakkî kuluna merhamet etsin.

3-Bu şekilde Allah, ben Şam'da iken bir bahçede bana gösterdi.Bana dendi ki: Bunu Rum beldelerine götür,çünkü o, orada bulunmaz.Durumu kavradım,sonra sofraya oturdum.Yüce Allah'a hamd olsun.

4-Hakikat çiçeği:Mutlak sırrın nuru.İsrafil,kalem,Abdülhayy,taş duvar.Sübhânallah.Birinci mim Muhammed.İsim:Ali.Fenadaki zat cenneti. Birinci elif: Bin

Marifet çiçeği:Mukayyed sırrın nuru.Mikail, levh.Abdülalîm,Yemen duvarı.Elhamdülillah.İkinci mim:Adem.İsim:Ebu Bekr.Fenadaki sıfat cenneti.İkinci elif:Yüz.

Tarikat çiçeği:Ruhun nuru.Cebrail,arş, Abdülmürid,Şam duvarı.Lâ İlâhe İllallah.Üçüncü mim: İbrahim.İsim:Osman.Fenadaki fiiller cenneti. Üçüncü elif: On.

Şeriat çiçeği:Kalbin nuru.Azrail,kürsi,Abdülkadir,İrak duvarı.Allahü ekber.Dördüncü mim: Musa .İsim:Ömer.Fenadaki eserler cenneti. Dördüncü elif: Bir.

(YÜZSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(147-a) CÂMİ

Bu minâre ki ehl-i 'umûm olanlara ezân için müte'ayyindir.

Bu ezânda da'vet-i 'ulemâ-i zâhir daği dâhildir. Zîrâ mü'ezzin

halkı şuret-i şalâta da'vet itdüğü gibi 'ulemâ-i zâhir daği nâsi

zâhir-i şer' a da'vet ider. Ve bu iki mü'ezzin fi'l-hakîka

hâdim-i şer'-i zâhirdür.

minâretü'z-zâhir

Bu iki minâre miyân-ı kûbe-i vücuddur ki zâhir ve bâtın hâdî ve

mertebe-i cism ve rûh-ı muhtevîdür. Binâ'en 'alâ hâzâ ezân-ı zâhir

ile da'vet-i şalâta icâbet ve bi-hükmi'l-cesed imâm-ı cemâ'ate iktidâ

lazımdur. Ve bu maqâmda imâm muşlağdur. Nitekim hadîşde gelür:

Şallü hâlefe külli berri ve fâcir. Ve ezân-ı bâtın ile da'vet-i minâcâta

müsâra'at ve bi-hükmi'r-rûh imâm-ı hakîkate i'timâm gerektür. Ve

bu maqâmda imâm muşayyedür. Nitekim dimişlerdür: Lâ taktedî illâ

'âlimen hayyen mü'eddiben. Ey lâ külli ümmi meyyite tenki'l-edebe.

Bu minâre ki ehl-i huşûş olanlara ezân için mütehasşisdir.

Bu ezânda da'vet-i rûh daği erbâb-ı hakâ'ika manzumdur.

Ve bu ikisi fi'l-hakîka hâdim-i bâtın-ı şer'dür ki

maqâm-ı ma'rifet ve hakikatdür.

minâretü'l-bâtin

Mü'ezzinü'n mahfelde huzûr
tahkik-i da'vet içündür. Nitekim
Kur'ânda gelür: Vallâhü yed'ü ilâ
dâri's-selâm ve yehdî
men yeşâ' ilâ şurâtin müstekim.
Ya'ni namâz ve münâcâta
hazır olanlar mehdilerdür;
icâbet itmeyenler degül.

mahfelü'l-mü'ezzinin

mübrâb

kyâm ve kü'üdi fihm ideler.

olalar ve melek ve melekûta göre olan

icündür. Ta ki muâzala' a ve müşâbedeye şâlih

ünân ve huşûsî müstemsildür.

Pes bi'icâbet tezkir-i nefis ve tehy'e-i kalb

ünân ve huşûsî müstemsildür.

Bu minber i'tibarğa

mübrâb gibidür ki ehl-i

minberü'l-bâtin

Câmi'ün bâbî i'tikâddur. Zîrâ insân câmi'-i zâhire imânla

dühül itdüğü gibi câmi'-i bâtın olan kalbe daği i'tikâdla dâhil olur.

Pes ... i'tikâdı fâsid olmagla münâcâtu daği dürüst degüldür. Kâle Te'âlâ:

İnneme'l-müşriküne necsü fe-lâ yakribü'l-mescidi'l-harâm.

(YÜZDOKUZUNCU VÂRIDÂT)

(148-a) H A K K - I H A K K İ

Kağı sâlikde ki bi'l-fi'l ism-i Hakk'ıñ esrârı zuhûr ve envârı bürüz eyleye memdûd ve müttesi' olur.Nitekim hilâfi maşşûr ve mütezayyıkdur.Sırrı budur ki ekvân-ı vâsi' anuñ şuver ve ma'ânisi ism-i mezkûra dâ'irdür.Nitekim dimişlerdür ki: İnneme'l-kevne hayâlün ve hüve Hakkı fi'l-hakîka. Ya'ni kevnüñ hayâl ve hakîkati bi'l-cümle Hakk'dur.Zirâ vücûdda dâhıldür zıll ve mazlûl gibi.Ve Qur'an'da gelür: " Ve mâ halakna's-semâvâti ve'l-arza ve mâ beynehümâ illâ bi'l-Hakkı"²⁵⁶ Zirâ gerçi ba'zı kümmel bu âyetde vâkı' olan bâyı " Ve mâ halaktü'l-cinni ve'insi illâ liya'budün "²⁵⁷ nazmında olan ma'nâya tatbîk için lâm maşlahat ve hikmet üzerine haml eylemişlerdür.Ve ana Hakk-ı mahlûkun bih dirler.Zirâ tecellî-i İlâhî ile nûr-ı zât-ı İlâhiyye sereyân idüb cemî'-i eşyâ (148-b) mazhar-ı esmâ olmuşlardur.El-hâşıl nûr-ı zâtdan nûr-ı şifât zuhûra gelüb kamer şemsden ve rûh-ı hayvânî rûh-ı insânîden ve kürsî 'arşdan ve levh kaleminden müstefâd olduğı gibi ol Hakk-ı mahlûkun bihden dağı şuver-i 'âlem me'hûz olub sırr-ı Hakkıyet cemî'-i kâ'inâta sarî olmuşdur.Gerekse kâ'inât bu sereyânı bilsün ve gerek bilmesün.Zirâ 'ilm-i Hakk kâfidür ki cemî'-i mahlûkâtı hâvî ve muhîtdür.Ve bu tecelliden hâşıl olan şürete halk ve hakîkate Hakk dirler.Miyânda fark bir nokta ve lâmdur.Nokta temeyyüze ve lâm likâya işaretdür.Zirâ müte'ayyen ta'ayyüne mülâkî olmaduğça rûh bulmaz.Ve belki ol ta'ayyün anuñ tecellîsinüñ şemeresi ve fer'idür.Ṭab' ve cism-i insânî rûh-ı hayvânîniñ rûh-ı hayvânî dağı rûh-ı insânîniñ şemeresi (149-a) olduğı gibi.

Egerçi rûh-ı insânî dağı bâtın-ı rûh-ı zâtuñ eşeridür.Ānuñçün 'âlem-i ekvâna 'âlem-i âşâr dirler;gerek enfüsî ve gerek âfâkî olsun.Zirâ cümlesi şuver-i zâhire olduğı cihetden bir emr-i bâtına müstenid olmuşdur ki ol bâtın ol zâhirde mü'eşşir olmuşdur.Ānuñçün ba'zılar cebr-i muṭlağa zâhib olmuşdur.Zirâ âsiyâb âbuñ darbından döner şöyle ki âb olmasa bir qurı âlet kalur.Pes, âlet şâni' elinde olmaduğça işe yaramaz.Ve bu takrirden lâkâb-ı Hakkî'nuñ şeref-i 'azîmi zâhir oldı.Huşuşan ki bu fakîr Hakkî'ya bikrdür.Ve ba'zı kümmelüñ işaretiyle taḥaşşuş itmişdür.Ānuñçün bu esrâr-ı Hakk'a sünüh eyleyüb kaleminden feyezân itmekdedür.Zirâ şavb-ı semâdan nâzıldür.Fağtenim veşkür 'alâ ni'ami'llâhi ḥattâ tezîde 'alâ mâ tehvâhu.

²⁵⁶ "Gökleri,yeri ve arasındakileri ancak hak ve hikmetle yarattım." Hicr / 85

²⁵⁷ "Ben cinleri ve insanları ,sadece bana kulluk etsinler diye yarattım." Zariyat / 56

(YÜZONUNCU VÂRIDÂT)

(150-b) RA 'EYTÜ RASÛLU'LLÂHÎ

Ra'eytü Rasûlu'llâhi -şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- yes'elünî 'ani'n-nisbeti fe-ķultü:En-nisbetü ente li-ennehü mâ ene illâ ente.Ya'ni inne ene muķârinün bi-ente ve hüve muķaddimün 'alâ ene.Ve'l-muķaddimü ĥâkimün 'ale'l-mü'eĥĥiri ve mürtebiţun bihî irtibâţan ĥissiyyen kemâ fi'l-ecsâmi ve ma'neviyyen kemâ fi'l-ervahî.Ve ente'l-ķâ'ilü ene mine'llâhi ve'l-mü'minüne min feyzî nürî.Ve ene 'alâ vücûhin aķdemü kemâ fî ķavlihî: Ene ve ente yâ Muĥammadü."Ve muķaddemü kemâ fî ķavlihî ene mine'llâhi.Ve mü'eĥĥirün kemâ fî ene ve ĥayrihî iz lâ yekûlü aĥadün ene.İllâ bi-mülâĥazati ente ve hüve ene'l-muķaddemü ve'l-aķdemü ve minhü ķavlühü ente ve ene yâ Rabbi fî muķâbeleti ķavlihî ene ve ente yâ Muĥammedü.Fe-küllü vâĥidin minhümâ yedüru me'a'l-âĥari.Ve ene ente vâĥidün fe-innehü bi'n-nisbeti ilâ kevnihî mütekellimen ene.Ve bi'l-izâfeti ilâ kevnihî muĥâţaban ente.Ve kezâ 'aksühü ve hüve ente ene.Fa'rif.

Fe-inne mertebete'l-ulûhiyyeti(151-a)ve'r-rubûbiyyeti mürtebiţatün bi-hâzihi'n-nisbeti izi'l-İlâhü me'a'l-me'lühi ve'r-Rabbü me'a'l-merbûbi.Ve kezâ mertebetü'n-nübüvveti ve'r-risâleti.Fe-inne'n-nebiyye ve'r-rasûle me'a'l-ümme'ti ve'l-mürseli ileyhi lâ yenfekkü aĥadühümâ 'ani'l-âĥari.Fe-in ķulte:Fe-eyyü'l-irtibâţayni aşlün?İrtibâţu nürî'llâhi bi'-ĥalkı em irtibâţu nürî'r-rasûli bihim?Ķultü:Lâ şekke enne nürî'z-zâti fi'l-aşli nûrun vâĥidün.Fe-bi'tibâri't-tenezzülü'l-İlâhiyyiyüķâlü lehü'n-nûru'l-Muĥammediyyü ve bi'tibâri 'ademi't-tenezzülü yüķâlü lehü'n-nûru'l-İlâhiyyü.Fe'l-aşlü hüve nûru'llâhi ve'l-fer'u hüve'n-nûru'l-Muĥammediyyü.Fe'llâhü Te'âlâ nûrun fi'l-ĥalkı bilâ vâsiţatin.Ve hüve'llezî yeli'l-veche'l-ĥâşşa ve minhü li-me'a'llâhi vaķtün.Ve nûrun bi-vâsiţatin ve hüve'llezî yeli'l-veche'l-'âmme ve minhü ene mine'llâhi ve'l-mü'minüne min feyzî nürî.Ve fi'l-ĥalkı küllühüm nûru'llâhi ve'n-nûru'n-nebeviyyü ve mâ ya'şî aĥadün illâ bi-nez'ı hâza'n-nürî.Ne'üzü bi'llâhi mine'z-zulmeti.Fa'rif hâza'l-maķâme fe-innehü min lübâbi'l-ma'rifeti.²⁵⁸

²⁵⁸ Rasûlullah'ı rüyamda gördüm.Bana nisbetten soruyordu.Dedim ki: "Nisbet sensin,çünkü ben ancak senim." Yani ben sana baĥlıyım.Sen benden önce gelirsin.Önce gelen ise sonra gelene hakimdir.Ve ona ,cisimlerde olduĥu gibi hissi, ruhlarda oluĥu gibi manevi bir irtibatla baĥlıdır.Sen şöyle diyorsun: "Ben Allah'tanım, müminler ise nurumun feyzindedir."Ve ben birçok yönden önce gelirim.Allah'ın şü sözünde olduĥu gibi: "Ben ve sen ey Muhammed." Ben Allah'tanım, sözündeki gibi önce gelir; ben ve diĥerleri sözünde olduĥu gibi sonra gelir.O zaman hiç kimse ben demez.Ancak ,sen ile birlikte düşünöldüğünde

(YÜZONBİRİNCİ VÂRİDÂT)

(152-a) VEREDE Fİ ŞABÂHİ YEVMİ'L-CUM'ATI'L-ĤÂMİSİ

Verede fî şabâhi yevmi'l-Cum'ati'l-ĥâmisi 'aşara min şaferi'l-ĥayri kavluhû Te'âlâ: "Ve rızvânun mine'llâhi ekberu." Ey min külli'na'îmin. Li-enne'n-na'îme me'a'r-rızâ lâ yenkaṭı'u ebeden bi-ĥilâfihî me'a ġayrihî. Ve hüve eyyü'r-rızâ ġâyetü maġâmâti's-şıfâti kemâ enne't-tevekküle nihâyetü derecâti'l-ef'âli. Ve li-kevni rızâ'i'llâhi menbe'u rızâ'i'l-'abdi. Qaddemehü'llâhü Te'âlâ fî kavlihi: "Raızıya'llâhü 'anhüm ve razü 'anhü." Ve li-kevnihi neticetü rızâ'ihî aĥĥarahü fî kavlihi: "Râızıyeten merzıyyeten."

Vechü'l-vürüdi fi'l-yevmi'l-mevşüfi inne yevme'l-cum'ati fi'l-cenneti yevmü'l-mezîdi eyi'r-rü'yeti li-kavlihi Te'âlâ: "Li'llezîne aĥsenü'l-ĥusnâ ve ziyâdetün ." Ve'r-rızâ eyzan .Li-kavlihi: "Erzâ 'anküm fe-lâ eşaṭu 'aleyküm ebeden." Ve hüve yevmü'l-bedri eyzan ke'lleyleti'r-râbi'ati 'aşara ve'l-ĥâmiseti 'aşara fe-innehüm yeravne Rabbehüm kemâ yeravne'l-kamere leylete'l-bedri. Ve yetenevveru vücühehüm nürü't-tecellî. Ĥattâ ye'üdüne ilâ menâzilihim bi-vücühi bedriyyetin ce'alna'llâhü ve iyyâküm min 'adâdihim ve şebbetnâ 'alâ ve dâdihim. ²⁵⁹

denir.Şu söz böyledir: "Sen ve ben ya Rabb." Bu söz,Allah'ın "Ben ve sen ya Muhammed." sözüne karşılık söylenir.Bunların herbiri diğeriyle beraber devreder.Ben ve sen,konuşan olmasına nisbetle ben olur.Muhatab olmasına nisbetle de ,sen olur. Bunun aksi de böyledir.O da ben,sendir.

Şunu bil ki,şüphesiz uluhiyyet ve rububiyet mertebesi,bu mensubiyete bağlıdır.O zaman ilah,ilah edinilen ile; Rabb ise Rabb edinilen ile mümkün olur. Nübüvvet ve risaletin mertebesi de böyledir.Şüphesiz nebi ve resul ,ümmele ve kendilerine gönderilenler ile olur.Birisi ötekenden ayrılmaz.Eğer, şöyle dersin :Hangi bağ asıldır, Allah'ın nurunun halka irtibatı mı,Rasul'ün nurunun onlara irtibatı mı? Şöyle cevap veririm: Şüphesiz zatın nuru aslında tek bir nurdur.İlahi nurun inmesi itibarıyla ona Muhammedi nur, o nurun inmemesi itibarıyla da İlahi nur denir.Asıl olan Allah'ın nuru,teferruat ise Muhammed'in nurudur.Allah Teala yaratıklarda vasıtasız bir nurdur.Bu nur hususi yüzlere akar.Benim Allah'la vaktim vardır,sözü böyledir. Vasıtalı nur ise umumi yüzlere akandır. "Ben Allah'tanım ,müminler ise benim nurumun feyzindedir." de böyledir.Yaratıklardakilerin hepsi Allah'ın nuru ve nebevi nurdur. Bu nuru yok etmeden hiç kimse isyan etmez. Karanlıktan Allah'a sığınırız.Bu makamı bil,çünkü bu, marifetin gereklerindedir.

²⁵⁹ Safer ayının on beşi Cuma günü sabahında Allah'ın şu sözü varid oldu: "Allah'tan bir hoşnutluk,daha büyüktür." (Tevbe / 72) Yani bütün nimetlerden daha büyüktür.çünkü nimetler rıza ile hiçbir zaman ayrılmazlar. Her rıza,sıfatların makamlarının bir gayesidir.Tıpkı tevekkülün,eylemlerin derecelerinin en sonu olması gibi. Ancak Allah'ın rızası,kulun rızasının menbaıdır.Allah onu şu ayette önce kullandı: "Allah onlardan razı oldu; onlar da O'ndan razı oldular." (Beyyine / 8) Onun rızasının neticesi olması dolayısıyla da ,onu şu ayette tehir etti: "Razı ve razı olunmuş olarak.." (Fecr / 28)

Bu ayetlerin, bahsedilen günde varid olmasının bir yönü de cuma gününün cennette artı bir gün olması,yani Allah'ın şu sözü dolayısıyla rüyet günü olmasıdır: "iyilik yapanlara ziyadesiyle iyilik vardır." (Yunus / 26) Rıza da aynıdır. Allah'ın şu hadisinde olduğu gibi: "Sizden razıyım ,size ebediyyen kızmayacağım." O da aynı şekilde dolunay günüdür. On dört ve on beşinci gece de öyledir.Onlar Rabblerini,

ayı, dolunay günü gördükleri gibi görürler.Onların yüzleri tecellinin nuru ile aydınlanır.Sonra yerlerine dolunay gibi yüzlerle dönerler. Allah bizi de sizi de onlardan eylesin.Bizi onların sevgisi üzerinde sabitlesin.

(YÜZONİKİNCİ VÂRİDÂT)

(153-b) ŞEYH SA‘DÎ

فہم سخن جون نکتہ ؟ مستمع

قوت طبع از متکلم مجوی

Müstemi‘kaşdla işgâ idene dirler.Sâmi‘ e‘âmdur ṭab‘-ı insânda müsta‘meldür.Zirâ hareket-i şu‘uriyyesi vârdur.Ṭabî,at böyle degüldür.Anuñçün gayrıda isti‘mâl olunur.Ya‘ni istimâ‘-ı kelâm iden kimse ol kelâmuñ mazmûnunu ‘ibâreten ve işâreten kemâ yenbağî fehm eylemese mütekellimden kuvvet-i ṭab‘ taleb eylemeye.Ya‘ni muḥâṭabuñ ‘âdem-i fehmi sebebiyle ṭab‘-ı mütekellimde kuvvet qalmaz.Belki za‘îf süst olub ifâdeden qalur.Pes, mütekellimi söyleden muḥâṭabuñ iqbâl ve neşât ve fehmidür.Nitekim Müftî Yaḥyâ Efendî kelâmında(154-a) gelür: “bilmezüz ebr-i dil ki ṭuṭî gibi güftâr eyleye / söyledür mi yok cihânda bilmezüz söyler mi yok ” Ya‘ni söyledür yokdur ki qâbil ve müste‘iddür. Yoḥsa söyler vardur.Nitekim Kemâl Hâcendî dir: “جهان بر شمس تبریزست مرد کو جو مولانا:” El-ḥâşıl dünyâda ehl-i ṭab‘ ve erbâb-ı irşâduñ ṭuṭî gibi sükûtı sebab-i güftâr ve bâ‘ iş-i teslîk olmaduğındandır. Ve illâ meydân merdden ḥâlî degüldür.

فسحت میدان ارادت بیار تا بزند مرد سخن کوی کوی

Evvelki güy, ṭob ma‘nâsınadır ki çevgânla oynarlar.İkinci güy söz ma‘nâsına ismdür.Ya‘ni irâdet ve talebde meydân vâsi‘ getür.Tâ ki merd-i sühân söz ṭopını ura ve meydânda bir hüner göstere.Ve illâ teng yerde güy u çevgân ile bâzı mümkün olmaduğî gibi teng-i irâdetde daḥi güy u çevgân-ı sühân olmaz.Ve sühândan güftâra âğâz eylemez.

(YÜZONÜÇÜNCÜ VÂRİDÂT)

(155-b) VİLÂYET-İ DIMİŞKU'Ş-ŞÂM VE'Ş-ŞÂMÂT

Şâmâtdan murâd Dımışk hüdûdunda dâhil olan şehirlerdür ki bir tarafı Hamâ ve Tarsûs ve bir cânibi 'Ariş didükleri Mevzı' ve bir nâhiyesi Ma'an Kâl'ası ve bir semti Fırâtda muntehî olur. Ve bunların cümlesine Şâm dirler ki Rasûlullâh'ın-şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem- du'â idüb "Allâhümme bârik lenâ fî Yemeninâ ve Şâminâ"²⁶⁰ diyü buyurdukları Şâm'dan murâd zıkr olunan bilâd ve etrafı olan arz-ı muqaddesdür. Anuñcün Mısr ve Bağdâd ve emsâli üzerine tercih olunur. Zîrâ Mısr ğarbî ve Bağdâd şarkî ve Şâm kıblîdür. Ve kıble hadd-i vasaat olmağla tarafeynden mu'teberdür. (156-a) 'Ale'l-ħuşuş ki Rasûlullâh -'aleyhi's-selâtü ve's-selâm-Medîne'ye teşriflerinde mizâb-ı zehebe istikbâl itmişlerdür ki fi'l-cümle vech-i Şâmdur. Ve Şâm matla'-ı şüreyyâdur ki maħall-i kevnîdür. Ve kevn 'âlem-i keşret ve şıfâta nâzırdur ki sırr-ı 'Osmânîdür. Bu cihetden vâlî-i Şâm olanlar sâ'ir vülât üzerine tercih olınurlar. Şu kadar vârdur ki Şâm'da hatmü'l-evliyâ sırrın fehm idüb ta'zîminde mübâlağa lâzımdur. Zîrâ Şâm matla'-ı şüreyyâ olduğu gibi ki yâ yedi veyâhud on iki sitâredür. Mezkûr hatmü'l-evliyâ daħi şıfât-ı seb' veyâ esmâ-i işnâ 'aşerüñ matla'ıdır. Ve hâlâ zâtdan feyz-i hayât ile imdâd ve şıfâtdan ifade-i erzâķile i'ânetdedür. Egerçi ki zamâne de maħcûblar bisyâr ve haddin bilmiyenler hezârdur. "Ce'alenallâhu ve iyyâküm mine'l-vaşılîne lâ-mine's-sâmi'in innehü'l-kerîmü'l-mu'in"

(YÜZONDÖRDÜNCÜ VÂRİDÂT)

(156-b) KONYA

Arz-ı muqaddeseden soñra mu'teber olan şehir Konya'dur. Zîrâ şerefü'l-mekân bi'l-mekân hasebince hatmü'l-enbiyânuñ sırr-ı 'azîmi olan hatmü'l-evliyânuñ ferzend-i dil-bendi olan şeyh-i şüyühu'd-dünyâ Şadreddin Hâzretleri anda âsüdedür. Ve anuñ maqdüri olan 'ulüm-i külliyye ve cüz'iyeye ve tecelliyât-ı İlâhiyye ve te'lîfât-ı nefîse-i ğaybiyye kimseye müyesser olmamışdur. Pes, hâzret-i hatmü'l-evliyâ gibi kendi daħi beyne'l-aşfiyâ 'âlem ve feyz-i nâ-mütenâhîde bir okyânüs ve 'Aylemdür. Ve andan soñra dîde-i i'tibârda görünen Kıbrıs'dur sırrı burada zıkr olunmaz. Bir miqdarı Kitâbü'l-Ĥitâb nâm te'lîfimizdedür.

²⁶⁰ "İlâhî! Şâm'ımızda ve Yemen'ımızde bize bereket ihsan et." Buhari, Kitâbü'l-İstiskâ, cilt: I, Hadis: 990.

(YÜZONBEŞİNCİ VÂRIDÂT)

(157-a) B U R S A

Konya ve Kıbrıs'dan soñra mu'teber olan Bursa'dur.Zîrâ ekâmil-i nâsdan müte'ayyen kimselere maqarr olmuş ve beyne'l-bilâd şöhret-i şâyi'a bulmuşdur.Ba' de İstanbül ve ba' de Edirne ve Şûfyâ'dur.Mâ'ada bilâd arz-ı kafr gibi feyẓden kurımış kalmış.Ĥuşûşan ĥudûd-ı ehl-i ĥarbe qarîb olanları bi-ĥükmi'l-mücâvire zûlmât almışdur. 'Acem ve 'Arab sınırına söz geçmez.Zîrâ enfâs-ı enbiyâ ile meşhûn ve meşârib-i muhtelifede ehl-i feyẓe maqrûndur.Ve bu maqâmda tefâşil-i keşîre vârdur ki zikri tayy olunur.Ĥuşûşan irş-i nebevîden ĥazẓ-ı evferi olanlarıñ ba'zıları etrâf-ı arza perîşân olub ĥaremeynden niçün munfaşıl olmuşlardır.Allâh Te'âlâ fehmler naşîb eyleye.

(YÜZONALTINCI VÂRİDÂT)

(158-b) BAHÂ'ED-DÎN MUHAMMED

Bahâ' bir nesnenün revnâk ve cemâl ve qadr ve kıymetidir dîne izâfet olunduğı dünyâdan ihtirâzdur.Zirâ yalnız bahâe'd-dünyâ olmakda fâ'ide-i uhreviyye yokdur.Nitekim ba'zı ehl-i dünyâ şeref ve fahra delâlet iden esmâdan hazz iderler.Meşelâ arslan beg ve kaplan ağa ıtlâk olunmakta şeref-yâb olurlar.Ma'a-hâzâ fî-nefsi'l-emr hargüş ve rubâh kadar cerâ'et ve cesâretleri yokdur.Ve ba'zı eşhâsa fahru'd-din dirler ma'a-hâzâ ehl-i dünyâdur Ve 'âlim olduğı şüretde dağı 'âmil degüldür.Ve 'âmil olduğı cihetden dağı 'ameli zavâhire maqşürdur ki bevâtin-ı ahvâlden bi-ğaberdür.Ve fi'l-cümle haber-dâr olsa dağı tezkiye-i nefis itmedüğinden melekâtı ma'ârif-i nefsanîye ve şeytâniyyeye(159-a) mülhâkdur.Pes,dînün fahri ve revnâkı olmak ehline nâzırdur ki ehl-i dînün fi'l-hâkıka âb-ı rüyı ve sebep-i iftihâridur dimekdür.Bu ma'nâ ise hâl ve hâkıkatden gelür.Nitekim Rasûlullâh-şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem-şadrü'l-mürselin ve imâmü'l-enbiyâ ve emşâli ıtlâk olındı.Ve tefsîr-i Fâtiha şâhibine Şadrü'd-din ve şeyhi şeyh-i meşâyihu'd-dünyâya Muhyi'd-din telkib olındı.Bu maqûle ıtlâkât ise muţâbakat-ı müsemmâ iledür.Ve bu esmâ fi'l-hâkıka esmâ-i İlâhiyye'dendür kevniyyeden degüldür.Zirâ esmâ-i kevniyye tağayyür kabül ider.Fe-emmâ esmâ-i İlâhiyye kabül itmez.Zirâ 'ilm-i İlâhiye nâzırdur.Ve Muhammed merraten ba'de uhrâ aqvâl ve ef'âl ve ahvâlinde mağmûd ve memdûh olandır.Mezkûr Bahâe'ddin Muhammed ve birâderi 'Ubeydu'llâh velâdetlerinde ba'zı evliyâ-i Nakşibendiye-i 'Acemiye zâhir olmağla ânlara muvâfaqaten ol vecihle tesmiye olındı.Bu faqîrün esmâsı ise bunlardur ki zıkr olunur.İsmâ'il Hâkkî ve 'Abdü'l-kadir ve 'Abdü'l-hayy ve 'Abdü'l-hâk ve 'Abdü'l-laţif ve 'Abdullâh ve Mağmûd ve Celâl ve emşâli.

(YÜZONYEDİNCİ VÂRİDÂT)

(159-b) L İ - M U Ğ A R R İ R İ H İ

Hıttâ-i Rûm ve Anadol'da Bursa ve Tağ-ı Tekuri ve etrâfında ve Lefke ve Yeñişehir aqtârında cilbâb-ı mübâya'a ile püşide ve levh-i zâmire raqam-ı irâdet-şinide olan şüfiye-i şâbirin ve sâlikân cādde-i melekûtberin hazarâtına selâm selâmet iş'âr ve du'â-yı şadâkat ve hulûş-ı şî'âr ithâf ve inhâ kılındığı siyâkda dergâh-ı vâlâ-yı kibriyâdan mes'uldür ki derûn-ı vâridât istinâs ve i'tikâd rasinü'l-esâsuñuz sâ'at fesâ'at te'yid ve ber-mezîd idüb "men istevâ yevmâhü fehüve mağbûn"²⁶¹ varçasına ilqâ ve "külle yevmin terzelûn" çâhına menkûb ve mülkâ itmeyüb ای برادر بی نهایت در کت هی کجا که میرسی بالله مایست سیرری ile sâyir ve "külle yevmin hüve fî-şe'n"²⁶² tecelliyâtı mü'tâla'asında nev-be-nev hâyir eyleye. Nitekim kelâm-ı nebevî silk-i beyâna keşide kıldığı dülerden ve benân-ı tibyân şahîfe-i irşâda tahrîr idüb tebyîz itdüğü gürerdendür ki gelür: "Rabbi zidnî tehayyüran fîk" Ve bu kelâm-ı hayret-efzâda(160-a) lafz-ı rubûbiyyet tahşîş olındığı câmi'-i fenâ ve beqâ olan maqâm-ı muhît-i vasatıyye imâdandur ki mecelle-i hukem-i İlâhiye olan kelîmât-ı Muhammediyye'de gelür: "Allâhümme inni es'elüke lezzete'n-nazari ilâ vechike'l-kerîmi ebeden dâ'imen sermeden" ve yine maqmûra-i maşşul-i gaybî olan 'ibârât-ı Aħmediyye'de zebân-ı ifâdeden münteşir olur ki "Şınıfun min ehli'l-cenneti lâ-yestetiru anhümü'r-Rabb."²⁶³ İşte bu pertev-i cemâl gerçi secencel-i bâle mün'akis olur.Ve mînâ-yı dil anuñla zıyâ-güsterî bulur.Velâkin çehre-i nûr-pâş-ı şeyh daħi mirât-ı vahdet olduğı mâ-lâ-kelemdur.Ve çün duri-i mürşid sebebiyle ruşşat-ı mü'tâla'a-i cemâl mefkûd ve mecellesi mu'âyeneden şî'â-ı aşil gibi garîb ve nâ-büd ola.Zerrât-ı âfâkuñ her biri bir hürşid-i tecellî görünür.Ve her giyâh-ı bağ bir sebzi câme-i vahdet bürinür.Binâ'en 'alâ-hâzâ başir olanlara vech-i merâm rüşen ve 'andelîb-meşreblere her mekân gerekse hâristân ola bir gülşendür.İşte şeyhüñüz nâmına olub Dımışku'ş-Şâm'da aşiyân-sâz olan Hâkķi'nuñ şahîfe-i işârete imlâ itdüğü nihân budur.Ve esselâmü 'alâ meni't-teba'a.

²⁶¹ "İki günü eşit olan aldanmıştır." Keşfü'l-Hafâ;hadis no:2406.

²⁶² "O ,hergün yeni bir iştedir." Rahman / 29

²⁶³ "Cennetliklerden bir sınıf vardır ki Allah onlardan gizlenmez."

(YÜZONSEKİZİNCİ VÂRİDÂT)

(165-a) D U ' Â

Her kim bunu getürse ne maşşüd vârsa hâşıl ola.Bismi'llâhirrahmânirrahîm E'dda'veti't-târmâtü's-sultânî yâ kerîmü yâ muşîmü yâ 'azîmü yâ 'alîmü yâ Allâhü yâ Raşmân.Her kim günde yigirmi kez okısa yoşsulluş görmeye. Allâhümme bârik lî fi'l-mevti ve fîmâ ba'de'l-mevt

(YÜZONDOKUZUNCU VÂRİDÂT)

(165-a) TİFL-I DİL KADDÜŃ GÖRÜB 'IŞKA ELİFDEN BAŞLADI

Şa'irüñ mecâzda murâdına muvâfişdur.Velâkin erbâb-ı haşîkat katında ma'kûsdur.Zîrâ elif mebde-i evvele işâretdür.Mertebe-i insândan mebde-i evvele dek olan murâkıb ise yâ'dan elife dek olan vesâ'it gibidür.Pes, mebde-i evvele ta'aşşuş itmek ibtidâ mertebe-i ahîre vesâ'tetiyledür.Eger cümle-i vesâ'itden ref'-i perde idebilürse bî-vesâ'ta mebde-i evvele vuşûl ehli olur.Ve illâ her ne maşâmda şalursa ta'aşşuş nâşış olur.Zîrâ ta'aşşuş fi'l-haşîka evvel maşâma olur sırrına olmaz.Eger sırrına olsa seyr-i basîş ile seyr eyler.Ve ahîr müntehâya vâşıl olub şaydden halâş olurdu.İşte bu icmâli fehm iden sâlik eger 'amel iderse berzâhdan necât bulur.

(165-b)

Eskişehir 9 Bozöyük 4 Pazarcık 6 Kılaca 5 Menzil-i evvel 4
 Aşsu 4
 Aşkşehir 5 İshaklı 6 Bilâvadin 12 Hüsrev Paşa Hanı 8 Seyyid Gâzi 9
 Karapınar 10 İsmil 12 Konya 8 Ladik 9
 Iğın 9 Adana 8 12 Yılak 8 Çiftehan 6
 Ulukışla 9 Üveykli 12
 Şavur 6 Antakya 10 Belen 10 Payas 8 Kurtkulağı 8 Ceyhun 7
 Şam 10 Kadife 19 Nubuk 12 İki kapulu 9 Humuş 12 Hama 12
 Madak Kal'ası 12

Sene 1129 Receb 2

Ne sendendür ne bendendür cüdâluğ
 Felekdendür bu işte kethudâluğ

Bir derzî şühnuñ biraz esbâbını elledüm
 Bir çırpı çekdi gamze-i mest tiñledüm

Üç otuzla bir otuz bir ad olur
 Bu mu'ammâyı bilen üstâd olur.

E) VÂRIDÂT-I KÜBRÂ NÜSHASINDAN ÖRNEK METİNLER

(3-b)

نيلة الاربعاء
 رايت رجلا وضيا نورانيا عليه
 انزل قلبا على راسه عمامة وقلنسوة وهو قاعد
 جوف جديد وعلم راسه عمامة وقلنسوة وهو قاعد
 امام المحراب فانار الى بالا مائة فنفاخت على ان ذلك الرجل
 واستقبلت القوم عنده فقلت لعائش ابوبكر فقال نعم ان
 ابوبكر الصديق رضي الله عنه فقلت لعائش ابوبكر فقال نعم ان
 ابوبكر فقلت بده وتبركت بمسكها على وسنم حاضر جالس هناك
 فقلت يا رسول الله انه على لباس كيجي فقال عليه كفتا وانا
 معنى لباس كيجي لباس الجدي ان ارا ان لفظ كيجي
 المطاينة يا رسول الله

(10-b)

الکوکل بلبلی نکرده اویان
 اوقده کل خندان بولنماز
 نکل یوزنه با قوت بونین بولنماز
 بر دم اولو بولکستان بولنماز
 مژند آله نکرین بولور
 توشنه او بایر بوللرده قالور
 بروخی از شاه انسان بولنماز
 نظر ایله بولور کامل انسان
 ابره سن اولور دن کجا که رحمان
 اسمعیل قش خرف با توت و مانه
 نغیب جاننده جان بولنماز
 الاله و دنیا نیشکر و آله، قول و طوطی خفیه قالند، زاهد اولان نکر حاسق خالند،
 از جان بولنماز
 تمام الجنده آقا
 یازور کولک خنور
 ابر کز الذین
 و ابر یوزنه بولور
 عالم قضی قعی
 اولور دن بولور کن
 دوران بولنماز
 ل

(46-a)

١٤٥
 ٢٢
 الله محمد
 في مقارنة احد الاسمين بالآخر ستر عظيم من حيث
 الجمع كما في قوله تعالى رسول الله الله اعلم حيث يجعل لنا
 وكذا الاله الا الله محمد رسول الله ولا يتنبه له الا الالباء
 فظهر في الرمزان في اكرم النبوة فقد انكر الالهية ومنه
 انكر صار كافراً والاف محمد في النار عقيم بخلافه اقربها
 وبالنبوة فانه محمد في الجنة ناج ولا صفة في العقيم
 بل هو كنواة بلائمة وسجرة فانظر الى الكالين وتشبب
 بذي التوحيد والتصديق حتى تقوم على ساق التحقيق

(54-b)

(95-b)

قوله
 هر که روز عید او آن در دل و جان یابد و آید
 نماز آمد هیچ با و چون آفتاب وقت پناشت
 عهد اولدیم و میساق از واحد زیرا الست بر یکم خطابنده
 بلی دیو جواب ویر مشلر و توحید اوزرینه معاقده هکشر
 و بو معنی عالم از واحد و واقع اولدیر زیرا الله اول تعیین کونک
 بو قدر بو سببندیم اکالستار و حایله مقاوله ویر لر و روز عهد
 اولان روز لمر در روز ما و کلدیر زیرا زمانک تعیینی فلک الطلست
 و لیل و نهارک تعیینی سمس و خلقندیم صکره در مطلق زمان لیل
 لیل و نهارک فرقی وار در چو تک اول عالمده روز بو قدر اکار روز
 استناد ایلمک تعیین طریقیله در و یاد است دید و که هیچ خطابنده
 محافظه و ندر در زیر حکم و چون غالب و ندره نسیح اطراز بلکه

(102-a)

عمدة القائلين
 بركستى و باق اولان حقه اضافت نصح
 ابدہ مستظاہر و عبد الباق و باطنہ عبد القائلين او
 زيارت نينج ادا ما هوى اندر كج زيارت فقط صالح اولان ضرور كونه
 و بوقالتى حركت بيه تاوم كونه و عبد جلق اولان ضرور كونه
 اولمذ صالح اولمذ و لكن تشريفاً بغير تاوم كونه و عبد جلق اولان ضرور كونه
 حقه مجز و سنا و لدر زيارت بولر ايسار البتة تاوم كونه و عبد جلق اولان ضرور كونه
 سبب القوم تاوم كونه و رطق حضرت ايدار البتة تاوم كونه و عبد جلق اولان ضرور كونه
 و غير و انا لانه تاوم كونه و رطق حضرت ايدار البتة تاوم كونه و عبد جلق اولان ضرور كونه
 انكده آيات الله تاوم كونه و رطق حضرت ايدار البتة تاوم كونه و عبد جلق اولان ضرور كونه
 و رطق حضرت ايدار البتة تاوم كونه و رطق حضرت ايدار البتة تاوم كونه و عبد جلق اولان ضرور كونه

(144-b)

حَقِيقَتِ كَ جَا زَهِ

اَرَبَاتِ ظَاهِرًا ثَمَّ حَقِيقَتِ مَوْضِعِ كَ وَجَا زَ غَيْرِ مَوْضِعِ كَ
 مَشْعَلِ اَوْلَانِهِ دِرْ اَشْدَ لَفْظِي كَيْ كَ جِي لِي مَفْتَرِ سَدِّ حَقِيقَتِ وَجَا زَ
 جَا زَ دَرِ قَا اَهْلِ حَقِيقَتِ عِنْدَ نَدَ جَا زَ اَوْ ذِكْرِ حَقِيقَتِهِ مَرَّ مَحَلِّ
 جَوَا زَ اَوْلَانِهِ اَشْدَ صِفَتِ جَلَالِيَةِ دِي سَيِّطَانِهِ وَصِفَتِ جَلَالِيَةِ
 فَرَسْتِيهِ وَصِفَتِ كَالِيَةِ دِي رَحْمَانِهِ اَنْتَقَالَ كَيْ بِسَبَبِ حَقِيقَتِ كَ
 اِسْمِ جَامِعِ اَيْلِيَةِ اِنْسَانِهِ تَجَلَّى اَيْلِيُوْبِ جَالِ وَكَمَالِي بِالْفِعْلِ وَجَلَالِي بِالْفِعْلِ
 اِنْسَانِهِ كَالْمَدَّةِ وَبِالْفِعْلِ جَالِي وَبِاِجْلَالِي اِنْسَانِي تَقَدَّمَ وَضَعُ
 اَيْلِدُ وَاَيْ كَيْ سَيِّطَانِهِ وَكَمَالِي سَامِرُ مَوْجُودَاتِهِ دِي اِسْمِ اِسْتِي تَفَرُّقِي
 اَيْلِيُوْبِ اَمْرِي بِرِضْوَانِهِ وَرِضْوَانِي بِرِضْوَانِهِ بِرِضْوَانِهِ مَطْلَبِ اَيْلِدِ مَثَلًا صَوْرَةً
 مَجِي وَنَهْوَانِهِ حَقِي وَتَرَابِ اَوْتَمَدِهِ هَمِي اِسْمِ اَيْلِدِ ظَاهِرِ اَوْلَانِي اِسْمِ
 بِوَصُورِ كَ ظَاهِرِي نَهْ نَظَرِ اَوْلَانِي تَعْبُدِي كَوْرَهُ بِرِ اِسْمِ كَوْنِي اَيْلِدِ تَجْبِي اَيْلِدِ
 مَحْمُودِ اِسْمِ اَيْلِدِ قَائِدِ اَيْلِدِ اَسْمَا اِسْمَا وَحَقْدِ اَيْلِدِ اَيْلِدِ

(145-b)

۱۴۵

نور اللمعه
نور اللمعه

نور اللمعه
نور اللمعه

انسانده ایکی بصر اولق چرم شمس و چرم قمره ایکی تدرکه
 برمی نور ذات و برمی نور صفات در و کوز ذات عین
 نور حقیقت و نور صفات عین نور شریعت در و صورت
 شریعت سر حقیقته ناظر اولدوغی کیبه قمر ذی و انما ستمین علی
 و ابرور و قمر کیجه اولدوغی بوردی کیجه کبان محل استار
 شریعت کیبه و شمس کوندره تحضیص اولندی زیر احوال تحلید
 حقیقت کیبه و انسان کمالک شهودی کجه دوام اوزرنه در
 فاما جسمی محل استار و شریعت اولمغه عالم کون قمره محتاج
 بحاصل افان و نفیات ظاهر و باطنی ذکر اولنا ایکی نوره نور در قمره

(147-a)

